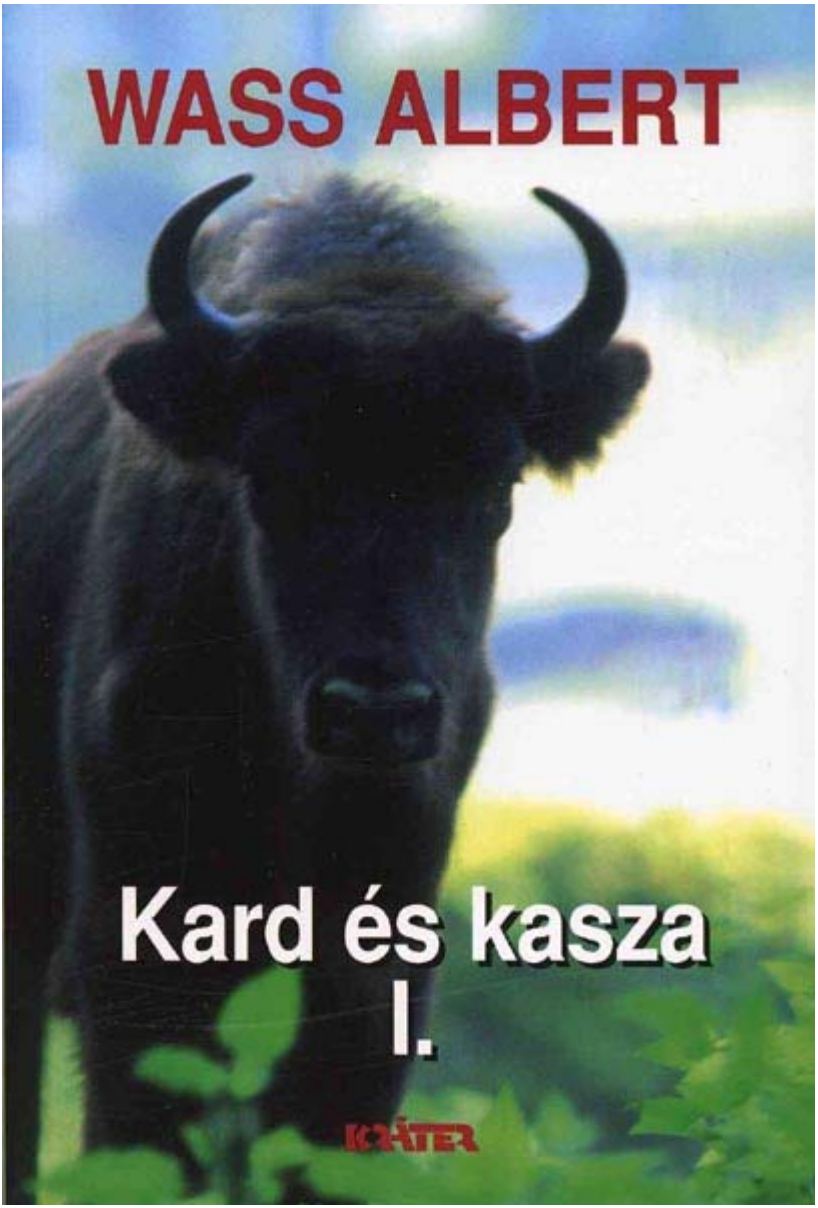
WASS ALBERT
Kard és kasza
I.
KÁTER

„Hont foglalni alkalmas a kard, s annak védelmezésében hasznos. Megtartani a hont azonban csak kaszával lehet. Kaszával, ekével, izzadságos, becsületes munkával. Hont veszejt, ki másra bízza a munkát." „– Kétféle ember van ezen a világon, /.../ egyik karddal farag világot magának, a másik ekével. De a karddal faragott világot egy másik kard ledöntheti, s újjá faraghatja nagyon is gyorsan. Maradandót csupán az eke farag." *(Részletek a regényből.)* – Wass Albert ebben a kétkötetes remekművében saját ősi nemzetségének állít emléket, elvezetve története szálait a közelmúltbeli Mezőség jelen idejéig, visszatérve mintegy a vasas-szentgothárdi táj- és időkezdetekhez, az Istent-tudó látó-emberi bölcsességhez.

Turcsány Péter

Kráter Műhely Egyesület
Wass Albert Életműve
28. kötet
kemény kötésben 17. kötet

Pomáz, 2003

A kötet az Amerikai Magyar Szépmíves Céh *1974-es kiadása*
alapján készült

©Szász Lóránt és örökösei, 2003
©Kráter Műhely Egyesület, 2003

Felelős kiadó és sorozatszerkesztő Turcsány Péter

Sorozat- és borítótervező Kováts Kristóf

A borítókon
Nagy Gy. György *fotói*

ISBN 963 9195 38 3 Wass Albert Életműve
I*SBN 963 9472 15 8 Ö kartonkötés*
ISBN 963 9472 18 2 Ö keménytáblás
ISBN 963 9472 16 6 I. kötet kartonált
ISBN 963 9472 19 0 I. kötet keménytáblás

Kiadja a Kráter Műhely Egyesület
2013 Pomáz, Búzavirág u. 2. Tel./fax: 06-26-328-491
E-mail: info@krater.hu
www.krater.hu

Szöveggondozó Krauter András

Műszaki szerkesztő Várvédy Zsuzsa
Tipográfia Kutasiné Agárdi Ágota

Néhány tájnyelvi és idegen szó magyarázata a második kötet végén található.
Az élőbeszédben használt szavak írásmódja helyenként eltérő a szokásostól.

Nyomás AduPrint Kft.
Felelős vezető Tóth Béláné

ELSŐ RÉSZ
Krónikás írás

Előszó: Az író mondanivalója

Miután az Úristen különös akaratából az erdélyi Mezőségen születtem magyarnak s ott nőttem emberré is, ifjú korom óta úgy éreztem, hogy emberi és magyar kötelességem a Mezőség megírása. Mint tájat már leírtam többször. Furcsa hajlott hátú dombjait, görbe völgyeit, suhogó nádasait, apró, kék vizű tavacskáit, kopár, vízmosásos meredélyeit, melyeket esténként rózsaszínre fest a lenyugvó nap. Embereiről is írtam már többször. Azokról a különös, magukba néző, hallgatag emberekről, kik ott éltek meghúzódva a hajlott hátú dombok gödreiben, s kiknek magosba vágyó álmait újra meg újra gúzsba kötözte a kátyús dűlőutak agyagos sara. Ahhoz azonban, hogy az egész Mezőséget megírjam egy darabban, olyannak, amilyen volt, s olyannak, amilyennek magam szemével láttam, ahhoz csak most jutott időm, életem alkonyán.

Munkámhoz az anyagot azonban már szinte fél évszázaddal ezelőtt gyűjtögetni kezdtem. Nagyobbára a kolozsvári Erdélyi Múzeum híres levéltárában, ahol a czegei Wass családnak egyedül tizenhét vaspántos ládára való okmánya és levele volt felhalmozva. Értékes anyaggal szolgált Szolnok–Doboka Vármegye Monographiája is, valamint a marosvásárhelyi Teleki-téka.

Írásomat két részre osztottam. Az első részt vagy első kötetet „Krónikás írás" névvel jelöltem meg, mivel ez a rész kimondottan a krónikákon épült föl, s a regényírónak nehéz dolga volt megfékeznie önmagát, hogy regényalakokká ne álmodja át a krónikák alakjait. Mindössze annyi húst tapasszon a megfakult csontvázakra, hogy azok emberré alakulhassanak újra az olvasó szeme előtt. Ezzel szemben a második rész címe „Szemtanúság", mivel az abban felsorolt eseményeket már nem mások leírásaiból, hanem saját élményeimből vettem.

Mondhatná tehát valaki azt is, hogy ezek szerint a „Krónikás írás" valójában nem egyéb, mint hosszúra nyúlt bevezetés a „Szemtanúság" elé. Ez a megállapítás azonban nem födné a valóságot. A múlt ugyanis szerves és elválaszthatatlan része a jelennek, mint ahogy a jelen sem egyéb, mint a jövendő kezdete. Mint ahogy minden diófát dédapák ültettek a mi számunkra, ugyanúgy amit mi átélünk mint történelmet, annak rejtett gyökere azokhoz a dédapákhoz vezet vissza. Ezek a gyökérszálak viszont nagyon is szövevényesek. Éppen úgy felületesség lenne Básta zsoldosait vádolni egyedül a Mezőség mai sorsáért, mint ahogy hiba lenne a felelősség teljes súlyát azokra a főurakra hárítani, akik földjeik megművelésére Moldovából hozattak jobbágyokat maguknak. Vád és felelősség egyformán terhel

mindenkit, aki az évszázadok egymásba kapcsolódó során nem szívlelte meg a honalapító ősök tanítását. Mely tanítás szerint azé a föld, aki megműveli, s azé az ország, akié a föld.

Valójában erről van szó ebben a könyvben. Hont foglalni alkalmas a kard, s annak védelmezésében hasznos. Megtartani a hont azonban csak kaszával lehet. Kaszával, ekével, izzadságos, becsületes munkával. Hont veszejt, ki másra bízza a munkát.

Az igazság érdekében be kell vallanom még azt, hogy ennek a könyvnek két legfontosabb helységét: Bölényest és Miklósdombot hiába keresi majd az olvasó a térképeken. Eredeti, ősi elnevezések voltak ezek, mely elnevezéseket későbbi korok átváltoztatták Vasas-Szentgothárdra és Czegére. Írói jussommal éltem csupán, mikor ezeket az ősi neveket megtartottam végig. Hiába keresi azonban az olvasó az Erőss családot is Erdély történelmi családjainak sorában. Hogy mi okozta ennek az álnévnek a használatát, azt nehéz lenne megmondani. De végeredményben nem is lényeges, hogy miféle név árnyékában járta meg a történelem a Mezőség agyagos útjait: a nyom, amit maga megett hagyott, már nem fűződik archoz, szándékhoz, névhez. Mindössze a cselekedetek és az elmulasztott cselekedetek szövevényes hálójához fűződik hozzá, melynek során jövendővé vénül a múlt, és jelenné egyszerűsödik a jövendő.

Hogy mi ennek az írásnak a célja? Először is az, hogy valamiféle maradandó emlékoszlopot állítson a múltnak, mielőtt a bölények hátrahagyott csapásait a fölismerhetetlenségig szét nem tapossák a birkanyájak. Másodszor, hogy fényt vessen a történelmi sors ezer apró titkára, s ezáltal jövendő nemzedékek okulására szolgálhasson. Végül pedig, hogy az egyszerű szeretet céltalanságával elbarangolhasson még egyszer az emlékezet mindazokon a kedves, régi ösvényeken, melyek dombról dombra, nádasról nádasra és tóról tóra behálózzák ezt a szép, szomorú, különös világot, ahol tücsökzene és békazsongás kötözi meg bűvös varázslattal az emberi lelket.

I.

Az embert, aki az Úrnak 1050. esztendejében az első házat megépítette volt ott a tavak közötti domb laposán, Buzátnak nevezték a krónika szerint. Állítólag Koppány horka törzséből származott, és egyike volt azoknak a menekülteknek, akiket még gyermekkorukban bujtattak el a mocsarak között vagy az erdőelvi hegyek rengetegeiben, István király német lovagjainak és talján papjainak haragja elől az Öreg Isten hűséges magyarjai. Emberré érve, a Gyula seregében vitézkedett egy darabig, sőt állítólag Aba Sámuel úr hadaival megjárta Olaszföldet is.

Mindez azonban csak találgatás. Mint ahogy nem tudhatjuk azt sem, hogy miért vált meg a vitézi élettől, és mi késztette arra, hogy egymagában nekiinduljon Erdély lakatlan rengetegének, s annak is a leglakatlanabb részén telepedjen meg.

Mert úttalan vadon volt még akkoriban a Tóvidék, vagy ahogy később nevezték: a Mezőség. Északon a Szamos völgyét őrző királyi sóbánya, nyugaton a kolozsi barátok gyepűje, keleten a Kendék Maros-parti szállásai, s délen pedig az aranyosi és tordai hegyek határolták ezt a bölény-lakta vidéket, ahol egyéb sem volt, csak tó, nádas, mocsár, kopasz domboldalak s kis bozótos erdők. Négynapi lójárás széltiben, hatnapi lójárás hosszában. Tó tó után, nádas nádas megett. Széles hátú alacsony dombok, bozontos cserefaerdők, hosszú, füves lankák, mint egy végtelenbe nyúló tenger megmerevedett hullámai: lakatlan pusztaság.

A jámbor kolozsi barátok krónikása ezt jegyezte föl arról a vidékről: „átkozott föld, melyen csikasznál, bölénynél s mindennémű vízi szárnyasok rettentő sokadalmánál meg egynémely pogány bujkálkodóknál egyéb nem lakik."

Ezen a földön építette meg Buzát az első házat, ott a tavak közötti dombon. A hely, amit erre a célra kiválasztott, egynapi lójárásra volt a kolozsi barátoktól, s ugyancsak egynapi lójárásra a désaknai királyi sóbányáktól is. A lapos tetejű domb úgy nyúlt be a tavak közé, akár egy félsziget. Füves lankái kétoldalt szelíden ereszkedtek alá a sötétzöld nádasig, alatta ott csillogott kéken a tó vize, s fölötte bozótos erdő koronázta a gerincet. Ameddig ellátott a szem, domb domb megett és semmi más. Tiszta napos időben látni lehetett a havasokat északkelet felé.

Dél felé, túl a gerincen, egy Omboz nevű kabar élt a családjával, nemezsátorban, ősi módra, nyáját legeltetve fel-alá a füzes dombok mentén. Az új Isten elől menekülhetett oda, de lehet, hogy egyéb oka volt rá. Nem volt, aki megkérdezze. Félnapi járásra nem volt senki, sehol.

A nádasok közé ékelt félszigetet mindössze a két főgerinc mentén lehetett megközelíteni. Egyiken Kolozs felől, másikon Désakna felől. De aki nem ismerte a járást, az úgy eltévedhetett az összevissza görbedező gerinceken, hogy bármerre ereszkedett alá, csak nádast és tavat talált, nádast és mocsarat, melynek iszapjában elmerült a ló, s melynek vizében hínár húzta alá az embert.

A kolozsi barátoktól északkelet felé az egyetlen ismert település Szék volt akkoriban. Valami tíz-tizenöt család lakott ott szétszórt szállásokon, a Sóstavak fölötti széles lankán. Pásztorkodó népek voltak, kik a Kendék törzséből szakadtak le valamiképpen. Ezektől valamivel távolabb, két gerinccel közelebb a Szamos folyóhoz, még élt egy ember, akit Félfülűnek neveztek volt, mivel az egyik füle hiányzott. Állítólag a király emberei vágták le a fülét valamilyen oknál fogva, s bármi volt az ok, elég kellett legyen ahhoz, hogy egész háza népével felkerekedjen s elbujdosson be az erdők közé, messzire minden emberlakta helytől.

Ennek a Félfülűnek a sátrához érkezett meg egy kora nyári estén Buzát. Két keménykötésű, hosszú sörényű apró lóval jött. Az egyiken ő ült, a másikat vezette. Fanyereg volt mind a kettőn s a vezetékló nyergén terü.

Alacsony, zömök, széles vállú és nagy kezű ember volt ez a Buzát. Arcát rőt szőrök borították, szeme szürke volt, komoly, figyelő. Haját a szokásnak megfelelően varkocsba kötve viselte s birkafaggyúval zsírozta eső, fagy és rovarok

ellen. Keveset beszélt, s olyankor is csak keveset mondott. De amit mondott, azt meg is cselekedte.

A nap éppen lenyugodott az erdők megett, amikor a komondorok meglátták aláereszkedni a hosszú tisztáson, a sátor felé. Vad ugatással iramodtak neki. Az a harminc-negyven juh, ami ott legelt szétszóródva, magasra emelt fejjel tömörödött össze az ugatásra.

Félfülű és a háza népe ott szorgoskodott a tűz körül, ahol a juhtej fortyogott az üstben.

– Nyehu-nye! – rikkantotta el magát az egyik süvölvény-legény a komondorok felé, s azok megtorpantak a hangra, akár a cövek. Buzát pedig jött lassan lefele. Tíz lépésre a tűztől megállította a lovat s leszállt róla. Bocskorba bujtatott, bokáig érő bőrnadrágot viselt s rövid bőrzekét. Oldalán egyenes, csontmarkolatú vadásztőr kopott, fekete bőrtokban. Nyergén íj és tegez. Fején hegyes kucsma, szőrtelen, nyárra való.

– Békesség és áldás – morogta, és lassú medvemozgással megindult a tűznél állók felé. Mély, rekedtes hangja volt, de barátságos.

Félfülű, ki szúrós, nyugtalan szemmel figyelte a látogatót, gyanakodva fogadta a köszöntést.

– Békesség veled is. Miként nevezhetünk?

– Buzátnak mondanak, akik ismernek – felelte a másik, és szemei figyelve járták körül a tűznél állók arcát –, szép családod van s kövér juhaid. Áldás legyen rajtok.

Félfülű alig észrevehetően megbiccentette az állát.

– Jöjj hát közelébb, ha már itt vagy, Buzát. Az én tüzem a te tüzed. Béke a vendégnek.

Leültek a tűzhöz. Az este langyos volt. Messzi lentről felhallatszott a tavi békák vartyogása. Olyan volt, mint egy békés, szelíd, álmosító zsongás. Félfülű a könyökére dőlve figyelte a vendéget. Szakállas, fekete arca mozdulatlan volt, ahogy megkérdezte.

– Kolozsról jössz-é, a papoktól?

– Jön a keserűség – mordult vissza Buzát. – Az én sátram ott áll a tavak közötti domb laposán. Túl ezeken az erdőkön, ott – bökött állával keletnek.

– A tavak közti dombon, he – álmélkodott Félfülű a szavakon –, ott túl, azt mondod?

– Tavasz óta vagyok ott – bólintott Buzát. – Jó fű nő a lankán. Sok fű. Kövér a föld. Csordástul jár arra a bölény.

Valamennyien figyelték a szavát.

– Ismerem én azt a dombot – szólalt meg hirtelen az egyik legény –, odáig jutottam múlt őszön a sebzett bölény nyomán. A domb két oldala tiszta mező, igaz? Alatta félkörben nádas? Kicsi kőrisfa liget sarkában tiszta forrás vize fakad, he? Ott keskenyedik el a hosszú nagy tó s a szemközti oldal csupa vízmosás?

Buzát bólintott.

– Jól mondod. Ama forrás mellé emeltem sátramat.

– S mit akarsz ott? – kérdezte Félfülű hirtelen.

– Szállást készítek magamnak – felelte Buzát nyugodtan.

– S mért éppen ott?

Gyanakvás lapult a szó mögött, s a rászegeződő szemekben. A vendég rántott egyet a vállán.

– Mert kedvem szerint való hely, azért.

Hallgattak egy ideig. A gyanakvás nem ült el, csak szunnyadt. Az új papok lesői járták akkoriban a népesebb szállásokat, hogy honnan lehetne adót behajtani.

– Igaz-e, hogy tizedet szednek a papok, király nevével? – tette föl Félfülű egyenesen a kérdést.

– Szednek attól, aki ad – mordult vissza Buzát.

– S aki nem ad?

– Attól bajosan.

– Az a hír járja, hogy Tordát megdúlták esment, s a vajda úr megfutott a németfélék elől.

– Rég volt az már – legyintett Buzát nagy nehéz mancsával –, négy éve is annak. Azóta Alsómaroson oskolát tartott a vajda papnak is, németnek is.

– Ha úgy volt, biza jól tevé – hagyta helyben Félfülű az újságot.

Hosszasan hallgattak ismét. A tűz körül lányok forgolódtak, készítették a vacsoraételt. A pásztorcsillag is ott tündöklött már az erdők fölött, s hűvös tószagú szél borzolta a lusta levegőt.

– Hány juhod van? – kérdezte egy idő múlva Félfülű, s hangjában már nem volt semmi bizalmatlanság.

– Egy se.

– He?

– Még csak ez a két ló.

– Hm.

Később, miután ettek, Buzát odament a málhás lóhoz, s leoldotta róla a terüt. Hatalmas, cserzett bölénybőr volt az. Bocskornak való. Kiterítette a tűz mellé, a gyöpre.

– Szép bőr – ismerte be Félfülű.

A többiek is köréje gyűltek, fogdosták s bólogattak.

– Jó bőr. Értett hozzá, aki cserezte.

– Én csereztem – mondta Buzát.

Később elővett egy kést is. Csontnyelű, szép kés volt, cifrázott bőrtokban. Letette azt is a bölénybőrre. Az egyik legény kezébe is vette mindjárt, s nézegetni kezdte a tűz fényénél.

– Nem itt készítették – vélte a legény –, ritka szép munka. Idegen földről jöhetett.

– Taljánföldről – mondta Buzát.

– Tán jártál-e odáig? – álmélkodott Félfülű is.

– Sokfele jártam – morogta Buzát, és senki sem kérdezett többet.

Telt az idő. A csillagok kigyúltak rendre mind, s a hold is emelkedni kezdett a keleti erdőgerinc borzas tölgyei közül. Békés, mély csöndesség volt. Hallani lehetett a juhok álmos lélegzését, s azt a halk ropogtatást, amivel a homályos tisztáson legelő lovak a füvet harapták. Lent a völgyben mocsári békák zsongtak, s a csillagos égbolt párás magosában egymást kereső gémek hangja vergődött a csöndben.

– Neked három leányod van – szólalt meg Buzát hirtelen –, s nekem meg asszony kell.

Egyszerre ütötték föl a fejüket valamennyien. Még azok is, akik aludtak már félig. Félfülű felült egyenesen, s figyelmesen megnézte az idegent a tűz rőt fényében.

– Itt akarsz maradni? – kérdezte.

– Itt.

– Meddig?

– Ameddig az élet tart. S azután is.

– Mért nem veszel asszonyt Omboz népéből?

– Mert határmesgyés szomszédok vagyunk – felelte Buzát –, rokonok közt viszály oka lehet.

Hallgattak. Félfülű huzogatta a szakállát.

– S melyik kellene?

– Amelyik szívesen jön – mondta Buzát.

Félfülű a lányaira nézett. Azok összebújva vihogtak a tűz fénykörén kívül.

– Virág a legidősebb – jegyezte meg az asszony Félfülű mögött halkan. Félfülű bólintott.

– Jó lesz – egyezett bele Buzát, és nem is nézett a leányok felé. Hátrafordult a lovai felé és meglátta a holdat, ahogy ott ült vörösen az erdő sörényén.

– Megihatjuk hát az áldomást, s aztán mehetünk is – mondta –, följött a hold.

Mindenki Félfülűt nézte, csak Buzát nem. Egykedvűen bámulta a tüzet, és várta a választ.

– Mit szólsz, Virág? – törte meg végül is Félfülű a csöndet.

A lányok között egy kerek arcú, zömök teremtés felvetette a fejét és tiszta, erős hangon felelte.

– Elmehetek vele. S vissza is jöhetek, ha úgy adódik – tette hozzá harciasan –, a tavak közti domb nincs a világ végin.

Félfülű s a felesége összenéztek. Eladó lány számára embert találni ott az erdők között nem volt könnyű dolog, tudták mind a ketten. Fiai is tudták s hallgattak.

– Ha béjelentjük a kolozsi papoknak, nyakunkra jönnek a tizeddel – jegyezte meg aggódva az asszony –, márpedig úgy hírlik, törvényt tett a király, hogy pap nélkül nem vehet magához asszonyt a magyar…

– Itt mink tesszük a törvényt – mordult föl Buzát kurtán, s Félfülűre nézett, mint aki feleletre vár. Az visszanézett reá, s a szemük egy hosszú pillantásra egymásba kapaszkodott.

– Sietős neked? – kérdezte végül is.

– Kevés az idő, s a dolog meg sok – felelte Buzát.

Félfülű lassan fölemelkedett a fatönkről. Kezébe vette újra a kést, megnézte jól, s az övébe dugta. Fölvette a cserzett bölénybőrt is, vállára vetette, s lassú cammogással megindult a sátor felé.

Mikor visszatért, bőrtömlőt hozott magával.

– Erő, egészség! – mondta, s szájához emelte a tömlő csicsét.

Ekkor már lábon volt Buzát is. Komoly arccal vette át a tömlőt.

– Áldás, békesség!

Ivott az erjedt lótejből készült ősi italból, majd megtörölte a száját, s a tömlőt továbbadta Félfülű legényfiainak. Azok még az áldomást itták, mikor Buzát már indult is a lovai felé. Virág is fölemelkedett a guggoló lányok közül. Lerázta köntöséről a rárakódott gazt, s odaszólt az anyjához.

– Három nap múltával itt leszek újra. Addig el se viszem, ami az enyém.

S fölemelt fejjel indult az ember után, aki már a lovak hevederét húzta szorosra.

Így vásárolt Buzát feleséget magának, egy bölény bőréért meg egy cifra talján késért, az Úr 1050. esztendejében, nyár elején. S másnap már hozzá is fogott a házhoz.

A tó felett, jó kődobásnyira a víz partjától, volt egy kis lapályos rész a domb dereka-táján. Annak a kis lapálynak a déli sarkában tiszta vizű forrás buzogott, magos kőrisfák árnyékában. Ott állt a fák alatt az ócska nemezsátor is. Onnan nézte Virág az első reggelen, amint az ura vállra vetett baltával indult fölfelé, az erdő felé.

Tova délig csak a kopácsolása hallatszott odafentről s olykor egy-egy eldűlő fa súlyos roppanása. Délben aztán izzadtan jött alá a hegyről, kezét megmosta a forrásnál, s elhevert a sátor előtt sercegő tűz mellett. Virág odanyújtotta neki a sült őzcombot, s megjegyezte.

– Ezt leltem csak. Több nincs.

Buzát ránézett, s mintha mosoly bujkált volna arcának borzas szőrei alatt.

– Halat fogni tudsz-e?

– Tudok hát.

Buzát egyik keze a sült combot tartotta, másik keze meglendült és lefele mutatott a tó felé.

– Odalent lelsz vészát is, varsát is. Kivájt nyárfából ladikot is készítettem. Ha tartod a nyomot be a fűzfák közé, megleled azt is.

Virág csak bólintott, s amíg az ennivaló tartott, nem is beszéltek többet. Mikor Buzát megtisztította kését a fűben, és lábra állt, újra ránézett az asszonyára, és csak ennyit mondott.

– Nem jár a szád sokat. Kedvemre való vagy, Virág.

Azzal már fogta is a baltát s ment. A bujkáló kis mosolyt, ami az asszony szája szögletében megjelent, már nem is látta.

Egy ideig még kopácsolt fönt az erdőn, aztán lejött, felszerszámozta a lovakat, s elkezdte alávontatni a fatörzseket. Napnyugtára már egy tucatra való hevert ott a kis lapály közepén, valami száz lépésnyire a sátortól. Szép, fiatal, egyenes cserfatörzsek mind. Az asszony akkor már újra a tűz körül szorgoskodott. Halat sütött izzó parázson.

Szó nélkül ettek most is. Csak később bökött oda fejével Virág a szürkületben heverő fatörzsek felé.

– Télire? – kérdezte.

Buzát ránézett, aztán megrázta a fejét.

– Nem a'.

Majd kis szünet után hozzátette.

– Háznak.

Az asszony szeme tágra kerekedett.

– Ház? Mint a papoknak van?

– Papoknak? – legyintett Buzát a kezével. – Az semmi. Látnád csak nyugaton. Németföldön meg Taljánországban.

– Ott is járt? – csodálkozott Virág.

– Sokfele megfordul az ember – morogta Buzát, azzal föltápászkodott, gyertyánfa-rönköt vetett a parázsra, hogy ébren tartsa a tüzet reggelig, s bement a sátorba.

Az asszony még ült ott egy darabig, nézte a gyertyánfa fölszálló füstjét s gondolkozott. A csillagos nyári égbolt langyosan borult dombok s tavak fölé. Iszapszagú szellő osont át a laposon, s megrezgette a nyárfák levelét. Fent az erdőszélen őzbak böffent. Békésen zsongtak odalent a nádas békái, és zsongásuk lágyan keveredett össze a tücskök cirpelésével. Valahol a magosban láthatatlan vadkacsák szárnya suhogott.

Szép, békés, szelíd éjszaka volt. Az asszony sóhajtott, felállt, s lassan megindult ura nyomában, a sátor felé. Hosszú barna haján sápadtan csillant meg a csillagok fénye.

Nehány nap teltével, úgy déltájban, Virág megérkezett újra apja sátrához, ahogyan ígérte volt. Az asszonynép nyomban összeszaladt s körülvette, mint varjúsereg a baglyot. Csak úgy csapkodott feléje a sokféle kíváncsi kérdés. De

Virág csak lekuporodott a sátor elé és mosolygott, szótlanul, ahogy szokása volt. Csak amikor Félfülű is előkerült, szólalt meg.

– Hat juhom van itt, igaz-e?

– Igaz – hagyta rá az apja.

– Három bárránnyal?

– Ahogy mondod.

– Vihetem őket?

Félfülű nézte a lányát és bólintott.

– Úgy gondolod hát, hogy ott maradsz?

– Úgy gondolom.

Félfülű újra bólintott.

– Mit csinál az urad? Halászik? Vadászik?

– Házat épít – felelte Virág, és a hangja szokatlanul csengett, hangosabban, büszkébben, mint máskor.

Az asszonynép elképedve csapta össze a kezeit, s maga Félfülű is megütődve nézett a lányára.

– Micsinál?

– Házat épít – ismételte Virág –, amilyet Németföldön meg Taljánországban látott volt.

Azzal bement a lányok sátrába, batyukba kötötte, ami holmija volt, elbúcsúzott apjától, anyjától, testvéreitől. Kiválasztotta a juhait, s indult velök fölfele a domboldalon, keletnek. A komondorok közül kivált egy fiatal süldő-kutya, farkcsóválva térdéhez dörgölődött, s nyüszkölve tekintett fel reá.

Virág visszafordult a családja felé.

– Elvihetném-é ezt az egyet?

– Elviheted, hát – kiáltott vissza Félfülű.

Aztán a család csak állt ott s nézte, ahogy az asszonnyá lett leány haladt fölfele a domboldalon, juhait terelve, az ugrándozó kölyök-kutyával.

– Ez hát elmene – mondta Félfülű az asszonyának, s az asszony sóhajtással felelt.

– Hallottátok-e? – fordult az idősebbik fiú öccsei felé. – Házat építenek!

Hangjában döbbenet volt. Virág akkor érte el az erdőszélet odafönt, s a fák elnyelték juhostól, kutyástól. Már csak az énekét lehetett hallani, ahogy fölfele haladt az erdőn.

– *Apámtul, anyámtul… elbúcsuzám szépen… s megyek téutánad, megyek téutánad… gyöngyharmatos réten… héj, gyöngyharmatos réten…!*

Aztán a gerinc mögött elveszett az ének hangja is.

Ez azon a napon történt, amikor Buzát még sötét hajnalban útra kelt két lovával északi irányba, Désakna felé. Elébb sokáig kotort valamit a sátor mélyén, s egy kis bőrzacskót dugott az övébe, melyikben mintha ércdarabocskák csörögtek volna. Aztán odaszólt az asszonyához, aki éppen ébredezett.

– Odaleszek kissé. Sót hozok, meg egyebet. Holnap csillaggyúlásra megtérek, úgy hiszem.

Ezen a napon hozta el Virág a juhait, meg a kutyát. Kora délután otthon volt velök. Megkereste Buzát baltáját, s összeütött sebesen egy kis aklot a birkáknak, éjszakára. Vesszőből font kerítést a karók közé. Estére el is készült vele. Ügyes kis akol volt.

Utána megfejte a juhokat, zabdarát kevert a tejbe, s megette vacsorára. Aztán csak kiült a sátor elé, szemközt a tóval. A nap már régen alászállt a dombok mögé, s az ég bársonyosra sötétedett rendre. Nehány félénk kis csillag megjelent itt-ott. Fehér párák lebegtek a tó felett, s békák zsongása, tücskök cirpelése különös, álmosító csönddé ötvöződött a néma dombokon, amit csak néha-néha borzolt meg egy-egy eltévedt gém hangja a magosban. Tószagú szellő osont a kőrisek között, s érintésétől megrezzent itt-ott egy levél. Valahol messze, a nádason túl, fáradt bölényborjú bődült el álmosan.

– Bölények jönnek át a gázlón… – gondolta az asszony –, el ne feledjem megmondani neki…

Valami jóleső, szelíd, meleg érzés töltötte el, ahogy ott ült a sátor előtt, lábánál a kutya, s figyelte a közelgő éjszaka neszeit. A levegő langyos volt és puha, szinte tapintani tudta az ujjával. Szeme végigtapogatta a szürkületben a kis karámot a juhokkal, odébb az egymásra halmozott fatörzseket, a domboldalt, az erdőszél sötét vonalát a gerincen és arra gondolt: ez az otthonom. Mindez hozzám tartozik. A langyos jó érzéstől rendre elálmosodott, s ott a sátor előtt lecsukódtak a szemei.

Másnap estére, alig gyúlt ki a pásztorcsillag az erdők fölött, Buzát valóban megérkezett a lovaival. Virág már várta a tűznél, de a kutya látta meg elsőnek, s ugatásával fölverte a tavak csöndjét. Virág boldogan szökött talpra, de nem szaladt elébe, éppen csak tett nehány lépést. De az öröm ott volt a hangjában, amikor mondta:

– Csillaggyúláskor, éppen ahogy mondta! Tiszta csuda ez!

– Az ember szava nem szél, ami jön és elmegy – felelte Buzát komolyan, amikor megállította a lovakat. Gyalogosan jött, s kötőféken vezette a málhával megrakott állatokat. – Amit az ember mond, az úgy is kell legyen. Nem csuda ez, hanem becsület. Ez meg honnan került ide? – bökött az ugató kutyakölyök felé.

– Apáméktól hoztam, a juhokkal együtt – felelte büszkén Virág –, karámot is építettem, megnézheti.

Buzát megnézte a vesszőkerítést és bólintott.

– Derék munka.

Aztán megszámlálta a juhokat és újra bólintott.

– Én is hoztam jószágot, meglátod mindjárt. A kutyának mi a neve?

– Szőrös – felelte az asszony.

Buzát megnézte jól a farkcsóválva közeledő kölyköt, még meg is érintette tenyerével a fejét.

– Hát szőrösnek szőrös – ismerte be –, érti a dógát?

– Majd megtanolja.

Három bőrzsákot emelt le Buzát rendre a lovakról, majd egy súlyos faragott szerszámot. Az egyik bőrzsákban valami mozgott.

– Tán nem kicsi őzet fogott? – tapogatta Virág a nyugtalan zsákot.

Buzát kioldotta nagy körülményesen a zsák száját, s kihúzott belőle valamit. A valami élesen elvisította magát.

– Juj! – ijedt meg az asszony –, tán maga az ördöng?

– Csak disznyó – felelte Buzát vidáman és büszkén –, annak is aprócska még. Hármat hoztam belőlük. Erjedt lótejet itattam velök, hogy megkábuljanak, s ne fickándozzanak a nyergen.

Valóban három ügyes kis mangalica malac került elő egymás után a zsákból. Buzát levágta lábukról a szíjat, s beemelte őket egymásután a kicsi karámba.

– Egy kani, kettő meg emse – magyarázta Virágnak –, mához két évre disznókondánk lesz. Ha meg tudjuk őrizni őket – tette hozzá komolyan.

– Szőrös ügyel majd rájok – nevetett Virág boldogan –, egyéb dolga sincs.

A többi zsákból furcsa holmik kerültek elő, rozsliszt, só és egyéb ennivaló mellett. Először is egy fűrész. Aztán nehány apróbb szerszám. Kötelek, láncok, durva, nagy vasszögek. Végül a súlyos faszerszámra került a sor.

– Hát ez mi? – kérdezte Virág csodálkozva.

Buzát végigsimított otromba nagy mancsával a faragott alkotmányon, s arca elszélesedett a mosolytól.

– Eke! – mondta ki büszkén.

Az asszony megrázta fejét az ismeretlen szóra.

– Mire jó? – kíváncsiskodott.

– Szántani – felelte büszkén az ura –, fölhasogatni a földet, magot vetni beléje, növényeket termelni, aratni!

Virág megszokta már az elmúlt pár nap alatt, hogy sok mindent ne értsen meg, amit az ura mond. Megszokta, hogy az ura különös ember, aki sok mindent látott, és sok mindenhez ért, amiről ő nem tud semmit. Annyit azonban megértett mégis, hogy gazdagság jött a szállásukra, s annyit tudott már, hogy gazdagság magától nem jön sehova. Ezért alighogy elhelyeztek mindet, s lenyergelték a lovakat is, megkérdezte:

– S hogyan jutott hozzá ennyi mindenhez? Papot vert agyon?

Buzát még a térdét is megcsapkodta, úgy nevetett ezen. Majd odaintette asszonyát a tűzhöz.

– Gyere csak – mondta, s elővette övéből a kicsi bőrzacskót. Furcsán csörgött, amikor megrázta. Majd kiborította tartalmát a tenyerére. Négy kerek, sárgásan csillogó ércdarabocskát világított meg tenyerén a tűz rőt fénye.

– Tudod, mi ez?

Virág kezébe vette az egyiket, a lángok felé tartotta, megnézte.

– Kép van rajta, meg rovás.

Az ember nevetett.

– Pénz ez, Virág. Aranypénz.

Az asszony újra megnézte a kezében lévő holmit, majd tisztelettel visszatette a Buzát tenyerébe.

– Atyámtól hallám, hogy van ilyesmi – ismerte be majdnem áhítattal –, de szememmel még nem láttam soha. Hol szerezte?

– Verekedtem érte a vajda úr seregében, távol nyugaton – felelte Buzát, s ügyelve visszatette a pénzt a bőrzacskóba. Bogot is tett reá, biztonság okáért.

– Amit itt látsz, azt mind egy aranyért adták Désaknán a papok emberei – mondta –, s eljő az idő, meglásd, amikor nekünk is lesz mit vásárra vinnünk.

– Jöjjön, egyék – mondta az asszony, s szeme furcsán csillogott –, halat sütöttem újra. Megfáradt, tudom, a hosszú úton.

– El ne felejtsem – tette hozzá –, tegnap este bölények jöttek át a nádas gázlóján. Hallottam volt egy borjú bőgését.

Az ember fölnézett a tűz mellől.

– Visszatérni nem hallád őket?

– Nem.

– Akkor hajnalhasadáskor tán útjokat állhatom odalent a füzesnél – mondta Buzát vidáman –, ideje, hogy húsra tegyünk szert…!

A házépítés lassan haladt, mivel sok minden egyébnek kellett gondját viselni. Szerencse volt, hogy a bölények rendes átjárója nem esett messzire, mivel ez megkönnyítette a vadászás mesterségét. Odalent a füzesben, a kitaposott csapás mellett ügyes leshelyet készített magának Buzát egy öreg fűzfa ágai között, jó magosan, hogy emberszag ne zavarja az átváltó csordát. Oda felkuporodva aztán csak meg kellett várja, amíg a bölények egyenként átgázoltak alatta a mocsári csapáson, kiválassza magának a megfelelő fiatal barmot, s hajító kelevézével leterítse onnan a fáról. Kiáltására az asszony levezette a lovakat, s a nyúzott bőrt meg a feldarabolt húst fanyeregre kötve vihették haza. Odébb a domboldalban füstölő-kéményt is készített Buzát a húsok számára, melynek agyagba vájt gödrében napokon át senyvedt és füstölgött a mogyorófa, s érlelte ügyesen a télire való bölényhúst.

Ideje érkezett annak is, hogy a lovak s birkák teleléséről is gondoskodás történjék. Ebből a célból fent az erdőszélen megkerestek egy szénának való tisztást, melynek öles füvét bölény se taposta még le, birka se legelte, s azt elébb Virág kezdte sarlózni, ahogy otthon tanulta volt anyjától, majd Buzát kaszát készített magának egy ócska kardból, s attól kezdve már szaporábban haladt a munka. Az idő is kedvezett hozzá, s amit egyik nap levágtak, azt másnap megforgatták, s harmadnap estére boglyába gyűjthették. A boglyákat vesszővel

kerítették be bölény ellen, s zöld gallyakkal takarták le, hogy szél se tehessen kárt bennök.

Közben eljött a gombaszedés ideje is, bár ez nagyobbára az asszony dolga volt. A szárító-tetőt azonban Buzát kellett megépítse hozzá, ami újra késleltette a házépítést.

Holdas éjszaka vaddisznók túrták föl a legelő gyepét, s Buzát azokból is le tudott nyilazni nehányat. Egy kétéves sebzett kan nyomát követve egy reggel egészen az Omboz nemzetség legelőjéig elment, s a nádas bütüjében lévő nagy füzesnél összetalálkozott Omboz fiával, Karsallyal. Ott ült a leterített vaddisznó mellett egy begyöpesedett vakondtúráson, feketén, bizalmatlanul, és süvege alól szúrós szemekkel figyelte a közeledő Buzátot. Véres vadászkése ott hevert mellette kézügyben.

– Békesség – köszönt rá Buzát, illő távolságból –, látom, megelőztél.

– A te nyiladat hordta? – kérdezte a kabar.

– Enyimet. A hold világánál eresztettem beléje a magam szállásánál. Alacsonyan értem, úgy vélem.

– Alacsonyan – bólintott a másik. – Mi a neved?

– Buzát. A tied?

– Ombozfia Karsaly. Nyelved után magyari törzsből lehetsz.

– Koppány nemzetségéből maradtam – mondta Buzát büszkén.

– Ez itt a mi szállásunk, fel a gerincig – figyelmeztette Karsaly –, délirányba pedig tova a nagy mocsárig. Omboz-telkének nevezzük.

– Az én szállásom túl esik a gerincen – nyugtatta meg Buzát a szomszédot –, a tó mentében felnyúlik északra egészen a nagy patakig. Sátram ott áll a tó feletti lankán.

– Láttam – bólintott Karsaly –, minek nevezed a helyet?

Buzát egy pillanatig gondolkodott, majd hirtelen rávágta.

– Bölényesnek. Mert hát ott váltanak át a csordák egyik oldalról a másikra – tette hozzá.

Ombozfia Karsaly bólintott.

– Szomszéd vagy hát, bölényesi Buzát. Békesség legyen közöttünk. A disznót pedig megosztjuk, igazsággal – tette hozzá –, fele tied a nyiladért, s fele enyim a kés jussán.

Ilyen körülmények között kapta Bölényes a nevét.

De bármilyen lassan is haladt a munka, mire az őszi esők megeredtek, mégiscsak elkészült Buzát a házzal. A tetőhöz Virág vágta sarlóval a nádat, ő is kötözte csomóba. De a meredek gerendázathoz már Buzát kötözte, hársfa kérgével, s ő verte tömöttre a lapos fával is, hogy szél ne hordozhassa, és esővíz leperegjen róla.

Egyetlen nagy vályogfalú, agyagpadlós szobából állott a ház, melynek egyik sarkában ott volt a bölénybőrből, farkasprémből készült fekhely, mogyoróvesszőkből kötözött asztal, két pad s polcok a falon. A másik feliben ott volt a homokkőből összekalapált tűzhely s az ágasok az akasztani való holmi számára. A tűzhely hézagjait agyaggal tapasztotta be Buzát, s kéményt is épített hozzá, mely fölvitte a füstöt a hiuba. A hiut is bepadozta úgy-ahogy, hasított nyárfával, csupán a lajtorjának hagyott meg egy likat, éppen csak elegendőt, hogy beférjen rajta, s felakaszthassa odafönt a füstre a füstölni való húsokat.

Mire mindezzel elkészült, lehullt az első hó is, s nemsokára rá megérkeztek az első farkasok.

Egy hideg, holdvilágos éjszakán egyszerre csak ugatni kezdett Szőrös, a kutya odakint. Inkább vonyított, mint ugatott. Miután ablaka nem volt a háznak, hogy kinézhetett volna, a tűzhely zsarátnokának rőt fénye mellett Buzát megkereste az ajtót, félrelebbentette a súlyos bölénybőrt, s egyik kezében a felkapott tegezzel, másikban az íjjal, kilépett a hideg éjszakába, mezítlábason.

A ház ajtaja a tó felé nézett alá. Jobb kézre volt a forrás és a lombtalan, csupasz nyárfaliget, bal kézre pedig a kicsi karám, a juhokkal meg a süldőkkel. Ott acsarkodott a komondorkölyök is, a karám ajtajának vetve a hátát. A hold fehér fénye megcsillant a fogain.

Fölfele nézett, a domb irányába. S ahogy Buzát onnan az ajtóból követte a kutya tekintetét, három szürke árnyékot látott lassan lefele osonni a havon, a karám felé. Majd egy negyediket. Aztán egy ötödiket is. Jókora hegyi farkasok voltak.

Az első elérte a kerítés sarkát, és beszimatolt a karámba. Szőrös meglátta gazdáját az ajtóban, s ettől bátorságra kapva előreugrott, csattogó fogakkal, acsarkodva, a farkasok felé. A vezérfarkas feléje fordult, majd fejét előrenyújtva, szinte a hóra hasalva, közeledni kezdett a kutya felé, ugrásra készen.

Buzát nyílvesszője homloka közepén érte. Csak elhasalt, s a hátuljával rúgott nehányat. Társai megérezhették a veszedelem szagát, mert megtorpantak mögötte. A második nyílvessző szügyön találta az élen állót. Hörögve vergődött a havon, de menekülni már nem tudott. A másik három megfordult és futni kezdett fölfele, az erdőnek. A harmadik nyílvessző hasban találta a hátulsót. A sebzett farkas meggörbülve harapott a hasából kimeredő kőrisfa vesszőbe, majd nyomorékon tovavergődött társai után.

Mire Buzát a karámhoz ért, a kutya már hörögve tépte az elesett ellenfelet.

– Hé – mordult reá –, ne bántsd a prémet, te. Asszonyodnak csinálunk ködmönt belőle.

Bent a házban felszította a tüzet, s még azon melegében lefejtette a két farkasról a bundát. Be is hamuzta, ki is feszítette a bőröket. Másnap reggel aztán megkereste a hóban a vérnyomokat, s elindult a harmadik után. Nem kellett messzire menjen. Még az erdő széléig sem jutott el, s már ott lelte megmerevedve azt is.

Ahogy gyűlt a hó s öregedett a tél, egyre több bajuk volt a farkasokkal. Csordástul jöttek át a befagyott tavak hátán, s a juhok szaga messziről odacsalta őket. De Ombozfia Karsaly népének még több gondot okoztak. Alig telt el éjszaka anélkül, hogy valamelyik nyájukba be ne törtek volna.

Ez okozta, hogy egy csikorgó, zúzmarás napon Karsaly ellátogatott Bölényesre.

Az erdő felől érkezett, a kitaposott csapáson. A hó térdig ért már akkor. Buzát éppen egy szánra való szénát hozott alá a tisztásról, s Virággal együtt ölenként szórták át a kerítésen a juhoknak meg a lovaknak. Akkor már ott ékeskedett a náddal takart féltető is az állatok karámja fölött. A süldők éhesen futkostak föl-alá a kerítés mentén, röfögve és visítva. Virág látta meg elsőnek az érkezőt.

– Valaki jön – mondta.

Buzát követte szemével az asszony tekintetét, s nehány pillanatig szótlanul szemlélte a lefele jövő embert. Aztán megismerte.

– Karsaly ez, Ombozfia Karsaly – mondta, s hangjában csodálkozás volt –, baj lehet, hogy szomszédoskodni kezd.

A délelőtti napfényben vakítóan csillogott a behavazott világ. Fagyott zúzmara borította Karsaly bajszát és szakállát is.

– Áldás, békesség – mondta, amikor leért a karámhoz.

– Békesség, szomszéd – felelte Buzát kimérten.

Az asszony otthagyta őket, és bement a házba. Karsaly benézett a karámba.

– Jó húsban vannak a birkák – mondta –, a lovak is. A malacokkal mit etetsz?

– Gyűjtöttünk nehány zsákra való makkot, amíg lehetett – felelte Buzát –, de azzal bizony szűkösen kell bánnunk. Káka-gyökeret ások nekik a zsombékosban, hogy áttelelhessenek – tette hozzá –, a sok farkas miatt nem engedhetem ki őket túrni.

– Éppen azok miatt vagyok itt – kapott Karsaly a szón –, nyaggatják nagyon a nyájakat, s úgy döntöttünk, hogy tennünk kell valamit hamar.

Virág újra megjelent a ház sarkában. Kezében fatányért hozott. Száraz rozskenyér volt a tányéron, meg egy csipetnyi só. Másik kezében a vizeskorsó.

– Tisztesség a vendégnek – mondta halkan, s odatartotta Karsalynak a tányért. Az szó nélkül nyúlt a kenyérért, megtörte, csipetnyi sót is tett reá s megette. Majd fogta a korsót is és ivott belőle.

– Áldás és tisztesség a szállás urának és asszonyának – mondta méltósággal, s keze fejével megtörölte a száját – kenyeretek, vizetek jó ízű, tartson meg az Úr hosszú esztendőkig.

Szeme megakadt az asszonyon, s gyorsan hozzátette.

– S gyermekek hosszú sora gazdagítsa szállástokat…!

Az asszony elpirult kissé, aztán bólintott a fejével, s indult vissza a házba. Nehéz volt már akkor, a járásán is látszott.

– Ami a farkasokat illeti – tért vissza Buzát az előbbi szóváltáshoz –, mi egyebet lehet tenni velök, mint nyilat ereszteni a belükbe, amikor csak lehet? Én magam tizenegyet nyúztam meg idáig…

– Úgy kell elbánjunk velök, mint ahogy az ellenséggel szoktunk volt – vágott Karsaly a szavába –, bekerítsük őket, s kiirtsuk mind egy szálig!

– Hogyan? – bámult reá Buzát.

– Ésszel – felelte Ombozfia Karsaly ravasz vigyorral a szakálla megett –, megtanoltuk a csapásaikat követve, hogy napközben a nádasba húzódnak vissza, s csak a szürkület beálltával indulnak szét portyázni onnan. Holnap, napkelte után, tüzet teszünk tova lent a nagy nádasra, három oldalról. A negyedik oldalt szabadon hagyjuk, s mink várjuk ott őket, felajzott íjakkal. Ehhez mit szólasz?

Buzát eltűnődött ezen kissé, aztán megkérdezte.

– S hol lesz az a szabad oldal, amiről beszélsz?

– Tova lent a füzesnél, bölények gázlójánál – felelte Karsaly –, a te birtokodon. Emiatt vagyok itt.

Buzát újra gondolkodott egy keveset.

– S tova a nagy lápnál kezdenétek a tüzet? – kérdezte végül is.

– A nagy láp bütüjében, meg a szemközti oldalon s a mi oldalunkon egyszerre – felelte Karsaly –, huszonhat asszony s gyermek gondoskodik arról, hogy egyszerre gyúljon a nádas mindhárom szélen. A szél aztán akárhonnan fúj, valamelyik irányból hajtani fogja majd a tüzet be a közép fele s végig az egészen. A negyedik oldalon pedig ott leszünk mi.

– Én is ott leszek – bólintott Buzát –, s ha azzal a résszel végeztünk, átjövünk ide az én nádasomba is, s megtesszük ugyanazt. Hagyjuk továbbmenni a tüzet, s a szemközti oldalra is lángot vetve mink elálljuk a patak torkolatától tova a domb sarkáig. Ebbe a nádasba is lesz nehány megbújva, ne feledjük. Nagyvadászatot rendezünk, akár a királyi udvarnál! – tette hozzá vidáman, s még a térdét is megcsapkodta örömében.

– Napkeltével a füzesnél leszünk – búcsúzott el Karsaly –, s tömve hozd ám tegezedet, mert annyi lesz ott a beste csikasz, mint eben a bolha!

Annak a napnak az estéjén Buzát egyebet sem tett, mint nyílhegyet kötözött, tollat egyenesített, nyílvesszőt faggyazott. Hajnalhasadtával útnak is indult, bundásan, szőrcsizmásan, tömött tegezzel az oldalán, íjjal, kelevézzel, csontnyelű vadászkéssel felszerelve. Bőrtarisznyájába meleg rozspogácsát tett az asszony, vaddisznó-szalonnát, olvasztott töpörtyűt. Alig derengett az ég alja keleten, s már ott taposta a havat lefele, a füzesnek.

Kemény hideg volt. Lehelete vastag párát vetett, s hamarosan jégcsapok csüngtek bajszán, szakállán, s zörögtek minden lépésénél. Ahogy a kis nyárfást megkerülte, a legelő közepén megpillantott nehány szürke árnyat. Farkasok voltak. Lefele haladtak, a nádasok felé.

– Menjetek csak – örvendezett Buzát –, most az egyszer jó helyre mentek.

Fel se jött még a nap, s már ott volt a füzes sarkában. Megjárta a füzes szélét teljes hosszában, majd a sás közötti bölénygázlót, a befagyott tószélet, s még a túlsó oldalt is lelépte sebesen. Bőven volt farkasnyom mindenütt. Legtöbb azonban a füzes távoli csücskénél, nem a bölények gázlójánál, hanem attól legtávolabb, ahol a füzes véget ért s a nádas szélesedni kezdett. Ott választott magának leshelyet Buzát. Kis fűzfabokor megett állást kapart magának a hóban ügyesen, tarisznyáját egy ágra akasztotta, kelevézét leszúrta kézügyben a hóba, s mire a nap feljött, el is helyezkedett jó otthonosan.

Hamarosan feltűnt Ombozvölgye felől Karsaly is, a maga népével. Hatan voltak összesen. Két férfiember Karsaly mellett s három sima ábrázatú legényke.

– Öccseim ezek – bökött Karsaly a férfiak felé, amikor odaért –, eme kettő az én fiam, amaz ott Varkocs öcsémé. Helyet is választottál már magadnak, úgy látom – tette hozzá kissé ingerülten.

– Elsőnek érkeztem, elsőnek választottam – felelte Buzát vállat vonva.

Karsaly szótlanul vezette tovább a maga népét. Itt-ott megállt, nézegette a nyomokat, s jó kétszáz lépéssel odébb intett az egyik öccsének. Az kivált a menetből, s helyet keresett magának egy jókora fűzfa megett. A füzes túlsó sarkánál, ahol a gázló kezdődött, egyik fiát állította lesbe, a gázló közepébe, a letaposott sás közé másik öccsét. Ő maga s a két hátralévő legény a túlsó oldalon állták el a farkasok útját. Még helyükre sem értek egészen, amikor tova lent délen, nagy messzeségben, feltűnt az első fekete füstoszlop a széles nagy völgy kellős közepén. Hamarosan újabb és újabb füstoszlop emelkedett fölfele a csillámló fagyott ég felé, félkörben az Ombozok szállásának déli dombgerincétől tova a szemközti gazdátlan dombnyúlványokig. Alig emelkedett arasznyira a nap a keleti dombok fölé, s már egybefolyt a füst egyetlen hosszú, fekete felhővé. Tova dél felé az egész nagy nádas égett.

Még csak egy fuvallat sem volt sehol. A csillogó levegő fagyottan állt egyhelyben. Nem volt, ami hajtsa a tüzet. Lassan haladt előre. Telt az idő. Rendre dombtól dombig ért a nagy mocsárra nehezedő füst. De még mindég nem mozdult semmi sehol. Buzát ujjai gémberedni kezdtek a hidegtől. Íját maga elé támasztotta, s arcához emelve kezeit, nyitott szájjal markába lehelt nehányszor.

Szeme sarkából mozdulatot észlelt hirtelen, bal felől. Odapillantott. Alig tíz lépésnyire hatalmas kan farkas osont a hóban, lehajtott, előrenyúló fejjel, nesztelenül. Még részben takarták a csupasz fűzfabokrok. Buzát keze a kelevéz után kapott. Meglendült markában a súlyos hajítószerszám, s éles acélhegye derékon érte az ordast, valósággal leszögezte a hóba. Az állat vergődött, s ömlő vére vörösre festette a havat.

Buzát két hosszú ugrással ott volt mellette. Elkapta a kelevéz faragott nyelét, kirántotta a farkas bordái közül, s biztos kézzel a torkába ütötte. A vergődés megszűnt. Még kettőt rúgott a hatalmas állat, aztán elcsöndesült. Buzát visszasietett a leshelyére, s kézbe vette az íját. Tudta, hogy a vezérfarkas nyomán

jönnie kell a többinek is hamar. A nádasnak több mint a fele égett már, s a fekete füst alján látni lehetett a felcsapó veres lángokat is. Odáig hallatszott az égő nád ropogása.

Ijedt rókák iramodtak a szemközti domboldalon fölfele. Nyulak menekültek. Buzát felajzotta íját. Ereiben bizsergett a vadászás láza. Aztán egyszerre csak zörrent előtte a nád, s a füzes bokrai közt, egymás nyomában ügetve megjelentek a farkasok.

Heten voltak. Az elöl loholó meglátta a vérében elnyúlt vezérfarkast és megtorpant. A többiek reátorlódtak hátulról. Mire felocsúdtak a meglepetésből, Buzát két gyors nyílvesszője célba talált már. A harmadikat menekülés közben érte utol a halál. A megmaradtak visszarohantak a nád közé. Ugyanakkor jobbról egy másik farkascsoport iramodott kifele a nádból, fel a domboldalnak. Azok közül is kinyilazott kettőt.

Mire érezni lehetett a közeledő tűzvész melegét, s az égő nád ropogása minden más zajt elnyomott, kilenc leterített farkas hevert Buzát körül a hóban, egy szép vörös bundájú róka és két nyúl. Buzát otthagyta a leshelyét, és elkezdte vonszolni a zsákmányát egyenként távolabb a nádastól és a füzestől, ahol a közeledő tűz nem tehetett kárt a prémben. Aztán elővette a kését, és hozzáfogott a nyúzáshoz. Már nem kellett félnie attól, hogy megfázik a keze. A nádas ott lángolt, sziporkázott előtte, ocsmány fekete füstöt ontva, melytől megfeketedett körös-körül a hó. A tűz belekapott a fűzfabokrok alatti száraz fűbe is, és ágakra szakadva rohant végig a füzesen.

De addigra már Karsaly is előjött a maga népével. Vonszolták a prédát szaporán a tűz útjából. Tizennégy ordast terítettek le együttesen, s mégegy annyit véresre sebeztek. Karsaly nyomban indította is a három legénykét a sebzettek vérnyomán, két öccsét odatette nyúzni, ő maga pedig lecammogott az égés mentén Buzáthoz. Megszámolta a farkasokat, megnézte a rókát meg a nyulakat, s megcsóválta a fejét.

– Még pecsenyét is viszel haza – mondta elismeréssel –, értesz az íjhoz, látom. Hát átmegyünk-e a tó másik oldalára, hogy elejibe kerüljünk a tűznek? – tette föl a kérdést. – Már a gázló sátéjában van, s hamarosan eléri a másik nádast is.

Buzát fölnézett a nyúzásból.

– Eridj, ha érdemesnek véled – felelte a füstöt figyelve –, félek azonban, hogy késő lesz már. Mire odaérsz, már csak a nyomokat leled. Én inkább végzek azzal, amibe belekezdtem.

Karsaly morgott valamit, s nagy léptekkel elindult a lanka mentén a bölényesi nyárfaliget irányába, mely mögött a ház volt, s azon túl a tó, s még azon is túl a patak torkolata, ahol a nádasnak vége szakadt. A tó átellenes szegélyén már útban volt oda a tűz, s Buzát tudta jól, hogy csak arról lehetett szó, ki ér oda hamarabb: a láng vagy az ember?

Amint később kiderült, az ember megelőzte a tüzet. Karsaly előbb ért oda, haszna azonban nem lett belőle. A farkasokat már csak távolról láthatta eltűnni fent a patakon túli gerinc kökénybokraiban.

Ezt visszafele jövet mondta volt el, kissé röstelkedve. Alig kőhajításnyira a háztól, ahol összetalálkoztak, a nyárfák alatt. Buzát kötélre kötve cipelte a vállán a kilenc farkas és a róka bundáját, kezében pedig lábuknál fogva a nyulakat, útban hazafelé. Izzadt alattuk, pedig hideg volt. Bár a nap alig volt túl a delelőn, fényének nem volt melege.

– Azért nem veszett kárba a tűz itt sem – vigasztalta Buzát a szomszédot –, nem maradt búvóhelyük, ahova visszatérhetnének. Ha erdőn kell tanyázzanak, könnyebben hozzájok jut az ember napközben.

– Ez igaz – ismerte be Karsaly –, hát jó szerencsét.

– Jó szerencsét.

Virág megörvendezett a zsákmánynak, amit az ura hozott haza azon a napon, különösen a nyulaknak. Az egyikről nyomban le is szedte a bőrt, míg Buzát a hiuban bajolt a frissen nyúzott bőrökkel. Mire lejött onnan, már a tepsiben fortyogott a hús.

– Jó szaga van – ismerte be az ember.

– Jó hát – örvendezett Virág –, anyámtól tanultam a sütését. Apám hurokkal fogott néha egyet-egyet, s jól ettünk olyankor. Bár mindössze egy falás esett egyre, annyian voltunk – tette hozzá nevetve.

A zömök, szakállas, durva kezű ember mosolyogva nézte asszonya csillogó szemeit, tűztől kipirosodott orcáját.

– Tudod-e, Virág – mondta lassan, szinte érzékenyen –, kedvemre való vagy…

Az asszony szeme elhomályosult, kerek arcán szelíd mosoly gyúlt, és a szája szöglete megrándult kissé, mintha mondani készült volna valamit, valami szépet, meleget, jót. De az ember elfordult gyorsan, és zavartan köszörülte a torkát.

– Néztem ennek a rókának a prémjét – mondta gyorsan –, tudod-e, hogy micsoda tömött, szép prémje van? Ha össze tudnék szedni ötöt vagy hatot ezen a télen, olyan prémes ködmönt csinálhatnék belőle neked, amilyen csak a nagyasszonyoknak van, meg a királynéknak…

Mielőtt az asszony szólhatott volna, fejébe nyomta a kucsmáját, és nagy léptekkel az ajtónak indult.

– Hasogatok egy kis tűzrevalót – mondta –, hogy legyen elég éjszakára. Nagy hidegek jönnek.

Azzal már kint is volt.

Kurták voltak a nappalok, mint a vadmalac farka, s a tél jeges bilincsbe zárta a világot. Etetni kellett odabent a tüzet éjjel-nappal, etetni kellett az állatokat is, ahogy lehetett, hogy életben maradjanak. Csont és hulladékhús kellett a kutyának,

naponta széna a lovaknak, birkáknak s rágni való gyökér a süldőknek. Mindez munkát, vesződést jelentett a csikorgó hidegben, s elfoglalta az idő java részét, napkelte s napnyugta között.

Éjszakánként farkasokat kellett űzni a karám közeléből, kik egyre orcátlanabbak lettek, ahogy a tél haladt, s az éhség mindjobban vadította őket. Mihelyt a kutya elvonyította magát odakint, ugrani kellett, íjjal, kelevézzel, szurokfáklyával, ha sötét volt az éj, nehogy elkapják odakint az ebet s végezzenek vele.

Nehéz tél volt. Csak olykor jutott idő nyomkeresésre fent az erdőszélen, lesbe állásra vadak váltójánál napnyugta táján. Az asszony hurkokat állított föl a nyárfaligetben, nyulak csapásain, s előfordult néha, hogy reggelre nyulat leltek a hurokban. Buzát baltával vágott likat itt-ott a tó jegén, s aláeresztett egy-egy fűzfavesszőből font varsát a likon, de halat ritkán hozott haza. Rozsliszt is, zabdara is fogyóban volt, s takarékoskodni kellett az élelemmel, mert a nagy hótól gondolni sem lehetett arra, hogy Désaknára menjenek, vagy Kolozsra, a papokhoz, utánpótlást szerezni. Az idő megállt a világ felett, ráfagyott a föld hátára, s az ember meg kellett éljen alatta, ahogy tudott. Szárított bölényhús, Istennek hála, volt elég a hiuban, s Virág értett hozzá, hogy miképpen ízesítse a főtt levest, egyszer így, egyszer úgy, szárított vadhagymával, kömény magjával, nádi gyökerekkel s egyéb boszorkánysággal.

A füzes menti róka bőre mellé még két szép rókabőr került a gerendára, ahogy az idő telt, de ködmönre még nem volt elég. Aztán lassanként nyúlni kezdtek a nappalok, a tetőn meglottyant a hó, déltájban csöpögni kezdett az eresz, és a prémvadászat ideje eltelt. A papok számítása szerint február vége felé volt már, amikor Buzát bevallotta az asszonyának:

– A rókaprémes ködmönre, amit ígértem volt, ejszen várnod kell – mondta egy este, a tűz mellett –, a rókákat utolérte a természet, lakodalmaskodnak. Mászott róka prémje hamar kihull, nem érdemes vesződni vele.

– Majd jövő télen kipótolja – mosolygott rá Virág szelíden a padkáról. Vadkan bőréből készült szőrös csizmáját foltozta éppen. Nagy hasa volt már szegénynek akkor.

A hosszú téli éjszakák füstjétől bizony megfeketedett már mindkettőjük bőre, s repedezettre cserződött fagytól és munkától.

– Elébb-utóbb itt lesz már a tavasz – sóhajtott Buzát –, s meglásd, jövő télre könnyebb lesz a sorsod.

– Nem nehéz az én sorsom most sem! – nevetett reá az asszony. – Apám szállásán sátorban teleltünk. Úgy fáztunk néha, hogy fogunk vacogásától olykor még egymás szavát sem értettük meg! Itt úri módra vagyunk ahhoz képest!

Buzátnak igaza volt, valóban megjött hirtelen a tavasz. Meleg széllel érkezett, mely felhőket terelt maga előtt az égen, s megszürkítette egyből a hó fehérjét. Utána megeredt az eső, s csorgott az égből két álló napig. Mire abbahagyta, alig

maradt hó a dombokon, csak itt-ott egy-egy folt a fúvások helyén. De piszkos színű vizek csörgedeztek alá mindenütt a lankán, medret ástak maguknak a megpuhult agyagba, s a kis forrás patakja a nyárfaliget szögletében akkorára duzzadt, hogy rá se lehetett ismerni. A tó megkásásodott jegét olvadt hólé borította el, és egyre gyűlt odalent a víz, ellepte a partot is, a leégett nádast, mindent. Egyetlen nagy tóvá duzzadt a völgy, s tova a lejtő déli csücskén, a bölénygázlónál úgy állt a perzselt füzes a vízben, mintha sziget lett volna. S a megáradt vizek felett megjelentek az első hazatérő vadkacsák.

Az asszony látta meg őket először.

– Nicsak! – kiáltotta oda az urának, s fölmutatott a zöldeskék égre –, ránk jött a tavasz!

Buzát az állatok karámját tisztította. Fölnézett ő is, és meglátta a tovahúzó vadkacsákat a megáradt tó felett.

– Maholnap martilaput s vadsalátát főzhetek! – örvendezett az asszony –, s barabolyt is ások, meglássa! Még nyár végén találtam egy helyet az erdő szögletében, meg is jegyeztem! Zsákra valót is áshatok ott, annyi van!

Az első vadsalátát még valóban ő szedte azon a tavaszon, a nyárfaliget feletti déli lejtőn. Jó marékra valót. De már nehezen hozta haza. Minden lépésnél belehasított a fájdalom a testébe. Estére aztán megszületett a gyerek.

Fiú volt, s apja Vazulnak nevezte el. Ősi szokás szerint kezébe vette az újszülött porontyot az első hajnalon, kivitte a szabad ég alá, s megmutatta a felkelő napnak, a kék tavaszi égnek, a harmatos földnek, a tó megduzzadt vizének, az egész világnak.

– Nap, hold és csillagok… ég és föld… vizek, szelek, fák és füvek… legyetek jók hozzá, mert ez az én fiam, Vazul!

A gyerek visított, mintha nyúzták volna, a nap pedig szelíden alámosolygott a szemközti dombgerincről, és langyos sugarai megcsillantak a tó feletti lanka sarjadó füvén. Vadkacsák szárnya suhogott, s a karám felett magosan egy búbos pacsirta dicsérte az Istent.

– Úr-Isten! – mondta Buzát. – Neked ajánlom fiamat, Vazult.

Még azon a napon megnyergelte a lovait, övébe dugta a kis bőrzacskót, s elbúcsúzott a gyermekét szoptató asszonytól.

– Kétnapi tűzifát behordtam, s a tömlőket is mind megtöltöttem vízzel. Holnap éjszakára itt leszek megint. A jószágnak is vetettem két napra valót, s a vályút is megtöltém vízzel, hogy ne legyen gondod velök.

– Leapadt-e eléggé a víz ahhoz, hogy baj nélkül megjárja az utat? – aggodalmaskodott Virág a fekvőhelyről.

– Ahol nem apadt el, majd átgázolunk – felelte Buzát –, gyermek van a háznál, s nem várhatunk a dologgal egy kis víz miatt.

Másnap éjszaka aztán vissza is érkezett, ahogy ígérte. Későn ugyan, de szerencsére fent volt a hold, és a sötétség nem okozott gondot. Virág a tűznél

virrasztott, karján a gyerekkel, amikor Szőrös, a kutya ugatni kezdett a karámnál. Talpon volt egyszerre, s ahogy kilépett az ajtón, már látta az ember és a két vezetékló körvonalait kirajzolódni a bársonyfekete égre.

Derékig vizes volt Buzát és fáradt, akár a lovai, de azért még behordott mindent a házba, amit csak hozott, mielőtt leült volna. Hat súlyos bőrzsákot.

Egyikben rozsliszt volt, másikban zabdara.

– Megnyirkosodtak kissé – figyelmeztette Buzát az asszonyát –, holnap terítsd ki száradni a napra, hogy penész ne essen a lisztbe. Ügyelni kell reá, mert messzire esik a malom.

A harmadik és negyedik bőrzsák zabbal volt tele.

– Vetőmagnak vásároltam – magyarázta Buzát –, holnap szántani kezdem a földet, s aztán elvetjük, ügyesen. Nyártól kezdve magunk zabját esszük – tette hozzá büszkén –, ősszel majd rozsmagot is vetünk, kenyérnek valót, s jövő nyárra, mire megérik a kenyérmag, lapátos malmunk is lesz a patakon, hogy ne kelljen Désaknára hordjuk a gabonánkat, őrölni.

Az asszony elkerekedett szemmel bámulta az urát.

– Ha mondja, úgy lesz – hebegte szinte áhítatosan.

– Ebben a zsákban egyéb magvak vannak – folytatta Buzát a zsákmány bemutatását –, ezt itt a németek fuszolénak nevezik. Túl a Dunán babnak mondják a magyariak. Ezt ismered talán. Borsó a neve. Ez az apró meg édesgyökér. Hát ez, tudod-e, mi?

Az asszony megrázta a fejét.

– Hírét sem hallám mindezeknek – ismerte be –, apám szállásán csak olyasmit ettünk, amit a juhok adtak, meg ami vadon termett.

– Hát pedig ennek köles a neve – mondta Buzát büszkén –, kását főzhetsz belőle, disznót is hizlalhatsz rajta, s ha jól gondját viseled, akkora termést ad, hogy nem győzöd behordani.

A hatodik zsákból furcsa szerszámok kerültek elő. Ásó, kapa, köszörűkő, csákány, élesvas.

– Csak nyelet kell faragnom hozzájok – dicsekedett Buzát –, s tízszeresen megkönnyítik a munkát. Ezt az élesvasat itt az eke fájához kötözzük majd, ahol kemény a föld, s úgy hasogatjuk vele, mint késsel a sajtot.

Anyja karjában nyöszörögni kezdett a gyerek. Virág kibontotta duzzadt mellét, s a nyöszörgést hamarosan csámcsogás váltotta föl a ház csöndjében. Buzát száraz fát lökött a tűzre, s megvárta, amíg felnőtt rajta a láng, és megvilágította a félhomályt.

– Ezt pedig neked hoztam – kotorta elő a zsák fenekéről, ami még ott lapult. Egy pár ügyes, báránybőrrel bélelt puha sarut.

– A désaknai mesterek munkája – mondta szinte szégyenkezve –, hűvös estéken jólesik majd a lábadon. De láttam ám valamit hazajövet, a szamosi réteken! – terelte gyorsan másra a szót. – Mozog a csuka!

Valóban mozgott már a csuka odalent a hólétől megáradt réteken. Alig melegedett föl déltájban a nap, a szállásig fölhallatszott a csobbanásuk. Hosszú nyelű szigonyt készített magának Buzát, leballagott vele a zavaros víz szélire, s egy darabig csak nézte a csukák verdesését. Aztán lassan begázolt térden felül, s már hajította is a szigonyt. Az asszony fentről nézte, a tornác padkájáról, karjában a gyerekkel. Szép meleg délután volt. A kőrisfák sarkában csilingelt a csermely vize, s kék ég magosában pacsirta dicsérte a világot.

Hamarosan három jókora csukával tért meg az ember. Disznó zsírjában kisütötték a kövér halakat, s nagyot ettek azon az estén. Másnap aztán elővette Buzát az ekét, megvasalta ügyesen, kötélhámot vetett a lovakra, s hozzáfogott a szántáshoz.

Elsőnek a déli lejtőt kezdte feltörni, alig kőhajításnyira a háztól. Eleinte ugrándoztak kissé a lovak a szokatlan munkától, de beletanultak hamar. Omlott a sötétbarna föld az eke megett, s lassan szélesedett a szántás szalagja a domb oldalán.

Délre megpihent keveset, falt a maradék halból, kenyérből, s folytatta a munkát. Még magosan volt a nap, amikor kis borzas lovon megjelent Karsaly a domb gerincén. Lassan léptetett lefele. Csimbókba kötözött faggyazott haján meg-megcsillant a napfény. A barázda végiben megállította lovát, s bevárta Buzátot az ekével.

– Érdemes-é ennyi bajjal rongálni a gyöpöt? – kérdezte rosszalló hangon –, a mi asszonyaink megvannak konyhakert nélkül. Jóféle füveket s ennivaló lapikat terem a föld anélkül is, s az értök való keresgélés nem árt az asszonynak.

– Ezt itt nem kerti veteménynek szántom – válaszolta Buzát, megállítva a lovakat.

– Hát minek?

– Zabnak.

Karsaly rábámult a borzas ló hátáról.

– Zabot akarsz vetni ide, mint a kolozsi várnagy földmívesei? – kérdezte hitetlenül –, saját lovad, birkád lelegeli, disznód kitúrja, hogy a vadakat meg se említsük! Csak rontod a legelőt, s időt meg magot veszejtesz, ember!

– Nem ám, ha békerítem – felelte foghegyről Buzát, s fordította is vissza a lovakat a barázdába –, héj-ha! Héj-ha-héj!

Majd mielőtt visszaeresztette volna a vasat a földbe, hátraszólt a látogatóhoz.

– Nem vagyok bolond, hogy másoktól vásároljam, amit magam is növelhetek magamnak – mondta lassan és megfontoltan –, se papok, se király emberei rajtam ne gazdagodjanak. Héj-ha, te!

Markolta az eke szarvát, s nyeste a barázdát a lovak mögött. Mikor a szántás túlsó végiben megfordította a lovakat visszafelé, Ombozfia Karsaly még mindig ott görnyedt a nyeregben, ahol hagyta. Nagy gondtelt türelemmel be is várta, míg visszahozta az eke. Csak ült a kis borzas lovon, előredűlve, hosszú, lecsüngő

bajszai megett még mindég a szavakon tűnődve. Homloka ráncolt volt, kurta nyakát behúzta a vedlett irha-ujjas gallérjába.

– Méges csak azt mondom: ez a föld jószág alá való! – mondta ki az ítéletet, amikor Buzát megállt a barázda végiben.

– A föld arra való, amire használják – felelte mély, dörmögő hangján Buzát –, tik jószággal jöttetek ide, nektek jószágban van az élet. Én két lovon s harci fegyveren kívül egyebet nem hozhattam, mert ami hajdan apámnak s nagyapámnak volt, azt elrabolták a király nevében, tova a nyugati gyepűn, még ölbeli koromban. Idegenek ölték le apámat, anyámat, úgy nőttem föl, magam emberségén, mocsári bujkálók között. Gyula seregében verekedtem, pénzért, s mikor elegem volt abból, itt leltem hazát magamnak. Engem hát ne oktasson senki, hogy mire jó ez a föld, meg mire nem. Magam foglaltam, s hogy mit teszek véle, abba nincs beleszólása se királynak, se papnak, se senki másnak ezen a veszekedett világon! Héj! Héj-ha! Héj-te-héj!

S már fordította is a lovakat nagy haragosan, lendítette az ekét, belevágta a vasat a földbe, mintha ellenségbe ütötte volna, s szántotta a barázdát visszafele. Mire a túlsó oldalon megfordította a fogatot, a látogatónak már nyoma se volt sehol.

Estére jókora darab szántás feketedett már a lankán. Buzát kifogta a lovakat, megitatta, megetette őket, s mire végzett ezzel, már elbarnult az este is. Vadkacsák szárnya suhogott a tó felett, s a ház nyitott ajtajából forró leves illata terjedt.

– Martilaput főztem – fogadta odabent csillogó szemekkel az asszony –, tova a vízmosások mentén leltem egy köténye valót. Ennyi munka után megehült, tudom…

– Azt szedhetsz s főzhetsz, amit jólesik – adta ki magából Buzát a bosszúság utolsó maradékát –, akinek nem tetszik, ne nézze!

Az asszony csodálkozó arcát látva elnevette magát.

– Majd nézlek én, mert nekem tetszel!

A forrás csorgójánál megmosta a kezét, arcát, és egy pillanatig még állt ott, a kedvesen csobogó víz felett, és nézte a világot. A kőrisfák szürke törzse puhán simult a dombok elmosódó körvonalába, s a gerinc cserfái borzoltan rajzolódtak föl a sötétkék égbolt távoli kárpitjára. Álmosan terült el a tó völgye odalent, párákat pipált a szürkülő estébe. Mély volt a csöndesség, mint a feneketlen kút, melynek ember nem látta mélysége az élet vizét őrzi sötét titkok takarói alatt. Békés csöndesség volt. A karámból odahallatszott a juhok álmos szuszogása s az a jól ismert esti nesz, amivel a lovak ropogtatták a szénát. Valahol lent a megáradt nádasszélen hal csobbant, és tova délnek a gázló menti füzesben felhuhogott egy magányos bagoly.

Szellő lebbent fölfele a lankán, és láthatatlan kezével megérintette az ember arcát. Jó, nyers földszaga volt. Az ember elmosolyodott tőle.

– Köszönöm – morogta oda halkan, szinte szégyenkezve, a dombok homályában bujkáló láthatatlan istennek, s azzal nagy nehéz léptekkel megindult a vacsora illatával hívogató ház felé.

Alig virradt másnap, amikor Szőrös, a komondorkölyök egyszerre csak ugatni kezdett. Olyan ugatásba csapott, mintha a világ végét látta volna aláereszkedni a dombról. Pedig csak egy ember közeledett fentről, apró lovon, meg egy borjas tehén.

A kelő nap még csak éppen hogy megpirosította az égaljat tova keleten. Az asszony a disznókat etette a félfödél alatt, Buzát meg a lovakat itatta a csorgó alatt.

– Nye, Szőrös, nye! – rikkantott oda a kutyának, de az nem is ügyelt a szavára, csak acsarkodott az érkező felé. Végül is meghajította egy darab fával, mire a kutya morogva húzódott vissza a karám sarkába, s csak onnan feleselt tovább.

Közben a borjas tehenet terelő lovas ember is leért a házhoz. Ombozfia Karsaly volt megint. Hegyes kucsmájáról csöpögött a meggyülemlett harmat.

– Áldás, békesség – köszönt a házra illedelmesen.

Buzát otthagyta a lovakat az itatónál, s a vendég elé ment.

– Békesség az érkezőnek – mondta –, szökött jószágot fogtál? – kérdezte kíváncsian. – Tán nem farkasok zavarják újra a nyájat?

– Nem – felelte kurtán a jövevény, s lehuppant a lóról –, még csak nem is tehozzád jöttem, Buzát szomszéd, hanem az újszülötthöz, kinek hírét vettem. Fiú vagy leány?

– Fiú – felelte Buzát.

– Az jó – bólintott Karsaly –, nevet adtál-e már neki?

– Vazul a neve – mondta az ember büszkén.

– Vazul…? – ismételte a másik a nevet, mintha az ízét akarta volna érezni a nyelve hegyén. – Jó név. Régi név. Becsületes név. Legyen jó hozzá a föld, meg a nap, meg a szelek és vizek, hold és minden csillag. Tartsák meg erőben, egészségben.

– Köszönöm jó szívvel – bólintott Buzát.

– Ősi szokás szerint ajándékot hoztam az újszülöttnek – folytatta Karsaly –, jó szándék jelét az én szállásom s a te szállásod között.

Állával a tehén felé bökött.

– Jó tejű, jámbor állat. Borja alig húsznapos. Amikor majd ideje jő újra, hajtsd át a bikához. Jó szomszédság: fél gazdagság. A másik feliért magunk kell megdolgozzunk. Fogjad, na. Tégy kötelet reá, amíg ideszokik.

Buzátnak lassan megvörösödött a nyaka, meg az ábrázata is a szakállszőrzet mögött, s csak állt ott, makacsul, mint aki nem szeret ajándékot fogadni senkitől. Szája is megnyílt már, s a szavakat kereste, amikor egyszerre csak előpattant a pajtafödél alól az asszony, kötéllel a kezében.

– Fiúgyermekünk nevében hálásan köszönjük a jóságukat, szomszéd – mondta sebes szóval –, s alkalomadtán megfizetünk érte illendően, jótettért jótettel! Hé, add ide a nyakad!

Már tette is a kötelet a tehén nyakába. Karsaly tisztelettel nézett az asszonyra.

– Úgy hallám, Félfülű lánya vagy, ki tova az erdőkön túl tanyázik? – kérdezte.

– Az ő lánya voltam, hát – felelte az asszony –, gyere, na – húzta a tehenet a karám felé.

– S mi a neved?

– Virág.

– Szép név – bólintott Karsaly. – Őrizzen meg az Öregisten, fiaddal együtt, Virág.

– Őrizze meg magukat is, szívemből kívánom. Gyere, na, tehén.

– Karsaly fordult már a lova felé, mint ki elvégezte dolgát, amikor Buzát egyszerre csak felmordult.

– Várj csak – mondta zavartan –, mutassak valamit…

Nagy léptekkel besietett a házba. Az asszony vezette a tehenet a karám felé, Karsaly meg állt a lova mellett kíváncsian. Szőrös előbújt a karám sarkából, s megszagolta a tehenet, elölről is, hátulról is. A borjú lehajtotta a fejét, és oldalba bökte, a kutya morogva félreugrott.

– Nehogy bántsd – szólt rá szigorúan az asszony –, kicserezlek!

Buzát előjött a házból. Valamit hozott a kezében. Ékes markolatú tőrnek látszott, egyenes pengével. Háromarasznyi talán. Ékesen díszített tokja is volt, talán aranyból való, de lehetett rézből is.

Odacammogott vele Karsalyhoz.

– Láttál-e már ilyesmit?

A másik kezébe vette, nézte, forgatta.

– Jóféle penge – ismerte be –, értett hozzá, aki készítette.

– Talján munka – morogta Buzát –, német lovag úr viselte az övén, ameddig viselte. Neked adom, Karsaly, vidd haza békével.

A lecsüngő bajuszú, szikár ember gyanakodva emelte föl a fejét.

– Mért adnád ezt nekem?

– He? – ütődött meg Buzát a kérdésen. – Hogy mért? Hát te mért hoztál tehenet, mi?

– Illendőségből az újszülött iránt.

– Hát ezt meg én adom illendőségből!

Karsaly összehúzott szemekkel nézett reá, s lassú mozdulattal visszanyújtotta feléje a cifra tőrt.

– Büszke ember ajándékért ajándékkal fizet – mondta lassan –, s ebben nincs hiba. De abban már van, ha ősi szokás törvényét büszkeségből megszegi valaki, s amit jó szívvel hoznak az újszülöttnek, azért fizetni akar, hogy hálával ne tartozzék érte. Ha nem kell a tehén, visszaviszem. De ajándékot nem fogadok el érte!

– Nem a tehénért, bolond! – mordult rá Buzát mérgesen.

– Hát mi egyébért? – emelte föl a hangját a másik is, s a tőrt ledobta maga elé a földre –, mi egyébért, he?

– Hé, tán nem vesznek össze? – kiáltott oda Virág a tehén mellől. – Inkább hívja be a szomszédot a házba, ahogy illik! Nem mehet el, míg kenyeret meg sót nem adtam neki!

– Azért, mert a szomszédom vagy! – ordította Buzát –, s mert kedvellek, azért, suly essen a fejedbe, de nehezen érted a szót! Nem hallod, mit mond az asszony? Vedd föl, amit adtam neked, s gyere be a házba!

Már indult is előre, de a másik nem követte még, csak állt ott, összehúzott szemmel. Aztán elnevette magát.

– Idefigyelj, szomszéd, mondok valamit.

Buzát megállt és visszafordult. Karsaly kinyújtotta a karját, ökölbe szorított kézzel.

– Látod a karomat? Ha behajlítod, fölveszem a földről. De ha nem, te veszed föl. S csak aztán követlek a házba!

Buzát bozontos ábrázata lassan elvigyorodott. Közelebb lépett a kinyújtott karhoz.

– Egy kézzel hajlítsam-é be, vagy kettővel? – kérdezte szelíden.

Ombozfia Karsaly keskeny arca gunyoros mosolyra rándult a lecsüngő bajusz alatt.

– Kazár szálláson nem akadt még ember, aki mozdítani tudta volna, akármennyi kézzel – mondta magabiztosan –, próbálhatod, ahogy jólesik.

Buzát előrelépett, megmarkolta a kinyújtott kart csuklóban, rántott rajta egyet, s szépen behajtotta, mintha csak viaszból lett volna. Karsaly nyakán kidagadtak az erek, arca belevörösödött, de mindez nem segített semmit. Még a térde is megbicsaklott a súlyos kéz szorítása alatt.

– Most nem kazár szálláson vagy – mondta Buzát csöndesen, és eleresztette a kifehéredett csuklót –, mi a horkák maradék népe vagyunk. Én meg a fiam – tette hozzá megvillanó szemmel.

– Most pedig fölveheted barátságunk zálogát, s utána tiszteld meg házamat, ha érdemesnek látod. Asszony, készíts elő kenyeret, s amit illik. Vendéget ünneplünk.

Már cammogott is lassan a ház felé. Hátra se nézett, hogy meg ne bántsa nézésével a másikat, amikor az megalázza magát, hogy fölvegye a földre lökött cifra kést. Virág szaporán sirült előtte, és eltűnt az ajtóban, hamar. A tornác falépcsőjénél Buzát megállt s hátrafordult. Karsaly ott volt mögötte. Kezében a tőr, arca még mindig vörös az erőlködéstől, de szemében elismerés és tisztelet.

– Nagyerejű ember vagy, azt meg kell adni – mondta ki nehezen.

Buzát elnevette magát, hangosan. Súlyos kezével megpaskolta a vendég vállát, s maga elé engedte, föl a tornácra.

– Ez az oka annak, hogy ma én ajándékozhatom ezt a fegyvert neked, s nem egy német lovag úr az én kardomat egy másik németnek, höhöhö! Gyere, na, tiszteld meg házunkat baráti jószomszédsággal! Az Úr hozott.

– Úr áldása legyen e szálláson – mondta Karsaly komolyan, s belépett az ajtón.

A hosszú szarvú, vékony nyakú, fehér-szürke tehén hamarosan úgy odaszokott, mintha családtag lett volna. Ha Virág salátát szedni ment, ott ballagott mögötte borjával együtt, ha vadkomlót keresett odalent a füzesben, a tehén vele ment oda is. Úgy megkedvelte az asszony, hogy nevet is adott neki. Kedvesnek nevezte el.

Jó zsíros teje volt Kedvesnek, s amellett, hogy borja egész nap rajta csüngött, kifejt belőle Virág este is, reggel is, egy jó kupára valót. Minden cseppjét a gyerekkel itatta meg, s szépen fejlődött így a gyerek is, meg a borjú is.

Buzát pedig rendre felszántotta a lankát, s elvetette belé a zabot. Cserjeboronával be is takarta a magot ügyesen, s nyomban utána felszántotta a ház bütüjében lévő kicsi lapos földet, amit veteményesnek szánt volt, s magokat ültetett el abba is. Majd embermagasságú cserfakarókat vágott fent az erdőn, nyeregre kötve lehordta rendre, baltával meg is hegyezte, s béverte sorjában elébb a kert körül, majd a zabföld körül is. Mihelyt megvolt ezzel, vonszolni kezdte föl a lovakkal a rengeteg sok fűzfavesszőt, amit a gázló menti füzesből vágott ki, s aztán megmutatta az asszonynak, hogy miképpen kell kerítést fonni belőle.

– Meg kell tanolnod – mondta –, mert nekem hamarosan egyéb dolgom lesz. Szántanom kell a köles alá.

Az asszony megtanulta hamar a munkát, s öröme is volt benne. Kifektette a gyereket egy darab birkabőrön a napra, s fonta, kötözte a vesszőket a karók közé egész nap. Szép meleg tavaszi idő járta. Kék volt az ég, akár a tó vize odalent, búbos pacsirták énekeltek a magosban, kányák keringtek az erdőgerinc felett, s a csorgónál rügyeiket, barkáikat bontogatták a kőrisek. Szárba szökött a leégett nádas is odalent, s megtelt vízimadárral újra. Megjöttek rendre a gémek, a hódák, a nádi rigók, s fészkelni kezdett a tőkés kacsa is.

Egy zápor után aztán csírába szökkentek egymás után az elvetett magvak is. Az asszony látta meg elsőnek, kerítésfonás közben, s olyan kiabálást rendezett, hogy a juhok összefutottak nyomban, s a kutya is ugatni kezdett.

– Jöjjön gyorsan, jöjjön! – kiáltott alá az urának, aki a tornác végiben faragott új szarvat az ekéhez, mert a régi elrepedt. – Ilyet még nem látott, jöjjön hamar!

– Odanézzen csak – mutatott izgatott lihegéssel nehány ujjnyi kis szürkészöld növénykére, melyek sorban mint a katonák dugdosták ki fejüket a rögök alól –, valami búvik! Lelkemre mondom, búvik a kertünk!

– Borsó ez – állapította meg Buzát örömmel –, gyorsan megindult, ugye?

– Sorokban van, nézze! – lelkendezett Virág. – Tiszta csuda ez!

Buzát ránézett az asszonyára és megcsóválta a fejét.

– Az lenne csuda, ha nem sorban kelne – mondta szárazon –, ha egyszer sorba ültettem a magját. Azonban igyekezz most már a kerítéssel, nehogy kárt tegyen bennük a jószág – tette hozzá, s már ment is vissza az ekéhez. Ideje volt elkészülni a javítással, s hozzákezdeni a szántáshoz, köles alá.

A kölesnek való földet sok gonddal s töprengéssel választotta. Mély, fekete földet keresett hozzá, mint amilyent kiszáradt mocsár, nádasok széle ad. De ugyanakkor száraz kellett legyen a talaj, melyen nem gyűlik meg az eső vize. Végül is a füzes mentén lelte meg, amit keresett. Messzire esett kissé a háztól, az igaz. Veszedelmesen közel a bölények gázlójához is. De jó föld volt. Fekete és mély. S legalább egy arasszal magosabban volt a rétnél, ahol az esők vize meggyűlni szokott.

Öt napon át túrta, szántotta lovaival a földet odalent Buzát. Délre se ment haza, Virág kellett lehozza a háztól az ételt. A hatodik napon aztán elvetette belé a kölesmagot. Hetedik napon vesszővel elboronálta, hogy a nádi madarak fel ne szedjék mind, s nyolcadik napon már kezdte is fonni köréje a kerítést. Három arasznyira egymástól verte be a földbe a hosszú, hasított fűzfakarókat, s olyan tömötten fonta közéjük a vesszőt, hogy úgy állt ott az a kerítés, mintha vasból öntötték volna.

Tizenhat napon keresztül dolgozott Buzát azon a kerítésen, látástól vakulásig. Karsaly népéből néha arra tévedt valaki, nézte, csóválta a fejét, és elment megint. Délidőben lejött az asszony, karjában a gyerekkel, kezében batyuval, s mögötte a tehén meg a borjú. Ült a gyepen, míg az ura evett, nézte a kerítést, nézte a kék eget, a buján növekvő sötétzöld nádast s a madarakat benne, és csak néha szólt valamit. Az ember törődött volt a nehéz munkától, s rosszkedvű. Nem szerette a felesleges beszédet.

Végül aztán a tizenhatodik nap derekán elkészült a kerítés is. Úgy vette körül a felszántott földet, mint egy sötét, áttörhetetlen fal, embermagosságú.

– Meg se látja a bölény, hogy mi nő odabent – vigyorgott Buzát az asszonyára, amikor az megérkezett a délebéddel. Hosszú napok óta ez volt az első vidám jel az arcán. Virág majdnem elsírta magát tőle.

– Ilyen munkát még nem látott a világ, édes uram – rebegte áhítattal –, ilyen ember, mint maga, nincs több ezen a földkerekségen…! De meg is soványodott belé, az igaz – tette hozzá aggodalmasan.

– Eridj már – nevetett az ember –, kicsit láttál a világból! De ne félj, mostantól ráérünk pihenésre is. A többi a föld, a nap meg az esők dolga.

Addigra már a zab is kidugta fejét odafönt a lankán, s úgy simult a rögökre, amikor oldalról érte a nap, mint valami áttetsző, zöld selyemtakaró. Bújtak a kerti növények is, egymás után, s Buzát megtanította asszonyát a kapálás titkaira. Miképpen kell meglazítani a földet a kapa élével, nem mélyen, hogy gyökeret

metsszen, nem is sekélyen, hogy kárba vesszen a munka, de úgy, hogy nőjön tőle dúsan a növény, mintha csak tejjel s mézzel öntöznék.

Erős harmatok hulltak éjszakánként, s nőtt tőlük a legelő füve, mintha húzták volna. Telt hassal tértek meg esténként a juhok, s az újszülött bárányok ugrándoztak naphosszat a duzzadó erőtől. Erő duzzadt mindenben, aminek földben volt a gyökere. Rügyek pattantak, virágok bomlottak, csírák fúrták át fejükkel az avart. Fehéren világítottak a kökények fent a dombokon, s a nádas menti rétekre aranysárga szőnyeget borított a békavirág meg a gólyahír. A kőrisligetben ibolya virágzott, s illata egészen a házig elért.

– Csupa virág minden – mondta az asszony, ahogy este ott ültek egymás mellett a tornác padján és mosolygott –, ennyi virágot még nem láttam együtt, amióta élek. Nézze a kökényeket ott a tó felett, milyen fehérek… s az a nagy rózsaszínű folt ott fentebb vadbarack… s a rét is, jaj, csupa virág… érzi az ibolya illatát a fák közül? – kérdezte, s szemét lehunyva beszívta mélyen a tavaszt.

– Jó föld ez, mondom neked – toldotta meg Buzát is a dicséretet a maga módján –, ilyen jó föld nincs még egy a világon…!

A nap már aláhanyatlott volt a dombgerinc mögé, de meleg, barna fénye még ott tükröződött az ég mély bársonyán. A szemközti oldal vízmosásaira lilásan borult alá az est árnyéka, s a tó mozdulatlan tükrében önmagukat csodálták a part lángoló kökénybokrai. A nádasban szerelmes gémek hívogatták egymást, s a békák álmos zsongása egybeolvadt a mezők tücskeinek egyhangú cirpelésével. Valahol a csorgó feletti kőrisfákon fészkén ülő gerlemadár búgott.

– Fogytán a hús a füstölőben – szólalt meg Buzát egy idő múlva, s nagyot ásított a padon –, ideje, hogy vad után nézzek újra…

Húsnak való vadat találni nem volt azonban olyan egyszerű. Az erdők őzeit erősen megapasztották tél folyamán a farkasok. A tavaszi nyúl sovány volt, mint az átok, bölényeknek pedig hírük sem mutatkozott sehol. Téli szállásaikon lehettek még, tova délen, valahol az ember nem járta mezőség közepén. Amíg a nyári nap melege ki nem szikkasztja alóluk a füvet, aligha lehetett számítani velök.

Éléstárnak maradt tehát a tó. Buzát kimerítette a vizet a nyárfa-ladikból, hosszú rúddal betolta magát a nádasba, s a víz folyása mentén lecövekelte vesszőből font varsáit megint. Majd kiladikozott a tóba is, megfoltozta, helyretette a tél folyamán megrongált vészákat, ezeket a hosszú, nádból kötözött kerítéseket, melyeknek önmagába becsavarodó vége nem engedte ki többé a kerítés mentén odatévedt halat.

Hársfa háncsából bogozott nyeles hálójával naponta kétszer is bejárta ladikján a halcsapdákat, napkelte után s napnyugta előtt. Egy-két ponty, csuka vagy legalábbis keszeg naponta akadt, s ha nem is éltek rajta gazdagon, de megéltek valahogy. Olykor szárcsatojást, libuctojást is hozott haza Buzát a ladik fenekén, s ami kotlós volt benne, azt megette a kutya, a többiből az asszony főzött ebédet.

Zöldségféle, az volt elég. A kőrisek alatt barabolygumót ásott az asszony, vadsalátát, martilaput szedett a legelőn, vízikáposztát a nádas tocsogóiban s a füzesben komlót, ízes levesnek való turbolyát.

De a kert is meghozta a magáét hamarosan. Különösen a kerek-répának látták sok hasznát, mely gyorsan nőtt, és kövér répákat növelt. A borsó magjából csak egyszer ettek zölden. Édes volt, akár a méz. De a többit meg kellett őrizni télire, úgy rendelte Buzát.

Nőtt a zab is szépen, s odalent, a magos kerítés mögött szárba szökkent a köles. Nyár elejére zászlót is bontott. Akkora már megnyúltak a nappalok is, s az éjszakák úgy megrövidültek, hogy szinte egyetlen horkolással át lehetett aludni rajtok. Megnőttek s virágba szöktek a szénának való füvek is. A szénacsinálás kellős közepén szakadtak rájok a bölények, újra.

Közvetlenül napnyugta előtt jelentek meg a szemközti kopár domboldalon, lassan ereszkedve alá a gázló felé. Talán harmincan lehettek a csordában, borjas tehenek, növendék és nehány hátul cammogó bika.

Buzát és asszonya hosszú nyelű favillával a nádas menti rét szénáját igyekeztek boglyákba gyűjteni harmathullás előtt. A gyerek meg a kutya egy vackorfa árnyékában hevertek, valamivel fentebb a legelőn. Közelükben volt a tehén meg a borjú, s jó kődobásnyira, a kőrisliget aljában a juhok. A gázlónál kezdték volt a szénagyűjtést, és már jó feleúton voltak vele a tó és a füzes között, amikor Buzát egy pillanatra abbahagyta a munkát, hogy letörölje arcáról a verejtéket, és megpillantotta odaát a bölénycsordát.

– Hé… – szólt oda fojtott izgalommal a mellette dolgozó asszonyhoz –, odanézz!

Virág fölnézett a munkából, követte ura tekintetét, és ő is meglátta a bölényeket.

– Kapd föl a gyereket, gyorsan, s igyekezz haza – mondta az ember –, én előrefutok a fegyverért. Ha a gázlónál elkaphatom őket, legalább kettőt leterítek belőlük!

S már indult is, lassú, ütemes futással, a száraz szénarendeken át, a nádas mentén, hazafele. A favillát otthagyta, ahol volt: beszúrva egy félig rakott boglyába. Az asszony is ledobta a magáét, és szaladt fel a vackorfához. Kapta a gyermekét, s vissza se nézett. Tova fent a kőrisliget alatt találkozott össze az urával újra. Egyik kezében nehéz, vashegyű kopja, másik kezében íj, oldalán tegez és hosszú, kétélű vadászkés.

– Készítsd elő a pácot, s takarítsd tisztára a füstölőt is! – kiáltott oda Buzát, súlyos lihegéssel az asszonynak –, s amikor kurjantani hallasz, hozd le a lovakat, nyergelve, készen. Kötelet is hozz, eleget!

Az asszony megállt, gyermekét magához szorítva. Ő is lihegett. Szép, piros-barna arcán gyöngyözött a veríték.

– Vigyázzon magára… – hebegte aggodalmasan, de Buzát már nem is hallotta a szavát. Hosszú ugrásokkal szaladt lefele, a füzesnek. A kutya elvakkantotta magát, s utánairamodott, de aztán meggondolta magát, leült a farára, s úgy bámult gazdája után. Túloldalt a csorda már leért a kopasz domb aljára, s belevetette magát a rét hasig érő, sötétzöld füvébe.

Bár a füzek nagy részét lebaltázta Buzát a tavaszon karónak, múlt évi leshelyét nem bántotta a gázló közepén. A vén korhadt fűzfa, melynek ágas-bogas tetején búvóhelye volt, ott állt még mindég, ahol a főcsapás szokott volt lenni a sátén keresztül, a tocsogó felől.

Mikor végre lihegve, verejtékesen a fa alá ért, megállt és hallgatózott. De szíve döngésén kívül más neszt nem szűrt át a füle a nádas irányából. Csak egy megriasztott gém haragos krákogása hallatszott a túloldali rét felől.

Buzát felkapaszkodott az odvas vén fűzfára, fegyvereit gondosan elhelyezte előbb, s csak azután ágaskodott fel, s kezdte hajtogatni az ágakat, hogy körülnézzen. A gázló üres volt. Szinte száraz, csupán itt-ott csillogott még egy kis maradék víz, ahol a tocsogó szokott volt lenni. A gázló túlsó oldalán lévő rét is üresnek látszott. Csak amikor a jobb oldalán lévő fűzfasarjakat kezdte félrehajlítani, hogy oda is elláthasson, ahol a gém kiáltozott volt az elébb, csak akkor pillantotta meg az első bölényeket. Két borjas tehenet. Két nagy sötét foltot és két kis sötét foltot a derékig érő savanyú fűben. Legeltek. Olykor léptek egyet-egyet előre, de fejüket egy pillanatra sem emelték fel. Éhesek voltak. Odébb újra feltűnt nehány szétszórt barna folt. A csorda élelemre talált és megállapodott. Most már csak az volt a kérdés, hogy miután megtöltik a hasukat, visszatérnek-e éjszakázni a túlsó domb kopaszára, vagy átjönnek a gázlón, hogy ideát heverjenek le.

Mivel a nyirkos réti fű után nem lesz szükségük vízre egy ideig, könnyen megeshetett, hogy odaát maradnak, Buzát tudta ezt. Ebben az esetben csak hajnalban jönnek le a gázlóhoz, vizet keresni. Biztosra azonban nem lehetett számítani, s így nem tehetett az ember egyebet, mint kucorgott fent a fűzfán, s várta, hogy mi lesz. Közben itt-ott lenyesegetett nehány ágat, hogy jobban láthasson, helye legyen a könyökének, amikor meg kell majd feszítenie az íjat, vagy lendítenie kell a kopját.

Telt az idő. Háta megett lassan aláereszkedett a nap a dombgerinc cserjése mögé, s búcsúzó fénye vörösre gyújtotta a szemközti oldal aszott füvét, s rózsaszínre festett nehány kis bolyhos felhő-pamacsot az ég alján is. Tova a zsombék között hápogni kezdett a fiait vízre vezető tőkés kacsa, s egy-egy színes tollú, magányos gácsér nehéz szárnycsapkodásokkal kiemelkedett a nádasból, körberepült nehányszor a tó felett, s valahol a nyílt vízre aláereszkedett újra, előrehajló, megszegett szárnyakkal. A nádas fölött, alacsonyan, lassú köreit rótta a nádi kánya, s valahányszor nyílt tocsogó felett siklott el az árnyéka, hallani lehetett

a megriadt szárcsák szárnycsapkodását és eszelős visongását, ahogy szertemenekültek a náderdő védelme alá.

A mezők felől apró nádi madarak tértek meg lármás csapatokban, s valósággal nyüzsgött és csivitelt tőlük a nádas mindenütt. Aztán rendre elcsöndesedtek, ahogy az alászálló est árnyéka egyre mélyebben borult a völgy fölé. Végül, mintha egy titokzatos jel érte volna őket valahonnan, egyszerre megszólaltak a békák mindenütt, és hangos, összefonódó vartyogásuk minden más neszt elnyelt. Fűzfák odúiból előbújtak a denevérek, s elkezdték nesztelen, cikázó táncukat az ég megsűrűsödött bársonyán. Itt-ott nehány kis csillag is kigyúlt már, s hiába meresztette Buzát a szemét, a túloldali rétet fátylai alá takarta rendre az éjszaka. Csupán egy-egy borjú böffenése jelezte olykor, hogy a csorda még mindég ott csillapította az éhségét valahol a közelben.

Buzát kucorgott a leshelyén. Néha hátralesett, és látta fent a domboldalban a kicsike tüzet, és tudta, hogy Virág ott ül a tűz mellett a zsámolyon, és vacsorát készít. Szép kerek arcát megvilágítják a rőt lángok, s megette a birkabőrön ott gügyög a gyerek, a karámból pedig odahallatszik a tehén kérődzése meg a juhok nesze…

Szép, meleg érzés töltötte el, ahogy elképzelte ezt a jól ismert esti jelenetet, valósággal látta is valahol a szemei mögött, minden kis részletében, akárha ott ült volna ő is Virággal szemben, a tönkön. Asszonyom, gyermekem… formálódtak agyában a szavak. Otthonom, tehenem, kutyám, kertem, földem, jószágom… aztán megint: asszonyom, gyermekem…

Hirtelen felriadt. Valami böffent a közelben. Sár cuppogott nehéz lábak alatt. Zörgött a sás. A bölények! – villant az agyába, s keze szorosan markolta a hajítókopja durva nyelét. Szeme belemeredt a félsötétbe.

Az ég tele volt már csillagokkal, s a rétek mentét, egészen tova le a tóig, fehéres pára takarta, s ebben a párában, mint egy óriási sziget, feketedett a nádas. A gázló zsombékosának szürke körvonalai puhán rajzolódtak ki ebben a feketeségben, s a mozdulatlan körvonalak keretében sötét árnyak mozogtak. A bölények.

Lassan jöttek, jóllakottan. Itt-ott böffent egy borjú, s halkan elbődült egy tehén. Sercegett, suhogott a sáté, száraz gally reccsent, sár cuppogott. Elsőnek egy tehén ért ki a fa alá, borjával az oldalán. Horkolva szagolta meg a földet, s az emberszagtól megrázta a fejét, de nem állt meg. Hátulról valósággal taszította a többi. Tömötten jött a csorda a keskeny csapáson, fejek, hátak egymásba olvadtak a homályban.

Mikor a csorda zöme áthaladt, Buzát fölemelte a kopját magosra, s teljes erejéből belehajította a legközelebb lévő sötét hátba. Az állat nagyot, fájdalmasat bődült, s oldalra ugorva belevetette magát az öles sáté közé. Bokor reccsent rohanása nyomán, nád ropogott. A csorda nekiiramodott a domboldalnak mint egy roppant fekete áradat, s a hátul maradtak horkanva törtettek utánok a csapáson.

Buzát gyorsan felajzotta íját, s nyilat eresztett a legkisebbikbe, amit szeme elkapott a sötétben. A nyíl elevent érhetett, mert az állat lábai megbicsaklottak, orra esett, s a nyomában csörtető bika majdnem beletaposott. De aztán lábra emelkedett megint.

Buzát nagy sietve még két nyilat eresztett a fáról a tovatántorgó állat után, s aztán már csak a csorda távolodó dobogását, horkanásait hallotta a domboldalról. Kis idő múlva az is elveszett az éjszakában, s csak a csönd maradt, meg a mocsári békák egyhangú vartyogása a csönd fenekén.

Az ember mozdulatlanul ült a fán. A szíve vert a vadászat lázától. Leste a neszeket. Bent a nádban valami reccsent. Nyögés, szuszogás súlyos foszlányai vergődtek keresztül a békák zaján. Valami újra reccsent, mintha nehéz test vergődött volna a nád között. Aztán nem hallatszott többé semmi.

Buzát óvatosan lekúszott a fáról. Lent újra hallgatózott, de csak a nádas megszokott neszét fogta fel a füle. Lassan, szinte lábujjhegyen osont ki a füzesből, s a rét szélén újra megállt. A csillagok sápadt fényénél látta a kölesföld kerítésének sötét vonalát, a szénaboglyák mozdulatlan púpjait és a párák megett elvesző domboldalt. S messze, jobb kéz felől, valahol ég és föld között feleúton az otthon tüzét. Olyan volt, mint egy kicsi, sárga csillag, mely leült pihenni a dombra.

Amíg ellátott a szeme az éjszaka csillagporos párái között, semmi se mozdult. Nehány percig ott állt, figyelve. Aztán lassú léptekkel elindult, hazafelé.

Az asszony még mindég ott ült a kicsi fazsámolyon, a halódó tűz mellett, amikor Buzát éhesen és fáradtan hazaért. A kutya farkcsóválva jött elébe, de ügyet se vetett rá. A tűzhöz ment, íját, kelevézét ledobta a földre, s a tönkre roskadt.

– Halat sütöttél – mondta mély, dörmögő hangján –, jó szagát éreztem messziről. Megehűltem ám igen nagyon.

– Barabolyt is sütöttem hozzá – mondta mosolyogva az asszony, s leakasztotta a tűz mellől a kicsi üstöt –, kissé vének már a gumói, de jobb a semminél. Itt a korsó friss vízzel, ha inni kíván.

Buzát jót húzott a korsóból, s a sült halból is lenyelt nehány falást, mielőtt beszámolt volna a vadászat dolgáról.

– Későn keltek át a gázlón – mondta, nagyokat nyelve közben –, sötét volt már, s így biztosat nem mondhatok, csak annyit, hogy az egyik barom ott hever, halálra sebezve, a nád között. Azt napkeltével könnyen meglelem, mert kopjámat viseli. Hogy mi kárt tettek nyilaim a másodikban, azt csak holnap tudjuk meg. Húsunk van a füstölő számára, az biztos. Kérdés csak, hogy mennyi.

– Hála legyen a Jóságosnak – sóhajtott az asszony –, főképpen, amért baj nélkül hazahozta. Már aggódtam, ahogy telt az idő…

– Az jó – mondta az ember két harapás között, s a szemében tréfa csillant –, akiért aggódnak, azt elkerüli az ördöng.

– Menjen már – tréfált vissza durcásan Virág –, magát elkerüli amúgy is. Ördögebb az ördögnél, azért.

Még alig virradt, amikor Buzát indult is már nyomkeresni. Fontos volt, hogy idejében ott legyen, mert a harmattal együtt a vérnyom is fölszárad, s ha messzire kell követni a nyomait, könnyen elveszítheti az ember a sebzett vadat. A kés mellé baltát is akasztott övébe, íjat, tegzet ragadott, s már ment is. A szemközti dombok tetején sápadni kezdett már az égbolt, de háta megett még tartották magukat a csillagok a nyugati égbolton.

Mire leért, már ébredezett a nádas. Madarak rebbentek, gém rikácsolt, vadkacsák szárnya suhogott. Ombozvölgye felől őzbak böffent. Köd feküdt a réteken, fehér, sűrű, akár a tej. Kődobásnyira se lehetett látni benne.

Először a nád közé roskadt barmot kereste meg Buzát. Ezt könnyen megtehette a ködös félhomályban is, akkora csapást tört magának halálos vergődésében. Íjat, tegzet gondosan hátrahagyva, kezében a súlyos baltával, lassan nyomult előre a letört nád között. Minden lépés után megállt, figyelt. Veszedelmes lehet a sebzett bölény. Rászaladni balgán nagy hiba lett volna.

De csak nádi madarak rebbentek itt is, ott is, egyéb nem mozdult sehol. Ötven lépést is alig haladt, s ott feküdt oldalára dőlve a leterített bölény a véresre taposott zsombékon. Fiatal növendékbika volt, jó húsú. A kopja fekete vasa ott meredezett elő a lapockája megett, erős tölgyfa nyele beletörött a vergődésbe.

Buzát először is a kopjavasat vágta ki belőle, aztán kiherélte, kibelezte a már püffedni indult állatot, hogy a belső romlás ne árthasson a hús ízének. Mire végzett ezzel, már a nap is kiült száradni a keleti dombgerincre, s meleg sugarai felfalták a ködöt percek alatt. Gyorsan levágott még késével egy ölre való nádat, s betakarta vele a vadat, hogy ne érhessenek hozzá a legyek, aztán sietett is vissza a lesőfához, megkeresni a másik nyomot.

A megriasztott csorda valósággal feltúrta patájával a rét nyirkos földjét, ahogy nekirohant a domboldalnak. Buzát vizsgálódva követte a széles csapást, reménykedve, hogy a sebzett állat talán kitért oldalra valahol, s a nádasban keresett búvóhelyet. De nem volt eltérő nyom sehol. A csorda együtt maradt, legalábbis a nyomok szerint.

A domboldalon bukkant csak reá az első vérfoltra. Messziről meglátta, ahogy a harmattól felhígulva csillogott a napban. Valóságos kis tócsa volt belőle. A sebzett állat jó ideig állhatott ott egy helyben. Le is maradt a rohanó csordától, onnan kezdve már könnyű volt követni a nyomát, bár továbbra is a kitaposott csapáson haladt. Nehezen vonszolta magát a jelek szerint.

Hosszú léptekkel követte Buzát a nyomot fölfele a domboldalon. A meredek vízmosásnál a sebzett állat nyoma eltért a csordától. Valószínűleg nem volt képes felkapaszkodni a szakadékos partra, s az árok mentét próbálta követni. Egyre gyakrabban megállt, vértócsákat hagyva maga mögött.

Alig kőhajításnyira az erdő szélétől egy kökényekkel benőtt hegyomlás okozta katlanban végződött a vízmosás árka. A csorda a vízmosás szélét követve megkerülte a kökénybozótot, és valószínűleg még a közelben lehetett, talán fent az

erdőszélen, amikor a sebzett állat idáig eljutott, mivel egy utolsó nagy nekirugaszkodással még felkapaszkodott az omlás pereméig, de ott nyomban össze is roskadt. A letiport véres fű és bozót hosszadalmas vergődés jeleit viselte. Valahogy azonban mégis lábra kelt megint, és bevonszolta magát a kökények sűrűjébe.

Buzát elébb gondosan megkerülte a sűrűséget. Nem talált kivezető nyomra. A sebesült állat tehát ott volt a tövises bokrokban, valahol egészen közel. Kimúlt-e már, vagy életben volt-e még? Ezt kellett megtudnia. Vaktában bemenni a bokrok közé felesleges könnyelműség lett volna. A sebesült bölény, még ha fiatal is, veszedelmes lehet. Különösen olyan helyen, mint egy tövisbozót, ahol az ember nem mozoghat szabadon.

Buzát tehát megkerülte újra a bozótot, s kiállt az omlás felső peremére, ahonnan beláthatott valamelyest a kökénybokrok közé. Nagyot kurjantott. De odalent nem mozdult semmi. Felkapott egy keze ügyébe eső rögöt, és aláhajította a bozót közepébe. Mindössze egy megriadt nyúl pattant ki a bokrokból, s iramodott fel az erdőnek.

Visszatért a bozótos alján lévő vérnyomhoz, és lassan követni kezdte, be a kökénytövises sűrűbe. Nem kellett messzire követni. Alig nehány lépésnyire ott feküdt elnyúlva a fiatal bölény. Egyéves üszőborjú. Merev volt már.

Hármat kurjantott alá, a ház felé, s hamarosan már jött is Virág a lovakkal.

– Jó húsban van – állapította meg, amikor odaért –, fiatal is!

Az ember hozzáfogott a nyúzáshoz, az asszony száraz rőzsét gyűjtött, gazat kapart alája, majd kovával, taplóval tüzet csiholt, s megsütötte a májat meg a szívet. A tüdőt odalökte a kutyának. Mire elkészült a sütéssel, az ember is befejezte a nyúzást, s nyeregre kötözte az összegöngyölt bőrt. Ettek, majd feldarabolták a húst, nyeregre kötötték azt is, s levitték a házhoz. A gyerek sírt már a bölcsőben, az asszony mellet adott neki, mialatt az ember megforgatta a húsokat egyenként a pácban, majd rendre fölvitt minden darabot a hiuba, s fölaggatta a füstre.

Dél volt már, mire hozzáfoghattak a nagyobbikhoz, lent a nádasban. Jó húsban volt az is, az asszony örvendezve nézte a szép kövér pecsenyét.

– Lesz mit együnk, jó ideig – mondta, s ő is nekiállt a nyúzásnak. Így is eltelt az idő, mire felhordták a húst a lovakkal, megáztattak minden egyes darabot a pácban, s füstre is aggatták. Izzadtak voltak, véresek s fáradtak is. A meleg nyári nap már a cserjés gerincéről nézte őket, amikor végül is kijöttek a házból.

– Ejszen megferedünk – mondta ki az ítéletet az ember, végignézve önmagán s asszonyán –, hozd le a gyereket, annak se árt.

Lementek a tó partjára, levetkőztek, s belegázoltak a vízbe derékig. Lucskoltak, hemperegtek benne, súrolták magukról a bölényvért, kormot, földmunka koszát. Jó langyos volt a víz, Buzát még a szakállát is megáztatta benne.

Az asszony megfürdette a gyereket is, bár visongott az istenadta, akár a kismalac. Mikor végzett vele, kivitte a partra, s lefektette a gyöpre száradni. Buzát nézte a vízből az erős, izmos, egészségesen domborodó asszonytestet, s a szeme csillogni kezdett tőle, mint a parázs.

– Jössz-é magadtól vissza, vagy béhozzalak? – kérdezte kötekedve.

Tekintetük nehány pillanatra egymásba kapcsolódott, aztán az asszony ott kint a parton kiegyenesedett és elvihogta magát, furcsán, játékosan.

– Bévisz, ha tud!

Azzal eliramodott a part mentén. Fröcskölt a víz, ahogy az ember hosszú ugrásokkal utánaeredt. Kergetőztek, hemperegtek a fűben, akár az erdő vadjai, amikor szikrát vet vérükben a nyár melege.

Elsőnek a borsó érett be a ház megetti kertben, utána a köles tova lent a füzesnél. A borsóval nem volt baj, teknőbe gyűjtötte az asszony ügyesen, meg is szárította a napon, szalmáját meg a juhoknak vetette. A kölesre azonban először a madarak estek reá, s mikor végre lekaszálta Buzát az egészet, Virág meg kévékbe kötözte, akkor meg úgy hullott a magja, hogy rossz volt nézni. Bölénybőrt terítettek a földre ott helyben, s arra csépelték ki hadarófával, majd bőrzsákba kötözve hordták fel lovak hátán a házhoz. Mindössze nyolc zsákra való gyűlt össze, a többi ott maradt elszórva a földön, meg a madarak hasában.

– Két zsákkal félreteszünk magnak, jövő évre – mondta ki Buzát a törvényt –, a többiből kását főzhetsz majd télen, hús mellé. A jószág meg kell éljen szénán meg zabon. Abból, úgy látom, lesz elég.

Igaza is volt ebben. A lejtőbeli zabföld kitett magáért, majdnem hússzorosan fizette vissza az elvetett magot. Négy jókora boglyára való szalma is maradt utána. Buzát úgy örvendezett, hogy nyomban le is bontotta a zabföld alsó szélét őrző kerítést és fölszántotta a lankát, majdnem le a tóig.

– Hadd érjen a föld tavaszig – mondta.

Fölszántotta a köles földjét is, majd utolsó aranypénzével bement Désaknára. Liszt és egyéb szükséges holmi mellett két zsák rozsmagot is hozott haza, s még az esők beállta előtt bevetette vele a füzes menti bekerített földet. Mire az első dér leszállt a mezők füvére, dúsan zöldellt is már a rozsvetés, öröm volt nézni. A nyulak likat kapartak maguknak a kerítés alatt az első hóval, és Buzát nyomban hurkot is állított nekik. Rendre, ahogy a tél haladt, egyre-másra hozta haza a rozsföld kerítése alól a hurokba akadt nyulakat.

Jól éltek azon a télen, s jól teleltek át az állatok is. Farkasokkal is csak egyszer volt baj, tél derekán, egy csikorgó hideg, holdfényes éjszakán. Úgy éjfél körül vonyítani kezdett odakint a kutya, mintha csak nyúzták volna. Elsőnek az asszony riadt fel. Buzát horkolva aludt, tűzifát fűrészelt egész nap, fáradt volt. Az asszony fölrázta az urát.

– Valami baj van odakint… – suttogta.

A kutya hörögve, acsarkodva vonyított hátul a karámnál.

Az ember talpra szökött. Bocskort se kötött, úgy ugrott mezítlábason az ajtónak. Leakasztotta a szögről az íjat, a nyilakkal megtömött tegzét, s már tolta is hátra az ajtó jávorfából faragott reteszét. Az ajtó nyílásán beömlött a hideg, s párává fagyasztotta a ház levegőjét.

Megkerülte a ház sarkát, talpát szinte égette a keményre taposott hó. A fészer sarkában ott állt a kutya, háttal a háznak, s fölfele üvöltött a juhok karámja felé. A hold szikrázott a havon, s fagyott fénye mellett látni lehetett a juhokat, ijedt szemmel, egymásnak tömöttődve a karám alján. Fent, a karám felső szegélyén, farkasok próbálták a tövises kökénybozótból kötözött kerítést. Hatan voltak. Az egyik félig fent is volt már a tövishalom tetején, amikor Buzát nyila torkon találta. Hörögve zuhant vissza. A többiek gyanakodva ugrottak hátra, s nézték vergődő társukat.

Még két nyílra jutott ideje, mielőtt a farkasok megfutamodtak. Céljába talált mind a kettő. A három megmaradt ordas eszeveszetten menekült fel az erdő felé, s hamarosan eltűnt a mart kökénybokrai között.

Buzát visszament a házba, lábára kötözte prémes bocskorát, kést, baltát vett magához, megnyugtatta odabent az asszonyt, fát vetett a tűzre, s fölment megnézni a kárt. Két farkas döglött volt már, az egyik még vergődött, s azt agyonvágta a baltával. Helyre igazította a megrongált kerítést, aztán bevonszolta a zsákmányt a házba, s ott a tűz fénye mellett nyomban hozzá is kezdett a nyúzáshoz.

– Gyorsabban megy, amíg meleg – magyarázta a gyermekét szorongató asszonynak –, egyébként is jobb, ha lábon vagyok egy darabig. Ha netán visszajönnének a toportyánok.

De nem tértek vissza. Másnap reggel az asszony főni tette a farkasok húsát a nagy üstbe, hogy étel legyen belőle a kutyának meg a disznóknak, s kárba ne vesszen, Buzát pedig magára vette az ujjast, és átment a gerincen Ombozvölgyébe, Karsaly népéhez.

Ott is jártak már farkasok két éjszakán keresztül, s így elhatározták, hogy újra megvadásszák tűzzel a nádast. De mindössze három farkas került elő belőle, abból is kettő elmenekült.

A tél hátralévő részét rókalessel töltötte el Buzát, és össze is gyűjtött elég prémet ahhoz, hogy a múlt évi bőrökkel együtt elég legyen egy hosszú bundára az asszonynak. Ő maga dolgozta ki a bőröket egyenként, s varrta is össze bölénybőrből hasított zsinórral. Könnyű bunda lett belőle, és jó meleg. Sarkáig betakarta az asszonyt, s még a karjában tartott gyereket is.

– Egy éve ígértem volt ezt a bundát, emlékszel-e? – feszítette Buzát a mellét. – Szavamat tartottam, ugye?

– Tudtam én azt – mosolygott boldog büszkeséggel Virág az urára. – Olyan ember maga.

Azon a tavaszon három almafát hozott haza Buzát a kolozsi papoktól. Karsaly testvéröccse, Mócs hozta meg a hírt az Omboz-nemzetség délnyugati szállásáról, hogy a kolozsi papok vadbőrt vásárolnak, s Buzát elhatározta, hogy visz nekik egy terüre valót. Mikor másnap hazatért, a liszt és egyéb apróholmi mellett három borzas kis fácska is esetlenkedett a fanyereg tetején.

– Hát ezt a kerítésnek való vesszőt minek hozta? – kérdezte meg Virág.

Buzát rávillantott a szemével.

– Gyümölcsfák ezek, te. Piros almát teremnek majd pár év múlva, meglásd!

Az asszony csak nevetett ezen, amennyire a nagy hasa engedte. De Buzát csak beásta a facsemetéket a földbe, még azon a napon, a ház megetti kert három sarkába, hogy nyúl meg egyéb kárt ne tehessenek bennök. Vizet is locsolgatott reájuk a nyárfa-csöbörből. Mikor az első zöld levél kibomlott a kicsi fákon, Virág megszülte második gyermekét. Fiú volt az is. Az asszony kívánságára Devecsernek nevezték el, mert olyan erős kis kölyök volt az újszülött, akár az erdőbeli cserfa.

A második évben alma is termett már a Kolozsról hozott fácskákon. Összesen tizennégy. Hatot ezekből levertek a seregélyek, még mielőtt megérhettek volna. Buzát kereplőt faragott a madarak ellen, s odaültette nagyobbik fiát, a hároméves Vazult a kert közepébe, hogy játsszon vele. Így aztán a megmaradt nyolc alma ügyesen beért szép pirosra, s együtt meg is ették mind, jó élvezettel. Akkorra már három fiú is volt a háznál. A legkisebbiknek Gyeke volt a neve.

A nyolc alma magját gondosan meggyűjtötték, s jövő tavasszal Buzát elültette azokat a kert sarkába. De csak négyből nőtt facsemete, a többit megehették a bogarak. Abban az évben egy szakajtóra való diót is hozott haza valahonnan Buzát, s azokat is elültette, gondosan. Négy évvel később bekerített egy darabot a ház feletti kopasz hegyoldalból, melyen sovány fű termett egyébként is, és elültetett oda huszonhat diófacsemetét, tizenkét almafát és két muskotálykörtét, amit Isten tudja csak, hol szedett föl. Akkor már az egész északra nyúló lanka szántóföld volt, tova le, a tó végében ömlő patakig, s kerítés őrizte a füzes kövér televény laposát is egészen az ombozvölgyi rétig. Akárcsak az erdő tisztásain, odafönt a szántóföldek és kertek feletti széles nagy dombhát kökénybokros legelőjén, tova föl az erdő széléig a jószág legelt tavasztól késő őszig. Száznál több birka, kéttucatnyi disznó, négy borjas tehén, nehány növekvő üsző és két csikós kanca. A legelő jószág őrizésének minden gondja és felelőssége akkor már a hétéves Buzátfia Vazul vállán nyugodott.

A hatéves Devecser és az ötéves Gyeke a kertben meg a ház körül segítettek anyjuknak. Veteményest gyomláltak, tűzifát aprítottak, vizet hordtak, s gondját viselték a majorságnak. Öt fia volt már akkor Buzátnak. A hároméves Lób és a másfél éves Miklós azonban, haszontalan korban lévén, még nem számítottak sokat.

Virág nagyon vágyott egy leányka után, de hiába, csak fiúkat tudott szülni. Pedig Lób születése előtt még anyja is átjött a távoli szállásról, s kuruzsló-asszonyt

is hozott magával, aki mindenféle bogyók, gyökerek és vad füvek főzetét itatta vele, hogy leánnyá változtassa ezzel a hasában lévő embercsírát. Mindössze nagyot hányt tőle, egyéb nem történt.

Ekkor hozta meg az anyja Félfülű utolsó ajándékát, két tojós tyúkot meg egy cifra farkú kakast. Ritka jószág volt a tyúkféle, ki tudja, miképpen jutott hozzájok Félfülű. Sok gonddal járt a tartásuk is. Róka, görény, menyét, héja, kánya, sólyom rakással volt mindenfele, s még nappalra sem lehetett magára hagyni tőlük a tyúkfélét, hát még éjszakára. Ott kellett tartani őket a házban, s mikor mindkét tyúk csibéket kotolt ki, Buzát külön házat kellett építsen nekik, cölöpökre, hogy kár ne essék bennük.

Miklós születésének esztendejében történt, nyár elején, hogy Buzát egy tarisznyára való vadkacsatojást hozott haza, s odatett nehányat belőlük az éppen kotolni kezdő tyúk alá. Hat kacsafióka kelt ki a tojásokból, s mert együtt nevelték őket a csirkékkel, szelídek lettek, mint azok. Nyár végén már lejártak ugyan a tóhoz, de estére visszatértek megint. Télre behozták őket is a házba a fagy elől, s jövő tavaszra szép nagy tőkés kacsák lettek. Két tarka tollú gácsér, s négy tojó. Őszire huszonkét fiatal kacsát is neveltek, s tél beállta előtt levágtak belőlük tizennyolcat. Jóízű, kövér madarak voltak, kövérebbek a nyíllal vagy tőrrel szerzett vadkacsánál.

– Érdemes bajlódni velök – döntötte el Buzát, s a kacsák gondját rábízta Gyekére.

Következő nyáron Gyeke, hatéves volt már akkor, gáttal zárta el a kis csermely medrét valami harminc lépéssel a csorgó alatt, s külön kacsaúsztatót teremtett, hogy ne kelljen a kacsák lejárjanak a tóra. Mikor ezzel megvolt, kacsaházat is épített saját kezével az úsztató és a ház közt feleúton, magos cölöpökre, ahogy apja kívánta. Azon az őszön már negyven köles magján hízott kacsát vágtak le enni, s azoknak felét a kolozsi papoknak adta el Buzát, királyi tallérokért.

Így lett a tó feletti domboldal magányos telepeséből jómódú szállásgazda. Mivel szállását Bölényesnek nevezte el, alighanem a füzes menti bölénygázló miatt, az a kevés környékbeli nép, aki ismerte, bölényesi Buzát néven tisztelte benne a rátermett embert.

Gyér szomszédság volt, az bizonyos. Déli irányban, a nagy mocsárvölgy nyugati szegélyének mentén Karsaly s az Omboz nemzetség többi tagjának legelőszállásai terültek el. Nyugat felé, a negyedik gerincen túl, félnapi járásra, Félfülű népe legeltette juhait, más senki. Keletre, túl a tavak, nádasok és mocsarak egybefüggő vonalán, csupán bölénycsordák legeltek. Északnak pedig egészen a Szamos folyó széles völgyéig mindössze egy Göc nevezetű, félkezű, mogorva ember élt a maga családjával, aki állítólag királyi molnár volt valamikor, isten tudja, hol, de miután lopás végett levágták fél kezét, haragjában elbujdosott a

hegyek közé. Juhot, marhát tenyésztett, s jó ideig hol itt vert szállást magának, hol ott. Végül is megtelepedett egy laposon, feleúton Bölényes és a Szamos völgye között, sárból házat épített a családjának, s elnevezte a helyet Göcházának.

Ennek a mogorva, félkezű embernek a segítségével építette meg Buzát a környék első malmát.

Szükség volt valamiféle malomra, mert kézzel, két kő között zúzni a kenyérnek való rozsot lassú és fárasztó munka volt. Látott már Buzát vízimalmot, sokat, de mégsem volt egészen biztos benne, hogy mi minden kell hozzá. Így aztán egy szép, nyár eleji napon, amikor egyéb dolga nem volt, átlovagolt ehhez a Göchöz.

A tó mentén indult útnak, a rozsföld végén átgázolt a patakon, s a tó hajlatát követve tovább leért az alsó nádashoz. Itt megkerült egy mocsaras völgyet, s tovább követte a nádast a következő tóig. Szép, nagy tó volt, kék vizében halak csobbantak, szárcsák kergetőztek, vadkacsák hápogtak, s a partok mentén szürke gémek álltak őrséget. Szemközti oldalon az erdő leért egészen a tóig, szép, zárt tölgyfaerdő. Egyik tisztásán őz legelt. Átnézett a tó felett a lovas emberre, s fölemelt fejjel böffent nehányat.

Szép vidék volt, jóleső a szemnek. A füves domboldal virággal volt tele. Itt-ott egy-egy forrás mentén árnyas liget zöldellt. Jó legelőt adna a jószágnak, gondolta Buzát, ahogy a tó feletti domboldalt szemlélte, az a lanka ott szántásra is alkalmas, s annak a kis kerek dombnak a laposán szép lenne egy ház…

A kis kerek dombon túl sebes vizű patak futott alá a tóba. Mély medrét lapos homokkő szegélyezte. Onnan kezdve meredekebbek voltak a domboldalak, s a vízmosás is több volt. A föld sárga, agyagos.

Jó darabot kellett fölfele lovagoljon a patak mentén, míg olyan helyet talált, ahol átkelhetett rajta. Meredek omlásokon kapaszkodott a ló. Vadcserje nőtt az omlások tetején, s nyúl pattant elő itt is, ott is a cserjéből.

A lefutó gerincen megállt és körülnézett. Odalent, mint egy zöld szegélyes, hosszú kék kendő, nyúlt el a tó a dombok hajlatában. Sötétzöld erdő az egyik oldalán, hullámos, ligetes mező a másikon. Fent, a gerincek mentén erdő mindenütt. A gyors vizű patak meredek sárga partjai erdőben végződtek félúton. Onnan kezdve csak egy kanyargó, sötét sáv jelezte az erdőben bujkáló patak útját. Széles katlant borított az az erdő, szinte laposnak látszott odafent. Érdekes erdő, gondolta Buzát, érdemes lenne megnézni közelről.

A gerincen túl hosszú lankán ereszkedett alá egy széles völgybe. Helyenként a völgyig leért az erdő. A tónak itt már vége volt. Mocsaras rét, nádasok foltjai, terjedelmes füzesek nyúltak el a völgy aljában, csak itt-ott csillant meg a víz. A völgy közepén széles patak kígyózott alá északnak, s messze túl eltűnt két meredeken lefutó gerinc között. Úgy elszűkült ott a völgy, hogy szinte kővel is át lehetett volna hajítani fölötte. Azon a szűkületen túl még szélesebbre tárult,

emlékezett Buzát, s a patak szinte folyóvá szélesedett helyenként. Ott valahol tanyázott az a Göc.

Még egy mocsarat megkerült, két kis patakon átgázolt, mielőtt a szűkülethez ért. Ott a meredek gerinc mögött nagyot kanyarodott balra a völgy, s kitágult megint szélesre, mint egy nagy lapos asztal. S annak az asztalnak a szélén, kis kerek dombon, ott szomorkodott szürkén a földház. Fentebb juhok legeltek a hegyoldalon, s egy kis nyárfaliget árnyékában nehány tucatnyi szarvasmarha pihent.

Messzire volt még a háztól, mikor a kutyák már ugatni kezdtek. Ahogy közelebb ért, hatan is jöttek feléje, hatfelől. Csúnya, szőrös állatok. Olyan lármát csaptak, hogy a ló horkolva kezdte kapkodni a lábát.

Valahonnan éles fütty hasított a kutyák zajába, s utána egyszerre olyan mély csönd lett, hogy a ló szívverését is hallani lehetett. Még egy fütty. A kutyák megfordultak, s némán, lehajtott fejjel indultak vissza a ház felé. Ügyet sem vetettek a lovasra többet.

– Ilyet se láttam még – ismerte be Buzát fejcsóválva, amikor megállította lovát a szomorú kis földház előtt, melynek sarkában kis potrohos fekete képű ember ült egy fatönkön, s úgy bámult rá, mintha még sohasem látott volna lovas embert –, ilyet se láttam még, hogy egyetlen fütty elnémítson ennyi sok ebet!

– Szoktatás dolga – mordult az ember a rönkön –, tanol a kutya is, csak oktatni kell. Sok mindenben túltesz az emberen.

– Hűségben meglehet – bólintott Buzát, és leszállt a lóról.

– Nem meglehet, de biztos – felelte a potrohos kis fekete képű barátságosabban, s egy közel heverő fatönkre mutatott –, ülj le te is, ha már itt vagy, bármi a neved.

– Buzát a nevem – mondta a látogató, s leült a tönkre, eleresztette lovát, hadd legeljen.

– Nem hagy itt a lovad? – aggodalmaskodott a házigazda.

– Csak egy füttyömbe kerül, s idejön – nyugtatta meg Buzát –, te a kutyáidat oktattad, én a lovaimat.

– Az jó – bólintott Göc –, most már csak azt mondd meg, hogy mit akarsz tőlem. Ok nélkül senki sem megy sehova.

– Malmot akarok építeni – mondta ki Buzát.

A potrohos bozontos arca még feketébb lett. Csonka karját meglendítette mérgesen, mintha legyet hajtott volna el vele.

– Az a te bajod – morogta bosszúsan, s még a fejét is elfordította a domboldal felé, mintha a legelő birkát számolta volna.

– De nem tudom a módját – vallotta be Buzát.

– Az már csakugyan a te bajod – vetette vissza foghegyről a másik anélkül, hogy a fejét visszafordította volna a birkáktól.

– De ketten együtt megépíthetnénk. Te megmondod, miként, én meg a fiam végezzük a munkát. Hálából, ameddig élsz, ingyen őrölök neked.

Ettől már megfordult a tönkön ülő ember, s úgy meredt a beszélőre, hogy még a szája is nyitva maradt.

– He? – csak ennyi jött ki a száján.

– Mit szólsz hozzá? – nézett Buzát egyenesen a szemébe.

A köpcös köpött egyet, csavarta az orrát, nézte a földet, s bocskorával rugdalta maga előtt a földet.

– Az asszony oda van gombát szedni a három kisebbikkel – mondta lassan anélkül, hogy ránézett volna a vendégre –, nagyobbik fiamot beküldtem a várba, holmi után. A másik kettő meg a lányok rőzsét gyűjtenek az erdőn. S hova építenéd azt a malmot? – fordult feléje hirtelen.

– A patak torkába gondoltam volna – felelte Buzát lassan –, mindjárt, ahol a patak a tóba szakad, nem messzire a háztól…

– Patak, he – böffent a potrohos. – Van elég vize? Nyár derekán is? He? Nem elég ám, hogy patak legyen!

– Van vize száraz időben is – bólintott Buzát –, jóféle patak.

– Milyen messzire esik ide?

Buzát megvonta a vállát, hátrafordult a völgy torka felé, és vaskos kezével odamutatott egy kékes színű, távoli erdőgerincre, mely a völgyszűkület lefutó gerincei mögött emelkedett az ég aljára.

– Látod azt az erdőt ott messzire? Na, annak az alján kezdődik a nagy tó. Azon a tavon túl van még egy darab nádas, s a nádas másik végiben a mi tavunk. Annak az innenső csücskibe szakad a patak, amiről szóltam volt.

– Messzire esik – rázta meg Göc a fejét –, a szamosi malom, ami a várhoz tartozik, közelebb van ide. Igaz, hogy ott erősen veszik a vámot.

Gondolkodott egy keveset.

– Tudod, mit, Buzát? – vetette föl a fejit hirtelen. – Van egy éppen arra való patak sokkal közelebb. Látnod kellett ide jövet, átjöttél rajta…

– Az a sebes vizű? – kérdezte Buzát. – Köves a partja és meredek?

– Az – bólintott a potrohos –, annál jobbat nem találsz sehol.

– Messzi esik tőlem – vetette ellene Buzát.

– Tőlem is – vonta meg Göc a vállát –, de neked is van fiad, nekem is van. Megépítjük a malmot közösen, s mikor elkészül, te odatelepíted a fiadat, én a magamét, s azok ketten elgondozzák a malmot. A te fiad ingyért őrli az enyimet, az én fiam ingyért őrli a tiedet, s ha idegen hoz őrölni valót, annak a vámján megosztoznak, felesben.

– Idegen? – ütődött meg Buzát. – Ki az ördög hozna gabonát oda, s honnan?

– Várj nehány esztendőt – vigyorgott rá odvas fogaival a félkezű –, telepítenek ide népet a király parancsára, hamarosan. Hogy legyen, aki ellássa

élelemmel a várbeli katonákat. Béterjeszkednek azok hamar mindenüvé. Akkor pedig inkább nekünk legyen malmunk, mint valaki másnak!

– Ez igaz – hagyta rá Buzát is.

– Aztán a famunkához értesz-e? – firtatta a félkezű. – Mert bizony sok famunka kell ahhoz, hogy malom legyen belőle. Én pedig a fél kezemmel nem tehetek sokat.

– Attól ne fájjon a fejed – mosolygott Buzát a szakállába büszkén –, nem csupán házat s pajtát építettem egymagamban, de olyan szövőszéket is faragtam össze az asszonyom keze alá, hogy tömöttebb pokrócot készít rajta a juhok gyapjújából, mint amilyet Désaknán árulnak. Gyere el s nézd meg, ha nem hiszed.

– Szövőszéket, he? – sandított reá a fekete képű. – Hát jó, na. Holnap délre ott légy a magad fiával annál a pataknál, amiről szóltam, s én is ott leszek az enyémmel. Kiválasztjuk a helyet, megépítjük elébb a gátat, aztán a malmot, felesbe, ahogy mondtam.

– Miből faragjuk ki a malomkövet? – kérdezte Buzát.

– Malomkövet? – bámult reá Göc és megrázta a fejét. – Azt nem itt faragjuk. A kő, amit itt lelsz, nem jó arra. Napi járásra Désakna alatt, a Szamos folyása mentén, ott lelsz arravaló követ. Nem lesz nehéz kifaragni azt. A szállítás lesz nehéz. Szekér kell hozzá, vagy talyiga, de erős. Négy jól húzó ló vagy két markos ökör. Na meg út a szekérnek.

Hallgattak egy darabig, aztán a félkezű folytatta lassan.

– Én megmutatom, hogyan építsétek. Gátat, zsilipet, lapátos kereket, mindent. Fiamat megtanítom az őrlés titkára is. De a két kő, ami szükséges, a te dolgod kell legyen. Én megmutatom, miképpen faragd ki, miképpen illesszed. De a többi, meg a szállítás, a te dolgod.

Buzát lassan feltápászkodott a tönkről, két ujját szájához emelte, s éleset füttyentett. Odalent a domb aljában a ló felkapta a füttyre a fejét, és megindult gazdája felé.

– A gátat megépítjük, én meg a fiaim – mondta Buzát lassú, megfontolt szóval –, megépítjük a malmot is. Követ is szerzünk beléje valahogy. Ha tanáccsal segítesz, életed végéig ingyért őröljük minden gabonádat. Ha nem, úgy is jó lesz. Békesség neked s házad népének, Göc.

Azzal már nyeregbe is szökött, s vitte a ló lefele a dombról. A félkezű tátott szájjal bámult utána.

Két esztendőbe került, az igaz, de mégiscsak elkészült a lapátos malom. A köveket hozzá egy dobokai kőfaragótól vásárolta Buzát négy hízott süldőért, s egy ötödikért még ócska szekeret is kapott hozzá. Négy napba került és sok útegyengető, hídépítő munkába, de az ekéhez szokott lovak haza is húzták a súlyos szekeret. A kövek felrakásához, bemetszéséhez Göc is eljött. Ő indította el a malmot is, és javított itt-ott, amin kellett.

Azt a kevés őrlést, amire szükség volt, Buzát végezte, s egy-egy őrlés után napokig csak állt a malom egymagában, megnyitott zsilipekkel a köves patak alján.

Ebben az évben bukkant rá az alig tizenegy éves Buzátfia Vazul a sóra.

Apja a malmot kezelte, Göc üzent érte a fiával, s mialatt az őrlést végezte, felküldte Vazult a malom fölötti erdőbe, őznyomot keresni. A süvölvény-gyerek íjjal a kezében a meredek patakpartot követte fölfele, míg az erdőhöz nem ért. A tölgyesben vadcsapásra bukkant, mely friss nyomokkal volt tele, s ahelyett, hogy visszatért volna apjához a hírrel, követni kezdte a csapást, be az erdő mélyébe, abban a reményben, hogy talán sikerül egymagában őzpecsenyét szereznie.

A vadcsapás hamarosan elhagyta a patakot, s a szálerdőn haladt keresztül, ahol egyre több mellékcsapás csatlakozott hozzá, míg végül is valóságos kitaposott út lett belőle, mintha csak csordát hajtottak volna keresztül az erdőn. Marhának, juhnak azonban nyoma se volt. Mindössze őz- és vaddisznónyomokkal volt tele, és később még friss bölénynyom is csatlakozott hozzá.

A csapás fölkerült a gerincre, s új nyomokkal gazdagodva fordult lefele a túlsó oldalon. A gyerek kíváncsian követte a sok nyomot. Le egy mély, katlanszerű völgybe, melynek meredek oldalait gyertyánsűrűség, s lentebb mogyorós bozót lepte. Egészen lent, a mogyorós aljában aztán megnyílt az erdő hirtelen. Hosszú, füves tisztás tárult elébe, mely mocsárban, majd nádasban végződött. A nádason túl lefutó erdőgerincek közé szűkült a völgy, s ameddig szeme ellátott, újra csak erdő volt mindenütt.

A nyomok egyenesen a mocsárnak tartottak. Csapások szaladtak alá a szemközti oldalról is, egyik a másik után, s mind egy irányba tartva. A mocsár felé. Furcsa mocsár volt, Vazul még nem látott olyant soha. Körülötte széles sávban fehér volt a föld, mintha csak hó vagy zúzmara lepte volna. De nem lehetett hó, hiszen nyár dereka volt, szép meleg idő. A kék égről csak úgy ontotta sugarát a delelő nap.

Odaérve leguggolt és megérintette a zúzmaraszerű fehér holmit a kiszáradt füvön. Száraz volt, mint a por. Megszagolta, majd szájához emelte az ujját. Sós íze volt. Tenyerébe gyűjtött belőle. Só volt az, kétség nem fért hozzá.

A süppedős talajon begázolt a mocsárig, s megnézte a teknő alján egybegyűlt vizet. Tiszta volt, de keserű. Nem látszott élet benne. Se hal, se béka, még csak vízibogár sem.

Késő délután érkezett csak vissza a malomhoz, fáradtan, izzadtan, piszkosan. A malomkerék nem forgott már, csak a felhúzott zsilip alatt ömlött alá a patak vize, haszontalanul. Göc és a fia nem voltak sehol. Csak Buzát ült ott a födél alatti padkán, s odébb, nyergén a felkötözött liszteszsákokkal legelt a lova.

– Eltévedtél, mi? – vigyorgott Buzát a fiára. – Előfordul. Amíg észben nem tartod, amit mondtam: minden lépésnél figyeld a napot, s vésd agyadba, amit szemeddel látsz, egy száraz fát, egy furcsa bokrot, földomlást, mindent. Ezek vezetnek vissza, meg a nap. Hát nyomot találtál-e?

– Találtam-e? – lihegte a gyerek, s lesuppant apja mellé. – Annyi nyomot életemben nem láttam. De van itt egyéb is.

Kis bölénybőrből készült tarisznyájából előkotort egy gondosan összegöngyölített, zöld erdei laput. Ahogy ügyelve felbontotta, fehér por ömlött belőle a kezére.

– Mi ez? – kérdezte, apja felé nyújtva a kezét.

Buzát két ujjával felcsippentett a fehér porból, megszagolta, majd nyelve hegyére vette.

– Só! – jelentette ki meglepetten.

– Én is annak véltem – bólintott a gyerek.

– Honnan szerezted? – bámult Buzát a fiára.

– A földről szedtem volt föl. Annyi van belőle, hogy még egy zsákot is megtölthet vele. S ami őz meg egyéb csak van a világon, az mind odajár.

Aztán elmondta részletesen a nagy fölfedezést.

Másnap reggel három lovat nyergeltek, s Buzát elindult két idősebb fiával, Vazullal s Devecserrel megnézni a csodát. Zsákot is vittek, meg lapátot, mert ha igaz volt, amit a gyerek mondott, akkor kenyérmagnál is értékesebb holmi hevert ott a földön. Sót csak a királyi bányából vásárolhatott az ember, s a sómesteren múlott, hogy kinek mennyiért adta.

Vazul rövidíteni akart, s ahelyett, hogy visszatértek volna a malomhoz, s úgy követték volna a nyomot, fölvitte őket egyenest a gerincre, s az erdő mentén haladva igyekezett rálelni a helyre. Az egymásba kapcsolódó gerincek során el is tévedt apja bosszúságára, aki végül is beleunt fia szégyenkező hümmögésébe, átvette a vezetést és egy erdőgerinc magaslatán megállította a lovát.

– Kapaszkodj föl arra a fára – mordult idősebbik fiára –, föl a legtetejébe, érted? Onnan látni fogod a tavakat, meg a malompatak völgyét is. Jól nézz körül, s talán lesz annyi eszed, hogy ráismersz a helyre, ahol tegnap jártál.

Alig ért föl Vazul a fa tetejére, már rikkantott is örömében.

– Látom, apám, látom! A fehér mocsarat! Itt van alattunk, alig egy ugrásra!

S már jött is lefele, sebesen.

Meredek vadcsapást követve le is értek hamarosan. A tisztás szélén megugrattak három őzet, s tova lent egy borját féltő bölénytehén nagyot bődülve iramodott a nádas sűrűje felé, s pillanatok alatt eltűnt szem elől.

– A sóra járnak – morogta Buzát fojtott hangon a fiainak –, leshelynek jobbat nem is találhattál volna, Vazul.

A tömzsi gyerek arca kigyúlt a büszkeségtől.

– Itt maradunk estére? – kérdezte Devecser, vadászat lázától csillogó szemmel.

– Meglássuk – felelte Buzát, s lefele indította lovát, a fehér mocsár irányába.

Próbálták összelapátolni a földre száradt és vadnyomoktól betaposott sót, de egy jó maréknál többet nem tudtak összeszedni anélkül, hogy piszok ne keveredett

volna belé. Buzát a vizet kezdte vizsgálni, majd körüljárta a kis sós mocsarat. Az átellenes oldalon kis mélyedésre talált. Onnan buzogott elő a sós víz.

– Itt a forrása – mondta a fiainak –, ha kutat ásunk, vödörrel meríthetjük a vizét.

– S a vízzel mit csinálunk? – kérdezte Vazul.

– Kipároljuk – mondta ki apja a törvényt –, csak tűz kell hozzá, meg egy edény, más semmi. S dughatja a király a sóbányáját, ahova akarja! Nocsak, kezdjetek ásni.

A két fiú nekiállt szaporán, s nemsokára kétlépésnyi széles, deréknyi mély gödör alján buzogott föl a szürke színű víz. Buzát leakasztott nyergéről egy lapos fateknőt, behajolt a kútba, és megtöltötte vízzel.

– Most ezt kitesszük ide a napra, így ni – mondta –, s mire lemegy a nap, só lesz belőle. Mi pedig falunk közben valamit, s leshelyet keresünk magunknak.

Visszamentek az erdő árnyékába, s letáboroztak. A lovakat legelni engedték, a tarisznyából elővették a hamuban sült rozscipót meg a füstölt vadkanszalonnát, elheveredtek a füvön, s falatoztak. Utána pihentek még egyet, majd oktatni kezdte Buzát a fiait a leshelykészítés tudományára.

– Először is, megügyelitek a szelet – magyarázta –, még akkor is, ha csak annyi, mint egy pillangó-sóhajtás. Az erdő felől kell jöjjön, mert onnan várjuk a vadat. Megnyálazod az ujjadat, így ni. Aztán magad elé tartod. Honnan érzed a hűvöset? Onnan, hát. Kelet felől jön. Át kell hát menjünk oda, a hajlatba. A holmit itthagyjuk. Lovak is ittmaradnak. Csak a vadászszerszám jön velünk. Na most. Amikor odaérünk, nincs több beszéd. Értitek? Mindegyikünk keres magának egy vadcsapást, s ahol ez a csapás elhagyja az erdőt, attól a helytől tíz lépésnyire leshelyet készítünk magunknak egy bokorban. Majd én megmutatom, hogyan. Ott aztán moccanni sem szabad. A vad ki kell jöjjön a fák közül a nyílt mezőre anélkül, hogy észrevenne. Máskülönben csak megsebzed a nyíllal, s félnapig követheted a nyomát, míg megleled…

Mire a nap elbillent az ég nyugati lejtőjén, lesben álltak már mind a hárman, felajzott íjjal. Szép langyosan hajolt alá az este az erdőkre. Kék harangvirágok felett tarka szárnyú pillangók repkedtek, rigók csacsogtak a bokrokban, s az ég kék magosában mozdulatlan szárnyakkal sas keringett.

Elsőnek egy fiatal őzbak jelent meg a szemközti erdőszélen. Lassú ügetéssel lement a gödörbe, és látni lehetett, ahogy nyalni kezdte a földre száradt sót. Nemsokára egy öreg suta jelent meg a gidójával, nem messze a legelő lovaktól. Sokáig állt az erdő szélén a lovakat figyelve. Aztán lassan ő is lement, szökdelő gidója mögött a sóhoz.

Valahol egy ág zörrent, és egy szép agancsos őzbak jelent meg a csapáson, alig tíz lépésnyire a bokorban guggoló Devecsertől. A gyönyörű állat meg sem állt, csak haladt lefele, fölemelt fejjel. Mikor fia kezében emelkedni látta az íjat, Buzát füttyentett halkan. Az őzbak megállt, mintha lecövekezték volna. A következő

pillanatban már pendült a fiú íja, s a nyíl halk, sercegő nesszel fúródott az állat oldalába. Az felszökött a magosba, nehány hosszú ugrást is tett az erdő felé, aztán összeroskadt, és nem mozdult többet. Devecser akkor már ott volt mellette, s késével vágta fel a torkát, hogy kifolyhasson a vére.

Buzát is otthagyta a leshelyét, s odament a fiához.

– Szép bak – mondta elismeréssel –, szép lövés. Fogadok, hogy szívet ért a nyíl. Belezd ki, s kösd fel a lovadra. Mi addig lemegyünk a sóért. Gyere, Vazul – szólt oda idősebbik fiának. Az kelletlenül mozdult a bokorban.

– Ha csöndben ülünk egy kicsit, még hozzám is jöhet valami – mondta rábeszélően –, nap még el se érte a gerincet!

– Haza is kell érjünk, mielőtt ránk sötétedik – felelte az apja –, s különben is, egy őz egyszerre elég. Gyere, nézzük meg a sót, amit a teknőben hagytunk.

– Nem maradhat itt Vazul, segíteni? – kérdezte Devecser az őzbak mellől. – Nehéz, nagy állat ez!

– Ha meg tudtad ölni, haza is tudd vinni – felelte az apja, s már ment is lefele a sóhoz.

A teknőben még nyirkos volt a só, és vastag, mint a kása. Sok víz elpárolgott a napon.

– Hazavihetjük így is – mondta Buzát –, anyád használhatja.

A kút majdnem színültig volt már sós vízzel.

– Nevet kell ám adjunk a helynek – nézett Buzát a fiára –, s kicsóvázzuk, annak rendje szerint, hogy más meg ne szállja. Mit szólnál ahhoz, ha elneveznénk Vazulkútjának? Vazulgödrének? Mi? Elvégre te lelted meg…

A gyerek arca kigyúlt az örömtől.

– Vazulgödre… – ízlelte nyelve hegyén a szót –, jól hangzik!

Így kapta az erdőlepte dombok gödrében rejtőzködő sós forrás a nevét. Még azon a nyáron kiásták a kutat mélyebbre és szélesebbre, hogy több víz gyűlhessen benne, és építettek fölébe egy kalibát is, hogy ne csurogjon belé az esővíz. A kaliba mellé felhúztak egy félfödelet, az alá tűzhelyet raktak ki homokkőből, s a tűzhely fölé hatalmas üstöt állított Buzát. Abban az üstben párolták a sót, valahányszor sóra volt szükség. Évente egy bárány ellenében, ezt is csak azért, hogy a tulajdonjoghoz kétség ne férhessen, használhatta a sós kutat meg az üstöt Karsaly népe, Félfülű családja s bárki más, akinek szüksége volt sóra.

Ahogy az idő haladt, s az élet telt a bölényesi dombon, Buzát keze is meglassult a nehéz földmunkától, Virág is elnehezedett, arcára ráncokat szántott a nyári nap tüze s a tél hidege meg az aggódás, amikor ezt vagy amazt a gyereket baj, betegség érte. Devecser alatt beszakadt volt a jég hatéves korában, alig tudták kimenteni a vízből. Utána úgy megforrósodott szegénykének a teste, hogy majdnem kiégett belülről, és anyja éjszakákon keresztül virrasztott fekhelye mellett, s cserélgette sípoló mellén a vizes ruhát, itatta vele a forró hársfavirág-főztjét, míg újra visszatért belé az emberi élet.

Amikor kicsi Lób mérges bogyót evett, s úgy lelték meg, magánkívül, az erdő szélén. Amikor Gyekét felöklelte a bölény lent a gázlónál, s úgy kellett hazahozni, törött csontokkal, ölben. Amikor Vazul és Devecser vadkacsatojást keresve elkószáltak a délre eső nagy mocsárba, s Karsaly népével együtt két napon át keresték őket. Amikor kicsi Miklós leesett a gerendáról a malomkerék lapátjai alá, s mikor kihúzták a zúgó alól, lábánál fogva kellett kirázzák a vizet belőle. Mindez mélységes nyomokat hagyott az asszonyban. Miklós után még két lánya született, aztán terméketlenné vált, mint a napszítta agyag, melyből az esők kimosták az élet csíráját.

Elsőnek Vazul szakadt el a háztól, a legidősebb, tizenhat esztendős korában. Egy friss, rügyfakasztó, jó szagú tavaszi reggelen, ahogy zabot vetni indult az apjával, az almáskert végiben csak megállította a lovakat. A kerítésen belül vakító fehéren virágoztak az almafák, s a tiszta reggeli csöndben hallani lehetett a méhek döngését.

– Édesapám, kérdeznék valamit – kezdte Vazul.

– Hát kérdezd – felelte az apja.

– Mit szólna ahhoz, ha kiköltöznék a magam földjére? Oda a sós kúthoz? Sokan vagyunk a háznál, s mint legöregebb, ideje, hogy magam gondját hordjam.

Buzát nézte a fiát, kissé megdöbbenve, mintha akkor látta volna először emberré nőve, aztán lehajtott fejjel a földet szemlélte lábai előtt jó darabig. Amikor megszólalt, mély volt a hangja és kissé rekedt.

– Ha végeztünk itt a zabbal – mondta –, átmegyünk majd együtt, s megnézzük a helyet. Fel is szánthatunk egy darabot, hogy vetésed is legyen. Vihetsz egy lovat nyergestől, két borjas tehenet, s szakíts ki húsz juhot magadnak. A többi aztán a te dolgod legyen. Ha van eszed hozzá, a sóból is megélhetsz. A Szamos-parti népek, meg tova a kolozsiak vásárolnának bizonnyal, ha házhoz hordanád a ló nyergén. Bizony, eltelt az idő – tette hozzá, és sóhajtott egyet.

Néhány napra rá átmentek Vazulgödrébe, mind az öt fiú, még kicsi Miklós is, meg az apjuk, ekét is vittek magukkal, vetőmagot is. Buzát kiválasztotta a legalkalmasabb helyet, egy szelíd lankát jó messzire a sótól, azt felszántották Vazulnak, be is vetették, el is boronálták, majd Buzát hazament Lóbbal és Miklóssal, s a két idősebbik ott maradt, hogy segítségére legyenek bátyjuknak a kerítéssel.

Azon az éjszakán Virág hosszasan sírdogált a fekhelyén. Halkan, vinnyogva sírt, arcát a tollpárnába temette, de az éjszaka mélységes csöndje elárulta mégis.

Buzát felült, s rátette kezét asszonya vállára.

– Gyere – mondta fojtott hangon –, kimegyünk egy kicsit. Ne ébresszük föl az apróságot, hadd aludjanak.

A kislányok békésen szuszogtak a sarokban. Lób és Miklós hátul aludtak az állatoknál, a félfödél alatti szénán, ahogy fiúkhoz illett nyár idején. A ház csöndes volt. A nyitott ajtón behallatszott a tücskök cirpelése.

Mezítlábason kimentek a házból, s leültek a tornác padjára. Az újhold karéja magosan állt a csillagos égen, s a tejút csillagport szitált alá a völgyre. Odalent, a párák alatt inkább sejteni lehetett a tavat, mint látni. Hűvös szellő kúszott fölfele a domboldalon, s a nádas szagát hozta magával.

Buzát súlyos karjával átölelte az asszony vállait, s gyöngéden magához húzta.

– Rendre elmennek mind – mondta halkan –, ez az élet rendje, Virág. Felnőnek s elmennek.

– Tudom – szipogott az asszony –, gondoltam is ezzel, többször. Csupán hogy… hát igen, Vazul az első. Amikor gondoltam erre, mindég messze volt. Most itt van.

– Eltelt az idő, Virág…

– El bizony…

Aztán csak ültek ott a padon, a halk neszektől zsongó nyári éjszaka hűvös takarója alatt, az ember meg az asszony, s nem szóltak többet, csak ültek ott. Gondolataik bejárták a múltat, mely egyszerre olyan hosszúnak és távolinak tűnt, hogy a visszafelé vezető nyom szinte elveszett benne valahol a sok apró emlék útvesztőjében.

A forrás fölötti kőrisfákon megszólalt egy bagoly. Háromszor szólalt, s valahol lent, a füzes irányából egy másik bagoly felelt a hangjára.

Buzát lassan fölkelt a padról, de keze az asszony vállán maradt.

– Gyere – dörmögte halkan –, ideje, hogy aludni térjünk, mielőtt itt ér a hajnal. Különben is, nem ment világgá a gyerek, itt marad a szomszédban. Főztedre jár majd, ne félj, valahányszor hármat kordul a gyomra!

Két évre rá Devecser is elköltözött a háztól. Őt a félkezű vén Göc leánya, Irén csalta volt el, aki görög anyjától örökölte tetszetős arcát, hamiskás szemeit.

Szabad ég alatt tartották meg az egyszerű lakodalmat, Göc dombján, a nyárfák árnyékában. Buzát, ősi szokás szerint üszőborjúval fizetett a lányért, a félkezű meg kiszakított a Devecser húsz birkája mellé egy másik húszat a magáéból, mint Irén hozományát.

A leány anyja papot akart hozatni Szamosvárról, de két nappal a lakodalom előtt olyan felhőszakadás volt, hogy elárasztotta sáros vízzel a szamosi réteket, és a pap nem tudott átgázolni rajtuk. Így aztán, Buzát nagy megkönnyebbülésére, ősi szokás szerint adták össze a fiatalokat, az Öregisten nevében, s rábízták sorsukat a földre, a vizekre, szélre és napsugárra s a rügyeket fakasztó teremtő életre.

Devecser új helyet foglalt magának, Göcházától keletre, a nagy völgy túlsó oldalán aláfutó erdőgerinc megett, egy eldugott, dombok közötti laposon. Patak forrása mellett épített szállást magának és fiatal asszonyának, öccsei segítségével, döngölt agyag falakkal, tölgyfa gerendázattal és fahéncsból készített födéllel, mivel ott a magos laposon nem termett nád sehol.

Még ugyanabban az esztendőben Gyeke is szállást választott magának, bár egyelőre még apjánál maradt, segített neki a munkában, s gondozta a kacsákat. A helyet, ahol élni vágyott, már régebben megtalálta. Ott terült el a nagy mocsár túlsó oldalán, ahol a lakatlan füves mezők kezdődtek. Mindjárt az első domb megett, melyről a bölénycsordák szoktak aláereszkedni a gázlóhoz, lankás tölgyerdő nyúlt alá a túlsó völgyig, mely völgy lassú vizű patakja sűrű füzesek között kígyózott alá a nagy mocsár délkeleti csücskébe. Ahol a nagy mocsár sűrű nádasa és a patak menti füzes összetalálkozott, jó nyíllövésnyire onnan, a lanka tölgyese kis tiszta vizű tavacskát rejtegetett. Nem lehetett látni, se a mocsár felől, se a völgy füzeseiből, úgy elrejtette az erdő. Gyeke is csak úgy botlott reá, véletlenül, sebzett őz nyomát követve.

Kis csobogó forrás táplálta a tavacska vizét. A másik oldalon keskeny, esőmosta mélyedés vezette le hóolvadás, nyári zivatar fölös vizét a mocsárba. Sással benőtt medre rendszerint száraz volt tavasz és nyár idején.

Mély tó volt, és tele hallal meg vadkacsával. Nád nem nőtt a partján, dús füvű tisztás vette körül, melyre nehány vén, magányosan álló tölgyfa vetett árnyékot. Első pillantásra megszerette Gyeke azt a helyet. Háromszáz kacsa számára is volt hely bőven a tóban, s nem kellett félni, hogy kimennek a nagy vízre, mint Bölényesen, s róka, héja, kóborgó farkas kárt okoz bennük. Az erdő tisztásain derékig nőtt a szénának való fű, s lent a füzes mentén ellegelhetett nyáron a jószág. Még egy jókora lapos helyet is talált Gyeke, szántásra valót, ahol fekete volt a föld, mintha zsírral kenték volna meg. Valamikor régen mocsár lehetett ott, de feltöltötték az esők jó erdei földdel.

Ott kezdett kunyhót építeni magának, a kicsi forrás felett s két roppant tölgyfa között. Nyár elején, mikor egyéb munka nem volt otthon, napokat töltött ott. Anyja ilyenkor kenyeret, sót, vaddisznószalonnát tett a tarisznyájába, Gyeke pedig fogott magának halat a tóban hozzá. Egy ilyen alkalommal, házépítés közben ismerkedett meg Karsaly lányával, Ildikóval.

Szamócaérés ideje volt, s mint minden évben, az ombozvölgyiek átküldték az asszonynépet meg a kisgyermekeket a gázlón a dombon túli tölgyerdő tisztásaira gyümölcs után. Az erdőben aztán szétszéledtek a szamócakeresők, hogy mindenki megszedhesse a maga kosarát.

Gyeke hajnalhasadás óta dolgozott a gerendázaton, s délfelé lehevert pihenni a tölgyfa árnyékába. Ahogy ott hevert, hallgatva a kis forrás fecsegését s alábámészkodva a csillogó kék tavacskára, egyszerre csak a szemközti oldalon egy magányos leány karcsú alakja jelent meg a fák közt. Lassú, ringó léptekkel lement a tóhoz, körülnézett, aztán minden ruháját levetve ferdeni kezdett a sekélyes partszélen.

A serdülő legény babonázottan bámult a jelenségre. Mintha az erdő tündére lubickolt volna szemei előtt a kristálytiszta vízben. Mozdulni se tudott, csak hevert ott a fa alatt a fűben, mintha igézet kötözte volna gúzsba.

Egy idő múlva a leány kijött a vízből, nyújtózkodott a napon s karcsú, fehér testén hanyatt esett a rátűző napsugár. Varkocsba kötött fekete haját kibontotta s megrázta, mint csikó a sörényét, hátrahajtott fejjel… s szeme hirtelen megakadt a tisztás felső csücskén heverő hántott gerendákon s a megkezdett épületen. Megmerevedett a teste, s egy pillanatig úgy állt ott, akár a szobor. Aztán nehány hosszú szökkenéssel a fűre dobált ruháknál volt, s gyorsan magára kapta azokat. Tekintete közben egyre a tisztás felső csücskét kémlelte. Gyeke még a fejét is lehúzta a fű közé, s úgy hasalt ott, akár a halott.

A leány karjára vette az epres kosarat, s nehány percig állt ott, tétovázva, majd lassú léptekkel megindult az épülő kunyhó felé, kíváncsian. A fiú szíve döngött a mellében, akár a kalapács. Elbújt volna, ha lett volna hova. Így csak leszorította arcát a fűre, mintha aludna, de szempillái alól figyelte a közeledő leány minden mozdulatát.

Az már odaért a lehántott fatörzsekhez, amikor megpillantotta a fűben heverőt. Megtorpant és mereven nézte. A fiú zavartan ült fel, és szemeit dörzsölte, mintha aludt volna.

– Hát te honnan kerültél ide? – szólt rá a leányra, és a saját hangjára se ismert rá, olyan furcsán hangzott –, azt hittem, hogy madarakon s őzeken kívül egyéb nem jár erre!

A leány arca elvörösödött.

– Epret szedünk anyámmal s testvéreimmel – felelte sebesen –, Karsaly lánya vagyok, Ildikó. Minden évben ide jövünk eper után. Neked mi a neved?

– Gyeke – mondta a fiú és talpra állt –, Buzátfia Gyeke, Bölényesről.

– Te építed a házat? – kérdezte a leány.

– Én.

– Minek?

– Szállást foglalok itt – mondta Gyeke –, nem gondolod, hogy ennél szebb helyet aligha lelek máshol?

A lány körülnézett és bólintott.

– Szépnek szép – jelentette ki –, de nem leszel magadra… egyedül?

Gyeke nagyot nyelt.

– Nem leszek egyedül – felelte, s a szavak olyan súlyosak voltak a nyelvén, mintha kőből lettek volna, de azért mégis ki kellett mondania őket –, jövő esztendőre asszonyt veszek magamhoz, s apám kiadja részemet a jószágból. Addigra készen lesz a szállás is, meg a jószág számára a karám, meg minden. Még vetésre való földet is találtam, s azt is felszántom ezen az őszön. Meg akarod kóstolni a vizet? – mutatott a forrás felé. – Ilyen jóízű víz nincs ám sehol a világon!

A leány elnevette magát, s odament a forráshoz. Letette kosarát, letérdelt, s két tenyerét összetéve merített a vízből.

– Jó hideg – mondta –, édes az íze. Jó víz.

Gyeke nézte a térdelő leányt, szép barna arcát, fekete haját, nyakának kedves hajlását, és mielőtt tudta volna, hogy mit mond, már ki is estek száján a szavak.

– Nem igaz, hogy aludtam volna, Ildikó. Láttalak odalent feredni a tóban. Te vagy a legszebb ezen a világon, s asszonyom leszel, ha te is úgy akarod…

A leány egy pillanatig dermedten térdelt a forrásnál, aztán talpra szökött, és szép arca vörös volt, akár a tűz. Felkapta a kosarát. Szája haragos volt, szemei sírtak.

– Bátyáimmal kardélre hányatlak ezért, alattomos leskelődője! Gyűlöllek, Buzátfia Gyeke, jaj, de gyűlöllek! Szerencséd, hogy íjamat otthon hagytam, mert megölnélek!

Azzal magosra emelt fejjel, haragos léptekkel otthagyta a szédült fejű legényt. Vissza se nézett, csak ment, s percek alatt elnyelte karcsú alakját az erdő.

Egy évvel később megtartották a lakodalmat az ombozvölgyi szálláson. Ősi szokás szerint a sámán adta össze őket, kazárok sámánja, Báld, akit Mócs hozott el búvóhelyéről, az ember nem járta déli dombok elrejtett katlanaiból. Gyeke húsz juha mellé Ildikó is hozott húszat, s Buzát két borjas tehenét néggyel tetézte Karsaly, mert Ildikó kedvenc leánya volt. Gyeke nyerges lovához csikós kancát hozott magával Ombozvölgyéből a fiatalasszony, s Gyeke szállásán jó módban s vidáman indult az élet. Nyüzsgött a sok kacsa a tóban, s nyár végére már meg is született Buzát első unokája, Gyekefia Buzát, vagy „kicsi Buzát”, ahogy a családon belül nevezték. Hogy kissé sietett a megszületéssel, az nem okozott gondot senkinek. Elvégre tél idején nem lehet új szállást alapítani, s mi értelme lett volna a lakodalomnak, ha az egybeköltözéssel amúgy is meg kellett várni a tavaszt?

Sóskúti Vazul három esztendeig élt magányosan a gödörbeli szállásán, s ez alatt az idő alatt ügyes kis házat is épített magának unalmában, kétszobásat, amilyen még apjának sem volt. Buzát meg is csodálta, s dicsérte a fiát, de az új ház azért üres maradt, s az egyedülléttől elvadult Vazul is úgy, hogy szinte rá sem ösmertek néha otthon. Nagy darab legénnyé nőtt, s megerősödött, mint a magányos vadkan. Gyéren ugyan, de szakállszőrei is kinőttek, s nyíratlan, fésületlen, bozontos fejével gyermeket tudott volna riasztani.

A sóra járók próbálták összehozni eladó lányokkal, de a legény megbokrosodott még a gondolattól is, s hiába hívták ide vagy oda, csak ült a gödrében, szántotta a földjét, aratta a termést, nevelte a jószágot, párolta a sót s vadászott, amikor más dolga nem akadt.

A harmadik évben aztán átjött hozzá a Szamos völgyéből a királyi ménesgazda, egy hosszú, sovány, kajla bajuszú ember, akinek Iklód volt a neve, s vásárt kötött a sóra. Havonta egyszer, két zsákra való sóért egy zsákra való rozslisztet ajánlott föl a ménesgazda, ha a sót Vazul hordja le, pontos időben a ménesszállásra. Esztendő teltével pedig éves csikót is kap hozzá, király méneséből, ráadásnak.

Vazul vállalta a vásárt, s hordta is le a sót a kiszabott időben, kapta is érte rendesen a lisztet. Azonban a csikóra már nem került sor. Mielőtt letelt volna a kerek esztendő, a zsák rozsliszt mellett Iklód kisebbik leányát is magával vitte Vazul a sóskúti gödörbe. Nem éppen erőszakkal, hanem mindenesetre a ménesgazda tudta és engedelme nélkül, aki odaígérte már lányát a szamosvári molnárnak. A lány viszont, akinek Anna volt egyébként a neve, nem akart a vénülő özvegyember szolgálója lenni, s inkább a szökést választotta, meg Vazult, aki elég vadnak és erősnek látszott ahhoz, hogy megvédje saját véreitől, ha sor kerülne erre.

Iklód nyomban lóra is kapott, amikor kiderült az asszonyrablás, és két otthon élő fiával átnyargalt a dombokon Vazul után. Hajnalhasadtával indultak útnak nagy haragosan, s kora délután már hozták is vissza a lovak a három nyereghez kötözött embert. Iklódot törött bordákkal s bevert fejjel fektették ágyba, egyik fiának karja törött, meg az állkapcsa, a másik fiúnak pedig nyíl volt az oldalában.

Iklód idősebbik fia, aki családos ember volt már s királyi hídmester tova félnapi járásra a Szamos-kanyarban, lóra ültetett tizenkét királyi cselédet, s három nappal a szöktetés után rátört a sóskúti gödörre, bosszút venni a csúfság miatt.

A keskeny völgy irányából érkeztek, a nádas mentén. Dél lehetett, mire felértek a sós gödörbe. Látták a bekerített szántóföldet, Vazul szép, hosszúkás, nádfödeles házát, a karámokat mögötte, a sópároló kalibát, de sem embert, sem egyetlen lábasjószágot nem láttak sehol. Még eb se ugatott.

– Elfutott a tetves bitangja – mordult Márton az emberei felé –, erdőbe bújt előlünk. Elébb tüzet vetünk a házra, aztán megkeressük a nyomát, s kivakarjuk, bárhova bújt is. Jószágot nyom nélkül senki sem terel keresztül az erdőn.

Meg kellett kerüljék a fehér mocsarat, hogy eljussanak a házhoz. De alig érték el a mocsár feletti száraz rétet, s csak éppen fordulni kezdtek a ház felé, mikor szemben velük, jó kődobásnyira a háztól lovasok léptettek elő az erdő széléből. Hatan voltak.

– Huj, huj, emberek! – rikoltotta el magát Márton, és beleverte sarkait lova oldalába –, ott vannak a bitangok! Kard élére velök!

De alig ugrottak nehányat a lovak, az egyik cseléd elkiáltotta magát hátul.

– Jobb oldalról is jönnek!

S nyomban utána egy másik:

– Hátulról is! Bekerítettek!

A királyi cselédek megállították lovaikat s lemaradtak. Tanácstalanul néztek egymásra. Három oldalról közeledtek a lovasok, nem nyargalva, csak lassú lépésben. Legtöbbjük hegyes kazár kucsmát viselt a fején. Negyedik oldalon ott volt a mocsár.

Márton már a domboldalon volt, amikor észrevette, hogy emberei lemaradtak. Haragos rántással állította meg a lovát, s káromkodni kezdett. Hirtelen elhallgatott. Felismerte a csapdát. Három oldalról közeledtek lovasok. Talán húszan is lehettek. Nagyrészt kazárok. Veszedelmes verekedők. Élükön felismerte Karsalyt. Vazul bal

oldalán lovagolt. Jobbján Buzát. Márton megfordította a lovát, és visszaugratott az embereihez. Azok tanácstalanul néztek reá.

– Csapdába kerültünk – morogta az egyik, aggodalmasan –, legokosabb, ha nem várjuk meg, míg minden oldalról ránkszakadnak, hanem átvágjuk magunkat az egyik oldalon, s a lovak lábára bízzuk a többit.

Márton megcsikorgatta a fogát.

– Becsület és sérelem jussával jöttünk. Nem hátrálhatunk meg!

A tizenkét királyi cseléd falba tömörödött, arccal a középső csoportnak, háttal a mocsárnak. Két lóhosszal előttük Márton, a hídmester. Lassan kihúzta hüvelyéből súlyos kardját. Emberei kopját szögeztek.

A három irányból érkezők lassan leértek a rét laposára, s karéjt formáltak Mártonnal szemben. Karsaly fölemelte a kezét. A lovasok megálltak.

– Béke a vendégnek! – szólalt meg Buzát mély, dörgő hangon.

Szavai után nehány pillanatig csönd volt, aztán Márton kiegyenesedett a nyeregben, s arca vörösre gyúlt a haragtól.

– Nem vendégként jöttünk, hanem bosszút állani és ítéletet tenni! – harsogta vissza keményen.

– A bosszú Isten dolga, ítéletet pedig csak a nemzetségfők tanácsa tehet! – dörrent nyomban a válasz. – Ki népe vagytok?

– Iklód úr népe, ki tolvaj Vazul keze által vérében fekszik két öcsémmel együtt!

Vazul lángoló szemekkel ugratta előre lovát. Keze kopját markolt.

– Engem nevezel tolvajnak, király kutyája? Párviadallal tartozol ezért, ha embernek mered nevezni magad!

– Gyere hát, nagyszájú leányrabló! – rikkantotta Márton, s előre ugratta ő is a lovát –, hadd tömjem be karddal a pofádat!

Egymásnak is mentek volna már, de Karsaly rájok ordított.

– Megállj!

Előreugratott lovával a kettő közé, s ott megállt.

– A nemzetségfők tanácsa összejött, hogy békét s igazságot tegyen – mondta keményen –, s addig itt vérontás nem lesz, míg ezt meg nem tettük. Márton, add elő panaszodat, s mi meghallgatunk.

Márton haragos arcán rángatóztak az izmok, de aztán nyelt egyet és mondta.

– Azzal kezdődött, hogy Buzátfia Vazul elrabolta apám házából húgomat, Annát.

– Hajadon húgod Ombozvölgyében van, a lányok sátrában – felelte Karsaly lassan, meggondoltan –, őt meghallgattuk már. Maga kedvéből és akaratából jött el Vazullal, azt mondja.

– De apám engedelme nélkül! – csattant fel Márton.

– Rab-cseléd volt-e apád házában, avagy szabad hajadon? – kérdezte Karsaly hidegen.

Márton újra nyelt egyet.

– Apám s két öcsém aggodalmukban eljöttek utána – mondta haragosan –, s nyereghez kötve, tört csontokkal és véresen érkeztek haza. Tudni akarom, ki tette ezt velök?

Karsaly hátraszólt a lovasok felé.

– Göcfia Imre!

Egy fiatal, pelyhedző állú legény előreugratta lovát.

– Mondd el, ami történt.

– Sóért küldött apám – kezdett bele a legény –, s ahogy ereszkedék alá, ott ni, jobb kéz felől, csak látom, hogy három ember jön fölfele odaát, a sóvíz túlsó oldalán. Ahogy jövök a kerítés mentében, s ott ni, a kerítés sarkában lefordulok a pároló kalyiba felé, az a három már megkerülte a sarat, s látom, hogy nyargalnak a réten keresztül a ház felé. Aztán egyszerre csak megugrik alattam a ló, olyat bődül, hogy rossz hallani, s hát látom a nyílvesszőt az oldalában. Erre már leugrottam a nyeregből én is, s kapom az íjamat. Még egy nyíl majd a fejemet üti el, de akkor már én se voltam rest, s az egyik gyilkolót leszedtem a lováról hamar. Káromkodtam is erősen, az igaz, s kiabálásomra csak előbúvik Vazul is a sókalibából, felkapja a baltát sebesen, s úgy meghajítá vele az egyik feléje nyargalót, hogy csak lebucskázott a lóról az is. Az öregember aztán, mert már csak őkelme maradt, leszökött a nyeregből, s úgy káromkodott, hogy rossz volt hallani. Kiabáltak egymásra, Vazul meg a nagybajuszú, de hogy mit kiabáltak, azt én nem tudom, mert a lovamnak kellett gondját viseljem, akibe nyilat eresztett a beste kurafi. Mire kivágtam késemmel a vashegyet belőle, s vezetni kezdtem lefele, hogy kimoshassam sós vízzel a sebet, az idegen ember már ott feküdt a kaliba előtt a földön, s Vazul vérzett a nyakán meg a fején, akár a mészárolt disznó. Hogy miképpen verekedtek meg, arra nem tanúskodhatok, mert ez akkor történhetett, amikor a lovammal bajoltam. Csak azt tudom, hogy az idegen ember mellett törött kard feküdt a földön, s annak a kardnak a csapásaitól vérzett Vazul. Az ő keziben pedig egyéb se volt, csak egy derekas tölgyfakaró, amit aznap reggel faragott meg az új kerítéshez… Aztán csak kimostuk a sebeket sós vízzel – folytatta a legény –, Vazulét is, meg a lovamét is, aztán Vazul köteleket hozott, s azt mondja: „gyere, Imre, tegyük nyeregbe ezeket, s kössük oda, hogy le ne fittyenjenek…”. Hát ezt megtettük, s aztán én még segítettem Vazulnak a lovakkal, fölvezettük őket a nagy gerincig, ahonnan látszik a folyó völgye, s rácsaptunk a farukra, hogy menjenek. Hát így volt.

Karsaly Mártonhoz fordult.

– Hallád a tanúságot. Aki más szállására tör gyilkoló szándékkal, az életével fizet. Ez a törvény.

– Hazudik a tanú! – csikorgatta Márton a fogait mérgében. – Ki hisz egy taknyos senki suhancnak…

Göcfia Imre elvörösödve nyúlt a nyeregre akasztott csákány után.

– Hazugnak engem ne nevezzen senki fia, istene ne legyen! – hörögte. – Ezért véredet veszem, király cselédje!

Már neki is ugratott volna lovával Mártonnak, de Karsaly rászólt keményen:

– Vissza a sorba, legény, ahova tartozol! Verekedésre én osztom a parancsot!

Majd Mártonhoz fordult.

– Idehallgass, Iklódfia Márton, király embere, és jól nyisd ki füled, mert mi mezei népek nem beszélünk kétszer. Azt kérdezted, hogy ki hisz a legény szavának? Hát én hiszek neki. S akik itt vagyunk, mind hisszük a szavát. Buzátfia Vazul fején s nyakán magad is láthatod a sebeket. Békésen végezte a maga munkáját, amikor apád s öcséid éltére törtek. Még fegyvere se volt, hogy védelmezze magát, csupán egy balta meg egy karó. Tiszta csuda, hogy éltét nem vesztette, s ez is csak véletlen dolga, hogy Imre éppen akkor jött a sóért. De apád s öcséid így megkapták, amit érdemeltek, s a törvény ilyen módon beteljesült rajtok. Na most, ami téged s embereidet illet. Más ember szállásán vagy, fegyveres erővel, s engedelem nélkül. Ha Buzátfia Vazul vádat emel a nemzetségfők tanácsa előtt, mi törvényt kell tegyünk. Mit tudsz védelmedre mondani, Márton?

– Az ilyenfajta régi bíráskodást ma nem ismeri el a király törvénye – felelte Márton hidegen –, a királyi törvénybíró Dobokán székel. Akinek panasza van, őhozzá kell menjen vele.

Karsaly gúnyosan elmosolyodott gyér szakálla alatt.

– S ti mért nem mentetek őkelméhez, ha ez nektek a törvény?

– Mert becsületről van szó – morogta vissza Márton –, húgom becsületéről! Erre nincsen királyi törvény, csak a kard törvénye!

– Beszéljünk hát arról – bólintott Karsaly –, hajadon húgod a lányok sátrában lakozik, ahogy azt a szokás megkívánja, ebben tehát hibát nem találhatsz.

– A leány helye apja szállásán van, s nem idegenek között! – csattant fel Márton.

– De nem akkor, ha apja erőszakkal kívánja férfiembernek adni, mint ahogy rabot vagy lovat ajándékoz az ember! – felelt vissza Karsaly keményen. – Felnőtt leányzó nem lábasjószág magyarok földjén! S ha megszökött apjától, jó oka volt erre, s jussának védelmére kardot ragad minden igaz ember!

A hídmester mogorván dünnyögte:

– Húgomnak jó dolga lett volna a molnárnál. Tehetős ember.

– Csakhogy húgod nem a molnárt választotta, hanem Buzátfia Vazult – mondta Karsaly –, s ezen se te, se más változtatni nem tud. Holdtöltével lesz a lakodalom, s most már csak az a kérdés, hogy a sámán hívására ki adja oda Annát a legénynek? Apád, jómagad avagy én, kinek szállásán kért húgod menedéket?

– Sámán? – riadt föl Márton, elképedve. – Csak az hiányzik még, hogy pogányok módjára kössön házasságot! Király törvénye szerint csak az új Isten papja eskethet, más senki!

Ettől Karsaly arca is elsötétedett.

– Ahogy mondtam – fogta kurtára a szót –, holdtölte napján lakodalom lesz Ombozvölgyében. Ha jöttök, ott lesztek, s ha nem, a ti szégyenetek marad. Most pedig hordd el embereidet innen, s vissza ne jöjj, míg békesség nincs benned. Ki egyikünket bántja, mindnyájunkra támad, így tanítja apáink törvénye. S itt a dombok között mi aszerint élünk, ezt észben tartsad, Márton. Eredj békességgel.

Márton szót se szólt, csak megfordította lovát, intett embereinek, s vágtában indult lefele a sós mocsár mentén. Nem is tért vissza többet. Holdtölte napján megtartották a lakodalmat, s öreg Báld szavára Karsaly adta át Vazulnak a leányt. Buzáton és asszonyán kívül Vazul öccsei is eljöttek a maguk asszonyaival. Devecsernek két kislánya volt már, s Gyekének egy fia, kicsi Buzát. Két jókora kamasz öccsük, Lób és Miklós még a suhancok sorában bakalódtak, de félszemmel már a lányokat nézték ők is.

A lakodalom alkalmával történt, hogy egy Lekence nevezetű ember, ki öreg Báld, a mezőbeli sámán lovait ügyelte, szóba hozta a kunokat. Ez a Lekence lent járt nemrégiben a Maros folyó völgyén, s ott hallott róluk. A hír szerint vad lovas nép volt a kunok népe, valahol keleten, a havas hegyek mögött, s portyázó csapataik olykor-olykor átjöttek a hegyszorosokon, s bizony erősen megtépázták a székely gyepű szétszórt őrseit, a Kendék szállásait s tova délen a királyi végvárakat. Hegyes kucsmát viseltek, s apró szőrös lovaikon úgy csaptak alá a király vitézeire, mint az eleven ördögök, mesélte Lekence a szóbeszédet, s ha szavukat nem is lehet megérteni, de úgy hangzik mégis, mint a magyari beszéd.

– Mert testvéreink, azért! – rikkantott föl Karsaly a hírre –, öregapám szokta volt mesélni, apró gyerek koromban, hogy amikor Árpád apja Álmos elindult tova keletről a kilenc törzzsel, hogy megkeresse Attila földjét, két törzs ottmaradt. Ezeknek egyike lesz az, amelyikről beszélsz. Kunoknak nevezik magukat, azt mondod? Jól hangzik a szó a fülemben. Kazár, kun… testvérnépek vagyunk, bizonyos az! Bárcsak idejönnének. Lenne hely mindannyiunk számára ezen a földön, s együttesen megmentődhetnénk királytól, papoktól, s bizony még magunk országát is megteremthetnénk itt, Öregisten országát, Szamos völgyétől le a Maros völgyéig, szabad Kun–Kazár országot! Huj, Báld apánk, az lenne valami, igaz-e?

Tavasz volt, amikor ezeket a szavakat kimondta Karsaly, Vazul és Anna lakodalmán, az ombozvölgyi szálláson. Nyár derekán aztán egy kun portya el is jutott odáig.

Semmi se jelezte az érkezésüket. Mindössze félkezű Göc hallott valami beszédet nyár elején, a désaknai vásáron, hogy tova a naszódi gyepűn meggyűlt volna a baj, s a Gyula kopjásai útban lettek volna Kolozs várából, hogy megsegítsék az ottani őrsöket. De biztosat senki sem tudott. Aztán egy meleg nyári napon, zabaratás kezdetén, egyszerre csak mérges fekete füst gomolygott elő a nagy mocsár keleti csücskéből, Gyeke szállása felől, s emelkedett egyre magosabbra a kék égbolt alján.

A nap még delelőn sem volt, amikor Karsaly meglátta a füstöt az ombozvölgyi szállásról. Lóra ült, hogy megnézze, mi ég, s egyúttal meglátogassa kedvenc leányát, Ildikót s unokáját, kicsi Buzátot.

Buzát füzese alatt száraz volt a gázló a nyár melegétől, könnyen átjutott rajta. Buzát két fia, Lób és Miklós, kik valamivel odébb a zabot aratták, még látták Karsalyt fölfele nyargalni a szemközti domboldalon Gyeke szállása felé, s látták eltűnni a gerinc tölgyesében. A füst addigra eloszlott már, csak éppen egy áttetsző fátyol maradt belőle a távoli nádasok felett.

Karsaly nem tért haza estére. Éjszakára sem. Másnap reggel két fia lóra ült, s átment megnézni, hogy mi történt vele. Ott leltek reá holtan Gyeke üszökké égett szállása felett. Négy nyílvessző is volt a mellében. Idegen nyílvessző, sastollas. Lentebb, a kis forrás közelében ráleltek Gyekére is. Kopja végzett vele. Markában még ott szorította a nehéz fadöntő baltát. Véres volt a balta vasa. Valamivel odébb két hevenyészett sírhely jelezte, hogy mitől. A kunok elásták a maguk halottait, de más testével nem törődtek. Asszonynak, gyermeknek, jószágnak színe se volt sehol.

Karsaly fiai eltemették Gyekét, illendőség szerint, s apjuk holttestét lóra kötözve hazavitték még azon a napon. Másnap reggel huszonhat haragos lovas indult el a gyilkosok után, Ildikó és kicsi Buzát megkeresésére. Köztük volt Buzát maga és mind a négy fia.

Nyolc napig voltak oda. Követték a kunok nyomát a nádasok, mocsarak mentén délnek, tova Báld szállásáig, majd onnan keleti irányba a lakatlan mezőkön, dombokon át. Báld két emberét megölték, minden jószágát elhajtották, de őt magát életben hagyták, mert ráismertek benne a sámánra. Tőle tudta meg Buzát, hogy unokája és Gyeke asszonya, Ildikó több más asszonnyal és gyerekkel együtt a kunok rabja volt. Ettől felbuzdulva még két napig követték a portya nyomát a puszta dombokon át, keletnek, majd északkeletnek, míg a lovak már roskadozni kezdtek alattuk. A második nap végén füstöt láttak maguk előtt. Egy széles, lapályos völgyben valami negyven ház égett egyszerre, s az égő falu körül valóságos sereg táborozott. Mindössze valami negyven lovas nyomát követték odáig, de odalent négyszáznál is többen lehettek. Az elszakadt portya visszatért a főseregbez, minden jel arra vallott.

Buzát négy fia s hárman Karsaly fiai közül leosontak az éjszaka leple alatt a táborhoz. Lobogó tábortüzek körül hatalmas húsokat sütöttek a kunok, kacagtak, tréfálkoztak, vidámak voltak. Őröket sem állítottak sehol, annyira biztonságban érezhették magukat.

Gondosan elkerülve a tüzek fényét, egészen a sátrakig leosontak a legények. Itt-ott asszonyokat is láttak a tüzek körül s gyermekeket is. Vazul pillantotta meg elsőnek Ildikót. Az egyik tűz mellett guggolt, s a nyársat forgatta. Tagbaszakadt kun hevert mellette a földön, s fél karjával az asszony derekát ölelte. Vazul gondolkodott nehány pillanatig, aztán lassan, ügyelve tegzébe nyúlt, előhúzott egy

nyilat, s íjára helyezte. Kissé fölemelkedett fektéből, s kezében lassan megfeszült az íj. Akkor már Miklós is látta Ildikót, Lób is. Devecser és Karsaly fiai a tábor túlsó oldalát keresték a sötétség védelme alatt.

Lób is, Miklós is követték bátyjuk példáját, s a három nyíl szinte egyszerre süvített a tábortűz felé. Kettő a heverő kun hátába fúródott, a harmadik az Ildikó szívébe. Úgy maradt, ahogy ott guggolt, mindössze a feje csuklott előre, és a nyárson lévő hús esett sercegve a tűzbe. A kun karja elengedte az asszony derekát, nehányat csapkodott a levegőben, aztán elcsöndesült. A tűz körül heverők közül az egyik elkiáltotta magát és talpra ugrott.

– Gyerünk – sziszegte Vazul a fogai között –, mielőtt ránkgyűl a csorda…

A sátrak árnyékában kúszva elértek egy fűzfaligethez, s amögött futni kezdtek a dombgerinc felé, amilyen gyorsan csak tudtak. Mögöttük zsibongott a tábor, mint a megbolygatott darázsfészek.

– Mi történt? – kérdezték izgatottan a hátramaradottak, amikor felértek végre a gerinc mögé. – Hol vannak a többiek?

– Azok is itt lesznek hamarosan – felelte Vazul kurtán, és nyergelni kezdte a lovát. Példáját szó nélkül követték a többiek is. Nehány pillanat múlva Karsaly fiai is megérkeztek, Devecserrel. Lihegtek a futástól.

– Jó, hogy itt vagy – örvendett meg Devecser a bátyjának –, attól féltem, hogy ti okoztátok a kavarodást odalent. Lób és Miklós? – kérdezte hirtelen.

– Lovaikat nyergelik. Ti igyekezzetek, mielőtt megtelik hangyával a domb.

Odalent fáklyák mozogtak már minden irányban. Parancsszavak csattantak. Szerencsére a hold nem volt sehol, s az égő falu füstje még feketébbé tette az éjszakát.

Már lovon ültek, amikor valaki megkérdezte:

– És Ildikó? Látta őt valaki?

Vazul felelt. Hangja tompa volt és komor.

– Gyeke asszonya halott – mondta –, gyilkosa is megfizetett érte. Többet nem tehetünk.

Senki se szólt. Csak a lovak patája dobogott a száraz mezőn, s az éjszaka sötétje úgy vette körül őket, mint egy nagy fekete háló, melybe lyukakat szúrtak a messzi csillagok.

Gyeke és Karsaly pusztulása hagyta az első vészterhes nyomot a Mezőség népének lelkében. A két kopjafás sírhalom, egyike Gyeke völgyében a kicsi tó felett, másik az ombozvölgyi dombgerincen, sötét balsejtelmek árnyékát terítette a tavak fölé.

Az óvatosak búvóhelyek után kutattak, ahova vész idején menekülni lehet, asszonyokkal, gyerekekkel, jószággal. Ekkor bukkant rá Vazul a nagy szakadásra, fent az erdők között. Ekkor lelték meg Karsaly fiai Szúnyogok szigetét a nagy mocsárban.

Mások fegyverrel a kezükben próbálták levezetni a keserűséget. Híre járt, hogy Kolozs várában sereget gyűjt az erdőelvi vajda a kunok ellen, s tallérral fizeti a jelentkezőket. Négyen jelentkeztek a mezők népéből, jókötésű, lóhoz szokott legények. Ezek között volt Buzátfia Lób is.

Miklós egyedül maradt Bölényesen. Gyeke halála óta anyja el-elsírdogált esténként a sötétben, apja mogorván járt a dolga után, kissé hajlottan már, és szűken mérte a szót. Pedig abban az évben kitett magáért a föld, s olyan termést adott, amilyen még addig sohase volt. Az almafák is roskadoztak a gyümölcs alatt a karám fölötti kertben. De fent a gerincen őrszem ügyelte a keleti dombokat látástól vakulásig, s minden kutyaugatásra felrezzentek az alvók.

Aztán jött a hó, s a befagyott világ biztonságot jelentett tavaszig.

Szokatlanul hosszú volt a tél, s ahogy az idő telt, Miklós egyre nyugtalanabb lett a szűk bölényesi szálláson. Át-átment bátyjaihoz, Vazulhoz meg Devecserhez, de azoknál se lelte helyét. Egy este aztán szót váltott apjával.

Későn jött haza az erdőből azon az estén. Buzát és Virág már a tűz mellett ültek, amikor belépett a házba, s lerázta birkabőr bundájáról a ráfagyott havat. Túl voltak már a tél derekán. A napok nyúlni kezdtek, s délutánonként megcsöpögtette a nap ereje az ereszeket.

Miklós szögre akasztotta íját, baltáját, bundáját is levetette, aztán odaült ő is a tűzhöz. Anyja fatányéron sült húst és rozskenyeret tett eléje. Szótlanul evett. Hosszú, vállig érő, borzas haján zúzmara csillogott, s pelyhedző arcát rőten világította meg a tűzhely lobogó lángja.

– Vaddisznónyomot láttál-e odafent? – kérdezte hosszú hallgatás után az apja.

– Nem láttam – felelte Miklós, majd letette az üres fatányért, kését megtörölte ködmöne ujján s tokjába csúsztatta –, azonban mondanék valamit.

– Mondjad.

– Ideje, hogy magam embere legyek én is.

Anyja halkan felnyögött a padon, s nehány pillanatra lélegzete is elakadt. Majd lehajtotta a fejét és sóhajtott. Buzát is hallgatott egy darabig.

– Hát ideje talán – ismerte be végül is –, néztél már szállásnak való helyet?

– Néztem – felelte a fiú –, a malom patakától innen, félúton. A csukás tó felett.

Apja lassan bólintott.

– Jó hely, ligetes legelője van, s a domb feletti lanka szántásra is alkalmas – mondta –, nincs is messzire – tette hozzá, és az asszonyra nézett –, csak egy kurjantás a gerincen át…

– Nevet is adtam már neki – mondta a fiú –, Miklósdomb. Jó hangzása van.

– Jó név – bólintott az apja is.

Virág felkelt a padról, s öregesen a fekhelyhez csoszogott. A homály elnyelte a sarokban, csak szipogást lehetett hallani.

– Kelet felől megvéd a tó – mondta egy idő múlva Buzát, halkan, dünnyögve, mint aki önmagával beszél –, s a malompatak irányába' az erdő is közel van. Onnan már könnyű eljutni a nagy szakadásig, baj esetén. Úgy vélem, jól választottál. A malom gondját mindjárt magadra is veheted, mint bátyád tette a sóét. Nekem elég, ami itt van, kezem ügyében…

Sokáig ültek még a tűznél azon az estén, apa és fia, s halk szóval beszélték a jövendőt, míg Virág álomba szipogta magát a sarokban. Másnap aztán kimentek együtt, ketten, lassú, komoly járással megkerülték a bölényesi tavat, átkeltek a befagyott patakon, s nyomot tapostak a mély havon keresztül a patak feletti gerincre. Onnan látni lehetett mindkét tavat s a dombot is, amit Miklós választott a túlsó tó felett, meg a domb feletti lankát, egészen az erdőig.

– Nincsen messze, ha innen nézi az ember – mondta Buzát, ahogy ott álltak –, itt Bölényes, odatúl Miklósdombja. Szomszédságban leszünk.

Majd áttapostak a hófúvásokon a dombhoz is, és megkeresték a háznak való helyet.

– Jó hely – állapította meg Buzát, ahogy ott álltak a kicsi, kerek dombon –, mindjárt alattad a legelő, egészen le a tóig. Nyomban feletted a szántó, s azon túl a szénafű meg az erdő. Jobban az Úristen se oszthatta volna be. Legyen az ő áldása veled, Miklós fiam. S amilyen jó volt hozzám ez a föld, hasonlatosképpen legyen jó hozzád is.

Majd kis idő múlva még hozzátette:

– Amikor pedig ideje jön, hogy asszonyt lelj magadnak, csak azt kívánom, hogy olyanra találj, amilyen nekem jutott. Anyádnál jobb élettársat emberfia nem kívánhat magának, Miklós. Igyekezz, hogy hozzá hasonló jusson neked is.

A házépítés tervét is megbeszélték nagyjából azon a napon, s ahogy vége felé haladt a tél, Miklós dönteni is kezdte odafönt az erdő szélén a gerendázathoz alkalmas fát. De ennél tovább már nem jutottak. Alig csorgott le a dombokról a megolvadt hólé, alig kezdtek felszikkadni kissé a megáradt rétek, királyi seregek gyülekeztek Désakna alatt, s híre jött, hogy áttörték a kunok újra a Beszterce-völgyi földsáncokat, s útban voltak a Szamos völgye felé.

Az első kun portyának Göcfia Imre hozta meg a hírét Kudu szállásáról, s a Mezőség népe hajtani kezdte a jószágot fel az erdők közé. A kuduiak elkéstek ezzel, mesélte lélekszakadtan Imre, menekülés közben csaptak le rájok a kunok. Többeket megöltek, s a jószágot elhajtották mind egy szálig.

Buzát, Göc, Devecser nyomban terelni kezdték nyájaikat föl a Vazulgödre mögött rejtőzködő erdős hasadékba, míg Miklós és Imre fát vontattak alá lovaikkal az erdőről, hogy eltöröljék a nyomokat.

Az ombozvölgyiek a Szúnyogok szigetére menekítették az asszonynépet, vénekkel és gyermekekkel együtt, a jószágot pedig elhajtották Mócs katlanába, egy erdők közé rejtett tisztás gödörbe, ahova még az ott fészkelő madár is nehezen talált vissza.

Miklós és Imre még a tűzrevaló fát vontatták alá az elhagyott szállásokra, hogy eltöröljék ezzel a csordák nyomát, amikor Szamosvára felől feltűntek a völgy mentén az első kopjások. Királyi zászló alatt jöttek, s annyian voltak, hogy rendre megtelt velök a Göcháza és a Malompatak közé eső hosszú, füves domboldal.

A Miklósdomb fölötti gerincről nézték a sereg közeledését, amikor egyszerre csak Imre elkiáltotta magát, és a bölényesi domb felé mutatott. A bölényesi tó szemközti oldaláról egy másik sereg ereszkedett alá a gázló irányába. Kunok lehettek csak.

– Jó lesz, ha elhordjuk magunkat innen, mielőtt szemre vesznek – vélte Imre, s elkezdte oldani a lovak vontató kötelét sebesen. Miklós kioldotta a maga lovait, de szeme egyre a völgyet nézte, és különös izgalom csillogott benne.

– Ha így haladnak egymás felé tovább, itt találkoznak össze alattunk – mondta felhevülten.

– Okosabb, ha nem várjuk meg – felelte Imre, s rávetette magát a lovára, nyergéhez kötve a vezetéklovak kötőfékét is.

Miklós ránézett. Furcsán tüzelt a szeme.

– Hé – mondta –, vidd magaddal az enyimeket is, elmennek utánad békésen. Én egy keveset hátramaradok még.

Imre morgott valamit, átvette a kötőfékszárakat és ment a hat lóval a gerinc mentén, be az erdőbe. Hamarosan elnyelték a fák. Miklós magára maradt. Még íj se volt vele, mindössze az erdőirtó balta. Rátámaszkodott a nyelére, s izgatottan figyelte onnan fentről a két sereg lassú hömpölygését egymás felé.

A kunok átjöttek a gázlón, s a füves innenső szélén meggyűltek, mint egy nagy sötét árvíz, s ellepték Buzát szántóföldjét s az egész legelőoldalt, egészen föl a magára hagyott házig. Miklós biztos volt benne, hogy tüzet vetnek apja házára, és keze ökölbe szorult a gondolattól. De hiába várta a felszálló füst jelét. A kun sereg éle már az almáskert fölé ért, de tűznek nyoma se volt.

Aztán egyszerre megértette ennek is az okát. A királyi had már a malom árkánál volt, s lassan kanyarodott alá a tó partja felé, mint egy hosszú fekete kígyó. Onnan lentről nem láthatták az ellenséget. A kunok valahol a két tó között tervelték a rajtaütést, azért nem vetettek tüzet a házra!

Lélegzete is elakadt. Valahogy tudtukra kell adni, mielőtt késő! Már mozdult is a lába, de szeme újra megakadt valamin, s a látványtól legyökerezett. Gyeke erdeje felől újabb sötét áradat hömpölygött alá a füves domboldalon, egyenest a gázlónak. De nem lovasok voltak. Bölények. Akkora csorda, amekkorát egy darabban még nem látott soha. Mögöttük és kétoldalt kopjások nyargaltak, kurjantásuk odáig hallatszott. Percek alatt elérték a gázlót, áttörtek rajta megvadult rohanással, majd meglátták a domb felől feléjük nyargaló lovasokat, s éles fordulattal a nádas mentén hömpölyögtek tova a tó felé.

Miklós öles ugrásokkal rohant alá a domboldalon. A királyi sereg éle már elérte a tó partját, s annak mentén haladt tovább, lassú ügetésben, Bölényes felé.

Szemben a megvadult bölénycsordával, egyenesen bele a kunok csapdájába. Lihegett, szakadt róla a veríték, baltáját vadul lóbálta, és tele torokból kiabált a lovasok felé. Végre az élen lovagló páncélinges, sisakos tisztféle meglátta, meghúzta a szárat, s megállította a lovát. Kezét fölemelte, s ettől a mögötte ügetők is megálltak.

– Kunok! Kunok! – ordította Miklós, ahogy a torkán kifért, rohanás közben –, bölénycsordát terelnek a tó mentén! A gerincen túl tele van velök a lanka!

– Beszélj értelmesen, legény – mordult rá a sisakos, amikor kivörösödött ábrázattal, lihegve elébe dobbant a tó partján –, hol láttál kunokat?

Szaggatott szavakkal elmondta Miklós, amit fentről látott. A sisakos nyomban megfordította lovát, parancsokat kiabált embereinek, s lovas futárok nyargaltak hátra a főcsapathoz a hírrel.

– Derék legény vagy – dicsérte meg Miklóst a sisakos –, de most hordd el magad innen, hogy útban ne légy, amikor ránk szakad a pokol!

Azzal fölemelte vaskesztyűs kezét, intett embereinek, s csapata élén nyargalni kezdett föl a domboldal ligetei felé.

Miklós magára maradt a tó partján. Vissza nem térhetett már, mert az erdő széle messze fent volt a gerincen, s a domboldal percek alatt megtelt nyargaló királyi kopjásokkal. Így hát nem maradt más választása, mint behúzódni a tóparti keskeny nádszegély szélibe, s onnan szemlélni az eseményeket. Készen arra, hogy baj esetén bevesse magát a nádas sűrűjébe, ha a szükség úgy kívánná.

A sereg éle hamarosan elérte a Bölényes felé eső gerincet, és ott megállt. A ház helyéül kiválasztott kerek dombot csillogó fegyverzetű lovas csapat foglalta el. Fejük felett ott lengette a langyos tavaszi szél a királyi zászlót. Onnan egészen tova a bölényesi gerincig széles, tömött ívben sorakozott föl a királyi sereg, arccal a tónak, ahol Miklós lapult a keskeny nádszegély szélén, baltáját szorongatva, izgalomtól dobogó szívvel. Aztán egyszerre csak meghallotta oldalt a bölénycsorda dübörgését.

Beljebb húzódott a nád közé, térdig érő vízben. Akkor már ott zúdult el előtte a csorda éle. Fújó, lihegő, megvadult állatok patája túrta föl a gyepet alig tíz lépésnyire tőle, s a rohanásban felhajított rögök csapkodták körülötte a zsönge nádat, mely még nem nőtt elég magosra ahhoz, hogy biztos menedéket adhasson, hanem úgy kellett kucorognia benne, hogy ki ne látszódjon a feje.

A csorda fújtatása, dübörgése mögött már hallotta a kun lovasok éles kurjantását is, amikor egyszerre csak fent a bölényesi gerincen felharsant egy kürt, élesen, szaggatottan. Nyomban utána mintha maga a föld indult volna meg odafönt, úgy szakadt alá a királyi sereg előreszegezett kopjákkal a két tó közé eső lankán a meglepett kunokra.

Maga a csata zöme a lefutó dombgerincen túl zajlott, s abból semmit sem láthatott Miklós. Lekötötte figyelmét az is, hogy a tovazúduló bölénycsorda mögött nehány hátramaradt állat megriadt a csatazajtól, és a nádszegélyben keresett

menedéket. Egy jókora bika ott törte hörögve a nádat alig tíz lépésnyire tőle. De még így is látta, ahogy a háznak kiszemelt kerek dombról a királyi zászlót hordozó fényes fegyverzetű lovas csoport lassú nyargalással aláereszkedett a tó felé, majd űzőbe vette a csordát terelő kun lovasokat.

Egyik kunt szeme láttára fordította ki a nyeregből egy süvítő nyílvessző, míg társát lóhátról hajított kelevéz ütötte keresztül. A többi megfordította lovát, és nyargalni kezdett a nádszegély mentén vissza a fősereg felé. A zászlót hordozó csapat megeresztett kantárral követte a futamodókat, mindössze egy magányos, páncélinges, sisakos lovag vált ki a többi közül, és alányargalva a tó partjáig útját vágta az utolsó menekülőnek. A kun meglátta a magányos magyart, és szembefordult vele. Előreszegzett kopjáját azonban egy hosszú, egyenes pallos súlyos csapása pozdorjává törte, s a következő csapás már leszedte a lóról. Úgy fordult alá, mint egy sóval tömött zsák.

A termetes lovas már ugratott is a hajlatnál eltűnő csoport után, amikor egyszerre csak útját állta a nádasból kitörő bölénybika. A bikát megvadíthatta a zaj, mert szemei veresek voltak, s fejét rázva, nagyot bődülve nekirontott a lovasnak. Az gyorsan felajzotta íját, de a süvítő nyílvessző célját tévesztette, s ahelyett, hogy elevent ért volna, a bika orrát fúrta keresztül. A tó vizétől lucskos, nagy, szőrös barom ettől még jobban megdühödött, s fejét lehajtva nekirontott a lónak. Az felágaskodott, de már nem maradt ideje félreugrani. A bölény szarva hasába öklelt. A ló fájdalmasan felordított, s oldalára roskadt, lovasának fél lábát maga alá temetve. A haragos bika tovább döfködte a haláltusában vergődő lovat, s már-már rátaposott a földön fekvő, tehetetlen lovasra is, amikor Miklós éles kurjantással előugrott a nád közül, s meglóbálva hosszú nyelű erdőirtó baltáját nekirontott a bikának.

Az meghallotta a kurjantást és megfordult. Egy pillanatig mozdulatlanul bámult a feléje rohanó legényre, aztán nagyot bődült, leszögezte a fejét, és támadásba ment. Miklós két kézre kapta a súlyos baltát, szétvetett lábakkal megvárta a rátörő bikát, aztán az utolsó pillanatban félreszökött útjából, s a balta fokát teljes erejéből a homlokába vágta.

A rohanás lendülete egészen a víz széléig vitte a bikát, ott azonban tántorogva megállt, s vérző fejét ide-oda lóbálta. Miklós tudta, hogy csak elszédült az ütéstől, s amikor magához tér, támadni fog megint. Ezért nehány öles ugrással ott termett a bölény mellett, elkapta a két szarvát, és sarkait a puha földbe szögezve, csavarni kezdte az állat lihegő fejét. Súlyos pillanatokig némán folyt a küzdelem, izom izom ellen. Végül is a bika felnyögött, és oldalára roskadt, be a vízbe. Miklós kést rántott övéből, és gyors mozdulattal elvágta a torkát. A kiömlő vér egyszerre vörösre festette a tópart vizét.

Közben a páncélinges is előmászott a döglött ló alól, és sisakját kezében hordozva odabicegett a halálát rugdoló bölénybikához.

– Bárki fia vagy is, életemet köszönhetem neked – szólt oda Miklóshoz, aki lassan kigázolt a térdig érő vízből, megtörölte véres kését, és visszaszúrta az övébe –, mi a neved, legény?

– Buzátfia Miklós – felelte a legény, majd rávigyorgott a bicegő páncélingesre –, ami ezt a barmot illeti, az ilyennel biza nem jó tréfálni. Akinek nem biztos a keze, az ne próbálkozzék íjjal, mert csak feldühíti.

A másik harsogva kacagott ezen.

– Buzátfia Miklós, nagy testi erőt adott neked az Úristen – mondta, amikor abbahagyta a kacagást –, életemet mentetted meg vele. De ezen kívül még az is a te érdemed, hogy nem estünk a kunok csapdájába. Mert te voltál az a legény, ugye, aki élcsapatomat megállítottad?

– Én hát – ismerte be Miklós –, onnan fentről láttam meg az ármányosokat, ahogy átjöttek a gázlón, s hajtották maguk előtt a csordát…

– Gazdag jutalmat érdemelsz tettedért – vágott szavába a páncélinges –, udvari vitézemmé teszlek, s gondom lesz reád. Jelentkezz a testőrök parancsnokánál… ott is jön már – mondta hirtelen, s állával a nádas felé biccentett, melynek szélén vágtában jött már visszafele a zászlót hordozó fényes lovascsoport –, gondjára bízlak tüstént!

Miklós értetlenül bámult a sebesen közeledő lovasokra, majd a páncélinges vitézre. Aztán fölvette a földről a hosszú nyelű baltát.

– Viselni tudom én a magam gondját is – mondta egyszerűen –, s ami a bölény dolgát illeti, nem nagy eset az. Megtette volna más is. De én most jól teszem, ha lépek ám egyet a dombon, mert apámék még azt hiszik ott a szakadásban, hogy megevett a prikulics…

S már indult is. A páncélinges szinte haragosan kiáltott utána.

– Hé, te legény!

Miklós megállt és visszafordult.

– Tudod-e, ki vagyok én?

– Honnan tudnám – rántott egyet Miklós a vállán.

– Én vagyok László, magyarok királya!

Dübörgő patákkal akkor ért oda a fényes lovascsoport. Horkolva torpantak meg a lovak. Fényes páncélzatú, marcona vitézek ugrottak alá a nyeregből, és vették körül izgatott beszéddel a királyt. Egyesek a felöklelt lovat nézték, mások a felmetszett torkú bölényt.

– Ennek a legénynek köszönhetem az életemet – mondta harsogó hangon Árpád-házi László, magyarok királya, és vaskesztyűs kezével Miklósra mutatott –, az ő derék tette döntötte el a csata sorsát is. Isten és ember előtt adósai vagyunk mindannyian!

Mély, csillagporos éjszaka volt már, amikor Miklós visszaérkezett az erdei szakadékba, ahol tűz nélkül, gondtelten vártak reá a rejtőzködők. Az újhold keskeny sarlója már ereszkedőben volt, amikor a kanyargós csapáson kiért a

bozótból. A szakadék alján hosszú, keskeny tisztás nyújtózkodott, tele lóval, marhával, összetömörödött birkával, s a tisztás gödrében kicsike tó vize tükrözte vissza a csillagos égboltot.

A tavacska partján hevertek bundáikon a rejtőzködők. Tüzet nem gyújthattak, mert füstje árulójuk lehetett volna. Így csak hevertek ott némán és vártak. Aztán a kutyák ugatni kezdtek, és Miklós szálas alakja megjelent a tó sarkában, baltával a vállán.

– Mi történt? – szakadt ki Imréből elsőnek a kérdés.

Miklós odajött, beleverte a baltát egy heverő rönkbe, s leült a többi mellé. Lihegett.

– Király serege rávert a kunokra – adta tudtul a hírt –, nagy csata volt. A két tó közötti nádas hajlatában. Nekiszorították a kunt a nádasnak. Annyi a halott, meg a döglött ló, hogy ha nem takarítják el onnan, megromlik tőlük a levegő az egész völgy felett. Megígérte a király, hogy nagy gödröt ásat a fogságba esettekkel, s eltemetteti velök a holtakat, meg a lovakat is – tette hozzá –, száznál is többet fogdostak össze a király vitézei a mocsárban, alig egy tucatra való érte csak el a túlsó oldalt, s az is ló nélkül. Holnap összefogdossák azokat is.

– Honnan tudod mindezt? – kérdezte Buzát. – Meg hogy mit ígért a király?

– Onnan, hogy ott voltam, s beszéltem vele – felelte Miklós.

– A királlyal?

– Azzal hát.

Egy pillanatig döbbent csönd volt. Aztán Vazul felhorkant odébb.

– Mesét mondasz, öcsém. Hogyan jutottál volna király közelibe?

– Bölénybikát húztam le róla, úgy – morgott vissza Miklós –, mégpedig nagyot. Orron nyilazta a butája, azzal dühíté magára. Meg is mondtam neki. Ha nem tud bánni az íjjal, hagyjon békét vele a bölénynek.

Aztán lassú szóval elmondott mindent úgy, ahogy történt. A többiek hallgatták némán, elnyúlva a csillagok alatt. Szó se esett, csak a legény beszélt, s néha egy-egy birka köhögött valahol a sötétben nyújtózkodó tisztáson. Mikor a legény végzett a szóval, a csönd ott maradt tovább is, mintha csak odaragadt volna az éjszakához.

Hosszú idő múlva Buzát szólalt meg. Lassú, rekedt hangon.

– Elmégy velök holnap? – kérdezte.

– El – felelte Miklós halkan.

Több szó aztán nem esett. Hevertek ott az éjszaka alatt, s volt, aki aludt, volt, aki nem. Valahol hátrébb valaki halkan sírdogált. Aki hallotta, tudta, hogy Virág öntötte könnyét. Fiat siratott újból.

Mikor az ég alja pirkadni kezdett fent a fák megett, Vazul odajött Miklóshoz, s leült melléje a harmattól nyirkos fűre.

– Apánk szállása megvan-e még? – kérdezte halkan.

– Nem esett kár benne – morogta vissza Miklós –, de a patak feletti rozsvetést, azt összetaposták ám csúnyán a lovak.

– Annyi baj legyen – sóhajtott Vazul –, bevethetjük zabbal, nem késő még. S te igazán elmégy? – kérdezte egy idő múlva.

Miklós bólintott, szótlanul. Vazul újra sóhajtott egyet.

– Hát… áldás kísérjen akkor, kisöcsi. Te tudod, mit akarsz…

Csípős volt és tiszta a hajnal levegője. A szakadék bozótos oldalán fehér foltokban virágzott már a kökény. Páros szalonkamadár húzott tova, csapongó röpüléssel, alacsonyan a borzas fák felett.

Virág kiosztotta az ételt és ettek. Feljött a nap, és percek alatt fölmelegítette a halványkék eget. A kökényeken döngeni kezdtek a méhek.

Mikor végeztek az evéssel, Miklós megtörölte kését, tokjába szúrta és felállt.

– Mennem kell – mondta.

Anyjához lépett először. Az két karjával magához ölelte és sokáig csüngött rajta.

– Légy jó… – suttogta könnyesen –, s gyere vissza… érted? Gyere vissza…

– Visszajövök, édesanyám – fogadta Miklós, halkan.

Apjához lépett, de Buzát megrázta a fejét.

– Én elkísérlek egy darabon – mondta –, majd szót váltunk később.

Sorra megölelte bátyjait, s kezet rázott velök. Húgai megcsókolták. Vazul lovat akart nyergelni, de Miklós megrázta a fejét.

– Lovat adnak alám, s egyebet is, ami kell. Gyalogosan is eljutok odáig.

– Ti csak üljetek meg itt, míg visszatérek – intette Buzát a többieket –, látni akarom előbb, hogy elmúlt-e a veszedelem mindenestől vagy nem.

Aztán megindultak, fölfele a keskeny csapáson, elöl Miklós, mögötte az apja, s pillanatok alatt elnyelte őket a bozót.

Szó sem esett köztük, sokáig. Amíg csak ki nem jutottak az erdőből a két tó közti gerinc hajlatában. Alattuk, bal kézről, ott táborozott a királyi sereg Miklósdomb aljában. A nádas mentén nagy sereg ember nyüzsgött egyhelyben. Gödröt ástak a halottaknak. Aprónak látszottak föntről, akár a hangyák. Jobb kézről ott terült el a bölényesi lanka, pusztán és üresen.

– Virágoznak az almafák, látod? – szólalt meg Buzát halkan és rekedten, s kezével alámutatott egy kis fehér foltra a ház felett.

Miklós bólintott, de szó nem jött ki a torkán. Szembefordult apjával. Az bólintott lassan. Az ősz szakáll mögött ráncos volt már arcán a bőr, mint a túlérett almán.

– Tudom, itt elválik az utunk – mondta csöndesen –, te arra mégy, amerre a zaj van meg a nyüzsgés, én meg amarra, ahol a csönd lakozik. De mielőtt útra bocsátalak, valamit mondani akarok még. Valamit, ami fontos. Lehet, hogy visszatérsz onnan, ahova indulsz, lehet, hogy nem. S lehet, hogy amikor

visszatérsz, én már nem leszek itt, hogy elmondjam, amit mondani kell. Ezért hát jobb, ha elmondom most.

Nehány pillanatig hallgatott, s apró, szürke szemei elnéztek messzire a völgy felett. De nem látták sem a szelíd-kék tavaszi égboltot, sem a kökények virágzó foltjait, sem a tavak csillogó vizét. Messzebbre néztek. Miklós pedig állt mellette lehajtott fejjel, és várta a szót.

– Kétféle ember van ezen a világon, Miklós – kezdte egy idő múlva az apja lassan, mint aki minden szót megízlel előbb a nyelvén –, az egyik karddal farag világot magának, a másik ekével. De a karddal faragott világot egy másik kard ledöntheti, s újjáfaraghatja nagyon is gyorsan. Maradandót csupán az eke farag. Értesz engem?

– Értem, apám.

– Akkor eridj, s cselekedj szíved szerint.

Tizenkét esztendeig szolgálta Miklós hűséggel a királyt. Mikor a tizenkettedik év végén Árpád-házi László elköltözött a földről, s új királyt koronáztak helyébe a papok, Miklós hazatért. Pompás lovon érkezett meg, váratlanul, egy kora őszi napon. Három szolgával jött, s tizennégy málhás állat hozta mögötte a terhet. Külországból való selymeket, drágaköves fegyvereket, cobolyprémes mentét, takarót, arany s ezüst kupákat, kancsókat, s mindezen kincsek mellett egy zacskónyi diót.

A nyájőrző kutyák már messziről ugatni kezdték, ahogy embereivel s a málhás lovakkal aláereszkedett a miklósdombi gerincről Bölényes felé, s mikor odaért a házhoz, Buzát ott ült már a tornác padján, s mellette az íja. Szakálla szürke volt egészen és borzas, haja meggyérült, ábrázata csupa ránc. Apró szürke szemei bizalmatlanul szemlélték a cifra öltözetű érkezőket. A ház ajtajából Virág lesett ki aggodalmasan.

Még akkor sem ismertek rá Miklósra, amikor leszállt a lováról. Csak amikor a tornác alatt megállt és megszólalt:

– Édesapám! Édesanyám…

Az asszony elsikította magát, s kilendült az ajtón, mint az anyamadár. Buzát is felkászálódott a padról. De háta görbe volt már a munkától, s karjai úgy csüngtek alá válláról, mint két szíjas faág.

Anyja sírva borult széles mellére, apja pedig csak állt ott s bólogatott.

– Tudtam, hogy visszatérsz a földhöz, ahova tartozol – mondta, s a szemei furcsák voltak és fényesek –, az eke embere vagy, tudtam én azt…

Időbe került, amíg Miklós el tudta magyarázni nekik az igazságot.

– Kálmán, az új király rám bízta a szamosi várakat. Szállásom Kolozsvárott lészen…

Háromszor is elmondta, mire megértették a szavait. Anyja összecsapta a kezeit s eltátotta a száját.

– Nagyúr lettél hát! Az én fiam, király várnagya!

– Nem várnagy, anyám. Várnagyok fölé helyezett a király – mosolygott anyjára Miklós.

– Pompás öltözet, fényes fegyverzet, parancsoló nagyúr az én fiam… – rebegte a kicsi öregasszony, s könnyek csorogtak aláráncos arcán.

De Buzát csak állt ott, nézte a fiát, és nem bólogatott többé. Szeme se csillogott. Szürke volt, mint ködös téli estéken a tó vize.

– Azt hittem, hazatértél… – motyogta végül is, aztán csak megfordult, visszacammogott a tornác padjához s leült. Hiába rakták ki a szolgák eléje a sokféle gazdag ajándékot, nem jött meg a kedve megint. Nézte a drágakővel díszített kardokat, arany- és ezüstkupákat, cobolyprémes takarókat és a sok egyéb drága holmit, és csak rázogatta csöndesen a fejét.

– Minek nekem mindez – dünnyögte keserűen –, azt se tudnám, mit kezdjek vele. Földet szántani, vetni, aratni… jószággal vesződni… erős karokra, fiatal derékra van szükség, nem cifra szemétre…

Miklós megrázott egy zacskó aranytallért, s nevetve lökte oda apja lába elé.

– Ezért fogadhat magának két tucat cselédet, apám, kik elvégzik a munkát! Palotásházat építtethet, kényelemben élhet! Majd végzi más a szántást, vetést, aratást…!

– Az én földemen? – szörnyülködött el Buzát a padon. – Ameddig én élek, idegen nem hasít barázdát ezen a dombon! Bejártad a világot, s még azt sem tudod, hogy azé a föld, aki munkálja s ügyeli?

Csak akkor hagyta abba a dohogást, amikor előkerült a sok ajándék közül a kis piszkos vászonzacskó, tele szép, kövér, papírhéjú taljánföldi dióval. Nehány pillanatra újra fölcsillant a szeme, ahogy kezével beletúrt a diókba.

– Elültetjük együtt, mi? – nézett a fiára. – Ott fent az almás fölött. Magam is láttam ennek a fáját hajdan, a talján hegyek lábánál. Szép nagy fák voltak. Szeretik a magos helyet. Elültetjük, ügyesen, Miklós, s bekerítjük a helyet, hogy kárt ne tegyen bennök a barom…

– Pihennek egyet az emberek, s megássák a gödröket tüstént – mosolygott Miklós az apjára –, be is ültetik a diót. Holnap aztán megfonatom velök a kerítést is…

Buzát elszörnyedve meredt a fiára.

– Mi történt véled, Miklós? – rázta meg a fejét. – Nem tudod, hogy aki a magot ülteti, annak a lelke él tovább a fában? Nem tudod ezt? Ha magad nem kívánsz bajlódni velök, majd én rendre elültetem a diót a magam módján. Húsz év kell ahhoz, hogy teremni kezdjenek, úgy hallám annak idején. Mi már anyáddal nem érjük azt meg. De talán láthatjuk még, ahogy növekednek, s nekünk elég lesz az is. Ami növekszik, abban élet van, s aki növekvő fát hagy hátra, az életet hagy hátra, még akkor is, ha más eszi majd a gyümölcsöt.

A szolgák lenyergelték s lecsutakolták a lovakat, szénát is vetettek eléjük a karámban. Virág behordta a házba a sok drága ajándékot, felhalmozta az egyik szögletben (mivel más hely nem akadt), s nyers bőrrel is betakarta, hogy por, szemét, füst el ne lepje.

Miklós parancsára a szolgák felütötték a cifra, úrnak való sátrat a kőrisfa liget sarkában, kődobásnyira a háztól, majd egyikük behozott egy hosszúkás, vaspántos kis ládikót. Miklós nagy körülményesen kinyitotta, s kivett belőle egy furcsa, bőrszerű tekercset, tele festett írással s színes madzagokon csüngő nagy, királyi pecséttel.

– Hát ez micsoda? – bámult rá az anyja, ott kint a tornácon.

Miklós kibontotta a tekercset. Bölényfejes címer volt a tetejében, s alatta sok cifra írás. A címer bölényének orrát arany nyílvessző fúrta keresztül.

– Németföldön láttam ilyesmit – legyintett Buzát nagy kérges kezével –, lovag urak palotáiban. Egyet én is hurcoltam magammal, napokig, a nyergemen. Cifrább volt ennél is. Kétfejű sasmadarat ábrázolt karddal a markában s mindkét fején arany koronával. De nem volt jó semmire, s így aztán elhullattam valahol…

– Ezt a nemesi címert László király adományozta nekem, s minden vérbeli leszármazottamnak – mondta Miklós ráncba szökött homlokkal –, nem cifraság ez s nem tréfára való. Az van reá írva, hogy az én nevem ezután bölényesi és miklósdombi Erős Miklós, mivel hogy jó testi erőben vagyok, s megmentém a király életét. Ennek emlékezetére címerbe tették magam s minden nemzetségem dicsőségére ama bölénynek a fejét, orrában a király nyilával, kinek torkát metszettem annak idején tova lent a tóparton…

– Jól eltalálta a bölényfejet, akárki föstötte – ismerte be az anyja, a címert nézegetve –, hanem a király nyila kurta lehetett. Nem csoda, hogy melléje ment a célnak…

– Aztán honnan tudod, hogy mindez oda van írva? – bizalmatlankodott Buzát.

– Elolvasták nekem a papok, többször is – bizonykodott Miklós –, s mindég ugyanúgy jött ki a szó, bármelyikük is végezte az olvasást. Onnan tudom, hogy nincs benne csalás. De oda van írva az is valahol – tette hozzá kidüllesztett mellel –, királyi pöcsét alatt, hogy László király nekem s nemzetségemnek adományozta mindazon földeket, melyek a két tó partján vannak, Malompatakától Omboz gerincéig s tova föl az erdőket is, ameddig csak ellát a szem a miklósdombi gerinc tetejéről!

De ettől már felborzalódott a Buzát szakálla.

– Hát ezt meg miképpen tehette a király? – mordult rá Miklósra. – Talpalatnyi földje sincs errefele! Miként adományozhatja azt, ami nem az övé, he?

Miklós rántott egyet a vállán.

– Tőlem ezt ne kérdezze. Ejszen a királysággal jár az ilyesmi, mit tudom én. Úgy osztogatják ott a neveket meg a földeket, mint zsold napján a tallért. Az udvari barátok aztán írásba teszik, s kész. Attól kezdve törvény.

De Buzát csak csóválta a fejét, és dünnyögött haragjában.

– Cifra képeket fösteni bölény fejéről vagy kétfejű madárról, az még rendjén lenne időtöltésnek, ha király létire jobb dolga nem akad. Neveket is adhat, ha öröme van abban. De már ami a földet illeti, az nem játékra való! Ennek a dombnak itt én adtam nevet, suly essen a királyodba, Miklós! Az én verejtékem vert gyökeret rajta, nem az övé! Mi jussa van arra, hogy ide-oda ajándékozza, mint gyermek a játékszert? Mi?

– De csak nekem adta, édesapám, nem másnak – próbálta Miklós békíteni az öreget –, meg édesapám unokáinak s dédunokáinak…!

De Buzát nem békült olyan könnyen.

– Most az egyszer szerencsénk volt, az igaz – dohogta bosszúsan –, de mit tudod te, mi jut eszibe holnap? Ha egyszer azt hiszi az a király, hogy szabadon osztogathatja ide-oda a más ember földjét, akkor éppen úgy el is veheti tőled, amikor csak jólesik neki, s másnak adhatja! Emiatt pedig elébb-utóbb vérontás lesz, meglásd. Mert aki egyszer hozzánőtt a maga földjéhez, az nem hagyja ott, csak úgy, király szavára, verekedés nélkül… miért is hagyná? Azé a föld, aki műveli, azé hát!

Másnap lóra ült Miklós, s fölkereste bátyjait, Vazult és Devecsert s Göcfia Imrét, hajdani pajtását, ki Devecser szomszédságában, a Csóvás dombja alatt foglalt szállást magának s asszonyának. Négy gyereke is volt már Imrének. Vazulnak nyolc, Devecsernek tíz. Mezítlábas nyájőrző gyerekek, fadöntéshez szokott szíjas kamaszok, megcsodálták Miklós bátyjuk úri gúnyáját, éjfekete paripáját, ezüstös lószerszámát, ékes fegyverzetét, s össze-összesúgtak a háta megett, mintha csak idegen lett volna.

Öt napot töltött Miklós Bölényesen. Vadászni is kiment egyszer, bölényt keresni, a keleti mezőkre, de nem járt sikerrel. Régi emlékeket próbált életre kelteni, hívta Imrét, bátyjait, hogy mennének vele, azonban Imre tulkokat kellett behajtson a désaknai vásárba, Vazul rozsot vetett, Devecser juhaiba pedig métely esett, azokat kellett kúrálnia, válogatnia.

Negyedik nap két húga jött el, mindkettő férjestől, gyermekestől, egyik Kolozs mellől, másik a Szamoson túlról. Ezen a napon történt, hogy anyja odaszólt hozzá tréfásan.

– Ideje, hogy asszony után nézz magad is, mielőtt vénlegény leszel!

Miklós arca kissé elvörösödött. Anyjára nézett és úgy dadogta:

– Van nekem asszonyom. Zászlósúr lánya, Kende Katalin. A rabonbán húga. Várandós, nem jöhetett velem – tette hozzá, mentegetődzve.

– Gyereked is van? – kérdezte az anyja, izgatottan.

– Kétéves fiam – bólintott Miklós –, László a neve. Őfelsége, a király tiszteletére.

– Úgy hallom, Kálmán az új király neve – vetette oda Buzát félvállról –, ha fiút vet újra zászlósurad lánya, alighanem Kálmánnak nevezed majd.

Több szó aztán nem esett erről, s az ötödik nap reggelén a cselédek lebontották a cifra sátort ott a kőrisek sarkában, nyeregre kötötték, s Miklós elindult vissza, Kolozs vára felé.

Testvérei nem jöttek el búcsúztatni. Imre se ért rá. Csak a két öreg állt szorosan egymás mellett a kis, roskadó tetejű faház sarkában, s nézett a távolodó lovasok után. Borús ősz eleji nap volt, vékony eső szitált alá az alacsony felhőkből, s a kőrisfák levelén kiütköztek az első sárga foltok.

A lovasok régen eltűntek már fent a gerincen, s még mindég ott álltak. Aztán Buzát mélyet sóhajtott.

– Ejszen elültetem a diót, amit hozott – mondta mély dörmögő hangon –, arra való az idő. S legalább marad belőle valami itthon is…

Bement a házba, s kihozta a kis vászonzacskót meg az ásót. Az asszony még mindig ott állt a ház sarkában. De száraz volt a szeme, nem sírt.

– Hadd segítsek én is – mondta száraz torokkal, halkan –, hadd végezzük együtt, amit együtt kezdtünk…

Aztán ment a két öreg együtt a permetező őszi esőben, lassan, cammogva, fölfele a domboldalon, az almáskert kerítése mentén.

Négy hosszú sorban ültették el a Miklós dióit, ott az almáskert felett. Mire a hó lehullt, már elkészültek a kerítéssel is.

Igaz, hogy rákövetkező tavaszra csak fele szökött csírába, de Buzát óvatos ember volt és számolt ezzel. Két-három diót dobatott az asszonnyal minden gödörbe, mielőtt befedte volna porhanyó földdel.

Ahogy idő teltével a fácskák vékonyka vesszeje lassanként növekedni kezdett, gyakorta feljártak oda estefele, dolog végeztével, s mert álldogálni már fáradságos volt, Buzát padot is ácsolt kettejüknek, a diós szélibe.

Üldögéltek ott, nézték az alászálló estét, a dombok távolba vesző hullámait, s hallgatták a tücskök meg a tavi békák zsongását.

– Egy szép napon Lób is hazatér, meglássa – mondogatta néha az asszony –, s Miklós is beleun az uraskodásba. Hogy kedvelte a tavat, emlékszik? Bément a ladikon a nád közé, s tova sötétig ott ült, leste a madarakat, meg mindent… Hazatérnek mindketten, meglássa…

De nem látta meg. Egyikük se látta meg többé se Lóbot, se Miklóst. Egy őszi napon, négy évvel Miklós látogatása után Buzát karámkapunak való tölgyfát döntött fent az erdőn. Erős, hószagú szél indult, s a fa nem úgy dőlt, ahogy kellett volna. Lassú volt már a vénember, nem tudott idejében félreszökni, s bizony, maga alá lapította a fa.

Még délelőtt történt. Odalent az asszony várt a délebéddel, s olykor kilesett az erdő felé, hogy jön-e már az ura. A szél egyre haragosabban süvített a hiuban, fekete felhőket sodort, alacsony felhőket, melyeknek rongyos szegélye meg-

megakadt a csupasz kőrisfák égbe nyúló ágain. Délután esni kezdett a havas eső, s a világ elsötétedett. A jószág magától jött be a legelőről. Az asszony magára vette a kurta bekecset, kiment, s kitárta előttük a karám ajtaját. Szénát is vetett nekik. Közben egyre a domb tetejét leste, és a szemében aggodalom volt.

Aztán csak fogta magát, s elindult széllel, esővel szemben, fel az erdőnek. Fent a gerincen bekiabált a fák közé, de nem kapott választ. Kiabált még egy darabig, éles, sipító vénasszony-kiabálással, kétségbeesetten. A szíve vert, hangosan, mintha pöröllyel verték volna fülében a csöndet. Végül messziről, valahonnan az erdő sötétjéből magányos lónyerítés érte a fülét. Vakon csörtetett a hang felé. Ágak karmolták arcát, néha megbotlott, elesett, de felkászálódott megint, s ment tovább a lónyerítés felé.

Aztán egyszerre csak ott volt a ló. Egyedül a sötét szálasban, egy fához kötözve. Rángatta a kötelet, félt a sötét erdőtől, próbált szabadulni. Nem messzire a lótól a ledőlt fa, s a fa alatt a vénember. Még élt. Vérhabos szája motyogott valamit, amikor az asszony leguggolt melléje, de nem lehetett megérteni a szavát.

Az asszony megkereste a baltát a sötétben, s nekiesett vele a fának. Ütötte, verte, aprózta kétségbeesett erővel, míg végül is csak egy rövid tönk maradt belőle, amit le tudott emelni az uráról. Fölszedte az összetörött testet, nagy nehezen nyeregbe emelte s odakötözte, ahogy tudta. Aztán kötőféknél fogva kivezette a lovat az erdőből, s le a dombon, a házhoz. A szél elcsöndesedett addigra egészen, s az eső havazásba ment át. Nagy puha pelyhekben havazott, s még a ló is le kellett hajtsa a fejét, hogy láthassa a földet a lába előtt.

Lent a háznál leoldotta emberét a nyeregből, s bevonszolta a bundabőrös fekhelyre. Rőzsét vetett a tűzhely parazsára, s a pattogva életre kapó láng táncoló, szeszélyes fénnyel világította meg a vénember arcát. Szeme csukva volt. Nyitott szájának szögletéből habos vér szivárgott alá csapzott szakállára.

Az asszony levette a polc eldugott sarkából a tilos butykost, melyben baj és betegség esetére tartogatták a kétszer főzött almapálinkát, s ügyelve öntött belőle egy keveset ura szájába. Buzát köhögni kezdett tőle, arca eltorzult a fájdalomtól, szájából vér ömlött. Szeme kinyílt, nagyra, ijedtre, végigkereste a mennyezetet, rámeredt a lángokra, végül meglelte az asszony arcát és megpihent rajta. A véres száj szavakat formált.

– Virág… igyekezz… érted…? Nem jó… egyedül…

Még nyögött egyet, szeme megakadt valahol a mennyezeten, s nem mozdult többet. A nyitva maradt véres szájon át kiszállt az élet, s felszívódott a nagy, sötét éjszakába.

Az asszony ott virrasztott a holttest mellett egész éjszaka. Ott kuporgott a fejénél, és beszélt hozzá. A juhokról, borjakról, vetésről, ami csak eszébe jutott. Olykor feltápászkodott, a tűzhelyhez ment, és fát lökött a parázsra. Majd visszakuporodott újra az ura mellé, s motyogott tovább.

Az éjszaka folyamán elállt a havazás, és hajnalra megfagyott az eresz csöpögője. Szép, kristálytiszta reggelre ébredt a világ. Kétujjnyi hó takarta a dombokat.

A vénasszony kiment, a diókert fölött összehordott egy nagy halom rőzsét, szíjas, füstnek való kőrisfa gyökeret dobott a tetejébe, majd kihozott a házból egy serpenyőre való parazsat, s alája tette.

Vazulfia Gejza látta meg elsőnek a bölényesi dombról égnek emelkedő füstöt. Baj-füst volt, fekete, magosra szálló, ráismert a legényke nyomban, s már szaladt is haza a Vereserdő gerincéről, ahova vaddisznónyomot keresni küldte volt föl apja az új hó örömére. De meglátták a füstöt Ombozvölgyében is, és Karsalyfia Szava átküldte idősebbik fiát, Légent, hogy megnézze a bölényesi baj okát.

Légen egyszerre érkezett oda Vazullal és fiával. A füst akkorra már megcsappant. Hideg szél indult nyugatról, s új havazást ígért. Az öregasszonyt ott lelték a dióskert sarkában. Gödröt ásott a hó takarta földbe. Amikor szóltak hozzá, abbahagyta az ásást, s a szerszám nyelére támaszkodva fia felé fordult. Ráncos kicsi arca mintha esztendőket öregedett volna. Nem sírt, még csak nem is sóhajtozott, amikor mondta:

– Apádra dőlt a fa. Odalent fekszik, megnézheted. Azt kívánta volt, hogy ide temessék, mert innen látni lehet a tavat, meg mindent. Szerette itt.

Vazul odaszólt a fiának.

– Vágtass át Devecser bátyádhoz. Siess.

Aztán leszállt a lóról, a kantárszárat ráakasztotta a kerítés karójára, anyjához ment, s kivette kezéből az ásót. Légen is követte példáját, szótlanul.

– Odalent a fészerben találsz még ásót – mondta Vazul, s a legény már ment is lefele.

Vazul beleütötte az ásó vasát a fagyott földbe, mélyen.

– Anyám átjön hozzánk, hogy ne legyen egyedül – mondta Vazul –, a fiúk majd elgondozzák itt a jószágot.

De az öregasszony mintha meg se hallotta volna a szavát. Csak állt ott a megkezdett sírgödör mellett, s fáradt szemei elnéztek messze valahova a szélverte dombok bús hullámai mögé. Légen is visszatért már a másik ásóval, s ő is munkába kezdett, amikor megszólalt végre.

– Szélesre ássatok, hogy elférjünk benne együtt.

Vazul ránézett, megcsóválta a fejét, s még az ásást se hagyta abba.

– Azzal még ráérünk gondolni, anyám. Végezzük elébb, ami végezni való, ha már így történt.

– Szélesre ássad, ahogy mondtam – szólt rá a fiára türelmetlenül –, utolsó szavával azt mondta apád, hogy igyekezzek, mert nem jó egyedül. S én tudom azt, hogy nem jó. Együtt voltunk itt, s odaát is együtt kell legyünk. Vár engemet apád, s tudod, hogy nem szeret várakozni…

Azzal lassan megfordult, s görbe háttal, tipegve elindult le a házhoz. Vazul és Légen összenéztek a háta megett, megcsóválták a fejüket, s ástak tovább. Később Devecser is megjött két süldő fiával s velök Vazulfia Gejza. Devecser ásót is hozott a nyergén, s nyomban munkához látott maga is. Szó nélkül, komoran ásták a sírt. A fiúkat leküldték, hogy viseljék gondját a jószágnak, s nézzenek utána, hogy legyen a házban tűzre való fa, meg ami kell.

Jó idő múlva Gejza visszatért a dióskert sarkához. Apja már derékig állt a gödörben.

– Édesapám – mondta a gyerek, s a hangja különös volt és tompa –, jöjjön már le, s nézze meg nagyanyót…

– Mi van vele? – kérdezte meg Vazul a gödörből.

Gejza rándított egyet a vállán.

– Nem tudom, de… olyan furcsán ül ottan… kérdeztük, hogy kell-e víz vagy valami, de nem szól semmit, csak gunnyaszt a homályban, mintha aludna. De a szeme nyitva van neki. Mégsem lát vele…

Mikor Vazul és Devecser lementek a házhoz, ott lelték anyjukat, apjok kiterített teste mellett gubbasztva, holtan.

Még aznap éjjel, fáklyák fénye mellett, eltemették őket ott fent a dióskert sarkában, együtt. A hideg nyugati szél sötét felhőket kergetett újra az égen, s még mielőtt végezhettek volna a földeléssel, már havazott is. Buzát mellé odatették íját, tegzét, csontnyelű kését, fadöntő baltáját, Virág keze ügyébe csuprot, tepsit, kondért, fakanalat s minden egyebet, amire szükségük lehetett a hosszú, ismeretlen úton a másvilág felé.

Mikor aztán beföldelték a sírt, tetejébe szúrták Buzát kivénült kopjáját, és süvegüket levéve a szélfújta fáklyák lobogó fénye mellett elbúcsúztak a távozóktól, a gyermeki hűség és illendőség ősi szokása szerint.

Utána a két testvér s az ombozvölgyi szomszédok lementek az üresen maradt házba, megitták az áldomást, illedelmes halk beszéddel emlékezetbe idézték a múlt sok kis eseményét, dicsérték az eltávozottakat, majd a szomszédok felkerekedtek s a szeles, havas éjszakán át elindultak haza.

Vazul, Devecser és a fiaik reggelig ott maradtak. Másnap békésen elosztották maguk között a hátramaradt jószágot, s megegyeztek abban is, hogy a bölényesi szállást Vazul legidősebb fia veszi át, mihelyt embersorba lép. Akkorra már elállt a havazás, s a kék égboltról vakítva tűzött alá a nap a dombok fehér ünnepi köntösére. Ott fent a diófák dombján is fehér volt minden. Mindössze egy magányos kopja ég felé meredő nyele őrizte hűségesen két emberi élet megszakadt nyomát, azt az utolsó pontot, ahol a kapcsolat már mindörökre megszűnt föld és ember között.

II.

Különböző levéltárakban megőrzött följegyzésekből kitűnik, hogy Buzátfia Lób nem tért haza apja szállásföldjére, hanem kalandos pályafutás után Észak-Magyarországon kapott birtokot a királytól és András nevű fia a jól ismert Palásthy család megalapítója lett.

Miklós, aki bölényesi és miklósdombi Erős Miklós néven nemességet kapott László királytól, ragályos betegségben halt meg mint csicsói várnagy. Három leányt férjhez adott addigra, és egyetlen fiát, Lászlót Gyulafehérvárra küldte apródnak a vajda udvarába. Onnan később Kálmán király szolgálatába került mint főíjászmester. Pósa leányt vett feleségül, akitől két fia született: Vid és Béla. Kálmán király halála után azonban pártoskodásba keveredett apósával, a veszprémi Pósa Detrével együtt, melynek következtében apósát egész háznépével együtt lemészárolták II. István emberei, Lászlónak pedig menekülnie kellett. A menekülés során felesége megbetegedett, és hamarosan meghalt valahol Szilágyban, ahol anyai rokonai, a Kendék bujtatták el a király haragja elől.

Tíz esztendővel később azonban, ugyancsak a befolyásos Kendék közbenjárására a király kegyelmet adott Erős Lászlónak, s pecsétes írásban megerősítette apjától örökölt miklósdombi és bölényesi birtokaiban is. Ennek folytán két kamasz fiával, tucatnyi cseléddel s nyolc szekérre való megmenekített holmival hazatérhetett arra a földre, amit a valóságban még sohasem látott, mely föld azonban a királyi levél szerint atyai jussa volt. Az Úrnak 1126. esztendejét írták akkoriban a papok.

Ott a tavak közé ékelt, hajlott hátú szelíd dombokon nem sok változott Buzát halála óta. A bölényesi szállást, megegyezés szerint Vazulfia Gejza foglalta el annak idején a maga családjával, a miklósdombi legelőkön pedig két öccse osztozkodott, Ákos és Vazul. Miután Gejza életét vesztette egy bölényvadászat során, özvegye idősebbik fiuknak, Leventének ítélte Bölényest, két öccsét pedig, megfelelő jószággal ellátva átküldte a tavak völgyén túli lakatlan dombokra, hogy keressenek új szállást maguknak. Egyikük Buzátfia Gyeke gazdátlanul maradt szállását foglalta el, másik pedig két völggyel odébb telepedett meg, ahol százötven esztendővel később egyik leszármazottja, akit a tatárok életben hagytak, Katonavár névvel földsáncokkal megerősített telepet épített magának, hogy újabb veszedelem esetén legyen hova meneküljön a környékbeli nép.

Más irányba már nem lehetett terjeszkedni többé, alig harmincöt évvel Buzát halála után. Észak felé Göc és Devecser ivadékai már elfoglaltak minden legeltetésre alkalmas helyet tova Füzesig, ahol a királyi birtok kezdődött a Szamos-parti településekkel. Nyugaton, Vazulgödrén túl, Félfülű unokájának, Csomafia Csomának ítélte a földet a nemesi okmány, Szék és Szovát falvaival együtt, Kálmán király nevével, hűséges szolgálat fejében. Délen pedig Omboz megsokasodott népe és jószága töltött be minden helyet Légen szállásán is túl, tova Mócs gödréig, s onnan keleti irányba vén Báld rejtekéig. Már csak kelet felé, a tavakon túl volt szabad a világ, ahol a megmaradt bölénycsordák tanyáztak, de az

is szűkült már rendre. Átellenben, a Maros völgyéből lassanként kezdtek már beljebb nyomulni a települők a füves, erdőtlen pusztaságba, s a bölényre vadászók itt is, ott is újabb meg újabb szállásokra bukkantak, alig másfél napi lójárásra is.

– Csóvázzátok jól ki, amit magatoknak foglaltok – oktatta fiait Gejza özvegye –, messzire látható földhányásokat is emeljetek a mezsgye-gerincekre, hogy békebontás ne legyen más szálláskeresőkkel. A király keze egyre nehezebb lesz errefele, attól félek bizony, s szabad ember számára szűkül a hely.

Egy este mondta ezt, nyár elején, ahogy ott ültek a tűz körül, a bölényesi szállásház előtt, amit még Buzát épített volt. A selymes égbolt alján csillant már az esthajnali csillag, s a tavak békazenés csöndjébe vadkacsák szárnya suhogott. A forrás fölötti kőrisfák zsenge lombja körül cserebogarak zümmögtek, s az almáskertben fészkét őrző fülemile csattogott. A legények szótlanul bólintottak, majd végeztek a vacsora-levessel, búcsút vettek s indultak vissza újonnan szerzett szállásaikra, a gázlón túl.

– Ideje, hogy asszonyt keressenek maguknak – sóhajtott az özvegy, mikor már eltűntek odalent az estében –, legényember szállása szegénység…

Gejzafia Levente, aki új ekeszarvon faragott a tűz fényénél, fölemelte erre varkocsos fejét.

– Nekem ilyesmit nem mond édesanyám – szólalt meg félig tréfásan, félig komolyan –, pedig én vagyok az öregebbik!

– Te ráérsz – intette le az anyja –, elébb húgaidat kell férjhez adjuk, hogy helyet csináljunk új asszony számára. Annak is elérkezik a napja.

A két leány összevihogott. Majd fölszedték a szerte heverő edényt, s indultak vele a forráshoz, mosogatni. Az ombozi gerinc felől halk furulyaszót hozott a lassú szárnyú estéli szellő.

– Zsóka számára szól már a furulya – jegyezte meg incselkedő hangon Levente, s jó hangosan, hogy a lányok is meghallják –, s jópajtásom, Lőrinc úgy bámult Amálra a minap, mikor itt járt, hogy majd kifolyt a szeme…

Göczfia Imre unokája volt ez a Lőrinc, ő viselte gondját a sárpataki malomnak, ahova őrölni vitték a rozsot. Utoljára Amál vezette át ezen a hegyen a zsákkal megrakott lovat, mert Levente a zabot vetette éppen lent a nádas mentén, s amikor hazatért a liszttel, Lőrinc is vele jött, hogy segítsen a lerakodásnál. Legalábbis ezt makogta mentségül. Bozontos hajzatú, szép szál legény volt ez a Lőrinc. Úgy emelte a lisztes zsákokat fél kézzel, mintha tollú lett volna bennök. Nem is bánta volna az özvegy, ha összemelegednek kissé Amállal. Zsóka már félig-meddig jegyben járt amúgy is Légen fiával, ki az ombozi gerinc mentében pásztorkodott, s ha két lakodalmat lehetett volna egyszerre megülni aratás után, nem is lett volna baj.

Azonban nem így történt, s erre Erős László váratlan megérkezése szolgáltatott okot. Alig szökkent kalászba a rozs odalent a tó menti laposon, felfordult a világ. Egy szép langyos nyári napon, úgy kora délután táján, Levente

éppen a fejős juhokat terelte alá a karám felé, ahol anyja meg a lányok már várták a fejőedényekkel, amikor fent a diófák mentén ugatni kezdett az egyik kutya. Hamarosan lábon volt mind a hat, s úgy ugattak, mintha szemüket vették volna. Tova a domboldalon egy ember jött, nehézkes futással, Miklósdomb irányából.

Levente odakurjantott a kutyáknak, hogy lecsöndesítse őket, aztán csak állt a juhok megett, kíváncsian, s nézte a futva érkezőt. Dombok s tavak felett békés-kék volt az égbolt, akár a harangvirág kelyhe fent az erdőszélen. Pufók, fehér felhők hajóztak rajta álmos lassúsággal. Tova lent a nádszéli tocsogóban hosszú nyakú gémek békára lestek, s a sötétzöld nádas felett mozdulatlan szárnnyal keringett egy nádi héja.

Időbe került, míg fölismerte a legelőn át futva érkezőt. Ákosfia Ernye volt, a felsőpataki szállásról. Súlyos lihegését messziről lehetett hallani. Csorgott róla a verejték, mire odaért a riadtan bámuló juhokhoz, s alig lehetett érteni ziháló szavát.

– Idegenek… – hadarta Ernye sípoló tüdővel –, Vazul bátyám jószágát elterelték, őt magát vérében fekve hagyták a karámnál… Ágota nénémet s a lányokat kötél végén vonszolták el a lovaik megett…

Leroskadt a gyepre, s csak ült ott meggörbedten, hörögve a futástól.

– Mifélék? – szörnyülködött Levente. – Kunoknak hírét se hallánk errefelé esztendők óta?

– Magyarul beszélnek, hallám őket – lihegte Ernye –, odalent a malom alatt vertek tábort. Lőrincet lábánál fogva köték föl a fára, mint a taglózott birkát. Apám béterelte a nyájat az erdőbe, tova a gödör irányába, Ferke öcsémmel. Lehel bátyám lóra szökött hírt vinni Devecserre, én meg futva jövék, hogy benneteket óvjalak. Rejtőzködjetek, míg nem késő! Tán átmenekedhettek jószágostul öcséidhez, odaátra…

– Hányan vannak? – kérdezte Levente, összehúzott szemekkel. Arca kemény volt, mintha kőből faragták volna.

– Tizennégyet számolék egy rakásban – mondta Ernye –, de messze valék, fent a kökénybokrok megett, hogy ne lássanak. Nyolc szekeret is láték, meg asszonynépet s gyereket a szekerek körül. De lehet, hogy többen is voltak – tette hozzá –, s amit én láttam, az csak egyik nemzetsége valami átvonuló törzsnek. A füzes alá nem láthattam, márpedig táborozásra annál jobb hely nincsen…

– S magyarul beszéltek – tűnődött Levente –, biztos vagy abban?

– Biztos hát. Még káromkodtak is, mint ahogy nagyapánk szokott volt. Csúnyán.

Közben a juhok eleje leért a karám kapujához. A lányok már hozzá is kezdtek a fejéshez, s anyjok a szorítónál őrködött a többin, mire Levente, háta megett Ernyével odament hozzájok.

– Édesanyám – mondta a legény, s igyekezett uralkodni a hangján, hogy meg ne ijessze az asszonynépet –, hagyják a fejést most. Szedjék össze, amit vinni akarnak, én addig málhára nyergelem a lovakat. Amál, segíts anyádnak, te meg,

Zsóka, szedd össze a lábasjószágot, s tereld őket, ahogy tudod a gázló felé. Én majd összeszedem a gulyát odafönt az erdőnél.

Az özvegy arca elsápadt kissé, de egyenesen nézett a fiára.

– Mi baj van? – kérdezte.

– Rabló népek tanyáznak a közelben – felelte Levente, s már indult is, hogy összeszedje a lovakat –, Vazul bátyámat csúnyán kifoszták, azt mondja Ernye. Okosabbnak vélem, ha áthúzódunk öcséimhez egy darab időre, míg vagy odébb vonulnak, vagy összeverődünk nehányan, s elbánunk velök.

Előfordult máskor is, hogy kódorgó, garázda népség ellen fegyvert kellett fogjon a szomszédság, s asszonyt, jószágot ilyenkor menekíteni kellett erdők, nádasok közé. Így aztán az asszony csak sóhajtott egyet, s indult a ház felé. A lányok se kérdeztek semmit. Letették a juhtejes sajtárt, s végezték bátyjuk parancsát. Ernye is segített összefogdosni a lovakat, fanyerget, zsákot, batyut kötözni reájok. Kis idő múltával már vonultak is hosszú sorban lefele a füzesnek, ahol a gázló volt. Elöl az özvegy, a vezetéklóval s mögötte sorban a többi, zsákokkal, batyukkal, edényekkel megrakva. A lovak megett disznók, juhok s a négy fejős tehén. Amál és Zsóka terelte ezeket. Akkorra már a rideg gulya is ereszkedni kezdett lefele az erdőgerinc felől. Levente terelte a gulyát, ló hátáról, csattogó ostorral.

Ernyét elnyelte odafönt az erdő.

A lovak már elérték a füzest a terüvel, s egyenként kezdtek eltünedezni benne, amikor három lovas alakja bukkant föl a tó hajlatában. Miklósdomb irányából jöttek, a nádas mentén. Csak Levente látta meg őket fent a legelő oldalából, a lányokat eltakarta a dombhajlat. A legény megsarkantyúzta lovát, s nyomni kezdte a gulyát lefele. Ugyanakkor odalent a nádas mentén a három lovas is vágtára fogta. A kaszálórétet szelték keresztül, a szállás irányába.

– Ha tüzet vetnek a házra, anyjuk ne sirassa őket! – fojtogatta a legény torkát a harag, s keze önkéntelenül is csákány nyelét kereste a nyergen. De tudta, hogy a jószág fontosabb a háznál, s így csak szorította a gulyát, amilyen gyorsan csak lehetett, lefele a füzesnek.

Látta a három lovast eltűnni a kőrisfaliget megett, ahol a ház volt. Válla felett vissza-visszalesett, nem emelkedik-e füst a kőrisek mögül. Csak a pajta sarkában maradt kölykes kutya ugatása jelezte, hogy odaérkeztek az idegenek.

A juhok, disznók már a nádasban lehettek, s a gulya eleje is elérte a füzest. Amál és Zsóka kurjantozva irányították a vezértehenet a kanyargó ösvény felé. A többi engedelmesen követte. Levente megkönnyebbülten lélegzett föl ott fent a legelőn. Nehány perc még, s biztonságban lesznek a lányok is, a jószág is. Éppen fordított egyet a lován, hogy egy elmaradt tinó után eredjen, amikor újra megpillantotta a három lovast. A kőrisliget aljából bukkantak elő, s megeresztett kantárral vágtattak feléje. Hosszú lábú, gyors lovaik voltak. Arcukat is láthatta már, tisztán. Egyiküknek hosszú bajusza volt és sötét szakálla, de a másik kettő

fiatalnak látszott. Cifra ruházatot viseltek, s lovaik szerszáma csillogott a lefele hanyatló nap fényében.

A gulyát őrző két komondor kutya vad ugatással indult feléjök. Levente meghúzta a kantárszárat. Tudta, hogy lova nem állaná a versenyt. Anyja, húgai s a jószág nagy része biztonságban volt már amúgy is, mindössze időt kellett nyerni számukra. Szembefordult az érkezőkkel. Nyergére akasztotta a hosszú szíjostort, meglazította a csákány szíját kissé, majd kezébe vette az íjat, s nyílvesszőt húzott elő a tegezből. Aztán csak ült a nyergében mereven és várt.

Az érkezők meglassították lovaikat. Már csak ügettek, majd lépésre fogták. A békés szándék láttára Levente is odakurjantott az ebeknek, s azok abbahagyták az acsarkodást, csak morogva figyelték az idegeneket. A középső lovas idősebb embernek látszott, a másik kettő kamaszkorban volt még. Tollas föveget viseltek a fejükön. Nyergükön íj és tegez. Oldalukon cifra vadászkés. Harcra való fegyver nem volt velök. Levente megkönnyebbülten akasztotta vissza nyergére az íjat. Szeme azonban gyanakvó maradt továbbra is.

– Hé, legény! Ki embere vagy? – kiáltotta oda a bajuszos, megállítva lovát. Kemény, parancsoláshoz szokott hangja volt, melytől megborzolódott Leventében a vér.

– A magamé – felelt vissza keményen ő is.

– Ki jószágát őrzöd?

– A magamét.

A két kamasz rábámult, a bajuszos pedig mogorván mérte végig.

– Van neved?

– Adott az apám – felelte Levente kurtán.

A bajuszosnak megrándult az arca.

– De illendőségre nem tanított – vetette oda a szót hidegen, majd bőrkesztyűs kezével a szállás irányába mutatott. – Ez itt a bölényesi szálláshely, igaz-e? – kérdezte.

–Annak nevezzük – bólintott Levente.

– Ki lakja a házat?

– Anyám meg én.

Az idegen elgondolkozva nézett reá nehány pillanatig.

– Ha azt mondom, hogy nagyapádat Buzátnak nevezték, igazat mondok-e? – kérdezte végül is, kíváncsi szemmel vizsgálva a legény vonásait.

– Nagyapámat Vazulnak hívták – felelte Levente meglepődve –, az ő atyja volt Buzát, kinek sírját ott gondozzuk a diófák alatt.

– Az én apámnak is ő volt az atyja – felelte lassan az idegen –, én Miklós fia vagyok, László, ez meg az én két fiam, Vid és Béla. S téged miként nevezzünk, öcsém?

– Levente vagyok – vörösödött el a legény arca –, Gejzafia Levente. Miként tudhattam volna, hogy atyafiak vagyunk? Isten hozott errefele – dadogta zavartan –, nagyot néz ám édesanyám, ha megtudja!

– Hol van édesanyád? – kérdezte László. – A szállást üresen leltük.

Levente arca elsötétült.

– Rabló népek tanyáznak Miklósdomb alatt – felelte komoran –, azok elől menekedünk. Szerencsétek van, hogy nem botoltatok beléjök – tette hozzá fejcsóválva –, lovaitok miatt bizony véreteket vehették volna. Jó lesz, ha átjösztök velem öcséim szállására, ott biztosabb.

Már fordította is Levente a lovát, amikor László rászólt.

– Megállj csak – mondta –, ott táborozunk mink is, Miklósdomb alatt, de rabló népségnek színét se láttuk. Mindössze nehány gazdátlan jobbágyra bukkantunk, de azokkal már nincs baj.

Levente visszabámult reá a nyeregből.

– Jobbágy? – kérdezte meglepődve. – Az micsoda nép?

A kamaszok összenéztek, s elnevették magukat. László is mosolygott a bajusza alatt.

– Jobbágynak mondják az olyant, aki nemesi birtokon él – felelte jóindulatú, oktató hangon, majd egy rosszalló pillantással ráfagyasztotta a nevetést fiai arcára –, Miklósdomb és Bölényes nemesi birtok. László király adománylevele tanúskodik erről, amit még apámnak adott volt, s amit Kálmán király is megerősített pecsétes írásban. Távol valánk hosszú időre, az igaz – tette hozzá jelentősen –, s bizonyára gazdátlannak hitték, akik rátelepültek. Most azonban rendet hozunk ide, s akinek úgy tetszik, mehet másfele. Aki azonban maradni kíván, annak tudnia kell, hogy ki az úr s ki a jobbágy.

De a legény csak bámult reá a lóról, elmeredt szemmel, mintha nem is hallotta volna a szavakat.

– Ti vagytok hát azok, kik Vazul bátyámat vérében hagytátok? Kötél végén hurcoltátok meg nénémet s a lányokat? Lőrinc pajtásomat fára kötöttétek? Ti vagytok hát ama kurafiak? Anyátok ne sirasson…!

Úgy szakadtak fel belőle a szavak, mint farkas torkából a morgás. Aztán keze a csákány után nyúlt.

– Fájlalom, hogy cselédeim túlbuzgósága miatt rokoni vér ömlött… – kezdte mondani László, de a legény ingerült mozdulatára szeme megvillant, és sarkát belevágta lova oldalába. Az állat ágaskodva ugrott előre, egyenest Levente apró, sörényes lovának. A következő pillanatban László keze elkapta széles, nyersbőr övénél fogva a legényt, kiemelte a nyeregből, s aláhajította a legelő földjére.

Levente hemperegve gurult tova a lökés erejétől, gazdátlanul maradt lova pedig nyerítve iramodott alá a füzes felé, ahol akkor nyelte el a gulya utolsó barmait az ösvény.

– Ez megtanít arra, hogy máskor tisztességgel szólj uradhoz, paraszt! – dördült László úr hangja, majd fiainak intett. – Gyertek! – Azzal sarkantyúba kapta a lovat, s nyargalva indult vissza Miklósdomb felé, sarkában két fiával.

Másnap déltájban apró, tömött lovon Vazulfia Gejza özvegye ereszkedett alá a bölényesi gerincről a miklósdombi sátortábor felé. Egyedül jött. Kemény vonású, őszülő hajú, munkában cserzett kezű, szikár asszony. Álla alatt csomóra kötött, napszítta fekete kendővel a fején, hosszú háziszőtt szürke gyapjúköntösében férfi módra ülte a lovat, otromba, nyersbőrből készült csizmája megtöltötte a fakengyelt.

Az apró hegyi ló lassan ereszkedett alá vele a miklósdombi legelőn. A szekerek körül lézengő cselédek látták meg először. Csomóba gyűltek, s úgy bámulták az érkező asszonyt. Voltak, akik vigyorogva durva megjegyzéseket váltottak egymással. De az asszony mintha nem is hallotta volna a szavakat.

– Hol van uratok? – mordult reájok, kemény, parancsoló hangon, amitől nyomban ráfagyott a vigyorgás az arcukra. Nehányan alámutattak a patak felé, ahol fűzfák árnyékában a malom állott.

Ott lelte Lászlót s két fiát Gejza özvegye, a malom megett. Lábuk előtt véres emberroncs hevert elnyúlva a gazban. Lőrinc.

Az asszony megállította lovát, s nehány pillanatig elmeredve nézett alá az összevert legényre. Arca megszürkült, aráncok elmélyedtek rajta. Lászlóra nézett.

– Ti tettétek ezt vele? – kérdezte, s a hangja remegett az elfojtott indulattól –, te vagy ama László, a Miklós fia?

– Bölényesi és miklósdombi Erőss László vagyok – mordult vissza László barátságtalanul, míg fiai szájtátva álltak mellette –, Bölényes és Miklósdomb ura. S te ki vagy, hogy azt hiszed, számadással tartozom neked?

Az asszony nem felelt. Nehézkesen leszállt a lóról, odalépett Lőrinchez, s leguggolt melléje.

– Lőrinc, fiam – szólt hozzá szelíden –, én vagyok, megismersz?

A legény feldagadt arcában megnyílt kissé az egyik véres szem, s szájából érthetetlen hörgés szakadt föl.

– Szedd össze magadat, Lőrinc – mondta az asszony, s alája nyúlt –, hadd segítselek lábra. Fölteszlek a lóra, gyere.

Az asszony segítségével nehézkesen feltápászkodott az összevert legény, s vállára támaszkodva eltántorgott a lóig.

– Hadd emeljelek föl… így, na… még egy kicsikét, fiam. Itt a kötél, ni, várj, odakötözlek véle…

Egy darabig csak a legény nyögése hallatszott, ahogy megcsukló testét a nyereghez kötözte az asszony durva kenderkötéllel.

– Ő kezdte a verekedést – mondta László, magyarázkodva –, s még fához kötözve is tovább feleselt. Megérdemlé a bitang, amit kapott. Te vagy az anyja?

Az asszony mintha nem is hallotta volna a goromba szavakat. Végzett a kötéllel, megmarkolta a ló kantárát, aztán Lászlóra nézett, egyenesen a szemébe, s nézése éles volt, akár a kés pengéje.

– Vazulfia Gejza özvegye vagyok – mondta keményen –, ki Bölényest kapta volt örökségbe ama Buzáttól, ki elsőnek foglalt szállást ezen a földön. Ki, ha igazat beszélsz, neked is nagyatyád volt, Miklósfia László. Azért jövék, hogy rokoni szót váltsak teveled. De biza rossz helyre jövék. Ellenség vagy te, nem rokon. A mai naptól kezdve véres baltának éle van teközötted és miközöttünk, László, nemzetséged árulója, királyi nemesúr. Ármány s Ördöngasszony szánkáztassák alá lelkedet a kénköves pokolnak mélységes hetedik bugyrába!

Köpött egyet a földre, azzal megrántotta a ló kantárát, s lassan, egyenes derékkal elindult fölfele a dombon, a nyereghez kötözött, véresre gyötrött legénnyel.

László úr elmeredt szemmel bámult utána, majd ábrázata elkékült a haragtól, s felcsattant a hangja mint a korbácsütés.

– Semmirevaló pogány fajzat, rosszféle boszorkány, te! Takarodj innen, s eltakarodj a földemről csikasz kölykeiddel együtt, mert ha még egyszer meglátlak valahol, kalodába vetlek, úgy segítsen Isten, s tüzes vasszöget veretek ocsmány nyelvedbe! Ronda hegyiparaszt…!

De az asszony vissza se nézett, mintha nem is hallotta volna. Csak vezette a kis hegyi lovat fölfele a lankán, a bölényesi gerinc felé, s vitte szótlanul az összetört legény véres testét hazafele.

Még azon a napon, alig esteledett be, megveresedett délen, a tó hajlata megett az égbolt. Mikor kora reggel átnyargalt László a két fiával a bölényesi oldalra, már csak füstölő romjait lelték a háznak, amit még vén Buzát épített volt oda a tó fölé annak idején. Embernek, jószágnak nyoma se volt sehol. Csak a forrás csilingelt békésen a vastag derekú kőrisek alatt, s fent, a bekerített almáskertben nyári szél borzolta a lombot. Nyurga diófák ágain kíváncsi szarka csörgött, s László, ahogy ott ült nyergében, s komoran maga körül nézett, nem is tudott arról, hogy ama fűvel benőtt kicsike halom a dióskert sarkában nagyatyjának s nagyanyjának csontjait őrizte hűséggel. Miklósdombi és bölényesi Erőss László úr, királyi íjászmester nem is gondolt ezzel. Csak a fogát csikorgatta bosszúsan.

– Semmirevaló, pogány, vad népség – morogta a fiai felé –, csak pusztítani tudnak meg rabolni. De majd rendre emberré neveli őket is az ostor. Ami pedig ezt a kivénült sárkunyhót illeti – tette hozzá –, nem nagy kár esett azzal, hogy leégett. Ezt az egész oldalt itt legelőnek szántam amúgy is. A karámok megmaradtak, s az ügyelő pásztor számára összeütnek egy födelet hamar a cselédek. Palotásházat s csűröket Miklósdombjára építünk magunknak, ez a hely itt csak rideg marhának való.

Lent a tóhajlat bütüjében rikácsoló hódák kergetőztek. Fekete volt tőlük a tocsogó.

– Odanézzen, apámuram! – kiáltott fel Vid, az idősebbik fiú. – Ennyi sok hóda-madarat egy rakáson még életemben nem láttam!

– Gyerünk, nyilazzunk belőlük délebédre valót! – ujjongott föl Béla, a kisebbik. – Annyi van egyrakáson, hogy még a vaktában odaeresztett nyíl is célba talál!

– Eridjetek hát – bólintott az apjok –, de vigyázva gázoljátok a vizet, mert az ilyen lápos mocsár itt-ott lovastul elnyelheti az embert.

Még delelőre se jutott a nap, s máris egy jó tucatnyi kövér, fekete vízimadárral tértek meg a szekértáborhoz a legénykék. Csatakosak voltak derékig, de vidám szemükben csillogott a vadászat öröme.

– Még többet is hozhattunk volna – jelentették lelkendezve az apjoknak –, annyi ott a hóda-madár, hogy akár kővel lehetne leütögetni őket! El is neveztük a tavat Hódás-tónak!

– Legyen hát Hódás-tó a neve a mai naptól kezdve – bólintott László.

Cselédasszonyok nyomban nekiestek madarat kopasztani, s hamarosan fortyogott a szabad tűz fölött a katlan, készült a madárhús-leves.

– Jobban ízlik ez a tyúklevesnél is! – lelkesedett Béla, mikor végre hozzáfogtak az evéshez – Hódás-tó lesz az éléstárunk ezután!

Vid nem szólt semmit, de László nem állhatta meg fejcsóválás nélkül.

– Azért az aprójószágot se hanyagoljuk el, s mihelyt elkészülünk a csűrös kerttel, nevelhetünk csirkét is, ludat is, eleget. Ennek a te vízicsirkédnek a húsa kissé iszapszagú, bizony…

Béla már nyitotta is a száját, hogy védelmére keljen a hóda-madár húsának, de abban a percben lovas ember alakja jelent meg odafönt a domb tetején. Megeresztett kantárral jött alá, nyargalva a kökénybokrok mentén. Kesely lováról ráismertek nyomban. Mihály volt, a csikópásztor. Úgy sietett, mint aki baj hírét hozza.

László és két fia az úri sátor előtt ültek, hevenyészett padkán, térdükön cseréptányér a levessel, kezükben fakanál. Csak nézték az érkezőt. Habos volt Mihály lova. Le se ugrott róla, úgy kiáltott alá a nyeregből.

– Bitang tolvajok pányvát vetettek a nagy pej kanca nyakába, s odakötözték egy fához az erdő szélin! Eddigre tán a két csikót is megfogták, mert nem tágítanak a pej kanca mellől! A többit sikerült aláterelnem a patakhoz, de ha nem teszünk valamit, összeszedik ám azokat is!

De ekkor már talpon volt László úr, s a cseréptányért a levessel ledobta a földre.

– Hányan vannak?

– Hatot számoltam – lihegte Mihály, tenyerével törölve le a verejtéket arcáról –, de többen is lehetnek!

– Nyergeljétek a lovamat! – parancsolt László a szájtátva bámuló cselédekre. – Az úrfiak lovait is! Maradt még más ló a közelben?

– Mind odaát vannak! – lelkendezett Mihály. – Itt legeltek egész nap békében a patak mentén, aztán egyszerre csak vadméhekbe botlottak, vagy micsoda lelte őket, nekiindultak a hegyoldalnak, elöl a nagy pej kanca, magosra tartott fejjel, utána a többi, s mire ráocsúdok, hogy mi történik, már ott vannak a gerincen. Nyeregbe vetem magam én is, megyek utánok, de mire meglelem őket tova a nagy erdő széliben, már pányva van a nagy pej kanca nyakában! Megyek oda, még mielőtt kinyithatom a számat, úgy nekem esnek a tolvaj lopók, hogy alig győzöm menteni magamat! Hüjha, ilyet se láttam még! Azt se tudom, micsodák s honnan valók!

László szeme végigvillant a cselédek során.

– János! Sándor! Fegyvert fogjatok szaporán! Íjat, tegzet, csákányt. Mozogjatok!

– Mehetek én is, apámuram? – kérdezte Vid, izgalomtól csillogó szemmel.

– Mehetek én is? – visszhangozta Béla.

De László nem is nézett reájok. Hosszú, indulatos léptekkel sietett a sátor felé, s csak a válla felett mordult vissza.

– Lovaitokra szükség van. Hadviselt emberek dolga ez. Ti az ittmaradtakkal viseljétek gondját a tábornak, s készen legyetek, ha netalán rajtatok ütnének valami lopók, míg én odavagyok.

Alig telt nehány perc, már jött is kifele a sátorból megint, páncélingesen, sisakkal a fején, nehéz csatakarddal az oldalán. Kezében kedvenc íja, vállán sastollas nyílvesszővel tömött tegez.

A két hadviselt, marcona cseléd nyeregben ült már akkor. László végignézett rajtok, aztán lóra szökött ő is.

– Gyerünk!

Dübörögve vágtattak el fölfele a kökénybokros legelőoldalon, Mihállyal a nyomukban. Szemközt a lenyugvó nappal, mely úgy ült ott a borzas erdőgerincen, mint egy nagy veres tűzgolyó, melynek szikráitól kigyúltak a vízmosásos hegyoldalak mindenütt, amerre csak ellátott a szem.

Hamarosan meredekké vált a lanka, elmaradtak odalent a patak fűzfái, mély vízmosásokat kerülgettek, s végül nehezen szuszogó, kihabosodott lovaikon elérték az erdőgerincet, s annak mentében vágtattak tovább, egyre fölfele, a főgerinc felé.

Ott már lépésre kellett fogják a lovakat. A vízválasztó főgerinc élén frissen ásott földhalom feketéllett, embernél is magosabb, tetejében hántott cserfa karóval. Alig nyíllövésnyire ettől egy másik, majd egy harmadik, a főgerinc élét követve.

A harmadik halomnál Mihály lefele fordította lovát, a gerincen túlra. Az erdő itt megszakadt, s meredek vízmosáson ereszkedtek alá egy gödörbe. A gödör alján erdő kezdődött újra, magos szálaserdő, szép füves tisztásokkal tarkítva. Az erdő szélén tűz körül emberek ültek. A napnak már csak a veres taréja látszott messze tova, a Szamos völgyén túli dombok borzas gerincei megett, s ahogy egyre alább ereszkedtek a gödörbe, hamarosan ez a taréj is eltűnt. Csak a tűz fénye csillogott,

mintha a lehunyó napnak egy ottfelejtett kis szilánkja lett volna. A tűz megett a nagy pej kanca, fához kötözve. Fölemelte a fejét és izgatottan nyerített. Odébb, a fák közötti kis tisztáson békésen legeltek a többi lovak.

A lovasok lassan ereszkedtek alá a meredek, füves hegyoldalon. A tűznél hat ember ült komolyan, szótlanul. Egy őszülő, szakállas és öt fiatalabb legény. Hajukat varkocsba kötve viselték, ősi módra, gúnyájuk cserzett bőr, puha, kényelmes. Térdükön íj, keresztbe fektetve. Kezük ügyében balta, csákány. Csak ültek ott, szótlanul.

Valami húsz lépésnyire a tűztől László megállította lovát.

– Sándor, oldozd el a kancát – szólt oda a fegyveres cselédnek.

Sándor előreugratta a lovát, majd megkerülve a tüzet a nyihogó kanca felé léptetett.

–Aki kezet emel rá, nyilat kap a hasába – mordult László a tűznél ülőkre.

Azok összenéztek, majd a szakállas vénember lassan lábra állt. Hatalmas szál ember volt.

– Már egyiktek se élne, ha úgy akartuk volna – szólt vissza komoran, s a hangja mély volt és dörmögő, mint a medvéé –, nyilaink messzire visznek és célba találnak. Te vagy az, akit Lászlónak mondanak?

– Nemes miklósdombi és bölényesi Erőss László vagyok – mordult vissza László úr a nyeregből –, királyi íjászmester. Melyiktek vetett pányvát a lovamra?

– Az én nevem Vazulfia Ákos – felelt vissza ugyanúgy a szakállas –, én pedig azt kérdem tőled: melyiktek gyilkolta le Vazul öcsémet bitangul, túl ezen a gerincen, saját hajlékában? Melyiktek vonszolta el asszonyát s lányait? Erre felelj, király micsodája, László?

– Sajnálom, ami öcséddel történt, vénember – vonta meg László a vállát, s hangja valamivel csöndesebb lett –, földemen lelték embereim, s mikor ellenök fordult, biza valamelyikük megüté erősen. Asszonyának s lányainak nem esett bántódásuk. Maradhattak volna, de menni kívántak, s így útjokra bocsátottuk őket. Mindez azonban nem tartozik reád. Lovaimért jöttem.

– Azokat viheted most az egyszer, László rokon, király cselédje – mordult vissza az öregember, keményen –, de tanuld meg te is, szolgáid is, hogy ezt a földet itt Vazulgödrének mondják, s a gerincen innen, ahol a határhalmokat látád, se neked, se jószágodnak keresni valója nincsen! Aki általlépi a mezsgyét, legyen az ember vagy barom, nyilat kap a két szeme közé! Érjük egymást, László?

– Elébb a királyi levelet mutasd meg, orcátlan paraszt – dörrent alá türelmét vesztve László a nyeregből –, mely királyi pecséttel neked ítéli ezt a földet! Ameddig ilyet nem mutatsz, addig a Szent Korona birtoka ez, s annak adományozhatja a király, akinek akarja! Ez a rend, s jó lesz, ha megtanulod, mielőtt csákánnyal verik a fejedbe!

De ettől a beszédtől már lábra szöktek a legények is. Zúdult belőlük a felgyülemlett harag.

– Azt a keserűségit a fattyának!

– Mit gondol ez, kivel váltja a szót?!

– Édösapám, hadd üssük már le a lóról ezt a nagyszájú garázdát!

– Király cselédjét! Papok kaptafáját! Idegenek talpnyalóját!

– Hijnye, a keservit…!

Rá is rontottak volna Lászlóra, mint a farkasok, ha a nagy darab vénember rájok nem mordul, mint bika a borjakra.

– Csönd legyen itt, míg én viszem a szót!

Olyan csönd is lett egyszerre, hogy hallani lehetett a lovak fújtatását. Csak a szemük izzott a legényeknek, s öklük markolta görcsösen a balta nyelét.

– Oldd el a kancát, szolga, s vidd – szólt oda Vazulfia Ákos Sándorhoz, kinek keze mintha ráfagyott volna a kötélre –, terelheted vele a többit is, ahova valók. Mink nem vagyunk sem rablók, sem útonállók. Másét nem kívánjuk. Ami azonban a mienk – fordult vissza Lászlóhoz, s hangja megkeményedett megint –, azt mink megvédjük, az egész világ ellenében is, ha Isten úgy kívánja! Most pedig eredj, s szemem elé ne kerülj többet, Miklósfia László! Nevedet kitöröljük Buzát nemzetségéből, s a rovásfáról lefaragjuk még az emlékedet is! Önvéred gyilkosa, rokonaid megrablója, élj meg hát közöttünk, ha tudsz. De ha csak egy marékra való eszed is van, összeszeded szolgáidat, s visszatakarodsz velök oda, ahonnan jöttél, mert a te számodra, királyi nemesúr, csak bajt terem itt a föld, s keserű szomszédságot! Hordd el magad.

Azzal bozontos vén Vazulfia Ákos hátat fordított az úri rokonnak, mintha ott se lett volna többé.

– Sajnállak, tudatlan vénember, mert bolondságot beszélsz – szólt alá László a lóról, visszafojtott haragtól remegő hangon –, butaságodról nem tehetsz, s így most az egyszer megbocsátom orcátlanságodat. Jól vigyázz azonban, mert ha még egyszer belém kötsz, megbánod azt is, hogy a világra születtél!

Azzal sarkantyút adott a lovának, s nyargalva indult vissza a gerinc felé. Mögötte a három cseléd hangos kurjongatással terelte hazafele a megtalált lovakat.

Másnap aztán szigorú parancsot adott Mihálynak, hogy tegyen béklyót a vezérkanca lábára, s ügyeljen arra, hogy a lovak még csak a főgerinc közelébe se kerüljenek. A patak két oldalán jobb volt a fű amúgy is, s nincs értelme annak, hogy a kopasz vízmosásokat legelje a jószág, magyarázta fiainak.

Gejza özvegye, Levente fiával, új szállást foglalt magának a mocsarakon túl, félnapi lójárásnyira bent a lakatlan Mezőség közepén, egy tiszta vizű kis patak fejében, amit később Özvegypatakának nevezett a szétszórt tanyák népe. Fiai azon voltak elébb, hogy erőszakkal visszafoglalják anyjuk részére Bölényest. Készséges segítséget is kaptak volna ehhez az ombozvölgyi, légeni, mócsi kabar vérű szomszédoktól, s a devecseri rokonok is örömmel lóra kaptak volna Buzát örökének megmentésére. Göczfi Imre fia, Dénes azonban, aki fiatal korában a

szamosvári várnagyot szolgálta, lebeszélte őket erről. Ha Erőss Lászlónak királyi levele van, mondta Imrefia Dénes, akkor a szamosvári várnagy fegyvereseit segítségül hívhatja bármikor. S ha ez nem lenne elég, hadat is küldhet a király azok ellen, kik Bölényeshez való jussát háborgatni merik. Legokosabb tehát új szállást foglalni, amíg lehet, s gondoskodni arról, hogy a földhöz való birtokjogot levélbe írják a papok, s a levélre rákerüljön a várnagy pecsétje is, tanúbizonyságképpen. A göczi völgy jussát s az ahhoz tartozó legelőket, erdőket még öreg Imre lebiztosította ilyen módon annak idején, s példáját követték Devecser fiai is. Ára volt a pecsétes írásnak, az igaz. A papok beírták a neveket a nagy könyvbe, s a gyermekek fejére vizet öntöttek az új Isten nevében. Tizedet is vettek évente, a király javára. De ennek ellenében békében hagyták az embert, s a határmesgyéket nem háboríthatta senki.

De Gejza özvegye hallani sem akart a papokról, sem a várnagy pecsétes leveléről. Ehelyett Özvegypataka s Gyekedombja között feleúton sáncokat ásattatott a fiaival, amikor egyéb dolguk nem volt, s a sáncok közé földvárat építtetett velök.

– Majd innen véditek meg, fegyver erejével, ami a tietek – mondta –, ha úgy fordul a kocka. De nem mozdultok, tapodtat sem többé!

Amikor elkészült a földvár, Levente költözött beléje, Mócs gödréből hozott Omboz véréből való asszonyával. Ő volt az, aki két évvel később mégiscsak elment a szamosvári papokhoz pecsétes írásért, s hagyta, hogy újszülött fiára ráöntsék a keresztvizet. Pontosan abban az esztendőben történt ez, amikor Erőss László jobbágycselédei urok parancsára elvetették a Mezőség szíjas fekete földjébe az első búzamagot.

A magnak valót vadászcimborájától, a szamosi várnagytól vásárolta László. S mert azt a tanácsot kapta vele, hogy fekete földbe vesse, méghozzá laposba, hol a tavaszi olvadás nem mossa ki a zsönge gyökeret, ilyen föld pedig sem Miklósdombon, sem Bölényesben nem volt, csupán a tavak mentén, ott pedig tavasz derekáig mindent ellepett a meggyülemlett hólé, László úr átküldött hat ekét a tó túlsó oldalára, ott is az első dombgerincen túlra, ahol pontosan olyan volt a föld, amilyent a várnagy szerint a búzamag megkívánt. Jó magosan, szelíd lankájú, széles, nagy teknő terpeszkedett ottan, mely valamikor tó lehetett talán, de kifogyott belőle valamiképpen a víz, s csak a kövér, fekete föld maradt hátra.

Ezt a teknőt kezdték el szántani a miklósdombi ekék egy meleg nyár végi napon. Jó messzire volt az a hely, mert előbb meg kellett kerülni a tavat, átgázolni a Békás patakon, túl föl az erdő szélére azt követve jó darabig, mindég a tó felett, aláereszkedni a másik oldalon, majd újra átkelni egy kicsi patakon, s újra föl egy domboldalon, ahonnan már nem látszott a tó, s azon a gerincen túl ott volt a lapos teknő. A hat eke tehát úgy ment ki oda, hogy ember is, jószág is ott kellett éjszakázzon mindaddig, amíg elkészült a munka. Ebből a célból aztán félfödelet emeltek maguknak a jobbágyok egy kis forrás felett, ahol szép kövér fű nőtt az

ökrök számára is, László úr pedig négy ásós, baltás cseléddel körüljárta a gerinceket, s mezsgyehalmokat emeltetve a megfelelő helyeken hozzácsatolta az újonnan foglalt földet a miklósdombi birtokhoz. S mert búzavetés céljából tette ezt, el is nevezte az új foglalást tüstént Búzateleknek.

László úr új birtokát mindössze egy hosszú erdőgerinc választotta el az özvegypataki forráskatlantól, ahova a földvárat emelték volt anyjuk parancsára Gejza fiai. Mégis eltelt két hónap, míg Levente észrevette az új mezsgyedombokat, a nagy gyertyánerdőn túli kopasz gerincen. Magányos bölénynyomot követve vetődött arra, s mert kíváncsi volt az új szomszédságra, elhagyta a nyomot, s aláereszkedett a széles teknőbe, ahol a kis forrás fűzfái alatt megpillantotta a födelet, s odébb a jókora, fölszántott földet.

Meleg, kora őszi esők csírába szökkentették a búzamagot, s a vetés zsenge zöldje feltűnt a fekete rögök között. Levente megcsodálta a vetést, s mert búzát nem látott még soha, rozsnak gondolta. De a födél alatt nem lakozott senki. Hideg volt a tűz hamuja is. Embernek, jószágnak nyoma sem volt sehol. Egészen a tó feletti gerincig elment Levente, abban a reményben, hogy valahol csak rábukkan az új szomszédok szállására. A bevetett föld terjedelméből ítélve jómódú, nagy családú népek lehettek. Azonban még a tó környékén sem lelte nyomukat.

Ahogy ott állt, kissé csalódottan és megzavarodva a tó feletti gerincen, szeme fölkereste a régi, jól ismert vidéket túl a tavon. A bölényesi lejtőt, a kőrisfa ligetet, melynek hónaljában még mindég ott éktelenkedett az a csúnya fekete folt, a régi otthon üszkös emléke. A gyümölcskert felett szétszórt jószág legelt. Apró hangyáknak tűntek a messzeségen át.

Miklósdombot eltakarta a hajlat. Kéken és mozdulatlanul nyújtózott el odalent a tó, nádasok sötét keretébe zárva, tükrén itt-ott bukfencet hányva megcsillant a napfény.

– Régen nem ettünk halat – futott át Levente agyán a gondolat –, pedig erősen kedvelte volt anyánk a csukát…

A gondolat megkeseredett a torkában, ki kellett köpjön tőle. Orrát is kifújta utána. Aztán csak megfordult, s elindult a gerinc mentén hazafele. Egyszer se nézett vissza.

Otthon aztán odaszólt asszonyához, mielőtt aludni tértek volna.

– Az erdőn túl mezsgyehalmokat emelt valaki. Földet is szántott. Jó lesz, ha benézek Szamosvárra, s írást csináltatok valamiképpen a földről, mielőtt másvalaki meg nem előz ebben. De anyám előtt hallgass – tette hozzá –, minek háborgatnánk ezzel…

Így történt aztán, hogy még az őszi esők beállta előtt Levente bément a papokhoz, s megalkudott velök. Egy üszőbornyúért s két süldőmalacért levelet adtak a papok, király nevével, cifra latin nyelven, mely állítólag tanúskodott, hogy egy bizonyos Földváry Leventének s vérbeli leszármazottjainak törvényes jussuk van mindama földekhez, amit a szabad mezőkből maguknak foglaltak a

miklósdombi és bölényesi tavak völgyétől keletre, Devecser völgyétől délre, a nagy gyertyánerdő s a rókás nádasliget között, Özvegypatakának nevezett vízfolyás mindkét oldalán, gerinctől gerincig, patak forrásától patak torkáig, miképpen azt a határhalmok Isten s ember előtt hűséggel igazolják.

Aztán csak a határhalmokat kellett megásni, s levinni a gyermeket a papoknak, hadd öntsenek vizet reá, az új Isten nevével. Még nevét is beírták a nagy könyvbe: Földváry Gejza István, kinek apja Levente, anyja Réka. Az István nevet a derék papok aggatták reá, mondván, hogy keresztény gyermeket két név is megillet. Javasolták azt is, hogy tíz aranypénzért címert írathat magának a királyi címerkészítőkkel, s a nemesi levelet király pecsétjével ráadásként kapja. De Levente csak legyintett erre. Okosan is tette. Huszonkilenc évvel később, az Úrnak 1157. esztendejében, Földváry Gejza István, vitézi tetteinek elismeréseként nemesi oklevelet kapott Második Géza királytól. Ugyanabban az évben bölényesi és miklósdombi Erőss Vid fia, Vid asszonyt rabolt magának Omboz nemzetségéből, s ebből származó háborúság során földig leégett a miklósdombi palotásház. Omboz népére pedig rászabadult a nagyurak haragja.

A palotásházat, a körülötte lévő csűröket, istállókat és jobbágykunyhókat még László úr építette volt oda a tó fölé, a kerek dombra, hosszú évek során, ahogy jószága növekedett. Ménese, gulyája, disznócsordája és birkanyája megtöltötte a legelőket az ombozi határtól tova föl a sóskúti gerincig. A láposi hegyekből alátelepített tót ajkú jobbágyai megtanulták a magyar szót, s kunyhóik két hosszú sorban helyezkedtek el a kerek domb alatt, elválasztva a úri kertet a tóparti disznólegelőtől. Mivel a szántóföldek túl voltak a tavon, hogy legelő jószág ne tehessen kárt a vetésekben, magos földsáncot emeltetett László a Malom-patak torkától egyenesen a sátés mocsáron át a túlsó oldalig, hidat is építtetett a közepébe, árokba kényszerítve alatta a tó lefolyó vizeit, s ott jártak át igái, szekerei a szántóföldekre. Ezen a hídon keresztül hordták át a termést is a malom alatti csűrökbe, ahol ősztől tél derekáig cséphadarókkal verték cselédei a búzát, rozsot, zabot és kölest. Kemény keze alatt így virágzott ki rendre az isten háta megetti vad Mezőség első nemesi uradalma. Csikóit, tulkait arannyal fizették a kolozsvári, szamosvári, dési és tordai kalmárok, s tél idején a szamosi és kolozsi várnagyok vásárolták fel tőle a vágódisznót meg a kenyérnek való fölös búzát.

Akkor már régen egymagában lakozott László úr a palotásházban, mint a mogorva kanfarkas. Fiait a vajda udvarába küldte volt, apródul. Onnan Vid, az idősebbik a jó Béla király udvarába került, kamarás legénynek, Béla pedig a csanádi ispán keze alatt forgatta kardját a déli végeken. Később feleségül vette Henrik szörényi gróf leányát, s az al-dunai tartományban kapott királyi birtokot, Hosszúmezőtől délnyugatra. Sem apja, sem bátyja színét sem látták többé.

Béla király halála után azonban az új király, Géza, elküldte Videt az udvari szolgálatból. Előbb mint a zerinvári lovas portya tisztje szolgált Horvátföldön,

majd királyi zászló alatt a dalmát partvidéken vitézkedett. Gazdag dalmát leányt vett el feleségül, de hat évvel később őt is, asszonyát is lemészárolták a fölkelők, s egyetlen fiúgyermekét, az ötéves Videt egyik hűséges katonája kimentette valamiképpen, s többhónapos fárasztó lovaglás után megérkezett vele László úrhoz, Miklósdombra. A katonát Mártonnak nevezték. Erőss László magához vette unokáját, s Mártont hálából ménesgazdává tette a birtokon. Így történt aztán, hogy kicsi Vid, ahogy nagyapja nevezte, vagy Vid úrfi, ahogy a cselédek szólították, ott sarjadt legénnyé, ahol száz évvel ezelőtt dédnagyatyja szállást foglalt magának a lakatlan pusztaságban.

A Harcsás-tó partján jobbágygyerekekkel hancúrozott, s a Hódás-tó tocsogóiban tanulta meg az íj használatát. Vadkanra vadászott nagyapjával a bölényesi gerincek bozótos tölgyerdeiben, s farkast nyomozott a nagy mocsár nádasai között. Itt találkozott össze Mikolttal.

Tizenhét esztendős volt akkor. Akár csak annak idején édesapja, kalandra vágyott ő is. Akkori szokás szerint nemesifjak helye nagyúri udvarok körül lett volna, azonban László úr hallani sem akart arról, hogy egyetlen unokáját útnak eressze. Veszekedő örökösöktől abban az időben vásárolta volt meg a göczi völgy kövér, búzának való laposát s az attól nyugatra fekvő ligetes legelőket, tova föl a sóskúti erdőgerincig. Vazulgödrét is szerette volna megvásárolni Ákos unokájától a sós kúttal együtt.

– A te jövendőd itt van, ezen a földön – mondogatta keményen –, s nem más ember födele alatt, még ha király is legyen. Olyan birtokot hagyok itt reád, aminek nem lesz párja széles Erdőelvén!

Így aztán fiatal Vid kalandvágya számára csak az erdők és nádasok maradtak.

Abban az évben különösen kemény tél nehezedett a Mezőségre. Olyan mélyen befagyott a tó, hogy amikor a cselédek nekifogtak a náddal borított jégvermek megtöltésének, alig tudták kibaltázni a tóból a jeget. A láposi, radnai és naszódi hegyekből csordástól jöttek alá a farkasok, és nem múlt el éjszaka anélkül, hogy valamelyik karámra rá ne estek volna. Egészen a jobbágykunyhókig elmerészkedtek, s egyik őrző kutyát a másik után falták föl. Vid minden éjszaka kint aludt birkabundába göngyölődve valamelyik karámnál. Biztos kézzel használta az íjat még a félsötétben is, és farkasvér föstötte vörösre a havat a karámok körül.

Aztán megjött a tavasz. A nap melege megtottyasztotta a domboldalak havát, ezernyi csermely csörgött alá a tél szennyes levével, a tó vize meggyűlt, s elöntötte a réteket. Vízmosások kopaszán kivirágzott a martilapu is. Azonban a farkasok nem mentek el, mint máskor. Behúzódtak az erdők bozótjába, nádasok szigeteire, ahonnan nem lehetett kivakarni őket, s éjjelenként továbbra is a nyájak körül ólálkodtak. Ez pedig bajt jelentett. Közeledett az idő, amikor újra legelőre kellett bocsátani a jószágot. S annyi sok állat megvédésére egy hadsereg nem lett volna elegendő. Tenni kellett tehát valamit.

A tó menti nádszegélyt még a tél folyamán levágták s behordták a jobbágyok kévékbe kötözve födélnek. Ami ott maradt, azt felgyújtották, hogy ne lehessen rejteke farkasnak, rókának. Bölényesen túl azonban még ott volt a nagy mocsár, érintetlenül. Nádasok, sátés tocsogók, tömött fűzfa ligetek rengetege, ahol ezer farkas is megbújhatott volna, könnyűszerrel. Szennyes árvíz lepte ugyan körös-körül, de valahogy mégis csak tüzet kellett vetni reá, s kiperzselni belőle a farkasokat.

Vid tehát elindult egy reggel, önmagában, gyalogszerrel, hogy megjárja a nagy mocsár minden oldalát, s kigondolja a legmegfelelőbb tervet. Szemével lássa, hogy hol milyen mély a víz, melyik oldalról közelíthetik meg a nádast a fáklyás jobbágyok, s hova kell állítani az íjászokat, hogy minél több farkast elpusztíthassanak.

Csak íjat vitt magával, nyilakkal tömött tegezt és kurta vadászkést.

Bölényes alatt, az ombozvölgyi rét csücskében, ahol valamikor régen vén Buzát bölényekre lesett a kölesföld sarkában, teljesen víz alatt volt a gázló, s a füzes is derékig állt a sárga színű, agyagos hólében. Az omboziak rétjét is víz borította.

Térdén felül gázolt benne, de átjutott a túlsó oldalra, ahol az ombozi legelő lejtője lenyúlt a nádasig. Itt szárazon haladt tovább. Bocskoraiban szortyogott a víz. A nádas mentén víz volt mindenütt, de azért fáklyás ember belegázolhatott volna, hogy tüzet vessen a kiszáradt nádcsomókra. Onnan a szél vihette volna a tüzet tovább, kedve szerint.

A völgy kanyarján túl emelkedéshez ért. Keskeny földnyelv nyúlt bele a nádasba, amit két oldalról fűzfabokrok szegélyeztek. A víz nem ért odáig. Száraz volt a talaj a fűzfabokrok alatt is. Nád se nőtt ott, csak száraz füvek tömöttődtek jó darabon. A száraz fű szegélyéből nyúl pattant elő, s iramodott fölfele a legelőnek. A földnyelv közepén kitaposott ösvény vezetett be a mocsarak közé. Farkasösvény. Friss nyomok, régi nyomok, mélyen betaposva a nyirkos földbe, mindkét irányban.

– Itt van hát az ösvényetek… – gondolta Vid, elégedetten –, ha tüzet vetünk reátok a másik oldalról, erre menekültök majd…!

Már éppen menni akart tovább, amikor bent valahol a földnyelv végiben megreccsent egy ág. Száraz fű zörrent.

Ügyelve, hogy zajt ne okozzon, kihúzott tegzéből egy acélhegyű vesszőt, s íjára fektette. Lassan leguggolt egy kis száraz fűcsomó mögé. Tova, a földnyelv végiben valami mozgott. Jött. Közeledett. Egy fűzbokor is megmozdult. A legény megfeszítette az íj húrját. Aztán a következő pillanatban egy leány feje jelent meg a bokor felett. Hullámos, fekete haj, magos, tiszta homlok, ragyogó, zöldeskék szempár, egyenes orr, szép, szabályos arc, keskeny, piros ajkak. Egy pillanatig egymásra meredtek, az íjat feszítő legény és a meglepett tekintetű leány. Aztán a leány kilépett a bokrok közül, a farkasösvényre.

Karcsú alakját puha őzbőrből készült öltözet takarta: sallangos, hímzett ujjas, bokorugró köntös, piros zsinóros lábravaló.

– Mi az ördögöt keresel itt? – csattant fel a legényből a feszültség. – Majdnem farkasnak néztelek!

A leány elnevette magát. Szép, csilingelő nevetése volt.

– Nem sok farkast láthattál! – jegyezte meg csipkelődve.

Vid arca elvörösödött. Nyilát visszatette a tegezbe, íját vállára lökte. A leány közelebb jött az ösvényen, s még mindég mosolygott. Karján kicsi vesszőkosár csüngött.

– Nem tudod, hogy farkasok ösvényét járod? – feddte meg a legény. – Mi lett volna, ha helyettem egy éhes falkával találkoztál volna össze?

– Semmi – biggyesztette el a leány a száját –, engem nem bánt a vadállat. Csak a szemükbe kell nézzek. Ha rád nézek, te is elszaladsz.

A legény elvigyorodott.

– Próbáld meg.

Alig két lépésre tőle a leány megállt. Kiegyenesedett, arca elkomolyodott, s szemeit mereven rászegezte. Nagy szemei voltak, zöldesek, mélyek. Mintha nézése belefúródott volna egészen a szívéig, a legény valami furcsa szédülést érzett.

– Nem félsz tőlem? – kérdezte a leány mély, puha hangon. – Boszorkány vagyok!

Aztán hirtelen kicsattant belőle a nevetés, és elvágta a varázslatot. Vid megrázkódott.

– Nagyon szép vagy – mondta szinte áhítatosan –, de boszorkányok nincsenek, még Kálmán király törvénybe íratta! Csak angyalok vannak…

A leány lesütötte a szemeit, és arcának selymes barna színe kissé mintha megpirosodott volna. Hosszú, fekete szempillái voltak. Dús, göndör éjfekete haja vállán alul ért. Valóban nagyon szép volt.

– Az én nevem Vid – mondta halkan a legény –, téged hogy hívnak?

– Mikolt vagyok – felelte halkan a leány, és nézése kíváncsi volt –, hova való vagy, Vid? Nem láttalak még erre.

A legény fejével lefele bökött, a tó irányába.

– Miklósdombról vagyok.

A leány meglepetten nézett reá. Arca kissé elfelhősödött.

– Ama László úr szolgája vagy?

Vid megrázta a fejét.

– Nem. Unokája vagyok.

– Oho… – hökkent meg a leány, és arca hirtelen hideg lett, mint a jég –, mennem kell – mondta és lépett egyet, hogy kikerülje a legényt.

– Még mindig nem mondtad meg, hogy mit keresel itt? – kérdezte Vid, tréfálkozó hangon.

– Gyógyító lapit, sebre valót – felelte gyors szóval a leány, de anélkül, hogy ránézett volna –, innen szoktuk volt hozni, a bokrok közül. De még korai, úgy látom. Nem sarjadt ki.

Menni akart, de Vid egy gyors lépéssel útját állta.

– Várj. Hol van a szállásod?

A leány fölmutatott a dombtető felé.

– Odatúl. Miért?

– Apádnál, anyádnál tiszteletemet tenném – hadarta sebesen a legény, és arca újra kipirosodott, le a nyakáig –, átlovagolnék holnap, jó? Látni akarlak.

A leány szája megrándult, tekintete megkeményedett.

– Félek, bátyáim ostorral vernének el onnan. Idegenekkel cimboráló, király talpát nyaló, saját nemzetségét kifosztó úri sarjaknak nincs keresnivalójuk szabad népek között!

Vid arca elsápadt.

– Micsoda beszéd ez! – tört ki belőle rekedten a szó. – Ki tanított erre?

– Édesapám uram és testvérbátyáim! – felelte keményen a leány, és hangja hideg volt, mint a jég. – Most pedig eressz utamra. Nem vagyok jobbágyod!

A legény félrelépett az útból.

– Szép vagy, Mikolt – suttogta száraz torokkal –, még ha boszorkány is vagy, akkor is te vagy a legszebb! Holnap délutánra ott leszek, atyádnál!

A leány felemelt fejjel, mereven elhaladt mellette, de nehány lépés után megállt és visszafordult.

– Azt mondják, minden jobbágyleányt ágyadba rendelhetsz, amikor jólesik – csattant gonoszul a hangja –, s aki nem engedelmeskedik minden parancsodnak, azt megkorbácsoltatod. Igaz-e?

Zölden izzott a szeme, mint éjjel a macskáé. Olyan gyönyörű szép volt, hogy Vidnek egy pillanatra még a lélegzete is elakadt. De aztán elfutotta a pulykaméreg. Odaugrott a leányhoz, s elkapta a derekát.

– Adta boszorkánya! Gonosz nyelvedért megfizetsz!

Erős karjával magához szorította a karcsú leánytestet, s fölgerjedve hajolt előre, hogy megcsókolja. A leány villámgyors mozdulattal gyöngyháznyelű kiskést húzott elő övéből, s hegyét nekifeszítette a legény mellének.

– Ha el nem eresztel nyomban, beléd döföm! – sziszegte a fogai között, szikrázó szemekkel.

A csillogó kicsi kés hegye belemélyedt a durva bőrzekébe. Vid eleresztette.

– Vadabb vagy a hiúzmacskánál! – nevetett a legény nekivörösödve. – Tetszel nekem, Mikolt! Enyim leszel, még ha addig élek is!

– Még addig sem élsz, ha nem ügyelsz magadra! – csattant vissza a leány szava, haragosan. Majd megrázta a fejét, mint a makrancos csikó, hogy dús fekete haja arcát csapkodta, azzal sarkon fordult, s egyenes derékkal, gyors, indulatos léptekkel otthagyta a legényt, s indult fölfele a domboldalon.

– Otthon légy ám holnap! – kiáltott utána Vid, de a leány mintha nem is hallotta volna, csak ment, fölemelt fejjel, dacos tartással fölfele a dombon.

Délután volt már, amikor Vid fáradtan, csatakosan hazaérkezett Miklósdombra. Nagyapját a malom melletti nagy csűrnél találta. A cselédek, jobbágyok félhavi járandóságát osztotta éppen, búzalisztben, rozslisztben, zsírozónak való sózott szalonnában.

– Három oldalról egyszerre vethetünk tüzet a nagy mocsárra – jelentette Vid –, víz van ugyan mindenütt, de be lehet gázolni a nádig a tűzzel. Onnan aztán a száraz nád ég majd a víz ellenére is. Az ombozi legelők felé eső negyedik oldalon két farkascsapást is találtam. Ha azokat elálljuk, bétömtük a zsák száját.

László úr figyelemmel hallgatta unokája beszédét.

– Üljetek lóra Mártonnal – mondta utána –, s iramodjatok át Szava szállására. Mivel övékkel szomszédos a nagy mocsár, illő, hogy meghívjuk őket is a farkasvadászatra. Márton ismeri a járást. Múlt nyáron két kódorgó csikóját vitte vissza Szavának. Add át neki is, családjának is szomszédi köszöntésemet, s mondd el, hogy mit tervezünk. Nekik is jó, ha megmentődünk a beste dögöktől!

Nyugvóban volt már a nap, amikor Vid úrfi és Márton, a ménesgazda, átgázoltak a megáradt ombozi réten, felvágtattak a legelő lankáján, s aláereszkedtek a gerinc megetti ligetes gödörbe, ahol Szava szállása terpeszkedett egy kicsike patak két partján. Innenső oldalon a karámok, pajták, szénásfödelek, átellenben, az erdő felől a kerek, sátor formájú, fából ácsolt és náddal fedett lakóépületek. Középen egy nagyobb, sütésre, főzésre, ebédelésre való, ahol az egész család elférhetett együtt a tűz körül, s körülötte félkörben négy kisebb, hálásra való.

Egy féltucatnyi szőrös nagy komondor éktelen ugatásba kezdett, amikor a két lovas feltűnt a domboldalon. Az egyik födeles karámból, ahol alighanem az ellős juhokat tartották, mert szép, zölden száradt erdei széna megtottyant maradékboglyája szomorkodott mellette, egy görbe hátú, nehéz mozgású, szakállas, alacsony ember cammogott elő és ráordított a kutyákra.

– Nye! Csiba, nye!

A komondorok elhallgattak. Csak álltak keményen, mint a megbundásodott cövek, s figyelték az érkezőket. A kis pataknál három süvölvény gyerek játszott a vízzel. Abbahagyták a játékot, s kíváncsian nézték a vendégeket ők is. A nagy sátorház megett két legény baltával hasogatta a tűzrevaló fát. Azok is abbahagyták a munkát s bámultak.

– Békesség a gazdának! – köszöntött Márton jó hangosan a görbe hátú, szakállas emberre, amikor a karámhoz értek.

– Békesség néktek is – felelt dörmögve az ember –, ejszen te vagy az a Márton nevezetű, ki a csikókat térítéd haza. Ez meg a fiad, mi?

– Az én nevem Vid – felelte Márton helyett a legény –, Erőss László unokája vagyok. Nagyapám szomszédi köszöntését hoztam, s avégből jöttünk, hogy szót váltsunk a nagy mocsárban lakozó farkasok dolgában.

Nehány pillanatig csönd volt a szavai után. A görbe hátú, nagy kezű, szakállas apró ember pislogva nézte a lovon ülő legénykét, aztán hümmögött.

– Az őkelme onokája, mi? Hm. Hát jó, na. Akasszátok hát a lovakat valamelyik cölöphöz, s gyertek bé, ha már itt vagytok. A farkasokkal biza sok bajunk volt, s ha itt maradnak a nyakunkon, még több lesz.

Azzal megindult a kitaposott ösvényen a patak pallója felé, ahonnan az ösvény továbbvezetett a túlsó oldalon, fel a házakhoz. Márton és Vid leszálltak a lóról, odaakasztották a kantárszárat egy-egy karámcölöpre, s követték az embert.

– Látom, itt is fogytán a széna – jegyezte meg Márton lefele menet –, s hamarosan ki kell csapjuk a jószágot fűre, akár itt maradnak a toportyán farkasok, akár nem!

– Ezen töprengünk münk is, én meg a fiaim – mordult vissza a szakállas –, egy holdfordulást még kibírunk valahogy szénával, de aztán már nem tudjuk, mi lesz. Olyan farkasjárás van itt, amilyen még sohasem volt!

– Ebben a dologban vagyunk itt mi is – szólt közbe Vid –, együtt többet tehetünk, mint külön-külön…

Az ember nem felelt, csak cammogott előttük. Átmentek a pallón s túl fel az ösvényen a nagy házhoz. A három süvölvény gyerek szájtátva bámulta őket. A két baltás legény ott várt a bejáratnál.

– Ez itt Karsaly, az idősebbik fiam – lendítette feléjök nagy, nehéz mancsát a görbe hátú –, ez pedig Tomaj, a második. Mártont már ismeritek – bökött hátra a fejével –, a legényke vele meg ama László onokája. Mi is volt a neved? – nézett vissza az ajtóból.

– Vid.

– Az hát, Vid. Az én nevem meg Tomajfia Szava. No, hát gyertek be, ha már itt vagytok.

Félrelökte a bejáratot takaró nehéz bölénybőrt, s belépett a házba. Vid, Márton, majd a legények sorra követték. A kerek sátorra emlékeztető, tágas épület közepén hatalmas, kőből összerakott tűzhely volt. Mögötte, félkörben kiterítve, heverésre alkalmas birkabőr bundák, farkasbőrök, durván szőtt gyapjútakarók.

A tűzhelynél kis sovány asszony kavart valamit egy nagy fekete üstben. Bólintott a vendégek felé, de nem szólt egy szót sem. A tűz füstje egyenes oszlopban emelkedett fölfele a tető közepén lévő kerek nyílás felé. Onnan azonban egy része visszafordult, és a feketére kormosodott nádtető mentén aláereszkedett megint, s megtöltötte a levegőt.

– Heveredjetek el ott valahol – lendítette nagy, piszkos kezét Szava a bundák felé –, hamarosan levest is mér számotokra az asszony. Egyik vén kost csúnyán megtépték a farkasok múlt éjszaka – tette hozzá –, abból eszünk levest.

Vid szemét csípte a füst, de mihelyt leült a fal melletti bundákra, egyszeriben elmúlt a szemfájás is. Odalent nyoma se volt a füstnek, Derékmagosságig ért csak alá, s úgy csüngött a mennyezetről, mint valami könnyű, szürke függöny. A legények elhevertek mellette, kétoldalt. Levackolt nagy szuszogva Szava is, Márton mellé.

– A farkasok a nagy mocsárban vannak napközben – kezdte el Vid –, s mi azt tervezzük…

– Előbb eszünk, azután beszélünk – mordult rá Szava –, minálunk már ez a régi szokás… úrfi.

Az utolsó szót mintha kiköpte volna. Vid elvörösödött, arca megrándult, de hallgatott. Csöndben hevertek. A tűzhelynél cseréptálakat vett elő az asszony, és egy nagy, öblös kanállal levest merített beléjök. Elébb Mártonnak nyújtott egy tállal, aztán az urának. A fiatalok közül a vendég kapott elsőnek, csak aztán Karsaly és Tomaj. Mikor ezzel végzett, kiosztotta a fakanalakat is.

– Áldott legyen az Úr, erdőknek, hegyeknek, esőnek, szélnek, napsütésnek Istene – morogta szakálla megett Szava, asszonya pedig hozzátette szelíden:

– Váljék egészségükre!

Szó nélkül ettek. Hörpölték a birkaszagú levest, csámcsogták a húst. Az asszony csak állt a tűzhelynél, nézte őket, s akinek megüresedett a tála, annak odalöccsentett egy merítőkanállal. Ő maga azonban nem evett. Ősi szokás rendje uralkodott a szálláson: amikor a férfiember végzett, csak akkor falhat gyerek meg asszonynép.

Végül böfögve nyúltak el mindnyájan a füstfelleg alatti bundákon. Szava előkotorta a bőrök alól a tömlőt, megnyitotta a csicsét, és nagyot húzott belőle, majd odanyújtotta Mártonnak. Márton után Vid is húzott egyet az erjedt lótejből készült italból, de keserű lett utána a szája. Szeretett volna kiköpni, de nem akarta megbántani a házigazdát. Szőlőbort ivott már odahaza, de ilyesmit még soha.

Mikor a tömlő visszakerült Szavához, az gondosan bedugaszolta újra a csicset, majd visszatette helyére, a bőrök alá.

– Na most beszélhetünk a farkasok dolgáról is – jelentette ki.

Vid előadta a mocsárégetés tervét. Szava és legényfiai türelmesen végighallgatták. Mikor végzett vele, csönd nehezedett föléjük újra.

– Mit gondoltok? – mordult Szava a fiai felé.

– Münk elgondozzuk a bütübeli csapást – vélte Karsaly –, ha ők elállják a másikat a füzesnél. De a tűzvetésről ők kell gondoskodjanak. Münk kevesen vagyunk.

– Hallottátok a szót – fordult Márton felé Szava –, napkelte után mi megszálljuk hárman a bütüt. A többi a ti dolgotok.

Azzal föltápászkodott a bundákról, s odamorgott a fiaira is.

– Nyakunkon az este. Le kell éccakázzuk a jószágot.

Lábra keltek valamennyien. Ahogy sorra kiléptek a tömöttődő estébe, a bejárat bölénybőre mögött majdnem beleütköztek egy karcsú alakba.

– Leányom, Mikolt – morogta Szava, majd rászólt a leányra –, gyűjtsd egybe a kicsiket, s egyetek tük is anyátokkal.

Azzal már döcögött is alá a karámok felé.

Amikor Tomaj mögött Vid is kilépett, könyöke majdnem érintette a leányt.

– Mikolt! – lepődött meg hangosan.

A leány alig észrevehetően megbiccentette a fejét. Tomaj megtorpant és összehúzott szemmel nézett vissza reájok. Arcán gyanakvás volt.

– Tik ismeritek egymást?

– Találkoztunk volt a reggel lent a nádas szélén – felelte Vid könnyedén, majd rámosolygott a leányra. – Megígértem, hogy eljövök, s eljöttem, ugye?

Az este sötétjében nem láthatta tisztán az arcát. Csupán a szemei izzottak, mint a macskáé.

– Békesség a vendégnek – suttogta halkan a leány, és gyorsan félrehúzva a bölénybőrt, besirült a házba. A súlyos függöny nyomban lesuppant mögötte, s csak a keserű füstszag maradt odakint. A gyorsan közeledő éjszaka hűvös keze alányúlt az erdőkből, s lenyomta a füstöt a patakra.

Másnap délelőtt, jóval napkelte után László úr és unokája ló hátán érkeztek meg az ombozi rét alá. Húsz fáklyás jobbágyat hoztak magukkal, s átparancsolták őket a gázló derékig érő vizén a túlsó oldalra, hogy Gyekedombja felől tüzet vessenek a nagy mocsárra.

László, Vid, Márton és egy lovászgyerek lovon gázolták át a rét vizét, s a legelő sarkában nyeregből szállva otthagyták a lovakat a gyerek gondjában, hogy útban ne legyenek.

Szava és két fia már ott vártak rájok a legelő hajlatán túl. Nézésük mogorva volt.

– Napkeltében egyeztünk volt meg – mordult görbe hátú Szava a szakálla mögött, s fölnézett a napra –, gyerek lefetyel, férfiember szavának áll.

– Jobb, ha időt adunk a vadnak, semhogy idő előtt másfele zavarjuk – felelte László –, ha jól értettem, ti betömitek a nyílást tova lent a bütüben, mi meg itt a fűzbokrok mentén foglalunk állást? Igaz?

Szava morgott valamit, s indult fiaival a legelő mentén tova a Mócs gödre felé nyíló völgy fenekének, ahol a másik farkascsapás vezetett be a nádasok útvesztőjébe.

– Láttam már sebzett vadkant emberségesebb kedélyben – jegyezte meg László úr, mikor magukra maradtak.

– Ilyen a fajtája – felelte Márton –, fösvény a szóval. De ennek különösen köszvényes a lelke. Még saját vérétől is sajnálja a derűt.

A földnyelven megvizsgálták a nyomokat. Sok volt, s a frisse mind befele mutatott. Nagy körmű, ordas nyomok.

– Lehet egy tucatnyi – morogta Márton, de László úr csöndre intette.

– Olyan fülük van, hogy meghallják az emberi hangot egyik dombtól a másikig… – dünnyögte.

Rendre állást foglaltak a fűzfabokrok szélén, valami harminc lépésnyire egymástól. A fehér szakállas, szikár öregember közbül, jobb oldalán unokája, Vid, bal oldalán Márton, a ménesgazda. Nyílvesszőt vontak, tollát megvizsgálták gonddal, íjat feszítettek s vártak.

Lassan, nyúlósan telt az idő. A kék égboltról egyre melegebben tűzött alá a tavaszi nap. A nagy nádas felett réti héja keringett kiterjesztett szárnyakkal. Olykor hazaérkező vadkacsák húztak tova hangos suhogással, s hallani lehetett, ahogy alácsapódtak a tocsogók vizére.

Sok idő telt el. Aztán egyszerre csak messze odaát, Gyekedombja alatt, felgomolygott az első fekete füstoszlop. Odébb egy másik. Majd itt is egy, ott is egy, az egész nagy mocsár mentében. Keleti szellő borzolta a száraz füveket, felkapta a füstöt is odatúl, és hozta egyre beljebb. A sok kicsi fekete füst hamarosan egyetlen nagy füstfelleggé változott, mely tova a gázlótól le Gyekerétjéig betakart mindent.

Riadt vadkacsák keltek szárnyra, hódák rikoltoztak. Meggyűltek a keringő réti héják is az égen, és csavaros keringésükben egyre magosabbra fúrták magukat a füsttől párásodó égboltba.

A tűz egyre gyorsabban közeledett. A fekete füst alatt már itt-ott látni lehetett a lángok vörösét is. Az erősödő szél pernyét sodort. Hallani lehetett a távolból az égő nádszárak pattogását is. Aztán valahol a mócsi völgy felől kurjantás harsant:

– Ne hadd, te! Ne hadd, hogy kitörjenek! Hujjhahó! Hujj! Hujj!

A közeledő tűz pattogása egyre hangosabb lett. A lángok elérték már a nagy mocsár közepét, s mint haragos, vérvörös nyelvek kapkodtak bele a fekete, gomolygó füstbe.

A földnyelv végében, a száraz sáté között valami mozdult. Előrenyújtott nyakkal egy vén anyafarkas jött iramodva a csapáson, mögötte felnőtt, éves kölykei. Három, négy, öt. A sor végén hatalmas kanfarkas. Pofáján fehér volt a borzolt szőr, mint a vénemberé.

Mikor mind a hét loholó farkas kint volt már a nyílt csapáson, László úr kezében fölemelkedett az íj, s a nyílvessző süvítve szelte a távolságot, és tompa puffanással vágódott bele az anyafarkas torkába. Az megroskadt, s átbukfencezett a saját fején, majd hörögve nyúlt el a csapáson. De akkor már Márton vesszeje is szügyön találta a mögötte lévőt. Hátul a nagy kanfarkas ösztönszerűleg megtorpant, s ez okozhatta, hogy Vid oldalról érkező nyila nem a szívébe fúródott, hanem a nyakába. Felágaskodott tőle, acsarkodva kapott a nyílvessző felé, majd hátraroskadva behempergett a száraz gaz közé.

A megriadt farkassüldők megtömöttődtek anyjuk holtteste és sebesült apjuk között. Erőss László, hajdani királyi íjászmester második nyila halálos biztonsággal csapódott célba újra, és hörögve roskadt le a negyedik farkas is. A megmaradt három iszkolni próbált vissza az égő nádasba, de Márton nyila hasba találta nyomban az egyiket, míg Vid társát terítette le. Az utolsót László úr harmadik vesszője érte utol bent a sátéban, ahol tarkón találva esett hasára.

– Hű – nyögött föl Márton –, ezekkel gyorsan végeztünk!

S már indult, hogy végezzen a vergődővel, de László hangja megállította.

– Várj! Még jöhet több is! Maradj a helyeden!

Márton megállt, s visszahúzódott a bokor szélibe. De Vid nem hallotta nagyapja szavát. Ő már akkor ott csörtetett a száraz sátéban, a sebesült kanfarkas felé.

De csak vért talált a helyén, s letaposott gazt. Ügyelve követte a vérnyomot be a nád közé, de hamarosan cuppogni kezdett lába alatt a sár. A víz előbb bokáig ért, majd térdig. A nádas olyan sűrű volt, hogy két lépésnyire is alig láthatott. Megállt s hallgatódzott. Szemét csípni kezdte a füst.

Már azon volt, hogy visszafordul, amikor jobb kéz felől ropogni kezdett a nádas. A ropogás gyorsan közeledett.

– A tűz! – gondolta először, de nyomban el is vetette a gondolatot. A ropogás hangosabb volt a tűznél, és csak egy irányból hallatszott. Aztán már látta is hajladozni a magos nádszálakat. Súlyos fekete testek jelentek meg törtetve a nád között. Bölények!

Félreszökött, nehogy lerohanják. Az egyik olyan közel rohant el mellette, hogy kinyújtott kézzel majdnem elérhette volna. Gondolkodás nélkül belelőtte nyilát a bozontos barom oldalába. Az mintha megroskadt volna egy pillanatra, de aztán tovacsörtetett a többivel a földnyelv irányába. Pillanat alatt eltűntek szemei elől. Csupán a csörtetésük hallatszott a száraz gaz között, majd hangos kurjantás odakint, s azután csönd.

Mire lihegve kiért a csapásra, nagyatyját s Mártont ott lelte egy leterített bölény mellett. Márton hatalmas késével éppen a torkát vágta el, hogy vért eresszen belőle.

Nagyatyja összehúzott szemmel nézett reá.

– Szívét érhette nyilad – mondta –, mert csak leroskadt itt, s vége is lett. Közel lehetett – bökött csizmájával a bölény oldala felé –, tollig belement a nyilad. Szerencsés vagy, hogy el nem tapostak.

– A többi merre ment? – kérdezte Vid. – Sokan lehettek!

– Hatan voltak – felelte László úr –, a megmaradt öt az erdőnek vette az irányt. Nem bántottuk őket – tette hozzá –, kevesen vannak már. Ezek is ki tudja, honnan vetődtek erre.

– Jó lesz, ha odébb húzzuk a legelőre ezt is, a farkasokat is – javasolta Márton –, ideér a tűz most már hamarosan.

– Kiálts a gyereknek, hogy hozza ide a lovakat – parancsolta László úr –, azokkal könnyebben kihúzhatjuk.

Hangosodott a tűz ropogása, s már érezni lehetett a melegét is. Ameddig ellátott a szem, égett a nagy mocsár. Róka rohant ki esze nélkül, majdnem a lábuk között. Vid nyilat eresztett utána, de nem találta el.

A hat farkast kivonszolták már a legelő gyepére, mire a lovászlegény megérkezett a lovakkal. Márton leoldotta nyergéről a pányvakötelet, közepét ráhurkolta az elesett bölény fejére, s a kötél két végét két ló csűdszerszámához kötözte.

– Hű, te! Hű!

A lovak horkoltak, táncoltak, de aztán nekifeszültek a kötélnek, s kihúzták a nagy, nehéz barmot a legelőre. A tűz addigra már majdnem elérte a földnyelv bokrosát. Gomolygott a keserű füst mindenütt, csattogtak a veres lángok a száraz gazon, s a hőség kezdett tűrhetetlenné válni.

Márton már hozzá is fogott a farkas nyúzásához, kését húzta Vid is, amikor a lótartó gyerek elrikkantotta magát.

– Ott megyen a farkas! Ni, hol megyen!

A megáradt rét feletti legelőoldalon magányos farkas baktatott a gerinc irányába. Jó messzire volt már, mégis akkorának látszott, mint egy borjú.

– A sebzett kanfarkas, minek vérét nyomoztam! – kiáltotta Vid. Azzal felkapta íját, tegzét a földről, s lovára vetette magát. Mire utánairamodott, a farkas már majdnem a gerincen volt.

Megeresztett kantárral nyargalt egyenesen fölfele, hogy útját vágja, mielőtt eléri az erdőt. A sebzett farkas megláthatta a nyargaló lovat, mert a gerincet elérve irányt változtatott, s aláfordult Szava szállása felé. A komondorok megláthatták nyomban, mert mire Vid odaért habzó lován, a karámok feletti hegyoldalon már csak egy nagy, hörgő, borzas csomót talált, s a hat megvadult kutya alatt a farkasból nem is látszott semmi. Már fordította is a lovát, amikor meglátta Mikoltot. Könnyű kesely lovon jött nyargalva a mócsi völgy irányából, a vízmosások felett. Lengő éjfekete hajáról a távolságon át is megismerte. Meghúzta a kantárszárat és várt.

– Esett-e zsákmány? – kiáltotta feléje a leány kipirosodott arccal, amikor odaért. – Láttam a bölényeket! Azt hittem, megmaradnak a mi erdőnkben, de továbbmentek a gerinc gödre felé! Nálatok törtek ki a nádból?

– Nálunk – felelte Vid lassan –, egyet kinyilaztam belőlük, most kezdjük nyúzni odalent. Sebesült farkast követtem idáig, de ebeitek már végeztek vele.

A leány szeme kerekre nyílva bámult reá. Szebb volt, mint valaha.

– Nyíllal ejtetted el? Bölényt? Kopja nélkül? Te magad?

– Majdnem letaposott – ismerte be Vid –, késsel is kiszúrhattam volna a szemit. Hány farkast ejtettek apád s bátyáid?

– Hatot.

– Mink is hatot. Ez lett volna a hetedik, de ahogy jött a többi megett, hirtelen csak megállt, s nyakát érte a nyíl.

Nézték egymást és hallgattak. Odalent füstölt feketén a nagy mocsár.

– Tartozol nekem valamivel – szólalt meg mosolyogva a legény.

A leány ránevetett a ló hátáról. Hamiskás nevetése volt, s a szeme csillogott, zölden.

– Kés hegyivel?

– Ha újra elkapom a derekadat, kés se ijeszt meg többé!

– Majd meglátjuk! – vetette hátra Mikolt a fejét, kacagva.

– Mikor?

A leány elkomolyodott. Hosszasan nézte, fürkészve.

– Ha százszor is azt mondanám, hogy soha, akkor se hallanád meg – mondta halkan –, benne van a szemedben. De itt nem maradhatok veled sokáig, mert meglátnak alulról. Holnap estefele, ha engedi az idő, halat fogok apámnak lent a kicsi tónál… most mennem kell, hogy lovakat vigyek neki.

Rántott egyet a kantár szárán. A kis keskeny kanca engedelmesen fordult alatta.

– Ott leszek! – nevetett Vid a leányra. Az visszanevetett reá.

– Ott lesz a kiskés is!

Azzal sarkot adott a lónak, s ugratott lefele, a karámok irányába.

A „kicsi tó” az ombozi nagy rét felső csücskében bújt meg, a katlan gödrében, alig kiáltásnyira a bölényesi erdőgerinctől. Alsó szélét nádas takarta, de felső szélében magos nyárfák állottak, alattuk zsönge gyep, s a víz partját nem csúfította sáté vagy bozót. Mély vize volt a kicsi tónak, tiszta, hínár nélkül való. Nyáridőben feredni járhatott oda, aki akart. Hal is lakozott benne bőviben.

Szép napsütéses, szélcsöndes délután volt másnap, amikor Vid aláereszkedett lován a bölényesi erdőgerincről. Pacsirtamadarak énekeltek a szelíd-kék ég magosában, a vízmosásokon sárgán virított a martilapu virága, s a levegő telve volt a tavaszi földek lusta szagával.

A leány már ott volt a kicsi tó partján, a nyárfák alatt, s merítőhálóját feszítgette hajlékony fűzvesszők között. Gyalogosan jöhetett, mert lónak színe se volt sehol. Vid leszállt a nyeregből, lovát kipányvázta, s odament a tóparton munkálkodó leányhoz.

– Vágj egy hosszú rudat – mondta a leány anélkül, hogy fölnézett volna munkájából –, jó hosszú legyen, s ne nagyon nehéz!

Vid megkereste a nyárfa ligetet, vadászkésével kivágott egy hosszú, egyenes surgyéfát, megtisztította ügyesen, s odavitte a leányhoz.

– Jó lesz-é?

Az bólintott. Behúzta a rúd vékonyabbik végét a merítőháló keretébe, magosra emelte, meg is rázta nehányszor. Állta a próbát. Az oldalán csüngő tarisznyából kivett egy marékra való száraz rozskenyér-maradékot, s odalökte a

háló közepébe. Aztán ügyelve fölemelte a rúdnál fogva, s benyújtotta a vízbe a hálót. Csak a rúd vége érte a partot. A háló lassan alámerült, s benne a kenyérdarabkák.

– Most aztán várunk egy keveset – mondta, s lehevert a rúd vége mellé, a gyepre –, értesz-é valamit a halfogáshoz? – kérdezte.

A legény megrázta a fejét.

– Mi csak vészával s varsával fogunk – mondta, s letelepedett a leány mellé, közel. Arcát a hullámos fekete haj érintette majdnem. Valami szép, meleg érzés szállta meg hirtelen, de nem tudta, hogy mit kezdjen vele. Hevertek a gyepen s hallgattak. A leány az alásüllyedt hálót figyelte a vízben, Vid pedig a leányt. Karcsú testét, selymes, barna nyakát, domborodó mellét. Arcának szabályos szép vonásait. A tavaszi barkáikat bontogató nyárfákon vidám madarak csiviteltek.

– Te erősebb vagy mint én – szólalt meg egy idő múlva a leány, fojtott hangon –, ügyelve markold meg a rudat, két kézzel, s egy rántással emeld ki a vízből a hálót. Amilyen sebesen csak tudod…

Vid megmarkolta a rudat, keményen. Minden erejét megfeszítve rántotta föl a hálót. De még így is lassan emelkedett ki a vízből. A hálóban féltucat apró halacska ficánkolt.

– Ettől nem ereszt még hasat apád – csóválta meg a fejét, mialatt a hálót letette a gyepre –, több ezekben a szálka, mint a hús!

Mikolt nevetett.

– Jaj, de buta vagy! Nem ezeket esszük, bolondja!

Olyan szép volt, amikor így nevetett, hogy a legény legszívesebben elkapta volna a derekát azon nyomban. Mikolt azonban az ugráló halakat fogdosta össze. Hármat visszalökött a vízbe, kettőt megtartott. Odanyújtotta őket a legénynek.

– Fogjad ezeket. De ne szorosan, mert úgy megdöglenek!

Újra benyúlt az oldalán csüngő tarisznyába, s előhúzott onnan két villás ágacskára gombolyított hársfahéncsból készült zsineget. Mindkettő végén egy-egy darabka száraz nád csüngött, s abba beleszúrva egy-egy kis rozsdás vashorog.

– Te csak ügyelj a halakra – mondta, s azzal elkezdte legöngyölíteni az első zsineget. Jó tízölnyi hosszú lehetett. Kiakasztotta a kicsi horgot a náddarabból, majd a náddarabot egy ölnyire a horogtól rákötözte a zsinegre.

– Add ide az egyik halat – parancsolta.

Ahogy kivette a ficánkoló halacskát a legény markából, kezük egy pillanatra összeért. Forróság szaladt végig a legényen az érintéstől, de a leány nem is ügyelt reá. Gondos szakértelemmel átszúrta a horgot a halacska hátuszonya alatt, majd betette horoggal együtt a part menti sekélyesbe.

– Így ni – mondta –, most add ide a másikat. Vízbe kell tegyük azt is, mielőtt elpusztul a kezedben.

Ennek a hátát is átszúrta a második zsineg végén lévő horoggal, vízbe eresztette, s csak azután kezdte el legöngyölni a zsineg hosszát. Mikor ezzel

elkészült, s a száraz nádból készített úszót is odahurkolta ölnyire a horogtól, felállt és megmarkolta a zsineget, arasznyira az úszótól. Lábát rátette a zsineg végére, s odaszólt a legényhez.

– Húzódj odébb, míg ezt behajítom. Még tovább. Úgy, na.

Kiemelte a horgon ficánkoló kicsi halat a vízből, fölemelte a zsineget magosan a feje fölé és forgatni kezdte, mint a karikás ostort. Hirtelen elengedte, s a kicsi hal a horoggal messzire lendült, s loccsanva csapódott a tó vizébe. A halacska alámerült nyomban, s csak az ujjnyi hosszúságú száraz náddarab jelezte a helyét. Lába alól kihúzta a zsineg végét és odakötözte egy lehajló fűzfaághoz. A második halacskát valami húsz lépéssel odébb hajította be, hasonló módon. Aztán megmosta kezét a parti vízben és a legény felé fordult, aki még mindég ott állt a nagy nyárfa mellett, ahova küldte volt.

– Most aztán csak ülünk itt és várunk – mondta, s azzal leült a gyepre. El is heveredett rajta, arccal a tónak, könyökre támaszkodva.

A legény elhevert mellette.

– Kitől tanoltad ezt? – kérdezte csodálkozva.

– Még öreganyám tanított meg nagy halat fogni élő csalival – felelte a leány –, kicsi koromban. Tova messzi, Záh sámán tavánál. Nagy tó az, ha látnád. Egyszer fogtunk öreganyámmal ketten egy akkora csukát, hogy hosszabb volt, mint én! Kicsike voltam akkor… őkelme tanított meg arra is, hogy miként kell szögből horgot készíteni. Tűzbe teszi az ember, aztán csak kalapálja, kalapálja, míg megvékonyodik. Majd reszelővel vékonyítjuk tovább, izzó-melegen meggörbítjük, s mikor kihűlt, hegyet reszelünk a végibe. Éles kell ám legyen, különben kiköpi a nagy hal…

– A boszorkányságot is ott tanoltad? – ingerkedett a legény.

A leány elbiggyesztette szép piros ajkait.

– Te mondád a minap, hogy nincsenek boszorkányok!

– Tudsz szemből olvasni? Vénasszonyok beszélik, hogy a sámánok körül vannak titoktudók, kik kiolvassák az emberi szemből a gondolatot is… nézz hát a szemembe, Mikolt. Mit olvasol benne?

Tréfálkozva mondta, de a leány arca mégis elkomolyodott a szavaktól. Félkönyökre dőlve a legény felé fordult. Tekintetük egybekapcsolódott. A leány szeme sötétzöld volt és mély, mint a tó vize.

– Mondjam meg, hogy mire gondolsz? – kérdezte a leány, és hangja majdnem fenyegetésként hangzott.

Vid elvörösödött:

– Mondd hát, ha tudod! – kötekedett, de hangja rekedt volt, kissé megmegcsuklott, mintha belső izgalom fojtogatta volna.

– Látni kívánod, hogy milyen vagyok – mondta a leány egyszerűen, indulat nélkül –, milyen vagyok a köntös alatt.

A legény arca kigyúlt, mint az érett paprika. Szája megnyílt, szemei szinte rémülten bámulták a leányt.

– Boszorkány vagy… – hebegte.

Abban a pillanatban rángatódzni kezdett az egyik fűzfaág. A hozzákötözött háncs-zsinór megfeszült, ide-oda mozgott a vízben. Az úszónak nyoma se látszott. Mikolt talpra szökött és megmarkolta a zsinórt.

– Gyorsan, ragadd meg a hálót – kiáltott Vidre –, én közelebb húzom a parthoz, te elkapod a hálóval, amikor felszínre jön, hogy kirázza szájából a horgot. Légy résen!

Vid felkapta a merítőháló rúdját, s térden felül begázolt vele a vízbe. A leány lassan, óvatosan húzta befele a rángatódzó zsineget.

– Jókora csuka lehet – mondta halkan –, érzem a súlyát. Ha nem csaljuk bele a hálóba, hamarosan eltépi a zsineget…

A hal megkavarta a víz fölszínét. Nehány pillanatra a hátát is látni lehetett. Jókora hal volt. Magosra fröccsent a víz, amikor csapott egyet a farkával.

A legény kinyújtotta a háló rúdját, amilyen messzire csak tudta, de még mindég jó két lépésnyire volt a haltól. Lassan beljebb lépett a vízbe. Térden felül. Ágyékig.

– Ereszd le a hálót alája, mélyen alája – suttogta a leány a parton, egyre szorosabbra húzva a zsineget –, ha megérinted vele megugrik, s eltépi a zsineget, akár a fűszálat…!

A nagy hal körbe-körbe úszott. Erre is próbált szabadulni, arra is, de a zsineg nem engedte. Vid már derékig állt a vízben. Messzire kinyújtotta a hálót, mely lassan mélyebbre és mélyebbre süllyedt. Mikolt kurtábbra és kurtábbra húzta a zsineget, s a hal is egyre közelebb és közelebb rótta köreit. Végül is ott volt a háló felett. A legény emelni kezdte a rudat. A nagy hal megugrott hirtelen, felcsapott a víz fölszínére, megrázta magát, de amikor visszaesett, a háló már ott volt alatta, s abban ficánkolt, vergődött. Mikolt kezében pedig csak a meglazult zsineg maradt. A csuka kiköpte a horgot.

– Utolsó pillanatban kaptad el! Kis híja, hogy el nem szabadult! – mondta a leány, amikor Vid, derékig lucskosan partra lendített hálót és halat. Tarisznyájából erős kenderkötelet húzott elő, végét befűzte a nagy hal veresre nyitott kopoltyújába, s fogas száján keresztül kihúzta, hurkot vetett a végibe. Belendítette a halat a vízbe, s a kötél másik végét odakötözte a fához.

– Szép csuka – ismerte be a legény –, bár fogtam vészában már nagyobbat is.

Rázta magáról a vizet, mint a kutya. A leány huncutkás mosollyal nézte.

– Ha meg akarod szárítani ruhádat, akaszd ki a napra – tanácsolta.

– S mit csináljak addig? – bámult vissza Vid –, üljek itt csórén?

– Ez már a te gondod – nevetett a leány, s megpróbálta a másik horog zsinórját. Könnyen mozdult, nem volt csuka a végin.

– Tudok én jobbat – ugrott melléje Vid, s a szeme furcsán csillant –, érted lettem vizes, illő hát, hogy veled szárítkozzam!

Azzal elkapta a derekát, s hemperegve dőltek alá mindketten a gyepre.

– Most vedd elő a kiskést, ha tudod! – lihegte Vid és belecsókolt a leány selymes, puha nyakába.

Lassacskán hajolt alá a nap, s a fák árnyéka megnőtt, hosszúra, nyurgára a vízen.

– Láttad, amit látni kívántál, megtudtad, amit tudni vágytál – suttogta halkan és kissé szomorúan a leány, ahogy ott hevertek egymás karjában az esteledő liget árnyékában –, tetszem-e még mindég neked, László úr unokája, Vid?

– Te vagy a legszebb, te vagy az egyetlen – suttogta vissza a legény, és belecsókolt a leány érett, piros szájába –, mától kezdve asszonyom vagy, Mikolt.

– S nagyapád mit szól?

– Akármit is szól, asszonyom maradsz.

A leány sóhajtott.

– Apám s bátyáim ellene lesznek, tudom.

– Akkor elszöktetlek. Széles ez a világ, lelünk helyet benne.

A leány mélázó szeme elnézett messzire a fák fölött. A nyugvó nap rőt fény vetett a bölényesi erdő borzolt gerincére.

– Érzem a jövendőt – mondta –, tegnap óta érzem. Nagy utat kell megjárnom előbb, s az út végén összetalálkozunk megint. Vért látok s nagy tüzet, fekete harag tüzét. Ombozvölgyébe idegenek jönnek, csattog kezökben a fegyver. Szúnyogok szigetén gyermekünk fogamzik, s szelíd hegyoldalban, nagy kőrisfák mellett házat építünk majd, kis forrás fejénél…

– Bölényes! – szólt közbe lelkendezve a legény –, Bölényesről beszélsz! Ott vannak a kőrisfák meg a kicsi forrás… valamikor ház is állott ottan… de Szúnyogok szigetjét nem ismerem. S nagy útról is beszéltél… miféle nagy út?

– Nem tudom – felelte Mikolt s lehunyta a szemét –, de Záh szállását látom álmomban a nagy tó felett. Szúnyogok szigete pedig a nagy mocsárban van. Kevesen ismerik. De én tudom a csapást, mely odavezet, s eljön az idő, mikor együtt bujdokolunk azon a csapáson, s amint mondtam… gyermekünk fogamzik, s lelkében hordozza a mocsár minden titkát…

Csönd volt a szavai után. Szemeit lehunyva feküdt ott a hátán, mintha csak aludt volna. Olyan szép volt, hogy a legény szíve szinte felsajdult belé.

– Különös dolgokat mondasz, Mikolt – mondta halkan, s keze gyöngéden végigsimított a leány arcán –, s nem tudom, miért mondod, amit mondasz. Csak annyit tudok, hogy az enyim vagy, s enyim maradsz, ameddig élünk és még azután is. Holnap átmegyek apádhoz, s feleségül kérlek, ahogy illik.

A leány kinyitotta a szemét és hirtelen mozdulattal felült.

– Apámuram! – mondta szinte ijedten. – Este vagyon már, s ha nem lel otthon, értem küldi valamelyik bátyámat!

Gyors mozdulattal talpra szökött. Hajából kirázta a száraz faleveleket, majd húzni kezdte a horgos zsineget. Könnyen jött. Horog se volt a végén.

– Nem ügyeltük, lám – fordult a legényhez, majd elpirult és nevetni kezdett–, eltépte a csuka! Vergődhetett rajta, jó ideig, de meg se hallottuk! A te hibád! Horgomat is elvitte!

– Majd készítek újat – mondta Vid, s odalépve hozzá, karjaiba vette –, aranyból, ezüstből, ha úgy kívánod…

– Eressz – bontakozott ki Mikolt csókból, ölelésből –, lenyugodott a nap, s haragos lesz apámuram. Még jó, hogy legalább egy halat fogtunk, ettől megbékél.

A rudas hálót elrejtette a bokrok között, aztán eloldotta a kötelet, s kihúzta a végén lévő csukát. Még mindég ficánkolt s tátogott nagyokat.

– Holnap délután újra itt leszek, ha akarod!

– Megmondtam, hogy holnap délután én megyek hozzátok – felelte Vid és megszegte a nyakát –, s leánykérőbe megyek! Apádnak is megmondd, hogy odahaza legyen.

A leány nehány pillanatig szótlanul nézte, aztán lassan bólintott.

– Megmondom, ha úgy kívánod – felelte halkan.

Sóhajtott.

– Áldás legyen veled, Vid, s jó szelek kísérjenek, ameddig újra látlak…

Azzal sarkon fordult, s gyors léptekkel, szinte szaladva elindult hazafele a gyorsan szürkülő estében. Karcsú alakját hamarosan elnyelték a part nyárfái.

Vid későn érkezett haza, Miklósdombra, azon az estén. Nagyapja már estebédnél ült, s összevont szemmel nézett reá, amikor belépett az ebédlőszobába.

– Hol jártál? – kérdezte szigorúan. – A jószágetetésnél sem láttalak, az őrlést se vetted számba!

– Nagyapámuram bocsánatát kérem – lihegte az izzadt orcájú legény –, dolgom akadt tova az ombozi rétek végében, a kicsi tónál.

– A kicsi tónál? – ütődött meg László –, nem a mi földünk az! Mi dolgod lehetett arra?

– Arámmal volt ott titkos találkozóm – felelte Vid, fölemelt fejjel, kipirult ábrázattal –, Szava lányával, Mikolttal.

Vén Erőss László kezében megállt a borral telt kupa.

– Aráddal? – kérdezte, mint aki nem hall jól.

– Mi már megegyeztünk, Nagyapa – mondta a legény csöndesen –, s abban maradtunk, hogy holnap átmegyek apjaurához, s megkérem a kezét tőle.

László úr letette a kupát az asztalra, megcsóválta a fejét, hümmögött valamit, aztán odaszólt a bámészkodó szolgáló leánynak:

– Hozzátok az úrfi ételét, mit melegre tétettem.

A leányzó sebesen kifordult a konyha felé.

– Ülj le – intett oda unokájának –, egyél előbb, aztán majd beszélünk a dologról, amikor magunkra leszünk.

Szótlanul ettek. Utána átvonultak az úriszobába, ahol fegyverek, agancsok, vadbőrök díszítették a falakat s az Erőssek nagy, piros–kék címerpajzsa.

Leheveredtek a párnákat borító medvebőrökre, amiket még hajdani vadászó portyázásai során hordott volt haza László úr.

– Nos, hát beszéljünk, mint férfiember férfiemberrel – kezdte el az öregúr –, embersorba növekedtél, szükséges hát, hogy jól megfontold jövendőd dolgát. Amikor én hazajöttem a királyi udvarból, nem volt itt semmi, csupán vad pusztaság meg egy pecsétes királyi levél a tarsolyomban, mely nemesi jussomat igazolta a miklósdombi és bölényesi földekhez. Amit látsz ma rajta, azt mind én építettem. Ménest, gulyát, nyájat, falkát én szaporítottam föl. Új földeket szereztem a régi mellé: túl a tavon Búzatelkét, lefele meg a göczi lapost és a hosszú lankát. Ezekről is pecsétes leveleim vannak, senki ezeket tőlem el nem veheti. Alkuban vagyok Ákos unokájával a sóskúti gödörre is, a sós kúttal együtt. S ha még élek egy darabig, megszerzem az ombozvölgyi rét alsó részét is, a kicsi tóig, a Bölényes felé eső lankával együtt. Növekszik a gulya, szükség lesz új legelőkre. Halálom után pedig mindez a tied lesz, Vid. Te vagy egyetlen vérbeli örökösöm. Meg kell tehát fontolnod, hogy nemes úrasszonynak kit veszel magad mellé. Olyan kell az legyen, aki parancsolni tudjon cselédnek, jobbágynak. Aki nemesasszonyhoz illően viselkedik oldaladon, nem csupán idehaza, hanem a többi környékbeli nemesasszony között is, akár Szamosvárán, akár Kolozsvárott, akár országos gyűlések idején a nemzet élén lévő nagyurak között.

– Omboz nemzetsége jóféle vér, ebben nincs hiba. Azonban szomszédunk, Szava, akár a többiek, még régi szokás szerint élnek, s emiatt ebben az új világban nem sokra viszik. Nincsen kapcsolatjuk a hatalmasokkal, nem ösmerik a törvényeket, s nem is kívánják ösmerni azokat. Elébb-utóbb kiszorulnak innen, jobbágysorba kerülnek, s földjüket, amit makacsul magukénak hisznek, másoknak adományozza a király. Ha föllázadnak a királyi parancs ellen, lemészárolják őket a király nevében várbeli hadak. A velök való rokonság csak bajt jelent neked is, s a vérökből való nemesasszony csak szégyent s bosszúságot hozhat a fejedre.

– Bölcsesség kívánja, hogy mindezt elmondjam neked – fejezte be beszédét öreg Erőss László –, a döntés azonban a te dolgod, s nem az enyém.

Elhallgatott. Csönd esett a fegyveres szobára. Majd egy idő múlva Vid megköszörülte a torkát.

– Szeretem Mikoltot – mondta egyszerűen –, s ő is szeret engem. Döntést is tettünk. Holnap átmegyek, s megkérem a kezét.

László úr bólintott.

– Úgy legyen akkor – jelentette ki –, áldásomat azonban csak akkor kapod, ha megtartod egyetlen kikötésemet.

– S mi legyen az? – vetette föl Vid a fejét gyanakodva.

– Holnap átmegyünk, leánykérőbe. Veled megyek én magam is, az illendőség parancsa szerint. Azonban lakodalom nem lesz, csupán mához egy kerek

esztendőre. Ha szerelmetek valóban az, aminek most véled, kiállja a próbát könnyűszerrel. Ha nem állja ki, akkor arra sem volt érdemes, hogy megemlítsd előttem. S mindketten megmentődtök egy jóvátehetetlen ballépéstől. Érted-e a feltételemet, Vid?

A legény lehorgasztotta a fejét.

– Értem, nagyapámuram – válaszolta halkan –, s ha nem vállalom a feltételt?

– Akkor lovat nyergelhetsz, s mehetsz, amerre szíved vágyódik – mondta ki a szót az öregúr, keményen. S még hozzátette:

– Mához egy esztendőre megkapjátok Bölényest, s szállást is építtetek számotokra, rangodhoz illőt. De egyetlen nappal sem elébb. Most pedig eredj, s aludj egyet reá. Holnap reggel aztán megadod a választ. Jó éccakát!

Vid keveset aludt azon az éjszakán. Hánykolódott fekhelyén, nyugtalan volt benne a lélek. Hajnal hasadtával azonban talpon volt. Megmosdott, tisztát vett, s az istállók előtt még itatták a cselédek a jószágot, amikor már belépett az ebédlőszobába. Nagyapja ott ült a nagy tölgyfaasztalnál, s a reggeli falatot várta.

– Vállalom a próbát, nagyapámuram! – köszönt reá Vid, keményen –, Mikolt nevében is!

Nagyapja komolyan bólintott.

– Okosan döntöttél. Ami pedig a leányzót illeti, azt még meglássuk. Reggelizés után add ki a parancsot: válassz hat lovas embert, nemesúrhoz illő kíséretül. Bízzad meg Mártont, hogy hordozza előttünk a bokrétás botot. Díszben legyenek mind délidőre, ragyogjon a ló, ragyogjon a szerszám, s virág legyen minden süveg mellett. Hogy hol lelsz virágot bokrétához, süveghez, az a te gondod!

Szerencsére a déli lankákon már virágozni kezdett egy-egy korai kökény, s a szálas erdő szélin is akadt hóvirág, kakasmandikó, kékjácint. Mikor délebéd után kiléptek a tornácra, odalent már lovon ült hat jobbágylegény, virágos süveggel, feldíszített lószerszámmal, s előttük nagybajuszú Márton, zsinóros dolmányban, szénfekete lovon, magosra emelve a bokrétás botot.

László úr elégedetten nézett végig rajtok. Ő maga régi díszruhájában feszített, amit még a királyi udvarban viselt volt hajdan. Szikár, magos alakja még magosabbnak tűnt. Bozontos ősz üstökét magos fekete kucsma fedte, melyen csillogott az ékszeres, darutollas forgó. Szattyánbőr csizmáján pengett a sarkantyú, ahogy alájött a nehéz falépcsőn, s díszkardjának arany veretén hanyatt esett a tavaszi napfény.

– Jó – morogta elégedetten –, illendőség szerint való kíséret.

Zsinóros dolmány feszült Viden is, fején hetyke föveg, oldalán piros bársonnyal, réz verettel ékesített díszkard, amit még tizenöt esztendős születése napján kapott volt ajándékba nagyatyjától. Piros bőrcsizmáján réz sarkantyú pengett, nyakán piros selyemkeszkenő, eljegyzési ajándéknak való.

A lovászgyerek előhozta a földíszített lovakat, s László úr meg az unokája nyeregbe szálltak. Aztán megindultak a felbokrétázott kíséret élén, vidáman táncoló lovaik hátán, a tó menti rétek mezsgyéit követve, Szava szállása felé. A jobbágykunyhók során kíváncsi asszonyok s gyermekek bámészkodtak utánok.

Kék volt az ég boltja, sötétkék, akár a vadjácint virága az erdőszéleken. Magos röptű pacsirták dicsérték a teremtés urát, s a tó felett vidám vadkacsák kergetőztek, hódák lármáztak, seregélyek fütyültek. Mintha csak ünneplőbe öltözött volna az egész világ arra a napra. A megáradt rétek vizében hal csobbant.

– Hé, odanézz! Párzik a csuka! – szólt oda társához az egyik jobbágylegény –, holnap délután lejöhetünk csukát nyilazni a rétre!

A csukanyilazás a kora tavasz egyik legkedvesebb mulatsága volt. Vid is örvendve gondolt a következő napok örömére. Ilyenkor az igazi nagy csukákat kaphatta nyíl végire az ember a térdig érő sekélyesekben, ahol a víz hamar fölmelegedett a nap erejétől. Akkora csukákat, amilyeneket nem bír el se vésza, se varsa, s melyeknek húsát úgy lehet enni, mint a borjúét, mert a legkisebb szálka is ujjnyi hosszúságú.

Mikor az ombozi réten gázoltak keresztül, két jókora csuka majdnem a lovak lábai alatt kezdett el verekedni.

– Úrfi! Úrfi! – nyikkant meg hátul az egyik legény. – Ezt még a kardjával is megszúrhatja! Ne féljen, hogy vizes lesz a gúnyája, mert én beugrom utána szívesen! Jaj, mekkora nagy ez az egyik!

De László úr szigorúan dörrent hátra az élről.

– Viseld magad illendő módon, ebadta legénye! Komoly dologban járunk!

Több szó aztán nem is esett. Néma méltósággal haladt a díszes kis csoport, föl a legelőn, s alá a gödörbe, Szava szállásához. A komondorok ugatva estek nekik, s egy-egy ló kirúgott már feléjök, míg végre odalentről felharsant a szó:

– Nye! Csiba, nye! Nehóó!

Tova alant, a borjas tehenek födeles karámjánál egy ember állt, villára támaszkodva. Szakállas, görbe hátú, apró ember, Szava. Egymagában állt ott. Más eleven léleknek nyoma se volt sehol.

Márton előreugratott az élre, a bokrétás bottal, s úgy ereszkedtek alá a karámhoz. Szava csak állt ott, s nézte őket.

– Bokrétásan jövénk eme lányos házhoz, hadd szóljunk egy-két szót a leány apjához! – szavalta el Márton nagy hangon a rigmust. Majd elhallgatott, s várt a szokásos feleletre, hogy utána mondhassa tovább, az alkalomhoz illően. Állt a menet is Márton mögött, de a felelet nem jött. Szava csak bámult villájára dőlve, s nézett egyikről a másikra, majd végül is visszatért Mártonra a szeme.

– Holnap legelőre kell engedjem a rideg jószágot – mondta egykedvűen –, ami széna még maradt, az kell a fejőseknek. Nagy telünk vót, s a fene fű még alig sarjad…

– Amint mondám, bokrétásan jövénk… – próbálkozott Márton újra, megrázva markában a bokrétás botot, de öreg Szava csak köpött egyet a földre, s a karám felé fordult.

– Láthatod, dolgom van – morogta –, szófecsérlésre nincsen érkezésem.

Ezt már nem állhatta László úr szó nélkül. Nekivörösödve dörrent alá lováról.

– Úgy látszik, a te fajtád nem ismeri a magyari szokást! Hát megmondom úgy, hogy megérthessed: leánynézőbe jöttünk! Hogy Vid unokám részére megkérjük Mikolt lányod kezét! Ezt csak megérted?

A görbe hátú kis szőrös ember megfordult s László úrra nézett.

– Azért nem kell kiabálni – mondta –, csak megvadítod a borjas tehenet. Mikolt nevű lányom pedig nincs többé a háznál. Így hát mehettek is, ahonnan jöttetek.

Azzal újra hátat fordított nekik, s toszogatni kezdte villájával a szénát. A következő pillanatban Vid sarkot adott a lovának, s odaugratott a görbe hátú mellé.

– Mit tettetek vele? – támadt rá nekiveresedve.

– Mi közöd hozzá? – mordult rá Szava, s gonoszul villogott a szeme. – Örvendj, úri kölyök, hogy nem ütém még beléd ezt a villát! De hordd el magad innen, mert még megteszem!

De Vid állta a nézést. Szeme se rebbent.

– Hol van Mikolt? Tudni akarom!

Ettől aztán elfutotta Szavát a méreg. Fölemelte a csúnya nagy villát, s nekiszögezte a legénynek.

– Párosodj a magad fajtájával, taknyos, ha párzani akarsz! – ordított az arcába. – De a mi lányainknak békét hagyj, mert kiherélünk, mint a kandisznót!

– Híjnye, a keservedet – kurjantotta el magát Márton a nyeregben, s a bokrétás bot hosszú nyelével úgy vágta fültövön a görbehátút, hogy csak elnyúlt Vid lova előtt, mint a kecskebéka –, híjnye a keservedet, az én urammal nem beszél így senki!

– Márton! – harsant fel László úr hangja keményen. – Lovat fordíts! Itt nincs mit keressünk többé! Irány hazafele, indulj!

Márton és a hat legény engedelmesen megfordította lovát, s indult ura után. Vid nehány pillanatig döbbenve nézte az eldőlt embert, ahogy lassan, nyögve az oldalára fordult, aztán rántott egyet a lován, s nyargalva indult lefele. Átugratott a kis patakon, s föl a középső nagy sátorházhoz.

– Mikolt! – kiáltotta. – Gyere ki, Mikolt!

Hangja végigcsattant a szálláson, mint az ostor szíja. Az ajtónyílást takaró bölénybőr megmozdult, s Szava asszonya lesett ki, félénken. Mögötte három ijedt gyermekfej.

– Hol van Mikolt? – kérdezte Vid.

Az asszony megrázta a fejét.

– Nem mondhatom meg, lelkem – szepegte –, megöl érette az uram. Nyeregre kötözve vitték el szegénykét a bátyjai. Jaj, nagyon megverték szegénykét, nagyon megverték…! Nem kellett volna megmondja az apjának, miért kellett megmondja neki? Miért?

Vid fogai megcsikordultak. Sarkot adott a lovának, s vágtatva indult az erdő szélének. Az erdei csapáson friss lónyomokat talált. Azokat követve fölért a Mócsgödre felé nyúló gerincre. De a nyomok nem a gerinc irányába mentek, hanem lefordultak a bokros legelőre. Ott már tisztán látni lehetett a három ló nyomát. S a három közül az egyik Mikolt gyönyörű testét hordhatta, véresre verve, nyereghez kötözve.

Akkora volt Vidben a keserű harag, hogy díszes réz sarkantyúja véresre sebezte lova oldalát. Vágtatva követte a nyomokat alá a hosszú, lankás legelőn, le a völgyig, keresztül a gázlón s föl a következő dombgerincig. A nyomok továbbvezettek a gerincen. Vid megállította lovát. Amíg szeme ellátott, domb domb mögött, gerinc gerinc mögött hullámzott a messzeség pereméig. Ez már idegen vidék volt. Eszébe jutott, hogy fegyvere sincs, csupán egy díszkard. Végzetes könnyelműség lett volna fegyver nélkül megkísérelni Mikolt kiszabadítását.

Megfordította gyors vágtatástól kimerült lovát, s lassú lépésben elindult hazafele. Este volt már, mire megérkezett. László úr haragosan járt föl s alá a tornácon.

– Itt várakozom már reád, ki tudja, mióta – mordult unokájára haragosan –, nem elég, hogy belekevertél egy ilyen megalázó helyzetbe, embereim szeme láttára, utána elrohansz, mint a bolond, fene tudja, hova! Merre csavarogtál?

– A nyomokat követtem – felelte Vid és a hangja remegett–, Mikoltot véresre verve, nyereghez kötözve hurcolták el a bátyjai valahova. Anyjától tudom.

László úr megköszörülte nehányszor a torkát, és amikor újra megszólalt, szelídebb volt a hangja.

– Tudom, hogy megviselt ez a nap. Éhes is lehetsz. Gyere be, vár a vacsora. Egy-két kupa bor után kialszod magad. Máskor válaszd meg jobban, hogy hol keresel szeretőt magadnak – tette hozzá –, s még inkább, hogy honnan házasodol. Kutya kutyával, macska macskával, ez a szabály. Sajnálom, hogy ilyen csúnya lecke árán kellett megtanulnod.

Szótlanul vacsoráztak a nagy asztal mellett. A második kupa bor után aztán megszólalt Vid. Egyenesen nagyapja szemébe nézett, ahogy mondta.

– A hat legényt, ki velünk volt, magammal viszem holnap, fegyveresen. S követjük a három ló nyomát, ha a világ végéig is!

– Követitek a rossz nyavalyát! – csapott le László úr csontos nagy ökle az asztalra, olyan erővel, hogy megloccsant az ezüst korsóban a bor. – Elég volt ebből a szamárságból! Ha verekedni akarsz, eridj a király vagy a vajda úr zászlaja alá! Ha pedig asszony kell, keress magadnak ágyba valót a jobbágyleányok között,

vagy feleségnek valót a kolozsvári vagy dobokai nemes kisasszonyok közül! De nem engedem, hogy az Erőss nevet továbbra is meghurcold pogány parasztokkal való civakodásokban! Itthon maradsz te is, a legények is, és gondját viselitek a munkának! Egy leány még nem a világ – tette hozzá csöndesebben –, találsz magadnak ezret is belőle.

Vid fölállt az asztal mellől, sápadt arccal, összeharapott fogakkal.

– Jó éccakát, Nagyapámuram – mondta rekedten, s kiment az ebédlőszobából. A fatornác padlódeszkáin hallani lehetett a lépteit, ahogy eltávolodtak az épület sarkában lévő hálószállása felé.

Öreg Erőss László nagyot sóhajtott, kinyúlt a kancsóért, és új bort töltött magának a kupába. Nem is sejthette, hogy életében utoljára látta egyetlen unokáját.

Mert másnap reggel, mire fölkelt, Vidnek már nyoma se volt. Sem neki, sem a lovának. Az istállóbeli cselédek is csak annyit tudtak mondani, hogy még hajnalhasadta előtt lejött az istállóba, bőrzekében, íjason, karddal az oldalán, csákánnyal a kezében, s tömött nyeregtáskával, csergepokróccal a vállán. Lovat nyergeltetett, pányvakötelet is akasztott a nyeregre, fölcsatolta rá a nyeregtáskát, összecsavart pokrócot, csákányt, tegzet, íjat, s kilovagolt az udvarból, mint aki bölényre megy vadászni. Még annyit tudtak mondani, hogy a bölényesi tó irányába tartott.

László úr káromkodott, hogy rossz volt hallani. Lóra ültette Mártont, s parancsot adott neki, hogy hozza vissza az úrfit, még ha kötözve is. Járja be Ombozvölgyét, Mócsgödrét, az egész környéket, míg megleli.

Márton csak másnap estére tért vissza, egyedül. Sem az omboziak, sem a Mócsiak színét se látták Vidnek. Légen pásztorai se találkoztak vele. Mintha csak elnyelte volna a fekete föld.

– Majd visszatér, ha nagyon megéhezik valahol a pusztában – vélte Márton.

De öreg László úr csak rázta bozontos fejét.

– Agyonverik addig azok a vad parasztok – morogta keserűen –, ha már eddig meg nem tették. Az én vérem az a gyerek, Márton, s nem áll meg addig, míg meg nem leli, amit keres. S amikor megleli, Isten őrizze azt, aki útjába áll! Ha tíz esztendővel idősebb lenne, nem is félteném. Kéttucat paraszttal elbánna. De gyerek még, ki csak vadászni tud. Nem ért a verekedéshez.

Lassú, nehéz léptekkel felcammogott a lépcsőn, s bement a palotásházba. Inni kezdett, s öntötte magába a bort késő éjszakáig, míg kupával a kezében elnyomta az álom, az asztalra dőlve.

Vid ezalatt a báldi füzeserdőig követte a három ló nyomát, keresztül a lakatlan Mezőségen. Báld hajdani szálláshelye alatt záporeső érte, s elmosta a nyomokat. Az ott tanyázó pásztornépek bizalmatlanul fogadták, s kérdéseire mogorva válaszokat adtak. Nem láttak ők senkit átvonulni lovon, s ha láttak volna is, kinek mi köze hozzá?

Vid kipányvázta lovát s letáborozott egy kis kerek erdő szélén, fent az észkason, távol a szállás népétől. Kevés volt az ennivalója, s tudta, hogy gazdálkodnia kell vele, s így addig ólálkodott az erdő szélén, míg nyílvégre vehetett egy szép, kövér nyulat. Majd begöngyölődzött a csergetakaróba, s hanyatt fekve bámulta a csillagos eget. Mikoltot látta maga előtt, olyan elevenen, hogy szinte kinyújthatta volna érte a kezét. S egyszerre csak tisztán hallotta a hangját is, ahogy mondta volt, ott a kicsi tónál:

„Nagy utat kell megjárnom előbb… Záh szállását látom álmomban, a nagy tó felett…"

Záh szállása! – döbbent hirtelen elméjébe a tudat. – Az hát! Csak oda vihették! Gyermekkorát is ott töltötte volt! Meg kell tudnom, merre van Záh szállása!

Keveset aludt azon az éjszakán. Alig pirkadt az ég alja, összecsavarta pokrócát, megnyergelte lovát, s aláereszkedett az észkasból a pásztorok szállásához. Még mogorvábban fogadták, mint azelőtt való napon. A nyájőrző ebeket is csak ímmel-ámmal hívták vissza, mintha arra vártak volna, hogy elkergessék a közelből.

– Merre van Záh szállása? – kérdezte anélkül, hogy leszállt volna a lóról.

A mogorva arcok összenéztek.

– Mit akarsz ott? – kérdezte bizalmatlanul az egyik.

– Dolgom van a titoktudó emberrel – felelt Vid.

A pásztorok újra összenéztek, aztán az idősebbik közelebb lépett hozzá, és a hajnal homályában az arcába nézett.

– Kövesd a völgyet déli irányba – mondta halkan, és a hangja is barátságosabb volt –, s ahol elágazik kétfele, a sályi lápoknál, ott jobb kézre tarts, mindenütt a dombok alján. Fél nap alatt odaérsz.

Úgy is volt. A széles láp mentén, amit a sályi lápoknak nevezett a pásztor, felkanyarodott a domboldalnak, s az első kis gerincről már látta is a nagy tó csillogó kék vizét a távolban, amiről Mikolt beszélt volt.

Hullámos, kopasz legelődombok nyúltak el minden irányba, míg szeme ellátott. Csak itt-ott, észkas katlanok gödrében bújt meg egy-egy kis erdőfolt, de embernek, jószágnak, nyoma se volt sehol. Alant a völgyet bozótos füzesek s nádas mocsarak borították. Itt-ott egy-egy kis tó vize is csillogott s tova délen a nagy tó, mi nem lehetett más, mint Záh tava.

Bölénynyomok keresztezték az útját itt is, ott is, s az egyik dombhajlat alján, fűzbokrok széliben egy legelésző csordára is bukkant. Valami kéttucatnyi bölény lehetett ott együtt.

– Micsoda vadászásra való hely! – gondolta Vid. – Ha minden jól megy, eljövünk még ide bölényre vadászni nagyapámmal! S tán még földet is foglalunk, mielőtt más vet szemet reá…! Ha minden jól megy…

De ahhoz, hogy minden jól mehessen, össze kellett szedje az eszét. Egyszerűen belovagolni az idegen szállásra oktalanság lett volna egymagában, tudta ezt. Előbb ki kellett fürkészni a helyet, rájönni arra, hogy hol őrzik a leányt és hányan, tartanak-e őrséget, vagy nem. De legelőször is, meg kellett találni a szállást, mégpedig úgy, hogy az ott lévők meg ne lássák.

Hosszasan tanakodott, hogy a völgybeli füzesek mentén közelítse-e meg a nagy tavat, mely fölött valahol Záh szállása kellett legyen, avagy fentről, a gerinc felől. Fentről messzibbre láthatott volna, de rejtőzésre még kökénybozót is alig akadt a kopár mezőkön. Így aztán a füzes mentét választotta, ahol szükség esetén lovastul együtt bevehette magát a bozótba, még ha mocsárvizet is kell taposson érte. Ahol járni tud a bölény, ott nem süpped el a ló sem.

Aláereszkedett tehát a füzes szélire. Onnan már nem láthatta a nagy tavat, s vaktában kellett kövesse a mocsár mentét, ide-oda kanyarogva apró mellékvölgyek hajladozásával, mindenütt jobb kézről a kopár mező s bal kézről a mocsár. A nádast nem vágta még arrafele ember, s esztendők kiszáradt nádja tőzeges zsombékká rothadt, zörgő, járhatatlan rengeteggé, melybe még bölény se nagyon merészkedett. Itt-ott már ütötte fejét az új nád sarja a régi alatt, s a tocsogók vizében hosszú lábú szürke gémek ácsorogtak, hódák kergetőztek és vadkacsák tatarozták fészkeiket.

Jó ideig haladt így. A nap delelőre ért, s még mindég színe se látszott a nagy tónak, csupán füzes füzes után, s a füzesek mögött mindenütt nádas és mocsár.

Aztán egyszerre csak, váratlanul feltűnt egy kicsi, náddal fedett kunyhó.

A völgy itt elkeskenyedett. Az innenső oldalon egy hosszú, alacsony, lapos dombhát szorította hátra a mocsarat, átellenben pedig meredek, vízmosásos domboldal emelkedett, alig kőhajításnyira. S a lapos dombhát csücskén, ahol a part meredeken szakadt alá a vízig, két nagy nyárfa között ott állt a kunyhó. Előtte, ágakból összetákolt padon, öregember ült. Szegényes viseletű, elvadult vénembernek látszott.

Visszafordult volna a füzek alá, de a vénember már meglátta. Így hát folytatta útját. Felkapaszkodott lovával a lapos hátú dombra, s megállt a kunyhó előtt. Túl a dombon újra elszélesedett a nádas. Megnyílt a völgy, s ölében ott terpeszkedett a nagy tó.

– Áldás, békesség – köszönt Vid az öregre.

Az megbólintotta ősz fejét.

– Vártalak már, Lászlófia Vid. Az én nevem Bozsor. Pihentesd lovadat, s ülj ide mellém. Szavam lenne veled.

– Záh szállását keresem, jó öreg – felelte Vid meglepetten. – Honnan tudtad, hogy erre jövök?

– Záh bátyám már Hadúrral van az égi mezőkön – mondta vén, reszelős hangján Bozsor –, szállj le a lóról, ereszd meg a hevedert, s engedd legelni. Hosszú beszédünk lészen.

Vid leszállt a lóról, meglazította a hevedert, kivette lova szájából a zablát is, és szabadjára engedte. Lassú léptekkel odament a padhoz.

– Ülj le ide mellém – mutatott a padra az öreg –, innen nézve békés a világ és jólesik a szemnek. Látod az öreg sast ott a tó felett? Olyan büszkén kereng, mintha övé lenne a világ. Ha megéhezik, halat fog magának. Nincs kitől félnie. De lassanként az ő ideje is lejár. Emberek jönnek hamarosan, újféle emberek, csordástól, s lerágják a föld színéről ezt a békességet, mint ahogy azt annyi más helyen megtették már. Változik a világ, Lászlófia Vid, nemesúrfi. S te azokhoz tartozol már, kik a változást végzik. Ezért kell hát szót váltsak veled.

Vid leült a furcsa beszédű vénember mellé a padra. Ott terült el előtte a nagy tó széles, csillogó vize, s felette ott keringett lassú méltósággal a sas. Szellő fodrozta a levegőt, tószagú szellő.

– Asszonyodat, Mikoltot gyógyító írral orvosolják már a javasasszonyok – folytatta lassú szóval vén Bozsor –, senki nem állja utadat, hogy magaddal vidd, mihelyt fölépül, mert tied ő az Úr akarata szerint, ki a szerelem magvát szívetekben elvetette. Amit bátyjai cselekedtek vele, az gonosz dolog volt. Emberi ésszel azonban meg kell értened, mert hozzátartozik a változó világhoz. Kik ragaszkodnak ahhoz, ami ősi, és gyűlölik mindazt, ami új, nem cselekedhettek másként. De a te lelkedben ne legyen irántok gyűlölet, ezért állítottalak meg, Lászlófia Vid. Mert a gyűlölet gonoszságot terem, s a gonoszság az élet ellensége. Nektek pedig élnetek kell, neked és Mikoltnak. Ha vizet kívánsz, ott van a korsóban – tette hozzá, bocsánatkérőleg –, meg se kínáltalak. Talán falnál is valamit?

– Köszönöm, vénember – felelte Vid feszülten –, ettem is, ittam is. Érdekel, amit mondasz. Folytasd hát, megkérlek.

Vén Bozsor bólintott ősz fejével.

– Jólesik szívemnek, hogy érdekel. Bár tudtam, hogy másként nem is lehet. Akit Mikolt szeret, az csak igaz ember lehet.

Húzott egyet a vizes korsóból, majd odanyújtotta a legénynek. Az is ivott, s a korsót visszatette a pad alá.

– Mink, akik itt élünk – folytatta az öregember –, Omboz népéből eredünk mindannyian, s nem akadt még közöttünk áruló. Nem a mezítlábas Isten elől menekedtünk ide, mert tudjuk, hogy csak egy Isten van, bármi névvel is nevezzék az emberek, s bármiféle módon tiszteljék is. A papok elől bujdokoltunk ide, s az idegenek elől, kiket egyik magyari király a másik után szabadít a nemzet nyakára. Hogy miért teszik? Alighanem mert térdet hajtanak előttük, s körülhízelgik őket. Mink nem vagyunk térdhajlító fajta. Mink szívünkkel, s lelkünkkel tiszteljük az Istent, szívünkkel s lelkünkkel szolgáljuk azokat, kiket vezéreinkül elismerünk, nem pedig térdünkkel. Mióta Vajknak koronát tétetett a fejére a római Isten főpapja, azóta egyebet se tesznek, mint az új rend nevében üldözik s mészárolják a bátrakat és erőseket, hogy ennek látásától behódoljanak a gyöngék. Király szavával

földet adnak azóta is minden idetévedt idegennek, minden árulónak, ki Istenét elhagyja, s földönfutóvá teszik azt, ki emberhez méltóan megállja helyét, gyermekeit pedig rabságba hurcolva jobbággyá nevelik.

Az öregember nehezet sóhajtott, elnézett valahova messzire a dombgerinc felé, s megcsóválta a fejét.

– Nem tudom, öregapád milyen módon vált nemesúrrá, s a térdhajlításhoz miként szokott hozzá – folytatta egy idő múlva –, de szívem mélyéből reménylem, hogy amért nemesúrfinak születtél, Lászlófia Vid, azért még megmaradtál embernek is, igaz embernek, nemzetedhez hűséges embernek…

– Az én nevem Vidfia Vid – javította ki az öreget a legény –, László unokája, Erőss Vid fia Vid…

– Nagyot nőj – bólintott Bozsor –, nem tudtam, hogy ama László nagyatyád csupán. Édesapáddal mi lett?

– Királyi zászló alatt harcolt Dalmátföldön – felelte Vid, s arca megpirosodott kissé –, sok csatát megvívott, s úgy lelte halálát, édesanyámmal együtt…

– Békesség véle Hadúr mezején – morogta az öregember –, örvend a lelkem, hogy harcos apa nemzett. Tartsd észben azonban, hogy bölcs elme és békeszerető szív nélkül erő és bátorság bizony keveset ér, s könnyűszerrel szolgálhatja jó helyett a gonoszt. Omboz népével ne tarts haragot azért, amit Szava és fiai tettek. Ők a nemesúrban ellenséget látnak. Bizonyítsd be nékik, hogy nincsen igazuk. Ha ezt meg tudod tenni, Vidfia Vid, akkor Isten szerint is nemesúr leszel, nem csupán királyi írás szerint. Ennyit akartam hát mondani neked. Most pedig, ha igyekszel, még napnyugta előtt asszonyodnál lehetsz. Sátrát ott leled meg a nagy tó túlsó csücskin, ahol a patak vize lefut a tavakba. Erdő szegélyén, lapos hátú nagy domb tövénél, amit mi itt tó hátának nevezünk, emlékezet óta. Legyen rajtatok áldás és békesség.

Vid fölkelt a padról.

– Szavaidat eszemben tartom – kezdte halkan –, s megköszönöm azokat, Bozsor bátyám. Ami azonban a békességet illeti, az kettőn múlik mindég, magad is tudod. Aki még egyszer kezet emel Mikoltra, annak fejét veszem, úgy segítsen engem régi Isten, új Isten, ahány Isten csak van!

Az utolsó szavak már keményen csattantak, s indulatosan zörrent meg oldalán a kard is. Szemei szikrákat vetettek.

Az öregember felcsillanó szemmel nézte a padról.

– Tetszel nekem, Vidfia Vid, nemesúrfi! – mondta derűsen. – Te csak igyekezz a jó úton járni, s a többit bízd az Öregistenre! Békesség veled.

– Békesség veled is – bólintott a legény, s már ment is legelésző lova felé.

A nap már erősen hajolni kezdett a kopár gerincek felé, amikor a tó hátát elérte. Úgy volt, ahogy a vénember mondta. Ahol a zubogó patak vize tavakba torkollott, kicsi liget szélén sátortanyára bukkant. Az első előtt ökörkoponya hirdette oszlopra tűzve, hogy az volt a javasasszonyé. A másik két sátor előtt

gyermekek játszottak. A negyedik Mikolté volt. Egy fiatalabb asszony vezette oda bámészkodó gyermekek között, miután lovát kipányvázta.

– Tudtuk, hogy jössz – mosolygott rá az asszony –, de már délire itt lehettél volna. Hol töltéd az időt?

– Honnan tudtátok? – csodálkozott Vid, zavartan.

– Titoktudók között vagy, ne feledd! – nevetett vissza az asszony, és félrehúzta a sátor bőlénybőrét.

Ott feküdt Mikolt, birkabőr bundán, puha párnákon, gyolccsal letakarva. A gyolcson itt-ott átütött a vére. De mosolygott, amikor Videt meglátta. Vid csak állt ott, megfényesedett szemmel.

– Mit tettek veled – hörögte –, hej, ha ott lehettem volna…!

– Feledd el – mosolygott rá Mikolt –, én már elfeledtem. Jó kezekben vagyok itt, s a sebek is begyógyulnak hamar. Együtt megyünk, a világ végire is, ha kell, s olyan lesz mindez, meglásd, mintha csak gonoszat álmodtunk volna. Ami gonosz, az nem is egyéb, csak álom… Örvend a lelkem, hogy itt vagy!

Kilenc napot töltöttek a tóháti patak fejénél. A hatodik napon Mikolt már virágot szedett az erdőn. A hetediken lóra ült, s körüllovagolta Viddel a nagy tavat. Megmutatta neki a gémek fészkelő helyét az öreg fűzfákon, a hódok halmát s a bölények gázlóját.

Nyolcadik napon eljött öreg Bozsor, s összeadta őket az Öregisten törvénye szerint. A kilencedik napon aztán elindultak haza.

Tova a báldi szállások közelében erős zápor szakadt a nyakukba, s bemenekültek előle a pásztorok szállására. Ott hallották először hírét a bajnak.

Három legény tért haza azelőtt való este a kolozsi vásárból, ahova egy csorda tinót tereltek be eladásra. Valami nagy háborúság támadt Ombozvölgyében, mondták a legények. Szavát és két fiát kötél végén hurcolták el a miklósdombi nemesúr lovasai, s rákövetkező éjjel a szabad mezők népe, vén Légenfia Ámos vezetése alatt, rátört a miklósdombi udvarra, és földig égette a palotásházat. Sokan odavesztek, beszélték a népek a kolozsi vásárban, köztük öreg Ámos is, meg a miklósdombi uraság. A szamosi várnagy lovasportyát küldött a békebontók ellen, s Omboz ivadékai szétszéledtek előle az erdőkbe. Ennyit tudtak csak mondani a legények.

Vid arca elszürkült, mint odakint az égbolt, s Mikoltból felszakadt a zokogás.

– Vért láttam s nagy tüzet! Emlékszel, Vid? Jaj nekem, jaj… boszorkány vagyok… baj jár velem és átok…

Időbe került, míg le tudták csöndesíteni. Addigra a zápor is elállt.

– Gyerünk – morogta Vid sápadtan, összeszorított ajkai között –, akármi is történt, szembe kell nézzünk vele…

Éjszaka volt már, amikor nyargaló lovaikon elérték a bölényesi gázlót. Mélységes fekete csönd hevert a tavak völgye felett. Kihűlt üszök szaga nyomta a

levegőt, és nem lehetett tudni, hogy a fölperzselt nagy mocsárból áradt-e a szag, vagy valahonnan másfelől.

Csillagok fényénél átkeltek a gázlón. Néma volt a bölényesi domb, ahogy elvágtattak alatt a sötétben. Hal csobbant a tóban. A miklósdombi rétet füstszagú köd ülte. Az éjszakában feltűnt az első jobbágykunyhó, majd a második, a harmadik. Némán gunnyasztottak a sötétségben mint ócska koporsók, melyekben már elporladtak a holtak is.

Valahol egy eb ugatni kezdett. Szinte jólesett az ugatás hangja, mert élet jele volt.

Vid lova magától fordult föl a dombon, az istállók felé. Aztán egyszerre csak horkanva megtorpant. Égett fa keserű szaga csapott az orrába. Az istálló helyén csak fekete romok körvonala látszott. S odébb, ahol a palotásház zsindelyteteje kellett volna belecsúcsosodjék az égboltba, semmi se volt, csak üres csillagok és füst. Súlyos, hideg, keserű füst.

Csönd volt, csak egy féltucat őrzőkutya ugatott tova fent a karámnál. Valahol oldalt, ahol a cselédszállások voltak, szikra csillant a sötétségben, majd föllángolt sercegve egy fáklya.

– Ki jár ott?! – ordított oda egy rekedt férfihang.

– Én vagyok, Márton – kiáltott vissza szívdobogva –, Vid!

Egy pillanatig csönd volt. Aztán imbolygó futással megindult feléjök a lobogó fáklya. Hallani lehetett a lábak dobbanását. A lihegést is. Azután a rőt fáklyafénynél rá lehetett ismerni Márton ráncos, bajuszos arcára.

– Vid úrfi! Vid úrfi! Hála legyen a mindenhatónak! – lihegte Márton. – Hé, Julis! Rózi! Sándor! Megjött az úrfi!

A cselédháznál mozgás támadt.

– Hol van nagyapám? – kérdezte Vid.

Márton megragadta a horkoló ló kantárát, s előbb Vidre nézett, aztán Mikoltra.

– Hol van nagyapám? – ismételte meg Vid a kérdést. Hangja üresen kongott, mint az odvas fa.

Márton lehajtotta a fejét.

– Ma temettük urunkat – motyogta –, fönt a kicsi dombon. A szamosi várnagy is itt volt, ő hozta a papot. Napnyugtakor indultak csak vissza.

A cselédházban ürítettek egy szobát Vid és asszonya számára. Vacsorát is főztek nekik nagy sebesen a cselédkonyhán. Míg ettek, Márton lassú szóval elmondta, ami történt.

Öreg László úr három napig várakozott unokája visszatértére. Csak járt fel s alá a tornácon, s nézte a rét mentét Bölényes felé. A negyedik napon aztán lóra ültetett tíz embert, s átnyargalt velök Szava szállására. Ott lelte a görbe hátút is, meg két fiát. De hiába faggatta őket, hogy mit tettek az unokájával, s hova rejtették el a leányt, sem Szava, sem a fiai nem szóltak egy szót sem. Végül is rájok

eresztette embereit, s kengyelhez kötözve vonszolta őket haza, vallatni. De sem ostor, se bot nem préselt ki egy szót sem belőlük. Estére az öregember belehalt a verésbe, két fiát pedig gúzsba kötözve bedobatta az úr a jégverembe, puhulni.

Azon az éjszakán aztán rászakadt Miklósdombra a pokol.

Még nem lehetett éjfél, amikor fent a karámoknál ugatni kezdtek az ebek. Aztán egyszerre csak szurokba mártott égő nyilak röpdöstek mindenünnen, s pillanatok alatt tüzet fogott az istálló végiben a szénakazal, majd a palotásház zsindelyteteje. Az emberek ordítozására megjelent fent a tornácon, a tűz fényében László úr maga. Egyik kezében kardot markolt, másikban csákányt, s úgy jött lefele, mint a hadak istene maga. Egy nyíl mellbe találta, egy második meg a nyakába fúródott, s ott roskadt le a lépcső tetején. Csak annyi idő maradt, hogy kivonszolják a tűzből. De már nem élt akkor. A támadókat is elnyelte az éjszaka.

Még azon nyomban lovas legényt szalasztottak Szamosvárára, s délire megérkezett a várnagy portyája, de már segíteni semmit sem tudtak. Megkeresték egész Ombozvölgyét tova Mócsgödréig, de élő lelket nem leltek sehol. Végül is előszedték Szava két legényfiát a jégveremből, s magukkal vitték azokat. Ennyit tudott Márton mondani arról, ami történt. Meg hogy László urat eltemették szépen, fent a kicsi domb tetején, ahogy kívánta volt.

Másnap kora reggel Vid lóra ült, s Mikolttal együtt átment Szamosvárra. Két vezetéklovat is vittek magukkal.

– A holtakon már nem lehet segíteni – mondta a csodálkozó Mártonnak –, az élőkön még igen.

Egyenesen a várnagyhoz mentek. A marcona vén katona végignézte Mikoltot tetőtől talpig.

Hát te vagy az, aki miatt reánk szakada mindez? – kérdezte mogorván, majd Vidhez fordult. – Nagyatyád kenyeres pajtásom volt, jó vadászó cimborám hosszú esztendőkön át. Vesztét szívemből gyászolom. Öröksége tied a törvény szerint, akár megérdemelted, akár nem. Pecsétes írást csináltatok erről, s lovas legénnyel kiküldöm, amikor elkészül. Vénember vagyok már én is, s maholnap új várnagyot rendel helyembe a király. De ameddig én vagyok itt, addig ne tett ide bé a lábadat többé, Erőss Vid, nagyatyád vesztének okozója, mert erős indulattal vagyok irányodban. Megértettél engem?

Vid sápadt arccal bólintott.

– Megértettem – felelte halkan –, most sem háborgatás okából jövék. Asszonyomnak két testvérbátyja van itt valahol.

– Mit akarsz velök? – ütötte föl a várnagy a fejét.

– Sem ellened, sem király törvénye ellen nem vétettek semmit – mondta Vid –, hazaviszem őket.

Nehány pillanatig bámult rá a várnagy, aztán bólintott.

– Tied a bosszúállás joga, elismerem – mondta, megenyhülten –, kiadásukra parancsot adok. Kengyelhez kötözve hurcolhatod őket, ahova jólesik.

– Lovat hoztam alájok – mordult föl Vid sötéten.

A várnagy vállat vont. Őrt álló tisztjének parancsot adott, hogy hozassa elő a rabokat, aztán hátat fordított Vidnek és Mikoltnak, s nehéz, döngő léptekkel bement a belső házba.

Kis idő múlva két várbeli legény kituszkolta Karsalyt és Tomajt a vár udvarára. Véres volt a szájok, dagadt az arcuk a veréstől, s nehezen vonszolták magukat. Mikor meglátták Videt és Mikoltot, mindkettőt nyeregben, még jobban elsötétült az ábrázatuk, s Karsaly kiköpött Mikolt felé.

– Bár fojtottalak volna a tóba csecsemő korodban! – mordult oda, villogó szemekkel.

– Emeljétek nyeregbe őket – parancsolta Vid a katonáknak, mintha meg se hallotta volna a gyűlölködő szót.

Karsaly indulatosan lerázta a segítő kezeket, s maga erejéből kapaszkodott nyeregbe. De Tomajt úgy kellett fölemeljék, mint a lisztes zsákot. Előregörbedt a nyeregben, de kezei azért megmarkolták a kantár szárát.

– Mehetünk hát – mondta Vid, s megindult lován kifele a várból. Mögötte Mikolt, s Mikolt mögött Szava két összevert fia, konokul megkapaszkodva a nyeregben.

Szótlanul léptettek lefele a kanyargó agyagúton. Mikor átmentek a Füzespatak hídján, Vid megállította a lovát és hátrafordult.

– Ami történt, megtörtént – szólt oda a legényekhez –, azon már segíteni nem lehet. A jövendőnek azonban magunk kell gondját viseljük. Eridjetek hát békével.

Azzal sarkot adott a lovának, s lassú vágtában megindult hazafele, nyomában Mikolttal.

Másnap reggel a miklósdombi ménest őriző jobbágylegények ott lelték a két lovat, nyergestől a bölényesi legelőn. A nyergeken itt-ott alvadt vért találtak.

A leégett palotásház romjai fekete árnyékot vetettek az egész miklósdombi völgyhajlatra, s a komor hangulat ránehezedett mindenkire. Az eltakarítást megkezdték ugyan, de zabvetés ideje volt, s csak kevés kéz maradt üresen. A munka lassan haladt.

Mikolt kérésére Vid felmálháztatott három lovat, egyikre felkötözték László úr nagy vadászósátrát, amit a láposi hegyekbe szokott volt magával vinni, s átmentek vele a bölényesi kis forrás mellé, ahol valamikor Buzát háza állott volt a kőrisfák végiben. Ott vertek sátrat maguknak, közel a birkakarámokhoz.

Az almafák éppen virágoztak a düledező kerítés megett, s fehérbe öltöztek a kökénybokrok is fent a legelőn. A tó vize visszahúzódott lassacskán a sarjadó nádas szélébe, s a szikkadó rétekre megérkeztek messzi útjokból a hosszú lábú gémek. Szeretkező hódák paskolták szárnyaikkal hajnalonként a tocsogók vizét, s esténként vadkacsák szárnya suhogott a békés csöndben.

Úgy határoztak, hogy ott építik majd föl az új palotásházat, s Miklósdombon Mártont teszik meg tanyagazdává, s az ő számára a malom mellett építtetnek házat.

Zabvetés végeztével ki is rendelte Vid a jobbágyokat épülethez való fát dönteni a bölényesi erdőn, s mikor a kölessel is végeztek, jutott munkátlan kéz az agyagfalak döngetéséhez is.

Pontosan oda tervezték az új házat, arra a kis laposra, ahol valamikor Buzát háza állott. Az új épület azonban nagyobbnak készült, tágasabbnak, s betöltötte mindazt a teret, amit annak idején nem csak a ház, de a mögötte lévő karámok is elfoglaltak, s ahol Buzát lovait, teheneit és juhait tartotta tél idején, és csikorgó, havas éjszakákon a farkasokkal viaskodott volt.

Rozsaratásra a döngölt agyagfalak el is készültek, öles vastagságban, azonban a gerendázattal meg kellett várni a zabaratást, behordás és búzavetés végét.

Szép, száraz nyár volt. Megapadt a mocsarak vize, lent a füzesnél felszáradt a gázló iszapja, s a felsőpataki legelőről alá kellett hajtani a marhát a malom gátja fölé itatni, mert a felső forrásokban megvékonyodott a víz.

Túl a tavon aratták még a búzát, amikor egy reggel, fölébredve Vid egyedül találta magát a sátorban. Mikor gúnyáját magára kapta és kinézett, ott látta Mikoltot a forrás feletti kis padon ülni. Mozdulatlanul ült ott, szeme valahol a keleti dombok hullámos gerincén pihent. Kristálytiszta, szép nyár reggel volt. A nap ott ült már a nádas feletti domb tetején, s gyémántos harmat csillogott a fűszálakon. A kőrisfák dús, sötétzöld lombjában örvös galamb búgott, s az almáskert feletti diófák során sárgarigó fütyülte bele örömét a szépséges világba.

Lassú léptekkel odament hozzá. Az asszony fölnézett reá, arca gondtelt volt, tekintete borús.

– Eljött az idő – mondta tompa hangon –, amiről szóltam volt neked még tavasz elején, a kicsi tónál. A Szúnyogok szigetére kell menjünk.

– Mi végből? – bámult feleségére Vid.

Az megrázta a fejét.

– Nem tudom. Csak azt tudom, hogy elérkezett az idő, és mennünk kell. Megálmodtam az éjjel.

– Csak így? Egyszerűen menned kell, s nem is tudod, miért?

– Csak azt tudom, hogy mennünk kell – bólintott az asszony halálos komolyan –, nem csupán nekem. Neked is.

Vid vállat vont.

– Hát akkor menjünk. Hol van az a Szúnyogok szigete?

– A nagy mocsárban.

Az asszony felkelt a padról és sóhajtott.

– Megyek és összeszedem a holmit.

Már indult is a sátor felé.

– Miféle holmit? – ütődött meg Vid.

– Éjszakára való pokróc-takarót, sátornak való könnyű ponyvát, nehány edényt… egy kis lisztet, bödönke zsírt, füstölt húst…

Vidnek elnyílt a szeme, kerekre.

– Meddig készülsz ott maradni? – szakadt föl belőle a szó.

– Azt nem tudhatjuk – felelte halkan az asszony –, talán csak nehány napig leszünk ott… talán tovább… nem lehet tudni.

Vid megcsóválta újra a fejét, aztán sóhajtott.

– Jó, na – mondta türelmesen –, csak szedd össze, amit akarsz. Én addig megnyergelem a lovakat.

Már indult is a lovak felé, de az asszony szava megállította.

– Lóval nem lehet bemenni oda – mondta –, csak gyalogosan. Megtöltök két átalvető zsákot. Egyiket te viszed a válladon, másikat én. Ne feledj baltát is hozni, meg íjat, s amennyi nyilad csak van kéznél, mind magaddal hozd… Tűzszerszámról se feledkezz meg!

Azzal már el is tűnt a nagy sátorban.

– Te addig maradhatsz ott, ameddig akarsz – mondta később Vid, kissé ingerülten, amikor az átalvetőket tömték tele az összehordott holmival –, de én vissza kell térjek ide holnap, más napokon is, hogy aratásnak s egyéb dolgoknak utánanézzek!

Az asszony szelíden nézett reá, de szemei nagyon komolyak voltak.

– Aratásnál s minden egyéb dolognál fontosabb az élet – mondta halkan.

De többet aztán nem szólt, bármennyire is faggatta. Csak rázta a fejét.

– Nem tudom, mi jön – hajtotta újra meg újra –, de ami jön, az már közel vagyon, mintha csak a gerincen túl lenne valahol.

Vállukra vették az átalvető zsákokat és elindultak a nagy mocsár felé. A gázlón túl, a füzes sűrűje mentén Mikolt meglassult s lemaradt.

– Nehéz a zsák? – fordult vissza Vid. – Pihenhetünk egyet. Asszonyi bolondság ez az egész, amúgy is – dohogta.

– Az ösvényt keresem – felelte Mikolt, a füzest vizsgálva –, itt van valahol, csak benőtte a gaz.

Aztán egyszerre csak megállt, félrehajtogatta a fűzvesszőket és bekémlelt a sűrűségbe. A következő pillanatban már el is tűnt a füzesben. Vid meglepetten követe. A szélső fűzbokrok mögött valóban mintha egy régi ösvény nyoma látszott volna, amit benőtt már a derékig érő sáté. Abban gázolt Mikolt, egyre beljebb a fűzfa sűrűségbe, ide-oda kanyarogva a zsombékok között. Vid szó nélkül követte. Hamarosan elérték a nádas tömött, sötétzöld falát. Abban már tisztán kirajzolódott egy ösvény vonala. Mikolt hátrafordult.

– Mikor a láphoz érünk, lépj a nyomomba mindég – mondta –, csalóka az ingovány, s ki nem ismeri, elmerülhet benne.

Az összeboruló nádat kezükkel kellett félrehajtsák, hogy követni tudják a keskeny ösvényt. A sűrűben csivitelő nádi rigó rebbent. Aztán egy idő múlva megnyílt előttük a nádas. Víz csillant. Tőkés kacsák keltek szárnyra nehézkes röpüléssel. Elérték a lápot.

Hínár és békalencse összefonódó zöld szőnyege terült el előttük, kákacsomókkal, nádzsombékokkal tarkítva. Mikolt zsombékról zsombékra szökdösött könnyedén, mint a madár a vállán csüngő nehéz zsák ellenére is. A nap már magosan járt. Meleg sugarai alatt fülledt iszapszagot izzadt a láp. A levegő nehéz volt.

A lápon túl újra nádas következett. Az ösvény keskeny fekete vonalát dús kákacsomók rejtették el szem elől, de Mikolt keresés nélkül is meglelte. A nád között még fülledtebb volt a levegő. Vid érezte az izzadságot alágyöngyöződni a hátán, mellén, arcán. Helyenként bokáig érő vízben gázoltak keresztül. Iszapkátyúkat kerülgettek.

Aztán egyszerre csak emelkedni kezdett alattuk a talaj. A nádas megnyílt szinte váratlanul. Füzesbe ért az ösvény. Majd ritkult a bozót is, terebélyes vén fűzfák alatt haladtak fölfele egy kicsike dombra, melynek tetején buja fű zöldült. Aprócska tisztásra érve Mikolt megállt, s lesuppantotta válláról a nehéz átalvetőt.

– Itt vagyunk – mondta és hátramosolygott az urára. Ez volt az első mosoly az arcán, azon a napon.

Vid odalépett melléje, s ő is letette válláról a zsákot. A kicsike tisztás túlsó szélén ugyancsak terebélyes füzek vetették árnyékukat a gyepre. Odvas, szürke törzseik között látni lehetett egy tó vizének kékes csillogását.

– Szép hely – ismerte be Vid –, békességes.

– Titkos hely ez – mondta fojtott hangon Mikolt –, valamikor bujdosó sámánok rejteke volt. Az utolsó magyari táltos is lakozott itt nehány esztendőn át, azt beszélik.

Vid körülnézett. Semmi se látszott a világból, még a dombok tetejét is eltakarták a fák. Mintha nem is lett volna világ.

– Először is sátrat verünk – szólalt meg Mikolt vidáman, mint egy gyerek –, hogy legyen hova meghúzódjunk majd a szúnyogok elől. Aztán megferedünk a tóban! Homokos a partja, s a vize olyan tiszta, hogy még a halakat is látni lehet benne!

Fürge kézzel kibontotta az összegöngyölt ponyvát. Vid fogta a baltát, rudat vágott hozzá, majd egy tucatnyi apró horgas cölöpöt. Percek alatt elkészült a sátor. Mikolt prémes bundát terített ki benne, csergepokrócot. Aztán vetkőzni kezdett.

– Gyere, feredjünk! Tudsz úszni?

Vid megrázta a fejét.

– Nem baj, majd megtanítalak – nevetett Mikolt vidáman.

Pillanat alatt lefejtette magáról a ruhát, s már szaladt is, hosszú szökésekkel, mint a kötőfékről szabadult csikó a víz felé. Karcsú barna testén selymesen csillant meg a napfény.

Vid is lerúgta magáról az öltözéket, s utánairamodott. A nagy fűzfákon alul kis kerek tóra bukkant. Homokos volt a partja. Tiszta vizében ott lubickolt már az asszony. Úszott, csapkodta kezeivel a vizet, s a vízcseppek, mint megannyi

gyémántkristály, csillogva hulltak alá fekete hajára, szép, nevető arcára, rózsabimbós melleinek feszes két halmára. A megfodrosodó víz lidércesen tükrözte gyönyörű testét.

Öles ugrásokkal rohant Vid is a vízbe. Barna bőre alatt feszültek az izmok. A víz kellemes volt és hűvös. Szempillantás alatt nyakig volt benne.

– Vigyázz! Mély! – kiáltotta Mikolt, de már késő volt. A lendület még egy lépéssel tovább vitte, és egyszerre csak kicsúszott lába alól a föld. Kapkodott, evickélt, feje elmerült, majd újra feljött, köpködte a vizet, és kapálódzott, mint a vízbe esett kutya. Rugdosott lábaival. De az asszony akkor már mellette volt.

– Tedd mindkét kezedet a vállaimra – mondta nyugodtan –, lábaiddal pedig rúgd magadat előre. Így, na. Minden állat úszik magától. Az ember is. Látod? Haladunk előre… mire a nap lemegy, úszni fogsz már, mint a hal!

Evickéltek együtt. Az asszony hűvös testének érintésétől megforrósodott Vidben a vér. Hirtelen földet érzett a lábai alatt, s megvetette magát rajta. Válláig ért a víz. Erős karjaival átkapta az asszony derekát, s magához szorította. Belecsókolt nevető, piros ajkába. Aztán felkapta, mint medve a zsákmányát, s kigázolt vele a vízből.

Annak a bolondítóan gyönyörű napnak a végén, amikor a naplementével a szúnyogok seregestől bújtak elő a nád közül, s be kellett húzódjanak előlük a sátor védelmébe, hallgatva hevertek egymás mellett a csergén. Odakint zsongtak a mocsári békák. Hangjuk betöltötte az egész világot, mint egy álmosító, egyhangú muzsika, melybe csak néha-néha hasított bele egy-egy párját kereső vakvarjú bús hangja, valahonnan a csillagos ég párás magosából.

– Gyermeket fogantunk – szólalt meg Mikolt halkan – úgy, ahogy megálmodtam volt még a tavaszon, emlékszel? Fiú lesz, érzem…

A sátor nyílásán beszitáló csillagfényben sötétzöldek voltak a szemei és mélyek, mint rejtett tavak vize.

– Erős ember lesz, erős és bátor – folytatta kis idő múlva, suttogva, mint aki titkot árul el –, dicsőség jár vele, és fejet hajtanak előtte sokan. De messzi utakra megy, és siratni fogom esztendőkön át, mielőtt hazatér…

– Nem tudhatjuk, kire mi sors vár – morogta Vid álmosan.

– Én tudom… súgta alig hallhatóan az asszony –, pedig sok mindent jó lenne nem tudni előre…

– Bolondságot beszélsz – dörmögte Vid, és az oldalára fordult –, arra se volt szükség, hogy balsejtelmek ürügyével idecsalj. Olyan szép hely ez, hogy eljöttem volna ide veled magamtól is…

Az asszony nem felelt. Szeme elfátylasodva meredt a csillagok végtelen magosába. A békazsongásos csönd ránehezedett a kicsi sátorra, s nehány perc múlva már hallotta is alvó urának mély, egyenletes lélegzését. A mocsár lélekzsibbasztó, különös éjszakája letakarta a világot hűvös fekete leplével.

Másnap kora reggel egy marékra való apró halat fogott az asszony hajlékony ágakra feszített hálójukban, s már sütötte is őket a tűzön, mire Vid felébredt. A fűzfák megett akkor kelt vörösen a nap. Szikrázó sugarai jó szagú szellőt tereltek maguk előtt, mely megsusogtatta a nádleveleket.

Az asszony nyugtalannak látszott. Néha felütötte a fejét és figyelt. De csak a szellő moszatolt a nádasban. Suhogó szárnyakkal, alacsony röpüléssel vadkacsák húztak át a sziget felett. Nádi rigók veszekedtek.

– Úgy teszel, mintha várakoznál valamire – jegyezte meg végül is az ura, türelmetlenül –, mi a baj?

– Nem tudom – rázta meg Mikolt a fejét –, valami történik valahol, de nem tudom, hogy mi, és nem tudom, hogy hol…

– Valahol mindég történik valami – mordult Vid, okosan.

– Valaki jön – folytatta az asszony, s a hangja különös volt –, közel van már, érzem. Baj hírét hozza, akárki is legyen…

Vid ránézett, megcsóválta a fejét, majd feltápászkodott és bement a sátorba. Amikor kijött, íj volt a kezében és tegez. Újra lehevert a gyepre, s letette az íját maga mellé. Még egy nyilat is kihúzott a tegezből, s azt is odafektette, keresztben az íjra.

– Aki bajt keresni jön, bajt talál – mondta komolyan –, emiatt ne aggódj.

Már végeztek a sült halakkal is, s ott hevertek elnyúlva a szendergő tűznél, amikor valahol a füzesben megreccsent egy ág. Mindketten felkönyököltek, s úgy figyelték a csöndet. Kis idő múltával újra zörrent valami. Az ösvény irányából jött a nesz. Ágak suhogását is hallani lehetett már.

Vid szempillantás alatt lábon volt, s megmarkolta az asszony karját.

– Húzódj be oda a nagy fa mögé – súgta.

– Csak az jöhet ide, aki ismeri a járást – nézett reá sápadtan az asszony.

– Mit tudom én, ki ismeri, s ki nem – morgott Vid –, farkas is ismerheti, bölény is, csatangoló haramia is. Eridj a fa mögé, ahogy mondtam. Siess.

Ő maga egy másik fa mögé húzódott. Íját felajzotta, várt. Nem kellett sokáig várnia. A léptek zaja közeledett. Emberi alak körvonala bontakozott ki a füzek alatti ösvény kanyarjában. Mögötte még egy. Majd egy harmadik és egy negyedik is.

Aztán kilépett szemben velök a tisztásra egy súlyos batyut cipelő öregasszony, meggörbedt háttal. Mögötte három, terü alatt görnyedő gyerek. A másik fa mögött Mikolt elsikította magát hirtelen.

– Édesanyám!

Az öregasszonyhoz szaladt. Az leengedte válláról a nehéz batyut, és sovány ráncos arcán megdöbbenés tükröződött. Aztán szó nélkül megeredtek a könnyei. A három gyermek is lesuppantotta a terüt, s melléje roskadva, fáradt lihegéssel bámultak hol anyjukra, hol Mikoltra. Mikor íjjal a kezében Vid is előlépett a másik fa mögül, még a szájuk is elnyílt.

Mikolt és az anyja átölelték egymást, és hosszú ideig csak sírtak mind a ketten. Vid állt ott egy darabig, vakarta a fejét, majd megszólalt.

– Ha van valami sírnivaló, hadd tudjam meg én is! Ültesd le anyádat, Mikolt, hiszen fáradt lehet. Itasd meg, etesd meg őt is, testvérkéidet is, aztán hadd halljuk a siránkozás okát!

A józan szótól mintha felocsúdtak volna. Abbahagyták a sírást. Mikolt odavezette anyját a tűzhöz, leültette, rozskenyeret is adott a kezébe, meg egy maradék sült halat. Közelebb húzódtak a gyerekek is, s majszolni kezdtek a magukkal hozott batyuból.

Aztán az öregasszony beszélni kezdett, akadozó szóval, szipogva.

– Hát biza, lelkem, tegnap úgy déltájban csak ránk szakadt egy rakás fegyveres ember. Valami várnagy küldé ki őket, azt mondták. Mert hogy a király vagy micsoda odaadá ezt az egész völgyet, meg mindent valamiféle úrnak, mondák az emberek, s ez az úr pedig érkezik ma reggel, sok cseléddel meg mindenfélével, s aki nem kívánja szolgálni, annak takarodnia kell innen, ezt mondák, biza. Két nagyobbik fiam el is terelt minden jószágot a nagy mocsár bütüjén át, túlra, maguk sem tudják, hová. Én már vén vagyok arra, hogy velök menjek, ezek meg kicsik még. Így aztán csak összeszedtük, amit tudtunk, s bémenekültünk ide, amíg meglássuk, hogy mi lesz. Ha szolgálni kell, én szolgálok. Többet mások alatt sem dolgozhatok, mint amennyit odahaza dolgoztam egy életen át…

Mikolt Vidre nézett. Vid bólintott.

– Anyád velünk marad – mondta lassan –, testvérkéid is. A te véred az én vérem, a te gondod az én gondom.

Mikolt szemeit elfutotta a könny. Urához lépett és megcsókolta.

– Most azonban okosan teszem, ha hazamegyek innét – hárította el Vid magától az érzékenykedést –, utánanézek, hogy mi történik odakint. Ha a király valóban odaítélte valakinek Ombozvölgyét, akkor jó lesz, ha idejében meghányatom a határmezsgyéket, hogy tévedés ne essék.

Mikoltra nézett és ravaszul elmosolyodott.

– Hátha bemezsgyézhetem magamnak az egész déli lejtőt, meg a kicsi tó gödrét is? Mit tudhatja a király, meddig nyúlnak a bölényesi földek. A kicsi tó megérdemli, hogy gondját viseljük, mit szólsz ehhez?

Mikolt elpirult kissé, és furcsán ránevetett az urára. De aztán csak ennyit mondott:

– Vigyázz magadra, Vid…

A nap már magasan járt, mire elérte a bölényesi kőrisfa ligetet. Alig fordult be a liget sarkán a forrás felé, földbe gyökeredzett a lába. A sátor szétvagdosva hevert a földön. A mögötte lévő, hevenyészve épült kamrácskát is, ahol Mikolt az ennivalót tartotta volt, valaki baltával verhette szét, mert csak pozdorjája maradt.

Az új épület vastag agyagfalai sértetlenek voltak. Akárki is volt a kártevő, nem tudta, mit kezdjen azokkal. Fent a diófák felett a birkák karámja is állt, s az erdőszélen békésen legelt a nyáj. A két nyerges lónak azonban nyoma se látszott.

Gazdája kiáltozására hanyatt-homlok rohant lefele az erdő széléről a nyájat vigyázó legény. Lihegve érkezett alá a forráshoz, alig tudta kinyögni a szavakat.

– Jaj, nagy csúfság esett az éccaka, úrfi! – hadarta. – Alig sötétedett el, csak ugatni kezdtek a kutyák… odakiáltok nekik… mert hát nem tudhattam, hogy nem-e az úrfi tér meg valahonnan… s hát csak nekem esik Szava két fia, Karsaly meg Tomaj. „Hol az urad?" kérdik. „Mit tudom én" mondom. Meg is csapott az egyikök úgy, hogy azt hittem kiesik a szemem. Rugdosának még egy darabig, hogy mondjam meg nekik, merre van az úrfi, de hát miképpen mondhattam volna, amit magam sem tudtam.

– Egy idő múlva aztán eltakarodának. Még kergették darabig a két hátaslovat, de úgy meg voltak riadva azok, hogy semmiképpen sem tudták elfogni őket. Végül is elmenének nagy káromkodva tova Miklósdomb felé. Ma reggel aztán látám, hogy biza csúnyán megszaggatták az úri sátrat, s el is hordtak belőle mindent. Ott szemlélődék még, amikor jön nyargalva lefele a birkalegelőn Márton, a ménesgazda, s már messziről kiáltja nekem, hogy itt van-é az úrfi? Kiáltom vissza neki, hogy nincs. Mégis idejön hozzám, s mondja őkelme, hogy biza elhajtának valami tolvajok az éjszaka huszonnyolc marhát a felső karámból. Hármat az őriző kutyákból lenyilazának, s úgy elverték Imrét, hogy élet is alig maradt benne. Márton úr aztán magával is vitte az úrfi lovát, meg a másikat, nehogy visszatérjenek a tolvajok, s elhajtsák azokat is…

– Alant, Ombozvölgyében, láttál-é embereket onnan fentről? – kérdezte Vid a lihegő legényt.

Az megrázta a fejét.

– Ma nem – felelte –, tegnap lovasok jártak arra, várbeliek. De ma még eddig senki.

Dél volt már, mire Vid gyalogosan eljutott Miklósdombra. Márton jelentését az elhajtott jószágról kézlegyintéssel intézte el.

– Tudok már erről – mondta –, szedj össze sebesen, amennyi embert csak tudsz.

– Megyünk utánok? – villant fel a Márton szeme.

– Nem érünk rá arra. Ásót, kapát hozzanak az emberek. Te pedig faragj ki hat mezsgyejelző fát, és süssed reájok a bölényfejes címert. Határmezsgyét biztosítunk, mielőtt megelőznek mások.

Délután már lovon is volt hat ember Mártonnal, s ásták a halmokat a bölényesi füzes túlsó szögletétől egyenesen vonalban az ombozvölgyi réten keresztül a kicsi tó alatti nádas déli sarkáig s a mögötte lévő gödrön fel a bölényesi erdőgerincnek. A halmok tetejébe beverte Márton balta fokával a határfákat, melyeken a beleégetett bölényfejes címer meghirdette a világnak, hogy azon túl az

Erőss nemzetség földjei kezdődnek. A meredélyes hegyoldal, amit a kicsi tó miatt ilyen módon Bölényeshez csatolt az új mezsgye, elegendő lett volna kétszáz juh számára is legelőnek és téli szénának.

Vid visszamaradt a füzesnél, s amikor Márton az emberekkel eltűnt a völgy hajlatában, leszállt lováról, levette róla a nyerget, s elrejtette a füzek között. Majd kipányvázta az állatot, s megkereste a rejtett ösvényt. Még napnyugta előtt ott volt a szigeten.

– Mienk a kicsi tó – mondta Mikoltnak, mielőtt az kérdezhetett volna valamit –, ezóta már elkészült Márton a mezsgyével. Mától kezdve címeres fa védelmezi a jussodat hozzá.

– Mi egyéb történt? – kérdezte az asszony, aggodalmasan.

– Egyéb? – nézett reá Vid. – Valami tolvajok elhajtottak nehány marhát az éjszaka sötétjében, ennyi az egész. Na meg – tette hozzá közönyösen és elfordult, hogy ne láthasson Mikolt a szemébe –, valamitől megvadult a ménes, és Bölényesig futottak a lovak, mielőtt megállíthatták őket. A nagy rohanásban összetaposták a sátrunkat is, alig maradt belőle valami. Miklósdombra költözünk vissza, míg fölépül az új ház.

A kicsi öregasszony, Szava özvegye, aggodalmas arccal pislogott feléje, mint aki mondani vagy kérdezni szeretett volna valamit. De Vid nagy hangon másra terelte gyorsan a szót.

– Megéheztem ám erősen! Fogjatok hát hozzá szaporán a vacsorakészítéshez, én majd a gyerekekkel gyűjtök tűzrevalót! Gyertek hát!

Azzal már ment is, a három gyerek élén, be a füzesbe.

Éjszakára a gyerekeknek engedték át a kicsi sátrat meg az öregasszonynak. Ők ketten a tűz mellett hevertek le, csergepokrócon. Vid nyers fát lökött a parázsra, s a füst távol tartotta a döngicsélő szúnyogokat.

– A sátrat – kérdezte suttogva Mikolt, mikor magukra maradtak –, valóban a lovak taposták össze?

Vid hanyatt fekve a csillagos eget nézte, és nem felelt. Egy idő múlva mélyet sóhajtott az asszony.

– Megéreztem, ugye…?

Vid kinyúlt feléje, és magához húzta.

– Ha boszorkány is vagy, akkor is szeretlek – dünnyögte félig tréfásan, félig komolyan.

– Nem maradhatunk itt tovább, ugye? – kérdezte Mikolt egy idő múlva halkan.

– Szükséges, hogy kéznél legyek – mondta Vid, fojtott hangon –, az új szomszéd bajt okozhat egyébként. Csírájában kell elfojtani a háborúságot, másképpen megsokasodik, akár a gyom. Anyádat s testvéreidet magunkkal visszük – tette hozzá egy idő múlva –, úgy illő, hogy gondjukat viseljük. Mihelyt elkészül a ház Bölényesen, velünk lakhatnak. Addig valahol elhelyezzük őket. A kicsi sátrat

azonban itt hagyjuk, s benne mindazt, ami szükséges, s időnként el-ellopódzunk ide, ha úgy kívánod…

Az asszony közelebb simult hozzá a sötétben.

– Jó ember vagy, László unokája, Erőss Vid, drága uram – súgta a fülébe duruzsolva –, áldott legyen a tavaszi Isten, ki hozzád adott…

Másnap Vid elrendelte, hogy a bölényesi juhokat hajtsák át legelni a kicsi tó feletti domboldalba, s a tó közeliben valahol ácsoljanak számukra karámot, s födeles szállást pásztoroknak, sajtkészítőnek.

Három nap alatt elkészültek ezzel, s éppen a sajtnak való polcokat rendezték el a nádfödél alatt, amikor lovasok tűntek föl a völgy mentén. Öten voltak. Lassú ügetésben jöttek Szavagödre felől. A pásztorgyerek látta meg elsőnek őket fent a hegyoldalból. Kurjantására Márton s a vele lévő három szekercés ember előbújtak a sajtházból, s az ajtóban állva nézték az érkezőket.

A lovasok megkerülték a kicsi tó nádasát, az új mezsgyehalomnál egy pillanatra megállottak, aztán lépésre fogva lovaikat továbbjöttek a füzes mentén a juhok karámjához. Elöl egy nagy, csontos, fekete dolmányos ember léptetett, tollas föveggel a fején. Busa fekete bajusza úgy csüngött alá szájára, mint két csókaszárny. Egyik legény meg is jegyezte halkan, Márton megett:

– Ejszen varjat reggelizett az új szomszéd, de a szárnyait már nem győzte lenyelni…!

– Az én nevem Mártonfia Antal – dörgött alá lováról a nagybajuszos –, nemes és nemzetes palatkai Palatkay Sámuel úr tiszttartója vagyok!

– Furcsa véletlen, azt mondhatom – mordult vissza Márton, fejcsóválva –, mert az én nevem meg Antalfia Márton, s tisztségemnél fogva én lennék nemes és nemzetes miklósdombi és bölényesi Erőss Vid úr ménesgazdája és fő tiszttartója.

A lovon ülő kissé meghökkent ettől, s arca is megveresedett.

– Antalfia Márton…? – töprengett a neven. – Hm…

– Mi a baj a nevemmel? – mordult föl Márton ettől. – Becsülettel hordoztam a dalmátparti csatákban annak idején s azóta is! Ér annyit ez is, ha nem többet, mint Mártonfia Antal!

A másik elböffent a lovon.

– Nincs baj vele, csak furcsa kissé. Az én nevem fordítva a tied, s a te neved fordítva az enyém! Hö, ilyent se hallottam még!

– Hát most hallasz – barátságtalankodott Márton –, s ha csak ezért jöttél, mehetsz is tovább!

Mártonfia Antal, az új szomszéd tiszttartója megkomorodott.

– S ez itt az urad földje, he?

– Ez az – felelte Márton keményen.

– Mióta?

– Bölényeshez tartozott ez még gazdám nagyatyjaura idejében is, ki pedig néhai bölcs Kálmán király udvari íjászmestere volt! – hazudta kidüllesztett mellel.

– Akkor hogy lehet az, hogy a határmezsgyék odalent alig pár naposak? – akarta tudni a másik.

– Úgy lehet, hogy a régi halmokat elmosták rendre a tavaszi árvizek – felelt meg erre is Márton –, s ideje volt megújítani őket. Van még egyéb bajod?

– Hm – dünnyögött az új szomszéd tiszttartója –, az ember kérdez, mert kíváncsi. Nem jár harag érte. Urat szolgálunk mindketten, s ezentúl kezdve szomszédok is leszünk, nincs hát okunk a háborúságra. Itt-ott még tán hasznára is lehetünk egymásnak – tette hozzá megenyhülten –, kéz kezet mos, igaz-e? Hm? Találkozunk még, Antalfia Márton, addig is béke legyen veled.

Azzal már fordította is a lovát.

– Béke veled is, Mártonfia Antal, ha már ez a neved… – dünnyögte utána Márton, azzal visszatért a sajtházba, hogy befejezze a munkát.

Másnap reggel, tova a szemközti legelőoldalon, ahol nehány nappal azelőtt még a Szavafiak marhája legelt, juhok kolompja hangzott. Egy vénember s két süvölvény gyerek jókora birkanyájat terelgettek rajta. Később ökörszekeres népek érkeztek, s elkezdtek megtelepelni átellenben a tóval, mindjárt a rét felett, a legelő aljában. Asszonynép kiabált, gyermekek sivalkodtak, s estére már tizennégy sátrat számoltak ott egy sorban a bölényesi juhok őrzői.

Sötétedés után már Miklósdombra is eljutott a hír.

– Jobbágyokat telepítenek az ombozi völgy mentébe – jelentette urának Márton vacsoraidő után a cselédház előtt, melynek nyugati végét úriháznak rendezték be, míg a bölényesi épület elkészül.

– Milyen nyelvet beszélnek? – kérdezte Vid.

– Beszédjüket nem hallák ugyan a pásztorok, de káromkodásuk magyarul hangzott, azt mondják – felelte Márton.

– Magyari jobbágy? Mióta vagyon ilyesmi? – kérdezte elképedve Mikolt asszony. – Öreg Záh tanítása szerint szabad nemzet a magyar, világ kezdete óta!

– Az lehet – bólintott Márton sötéten –, de nem az új papok óta. Kik ellenök kelnek, azokat jobbágyokká bünteti a király. Így láttam ezt még tova nyugaton, katona koromban.

– Ma már nem is lehet tudni, ki magyar s ki nem – jegyezte meg Vid –, magyarul beszélt a zsákmányolt rab népek ivadéka is. Háromszáz év hosszú idő, Mikolt. Tekintsd Gyurkót, a tehenes jobbágyot. Nagyapja még tótul habogott, de ő maga s gyermekei magyari szón kívül egyebet nem értenek. Mit tudhatjuk hát, hogy a Palatkay jobbágyok honnan erednek. Tán még maga az új szomszéd se tudja.

Ebben igaza is lehetett, mert a derék uraság nem sokat látszott törődni a birtok dolgaival. Színét se látták. Mártonfia Antal, a csókabajuszos végezte helyette a

gazdálkodást. Ura Kolozsvárott élt, cifra kőpalotában, s kincstárnoka volt a vajdának.

Szép, hosszú ősz következett, s rozsvetés, búzavetés ellenére is befejezték az ácsok a bölényesi új lakot még hóhullás előtt. Tetőnek nád helyett cserepet hozatott Vid úr a dobokai cserépégetőktől, hódfarkas, cifra cserepet, amit nem gyújthatott föl szurokba mártott nyíl. Dobokai mesteremberek végezték a cserepezést, s ők rakták ki szürke szamosi kőből a kis udvart is, meg a főlépcsőt. Ők készítették a kemencéket is bent a házban, égetett téglából, s ők emelték a három kéményt is a cseréptető fölé.

A mestereket ezüsttel fizette Vid, s hogy ezt megtehesse, vásárra tereltetett negyvenkét tinót és tizenhat csikót. Ami fölös pénz maradt, abból cifra gúnyákat vásárolt asszonya számára, asztali edényt, konyhába való holmit, cifra fali tükröt és sok minden egyebet, mert bizony a miklósdombi égésből csak keveset menthettek ki a cselédek. Majd asztalost hozatott Désakna mellől, béköltöztette a miklósdombi cselédház végébe, s kemény tölgyfából, habos kőrisből bútorokat faragtatott vele.

Először csak Mikolt anyját s három kis testvérét költöztette maga mellé az új cserepes lakba, meg Julist, László úr vénülő szakácsnéját, és Julis emberét, a vén tökéletlen Esványt, a favágó cselédet. Télidő teltével azonban hozzáfogott az istállók meg cselédházak építéséhez is, mert az volt a szándéka, hogy oda hozza át a nyerges lovakat meg a fejős teheneket is, a jégvermeket meg a füstölő kamrát, és Miklósdombon csak a rideg jószágot hagyja, a ménest, a hízó sertést meg a malacos falkát és az igás barmot. S mert Mikolt szeretett az új ház tornácán ülve alánézni a tavakra és nádasokra, hogy látását ne zavarják az épületek, a cselédházat az almáskert alá tervelte Vid, az északra eső domboldalba, mögéje a jégvermet meg a füstölőt, s azokon túl, mind egy sorban a lovak istállóját, tehenek pajtáját, szénának való födelet és szellős csűrt az aprójószág számára. Az apró kendermagos majorság mellé vásárolt Dobokában három nagy testű, veres német tyúkot is, meg egy kakast, hadd szaporodjanak el azok is. De akkorra már megszületett az első fiúgyermek is, pontosan kilenc hónappal a Szúnyogok szigetén töltött emlékezetes éjszaka után, ahogy azt Mikolt asszony megjósolta volt.

Nagyapja emlékezetére Lászlónak nevezték el Vid elsőszülött fiát. Vizet ugyan nem öntöttek fejére a papok, mert a füzesi hidat elvitték a tavaszi esők, s csak gyalogszerrel kelhettek volna át, egy hízott disznóért azonban beírták nevét a szamosvári nagy könyvükbe, s ezzel az örökség dolga biztosítva volt.

Egy évvel később leányuk született, aki anyja után Mikolt nevet kapta. S két évre rá megérkezett a második fiú, kicsi Vid. Majd másfél évvel később a harmadik fiú, Levente. Ekkor vásárolta meg Erőss Vid harminchat aranyért a gázlón túli kurta völgykatlant, s az egész tavon túlra eső széles domboldalt fel a földvári gerincig Gézafia Levente idősebbik fiától, Földváry Gáspártól, kinek kellett a pénz, hogy oskolába küldhesse két fiát a váradi papokhoz. Ezzel az Erőssek tavon túli birtoka, a búzatelki foglalással együtt, a bölényesi gázlótól le a

miklósdombi hídig s onnan föl a földvári gerincig egy kerek egészet alkotott és terjedelmében volt akkora, mint Bölényes és Miklósdombja együtt. Még abban az évben felfogadott Vid egy Fekete Gergely nevezetű vándorló embert, kinek földjét valamilyen oknál fogva elkobozta az új király, István, tova fent a szatmári síkon. Házat építtetett számára a gázlón túli völgykatlan végibe, melléje széles karámot, födeles pajtát, és rákövetkező tavaszon átköltöztette oda a több mint háromszáz főből álló rideg csordát, s Fekete Gergelyt tette meg csordásgazdává.

Erről az emberről nevezték el a katlant Feketelakának, s ugyancsak ő volt az, aki a háza feletti meredek napos domboldalba beleültette a Mezőség első szőlővenyigéjét. Mindössze nehány sort. De négy évvel később olyan jó borral kínálta meg gazdáját, gulyaszámadás napján, hogy Vid úr azon nyomban a markába nyomott egy zacskó ezüstpénzt, és megbízta, hogy menjen, ahova jólesik és vásároljon a pénzen annyi szőlővenyigét, amennyit csak tud, még ha az egész domboldal is megtelik vele.

Az egész hegyoldalra nem futotta ugyan, de beültetett Fekete Gergely akkora területet, hogy annak megmunkálásához emberekre volt szükség. Fekete Gergely tehát újra útra kelt a következő évben, és négy szatmárbeli családdal érkezett vissza, a Balla, Sós, Kis és Marha családokkal. Nem jobbágyok voltak, hanem szabad szőlőmívelők és bormesterek. Nem jobbágyságba jöttek, hanem telket kértek és munkájuk ellenében megfelelő bért. Vid úr felfogadta őket nyomban béres cselédeknek, s kiméretett mindegyikök számára a völgy bütüjében teleknek való helyet, tíz lánccal hosszában, tíz lánccal széltében. Az újonnan jöttek nyomban fel is építettek négy házat a négy telekre, s ezzel megalapozták a ma is létező Feketelakot, mely község lakóinak nagy része még ma is vagy Balla, vagy Sós, vagy Kis, vagy pedig Marha.

A bölényesi cserepes ház mögé borpincét ásatott Vid úr, és tölgyfa gerendákkal erősítette meg, falát pedig szamosi kővel rakatta ki. Meg is töltötte két sorban messziről hozatott hasas hordókkal, s a feketelaki hegyoldal borát azokban érlelték a bormesterek. Piacra se kellett vigye onnan. A pincéig eljöttek a vásárlók: a szamosi várnagy, a kolozsi papok, a désaknai révmester és mások. Amikor először jöttek el a bor hírére a kolozsi papok, majdnem baj lett abból.

Új Isten papja nem járt még arrafele, mióta világ a világ. Nem csoda hát, hogy amikor egy nyári délelőtt az ombozi völgy mentén feltűnt hat fegyveres élén a két csuhás, a juhok őrizője legényt szalasztott nyomban a kicsi tó mellől át Bölényesre.

Egy futással szaladt a legény, s úgy lihegett, mire a bölényesi udvarba ért, hogy szólni is alig tudott.

– Lovas papok… fegyveresekkel… ide tartanak… – nyögte ki nagy nehezen a juhterelő legény az első embernek, akit ott talált fát aprítgatva az úriház megett. Esvány, a favágó cseléd úgy megrendült ettől, hogy még a balta is kiesett a kezéből, s loholt is menten be a konyhába, Julishoz.

– Nyakunkon a baj, Julis! – bődült el odabent. – Hol az úr?

– Kint van az aratóknál, túl a tavon – felelte Julis –, mi a baj?

– Papok! – nyögte Esvány, kidülledt szemmel. – Fegyveresekkel!

Ettől már Julis is megszeppent.

– Jó asszonyunk a csűr végiben betegeket gyógyít…! – hebegte elsárgult arccal. – Ha meglássák, jaj nekünk…!

Már rohant is kifele a konyhából, végig a kövezett udvaron, a cselédházat megkerülve a csűrök felé. Mögötte Esvány s Esvány mögött a juhterelő legény. Mikolt asszonyt ott lelték a szénás csűr végiben. Egy miklósdombi jobbágyasszony feldagadt kezére rakott ciberés borogatást.

– Ha holnapig nem lohad le ettől – mondta neki éppen –, gyere vissza, hogy felvágjuk a sebet, s kitisztítsuk belülről.

A csűr fala mellett még hárman várakoztak. Egy ombozvölgyi asszony lázas gyermekével, egy gulyásbojtár Felsőpatakról, ki baltával a lábába vágott, és a tavon túlról egy Balla nevezetű vénember, ki úgy köhögött, hogy rossz volt hallani.

– Nemzetes asszony, drága…! – esett be közéjük zihálva Julis. – Papok jönnek, fegyveresekkel! Bújjék el a házba, gyorsan! Tik pedig kotródjatok valahova – fordult a várakozókhoz –, nehogy meglássanak itt! Jól tudjátok, mit cselekszenek a király papjai azokkal, kik titoktudó asszonyhoz járnak!

Mikolt abba se hagyta a kötözést, csak fölnézett, és az arca szigorú volt.

– Itt maradtok mind – mondta parancsoló hangon, majd Julishoz fordult –, ki mondta, hogy papok jönnek? Ki látta őket?

Esvány előretaszította a még mindig lihegő, kiizzadt legényt.

– Az ombozi völgy felől jönnek – hadarta az –, szememmel láttam őket én is s a többiek is, a kicsi tó feletti domboldalból.

– Hányan vannak?

– Kettő csuhát visel, a többi hat várbéli fegyveresnek látszik…!

– Julis – fordult Mikolt a kezeit törölő asszony felé –, ültesd lóra valamelyik istállóbeli gyereket. Vágtasson szaporán a búzatelki laposra, s vigyen hírt az úrnak. Ti pedig viselkedjetek úgy, mintha semmi se történne. Ha jönnek, itt lesznek. Majd az úr végez velök, amikor hazaér. Eridj, Julis.

Mikolt végzett a dagadt kezű asszonnyal, megnézte az ombozvölgyi asszony lázas gyermekét, adott az anyjának egy marékra való száraz gyökeret, és kioktatta, hogy miképpen főzzön levet belőle, s mikor kihűlt a lé, itasson a gyerekkel két kortyot belőle, két kortyot napnyugtakor megint, s éjfél tájában újra. Ha reggelig nem enyhül a hősége, pólyálja hidegvizes gyolcsba, s cserélje sűrűn, hogy hidegben legyen mindég. Az orvosságos léből pedig itasson meg vele negyednaponként két-két korttyal.

Feketelaki öreg Ballának is adott egy félmaréknyi szárított hársfalevelet, s ráparancsolt, hogy menjen haza, forraljon magának egy kupára való bort, tegye belé a hársfa levelét, várja meg, amíg felforr, aztán feküdjön ágyba, takarja be magát bundával, s igya meg a bort, amilyen forrón csak tudja.

– Csak le ne vesd magadról a bundát, akárhogy is izzadsz! – oktatta ki. – Hadd izzadjon ki belőled a köhögtető méreg! Csak akkor bújj ki alóla, amikor megszáradt az üngöd.

Már a bojtárlegény sebét mosta ki ecetes pálinkával, amikor a papok megérkeztek. Alulról jöttek a rét felől, s bár látták ott ülni a csűr sarkában a legény lába fölé hajolva, nem is vetettek ügyet reá. Egyenesen az úriháznak tartottak.

Vén Esvány ott ácsorgott a fölaprított konyhára való fa mellett, kezében a baltával, és csak bámulta őket sötéten. A juhterelő legény a fészer mögé húzódott, s onnan kandikált elő. Julis a tornácot söpörte, mintha egyéb gondja nem is lett volna.

Lassan léptettek fölfele a dombon az érkezők. Elöl a két csuhás. Egyik magos, csontos, szigorú nézésű, a másik középtermetű és köpcös, kövérkés ábrázata szinte félénk. Mögöttük a hat fegyveres legény, a várbeli vitézek szokott viseletében.

Egészen a lépcsőig jöttek, ott megállították lovaikat. Julis kezében megállt a söprű. Gyanakodva figyelte őket a tornácról.

– Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus! – dörrent alá a nagy, csontos pap a lóról, s hangja olyan mély volt, mintha pincéből jött volna. – Nemes miklósdombi és bölényesi Erőss Vid úrhoz jöttünk!

– Hát itt vannak – felelte Julis a tornácról kurtán.

De a csontos nagy papi ember nem elégedett meg ezzel

– Jelentettétek-é jöttünket az Úr Jézus nevében uratoknak? – akarta tudni dörgedelmesen.

Julis elámult a cifra szavaktól, s ki tudja, mit válaszolt volna onnan fentről, ha a másik pap, a jámbor arcú köpcös meg nem szólal az egyszerű nép nyelvén.

– Azt kérdezi, hogy hol van a gazdátok?

– Oh! – örvendezett meg Julis az emberi beszédnek. – Az úr kint van az aratóknál. De már szalajtottunk lovas legényt utána. Hát ha már itt vannak, szálljanak le a lóról – tette hozzá barátságosabban –, s üljenek le ide a tornác árnyékába. Ti pedig – szólt oda a fegyvereseknek –, nyergeljetek le ott hátul az istálló megett, van ott fű elég a lovaitoknak, s ha végeztem itt, majd viszek ki nektek is valami hűsítő italt, csak várjatok!

Azzal már sirült is be a házba.

A két pap lekászálódott a nyeregből, s fölment a lépcsőn a tornácra. Leültek a padra, egymás mellé, mint két szürke varjú. A várbeliek elvezették lovaikat az istálló mögé.

Kis idő múlva Julis újra megjelent, két jókora kupával a kezében.

– Így na, hogy ne unják el nagyon a várakozást – s markukba nyomta a borral telt kupákat –, váljék egészségükre!

Meg se várta a köszönetet, csak sirült be a házba megint.

Elsőnek a köpcös kóstolta meg a bort. Nagyot csámcsogott az első korty után, s arca elszélesedett a gyönyörűségtől.

– O-hohó! – mondta. – Ez bizony jó bor! Jó ám!

A másik is megkóstolta, ő is bólintott.

– Derék asszony – morogta –, alighanem vadházasságban él a nemesúrral. Micsoda szégyen – csóválta a fejét.

– A felesége lenne? – hökkent meg a köpcös. – Be kellett volna mutatkozzunk akkor!

A másik legyintett nagy csontos kezével.

– Nem is ismerik az úri szokásokat itt a végeken – mondta –, honnan ismerhetnék? Paraszt itt a nemesúr is, parasztok között.

Julis léptei hangzottak újra a padlón. Ezüst tálcán harapnivalót hozott a vendégeknek. Füstölt sonkát, füstölt szalonnát, ügyesen fölszeletelve és frissen sütött búzakenyeret.

Jöttére fölkeltek a csuhások a padról.

– Ez itt Brúnó atya – mutatta be társát a köpcös –, az én nevem meg Jeremiás, fráter Jeremiás…

– Ne búsuljon amiatt – felelte Julis vidáman –, itt hoztam egy kis falatozni valót. Váljék egészségükre. Ezt a korsót meg ideteszem, kezük ügyébe, ha netán megürülne közben a kupa.

Azzal már el is tűnt megint.

– Meg se hallotta, amit mondtam! – álmélkodott. – Még csak nem is érdekelte, hogy kicsodák vagyunk!

– De ez a sonka, amit hozott, nagyon jóízű – jelentette ki szárazon Brúnó atya –, a kenyeret pedig ma süthették…

Falatoztak, iddogáltak, telt az idő.

Azalatt Julis nagy fonott kosárral a kezében, mely tele volt friss kenyérrel, juhsajttal, füstölt szalonnával, kiosont a hátsó ajtón az istállók felé. Mögötte Esvány cipelt két hasas korsót. Az istálló megett, legelésző lovaik közelében ott hevert a fűben a hat várbeli fegyveres legény.

– Így na – rakta le Julis elébük a kosarat –, nem csak a papoknak jár a vendéglátás, igaz-e? Lássanak hozzá bátran, s ha kifogy a bor a korsókból, csak szalasszák be Esványt velök, s megtöltjük megint. Aztán húztak-e ma már karóba valakit kendtek? – kérdezte kötekedve.

A legények nevettek, s nekiestek italnak, ennivalónak. Kis idő múltával már a danolásukat is hallani lehetett az almáskert alól.

Közben a hátsó ajtón át Mikolt asszony is beosont a házba, s belső szobájába menve öltözködni kezdett. Legdíszesebb ruháját vette elő: bíborpiros bársonyszoknyát, fehér fodros selyem inget, sötétkék zsinóros mellénykét, kicsi piros csizmácskát, aranyos főkötőt. Amikor aztán elkészült ezzel, kiment a címeres ebédlőszobába, s az ablak mellé ülve várta az urát. Az ablakon át kiláthatott a tornácra is, ahol a papok ültek szótlanul a padon, s itták az erős mezőségi bort. A Jeremiás nevezetű köpcösnek izzadt volt már az arca az italtól, s a szeme is kétfelé

nézett. A nagy csontos Brúnó nevű tartotta magát keményen, csak olykor böfögött egyet-egyet.

– Már megjöhetett volna ezóta – dohogta, de a társa kegyes ábrázattal békítgette.

– Nagy úr házában vagyunk Brúnó, nagy úr házában! – hajtogatta egyre Jeremiás. – Nagy uraságnak nagy birtoka van ám! A szentséges Jóisten tudja csak, milyen messzire van innen az a búzaföld, ahol aratnak! Nagy birtok ez, nagy ám! Emlékszel, mit mondott az a jobbágy odatúl a völgyben? Az igazi major nem is itt van, hanem túl a hegyen valahol, Miklósdombon. Ezt a pompás bort pedig egy másik birtok termeli megint, messzi túl a tavon! Ilyen jó bort biza nem ittam, mióta eljöttünk Gyulafehérvárról… Tíz éve is annak… Talán tizenöt… Hadd töltsem meg a kupát, Brúnó… locsog még valami a korsóban…

Aztán egyszerre csak lovasok tűntek föl a csűrök fölötti domboldalban. Miklósdomb felől jöttek. Lehettek talán húszan is. Nyergükön csákány csüngött, meg íj. Válluk fölött előremeredezett a tegezből a nyilak sastolla. Némelyikök kardot is viselt.

Esvány látta meg őket elsőnek, meg a danoló várbeliek. Szájokra is fagyott a nóta, nyomban.

– Csak a gazdám tér haza a kíséretével – vigasztalta meg őket Esvány, s teletöltötte újra az üres kupákat.

Aztán Julis is meglátta a közeledőket a konyha ablakából, és szaladt is be nyomban asszonyához.

– Érkezik az úr – súgta oda izgatottan –, sok emberrel jön!

De akkorra már a tornácon ülők is meglátták a lovasokat. Élükön, lovát lépésre fogva Vid úr lovagolt. Mikor a csűr sarkához ért, s meglátta Esványt a fűben heverő várbeliek között, fölemelte a kezét. A lovasok megálltak, de nem szálltak nyeregből. Csak álltak, egy sorba fejlődve, mint akik parancsra várnak. Vid úr pedig egyik oldalán az istállóbeli gyerekkel, aki a hírt vitte, másik oldalán bozontos, sötét nézésű Mártonnal, lassan léptetett tovább a ház eleje felé.

A tornác lépcsője alá érve megállította lovát. De akkor már a papok is álltak a tornácon, s letették kezükből a kupát a padra.

Elsőnek a gyerek szökött alá a lóról, s kantáron ragadta az úr lovát. Majd lassan, méltóságteljesen Vid úr is leszállt a nyeregből, Márton is. A gyerek elvezette a lovakat az istálló felé. Márton oldalán megcsörrent az ócska, súlyos csatakard. Vid úr övén mindössze kurta vadászkés csüngött. Fölment a lépcsőn, nyomában Márton.

– Békesség a vendégnek – mondta, amikor fölért a tornácra.

A két pap meghajolt.

– Dicsértessék a Jézus Krisztus – dörmögte Brúnó.

– Mindörökre, ámen – tette rá Jeremiás a pontot, majd újra meghajolt, mélyen.

– Nemesuram – mondta, kissé akadozó nyelvvel –, ez itt Brúnó atya, az én nevem meg Jeremiás, hukk… fráter Jeremiás… a kolozsi kolostorból jövénk… tiszteletünket tenni… bornézőbe jöttünk, höhöhö – tette hozzá és elvigyorodott –, hírét hallánk nemesuram borának, s kóstolása után azt mondhatom csak… hukk… ez a bor még a hírénél is különb!

Vid keskeny ajkai elmosolyodtak.

– Házam ajtaja minden igaz ember számára nyitva van – mondta –, lépjetek hát be, derék papok.

Kinyitotta előttük a nehéz tölgyfa ajtót. A címeres szoba közepén ott állt Mikolt, ünnepes öltözetében, fölemelt fejjel, egyenesen. Olyan gyönyörű szép volt, hogy urában egy pillanatra megakadt a szó. Aztán a papokhoz fordulva bemutatta asszonyát.

– Feleségem, Mikolt. E ház úrasszonya.

A két pap mélyen meghajolt.

– Hol vannak a gyerekek? – kérdezte Vid.

– Feredni mentek a tóra – felelte Mikolt. – Leküldhetek értök.

– Ráér – mosolyodott Vid, mert tudta, hogy asszonya nem mondott igazat. Látta volna őket a tó partján, ha ott lettek volna. Ismerte Mikoltot, s tudta, hogy első dolga volt biztonságba küldeni az apróságot, valahova a nád közé, talán éppen Szúnyogok szigetére.

– Ez itt Brúnó atya, Kolozsról – mutatta be asszonyának a vendégeket –, ez pedig…

– Fráter Jeremiás – sietett segítségére a köpcös –, kézcsókkal, szolgálatjára nagyságodnak…

Mikolt megbólintotta a fejét, de mosoly nem volt az arcán.

– Teríttess asztalt – rendelkezett Vid –, az én házamban nem maradhat éhesen a vendég…

– Éhesen? – csapta össze a két kezét Jeremiás. – Úgy megvendégeltek már frissen sütött kenyérrel, füstölt sonkával, szalonnával, hogy leszakad alattunk a ló, ha többet is eszünk, höhöhöhö…!

– Borvásárlás dolgában jöttünk, nemesuram – szólalt meg mély hangján Brúnó atya –, nem vendégeskedésből.

– Ráérkezünk még arra ebédelés után is – legyintett Vid –, én magam sem ettem kora reggel óta. Üljetek le, pap urak. Embereiteknek is gondját viselik odakint. Idő van elég, nem mérik itcével.

– Hahaha, ez jó! – harsogott Jeremiás. – Nem mérik itcével!

Azzal belevetette magát az egyik kényelmes, ökörbőrös székbe.

– Nem mérik itcével, nem ám!

De nagycsontú, fekete Brúnót nem vidította fel ezzel sem. Leült ugyan ő is, de aggodalmasan morogta közben.

– Haza kell térnünk estére. Nem hálhatunk pogány födél alatt…

Jeremiás restelkedve pislogott ettől, de Vid úr vagy nem hallotta meg a szavakat, vagy nem akarta meghallani.

– Márton – szólt hátra a tanyagazdának –, hozass bort a vendégeinknek, s gondoskodj róluk, míg én gúnyát váltok!

Azzal Mikolttal együtt elvonult a belső szobákba, s otthagyta a megrökönyödött tanyásgazdát a vendégekkel.

Mikor jó idő múlva Julis megjelent, és teríteni kezdte az ebédlőasztalt, a második korsó bor is ürülni kezdett már. Márton feje nehézkesen csüngött a nyakán, Brúnó atya hátradőlve horkolt a bőrös székben, Jeremiás pedig verejtékes ábrázattal, akadozó nyelvvel panaszkodott.

– Másutt utak vannak, Márton, édes vértestvérem… hintón járnak az úri népek, nem ló hátán, mint itt… pogány ez a föld, pogány ez a nép… s tudod-é, mi a legnagyobb baj, tudod-é, édes testvérem, Márton? Megmondom neked…

Félénken Brúnó felé lesett, aztán suttogva mondta:

– Az a bajotok mind, hogy nincs istenetek. Nincs. A régit elfeledtétek, s az újat nem ismeritek még… ez a baj…

Márton nehézkesen bólintott, s morgott valamit. Aztán megtöltötte Jeremiás markában az üres kupát.

– Hát akkor igyál, Jeremiás, ha már ez a neved – dörmögte –, derék ember vagy. Kár, hogy papot csináltak belőled…

Aztán Julis az asztal közepébe tette öblös nagy cseréptálban a galuskás tyúklevest, és odaszólt hozzájok:

– Tálalva vagyon a délebéd, pap urak!

Brúnó atya nagyot horkantott, és felnyitotta sötét nézésű szemeit. Jeremiás széles mosollyal a hasára ütött, és felkászálódott helyéről. Kissé tántorgott ugyan, de azért megállt a lábán. A belső szoba ajtaja megnyílt, s kilépett rajta Mikolt, majd Vid úr és a négy gyerek. László, az idősebbik, tizenhárom éves volt már és majdnem olyan magos, mint az apja. A tizenkét éves Mikolt anyjára hasonlított, míg a tízéves Vid és a nyolcéves Levente inkább apjuk vonásait viselték.

Vid bemutatta őket a vendégeknek. Jeremiás boldogan rávigyorodott mindegyikre, de Brúnó atya szigorúan nézett reájok, összevonva sűrű szemöldökét.

– Tudtok-e Jézus Krisztusról? – horkant a gyermekekre.

Azok összenéztek. Majd László, az idősebbik kihúzta magát.

– Ő a mezítlábas Isten! – vágta ki bátran.

Jeremiás ijedtében keresztet vetett. Brúnó megrázta a fejét haragosan, de nem juthatott szóhoz, mert abban a pillanatban Mikolt asszony elfoglalta az asztalfőt, és mosolyogva mutatott a mellette lévő két üres székre.

– Foglaljatok helyet, kolozsi papok! Szeretettel megosztjuk veletek az áldást, magyari szokás szerint. Váljék egészségetekre!

Jeremiás keresztet vetett, mielőtt leült volna, Brúnó atya pedig tenyereit összetéve még valami imádságot is mormolt idegen nyelven. Aztán nagy merítőkanállal tálalni kezdte Julis a jó szagú tyúklevest.

Ebéd végeztével levitte Vid vendégeit a borpincébe. Végigkóstolták a hordókat, ízlelgették a bort ebből is, abból is a jó hűvös pincében. Végül aztán az árban is megállapodtak, s abban, hogy valamelyik nap hordós szekeret küldenek majd Kolozsról, s a kísérő fegyveres hozza el a pénzt is, király ezüstjében.

Vid megtöltetett két nyeregre való tömlőt ajándék borral, hadd vigyenek valamit magukkal is, aztán szót üzent a várbeliekhez, hogy vezessék a papok lovait a pinceajtó elé.

Okosan tette ezt, mert abban a szent percben, amikor a pince hűvöséből kiléptek a meleg nyári napsütésbe, a derék Jeremiás úgy összetottyant a sok elfogyasztott bortól, mint az elpukkant disznóhólyag, s két fegyveres legény kellett lovára emelje. Még Brúnó atya is tántorgott kissé, hiába próbálta magát egyenesben tartani, s elébb a ló fejének dőlt neki, majd a ló farának, mielőtt meglelte volna lábával a kengyelt.

– Ezt a vendéglátást soha se feledjük el, soha… – habogta Jeremiás a nyeregre dőlve, s még Brúnó atya is megenyhült, amikor búcsút mondott az Úr Jézus nevében.

Aztán a várbeli legények vigyorogva közrefogták a két papot, s a lovas menet megindult a kőrisliget mentén Ombozvölgye felé. Alig hagyták hátra az utolsó kőrisfát, már hallani lehetett a legények kurjongató nótázását.

– Kilenc korsónyi bort megittak a király emberei – panaszkodott Márton –, s fel is falának három nagy kosárra való kenyeret, szalonnát meg sajtot…

– Legalább nem feledik el, hogy magyar úr házánál voltak – felelte Vid, majd hozzátette, furcsa kis mosollyal a szája szögletén –, s azt sem, hogy fegyvereseket is láttak, kik kard élére hányhatták volna mindannyiokat, ha úgy adódik…

Két esztendővel később Bakács Tamás, az új szamosi várnagy tanácsára Vid úr elküldte László fiát Gyulafehérvárra, vajda úr udvarába apródnak.

– Aki nagy vagyont kíván fiaira hagyni – mondta volt a várnagy –, az okosan teszi, ha fiai számára barátokat szerez a hatalmasok között. Királyok változnak, s minden változással van, aki nyer s van, aki veszít. Akinek pedig nem akad szószólója magos helyeken, az soha se nyer, mindég csak veszít.

Bölcs beszéd volt, Vid belátta tüstént. Palatkay, az ombozvölgyi szomszéd máris irigy szemekkel nézett Bölényes felé, s a Devecseriek is készen voltak arra, hogy kinyújtsák kezöket adódó alkalommal a göczi lapály után. Nemesúrfit megillető módon indította útnak idősebbik fiát. Egy zacskó aranyat, két zacskó ezüstöt tett a tarisznyájába, s kísérőt is adott melléje, ki gondját viselje: Mikolt kicsi öccsét, Szavafia Taksonyt. Huszonhat esztendős, jól megtermett legény volt Taksony. Ő tanítá László úrfit vadászni, ló hátáról íjazni, vadkanra támadni kelevézzel. Jobb kíséretet nem is kaphatott volna a nagy útra.

Három esztendővel később Vid és Levente is követték bátyjuk nyomát. De László akkor már nem apródkodott. Palotás legénye volt a csanádi ispánnak.

Bölényes fölött pedig telt-múlt az idő. Vetést aratás követte, az aratást vetés. Kicsi Mikolt férjhez ment Bakács Tamás fiához, Endréhez, ki a zsibói várból uralkodott a király jobbágyain. Hozomány fejében egy százfőnyi gulyát vitt el magával és ötszáz körmöci aranyat.

Öt évvel később Vid urat holtan hozták haza hűséges emberei a Cibles alól. Sebzett kanmedve ölte meg. Minden ősszel, makkérés idején vadászmulatságra gyűltek össze a környék urai a láposi erdőkbe. Sátrakkal vonultak ki oda, tíz-tizenöt napra, s több mint száz jobbággyal meghajtották az erdőket vadkanra, medvére. Ebben az évben egészen a Ciblesig fölmentek medvét keresni. Hajnalonként fagy csillogott már a fűszálakon odafönt, s a tisztásokat dér föstötte fehérre.

A Cibles alsó gerincén nagy kanmedve nyomára bukkantak a dérlepte füvön. A jobbágyokat leküldték a gödörbe, hogy megkerüljék a déli hegyoldal sűrűjét, ahova a nagy nyom vezetett. Az urak sorsot húztak odafönt. Vidnek jutott a gerinc nyerge, ahol a medvecsapást lelték. Jobb oldalán Bakács Tamás foglalt leshelyet, bal keze felől pedig Devecseri Ákos. Alig harsant föl odalent a gödörben a jobbágyok kiabálása, fadöngetése, jelezve, hogy megkezdődött a hajtás, amikor Vid alatt, a sűrű bükkösben ropogni kezdtek a száraz gallyak. Jött a nagy medve visszafele saját nyomán. Mikor kitörtetett a fák közül, Vid szügyébe eresztette a nyilat. A medve felnyögött, meghempergett a száraz avarban, majd lábra kelt megint, és vánszorogva elindult vissza a sűrűbe. Vid íjat ajzva követte a vérnyomot. Vadászó cimborái így látták utoljára élve: öles ugrásokkal iramodva lefele a bükkös erdő meredek lejtőjén. Alakját pillanatok alatt elnyelték a fák. Mikor a hajtás véget ért, és a hajtók jönni kezdtek fölfele a gerincre, az egyik láposi jobbágy bukkant reá egy nagy sziklakő alatt. Szétmarcangolt mellel, feltépett torokkal hevert ott, alig három lépésre a döglött medvétől, melynek szügyében ott feketedett a sastollas nyílvessző, torkában egy másik, s oldalából csillogva meredt elő az aranyozott markolatú vadászkés.

Devecseri Ákos lovas szekere vitte haza, pokrócba csavarva megcsúfolt testét. Éjjel érkeztek meg vele Bölényesre, fáklyák fénye mellett. A kutyák ugatására Esvány búját elő elsőnek a cselédházból. Még a hang is elakadt benne, mikor ura holttestét meglátta. Majd fejét markolva beszaladt feleségéhez, Julishoz, s fölverte az ágyból.

– Meghótt az urunk! Jaj, meghótt az urunk!

Alsóruhában, ahogy volt, Julis kiszaladt az udvarra, a lovas szekér mellett sikoltozva összecsapta a kezét, és visongva szaladt föl a ház lépcsőjén asszonyához. De akkor már nyílott is az ajtó, s Mikolt lépett ki rajta. Hosszú, fehér selyem hálóköntösben.

– Mi történik itt, Julis? – kérdezte szigorúan.

– Jaj, nemzetes asszonyom, jaj – zokogta a megrendült teremtés, kezeit tördelve –, odavan az urunk! Vérében hozták haza! Jaj, jaj, jaj!

Némán, egyenesen, Mikolt asszony lement a rőt fáklyák fényében az udvarra. Az összegyűlt, sápítozó cselédek, Devecseri úr fáklyásai és a cimborájukat kísérő vadász urak szótlanul nyitottak utat neki a szekérig. Ott megállt Mikolt, nehány pillanatig elmeredve nézett ura holttestére, majd száraz, fakó hangon csak ennyit mondott:

– Hozzátok föl a címeres szobába.

Nem sírt, nem jajongott, könnye se buggyant. Csupán szép arca volt halálosan fehér.

Devecseri Ákos, Bakács Tamás, Kendefia László és Ernyes Bencze királyi ispán, megragadták a pokróc négy sarkát, s úgy vitték föl a ház halott urát asszonya mögött a címeres szobába. Ott fölfektették testét a nehéz tölgyfából készült ebédlőasztalra.

– Köszönöm, urak – mondta nekik Mikolt száraz, élettelen hangon odafönt –, kegyelmetek elvégezték a tisztességtevést. Távozzanak békével.

– Itt maradunk szívesen, segítségül – ajánlkozott tompa hangon Bakács Tamás, a várnagy.

Mikolt nyaka megrándult, s magosra emelt fejjel felelt a szóra.

– Az én emberem volt, s amit még tenni kell, az én tennivalóm. Köszönöm jószívüket – tette hozzá szelídebben –, de egyedül akarok lenni vele.

Az urak meghajtott fejjel kicammogtak a szobából. Kitopogtak a cselédek is egyenként. Mikor az utolsó mögött bezárult az ajtó s koccant a kilincs, Mikolt asszony egyenes dereka megcsuklott a fehér selyem hálóruhában, vállai előregörbültek, s hangtalan zokogással ráborult ura holttestére.

Másnap este, napnyugtakor el is temették Erőss Videt. Sírját ott ásatta meg Mikolt a kicsi tó partján, a nagy fűzfák alatt, ahol valamikor régen halat fogtak volt együtt, s először váltottak szerető csókot. A hideg ősz végi nap éppen akkor bukott alá a borzolt gerincek mögé, amikor koporsóját aláengedték a fekete nyirkos gödörbe. Sokan állottak a sír körül, urak, szomszédok, cselédek, jobbágyok, szipogó asszonynép. Körös-körül a dombok egy pillanatra bíborosra gyúltak ki a búcsúzkodó nap utolsó sugarától, aztán mintha csak fátylat vontak volna a világra, szürke árnyékba borult minden.

Bakács Tamás úr megfújta a vadászkürtöt, s a szakadozott hang végigharsogott a völgy felett, mint egy fájdalmas búcsúkiáltás. Aztán egyenként odaléptek az urak a sírhoz, lenéztek a mélybe, és aládobtak egy nyirkos, fekete rögöt. Mikor mindenki végzett a tisztességtevéssel, Mikolt hosszú hófehér gyászruhájában megbiccentette feléjük a fejét.

– Áldás járjon véletek, urak. A többit magamban kívánom elvégezni.

Csak vén, fehér hajú Márton maradt vele a sírnál. Mikolt kezébe vett egy lapátot, Márton egy másikat, és elkezdték lassan behantolni Vid úr sírját. Az

öregember ráncos vén arcán könnyek csorogtak alá. Bajszán megakadtak, és alácsöpögtek a sírba.

– Mintha csak tegnap hoztam volna a kicsi fiúgyermeket tova Dalmátföldről – morogta, akadozó, reszelős hangon –, hosszú lovaglás volt az biza, még nekem is, hát még egy gyereknek. De szót se panaszolt soha…

Aztán csak hallgattak mind a ketten, az asszony és a vénember. Hallgattak s hányták a rögöket alá. Sötét éjszaka volt már, mire elkészültek a hanttal.

– Eredj haza te is, Márton – mondta szelíden az asszony –, én maradok. Sok mondanivalóm van, amit nem hallhat más, csak ő.

A vénember a lapát nyelére támaszkodva bólintott.

– Ha kell valami, ott leszek a juhoknál – mondta fáradt, öreg hangon, azzal nehézkesen vállára emelte a lapátot, és elballagott a karám felé.

Mikolt egyedül maradt hosszú, fehér gyászruhájában a fekete sírhalomra boruló fekete éjszaka alatt. Két kezét fölemelte magosra, mint ahogy a sámántól látta volt régen, s belesuttogta az éjszakába az ősi búcsúztatás szavait.

– Fekete föld, tied a teste. Csillagos ég, tied a lelke. Dombok, szelek, fák és virágok, tavak és nádasok, erdők és patakok… tietek az emléke…

– Kicsi tó: emlékezz reá. Ti, fűzfák: őrizzétek léptei neszét. Dombok: őrizzétek a lábnyomát örökre.

– Vid, szerelmetes uram, béke legyen veled. Találkozunk majd valamikor újra, az égi mezőkön…

Mély volt az éjszaka, s mélységes a csönd. Mindössze egy-egy birka köhögött néha fent a karámnál, s a pásztorok tüze úgy izzott odafönt a domboldalon, mint egy óriási szem, mely átfúrja a kegyetlen sötétséget, s a lélek legmélyére néz.

Később padot ácsoltatott bölényesi Mikolt az öreg fűzfa alá, szemközt a sírral, s ott üldögélt olykor délutánonként egymagában. Néha az ajka megmozdult, ilyenkor mintha szavakat formált volna, de hang nem jött ki a száján. Minek is. Akihez a szavak szóltak, az megértette már azokat hang nélkül is.

Évek teltek és múltak. Vid és Mikolt idősebbik fia, László harmadik Béla király vadászmestere lett, s szolgája, Szavafia Taksony vitézi tettei miatt nemességet kapott a királytól, s mint szavai Szavafi Taksony pecsétes írást is kapott atyai örökségéről, Szavagödréről és a vele járó földekről le a nagy mocsárig. Emiatt háborúságba is keveredett a Palatkayakkal, de végül is a király pecsétje győzött, és a királyi ítélőbíró, egy bizonyos Földváry Antal nevű úgy döntötte el a pereskedést, hogy a Palatkay család megtarthatta az ombozi völgyet a bölényesi mezsgyéig, azonban Szavagödrét, a fölötte lévő erdőt és az egész lankás domboldalt a gerinctől le a nádasig Szavafi Taksonynak ítélte.

Vid és Levente a királyi lovas hadak szolgálatában emelkedtek rangra, s vitézi tetteikért mindketten birtokokat kaptak a királytól az északi gyepű mentén,

Nyitrában és Gömörben. Haza se látogattak többé, csak tetteik híre ért el anyjukhoz olykor-olykor, Bakács Tamás útján.

László meg is házasodott a királyi udvarban. Kényes főúri kisasszony lett a felesége. Béla király halála után azonban Imre került a trónra, s az új király új környezetet hozott magával. Sokakkal együtt László is kegyvesztett lett, s egy késő tavaszi napon megérkezett haza, Bölényesre feleségével, Irénnel s két ölbeli gyermekével együtt. Az Úrnak 1197. esztendejét írták akkor a papok.

Négy, kincsekkel s ékes holmikkal megrakott nehéz lovas szekeret is hozott magával, húsz fegyveres cselédet és tíz jobbágycsaládot ponyvás szekereken. Mikor a hosszú szekérsor megérkezett Bölényesre, nem akadt hely az emberek számára. Így aztán első dolga volt Lászlónak, hogy fölépíttetett odalent a tó mentén tíz jobbágyházat. Aztán sáncokat kezdett ásatni négyszögben a palotásház körül.

– Minek azok? – kérdezte megdöbbenve anyja, Mikolt.

– Védelemre – felelte a fia –, tele vagyon az ország békétlenséggel, s nem lehet tudni, ki tör rá kire, s mikor. Akinek nincs fegyveres ereje a védekezésre, az elvész.

Mikolt asszony nagy örömmel fogadta hazatérő fiát. Öröme azonban gyorsan meglohadt. László felesége, Irén finnyásan nézte végig új otthonát, a bölényesi házat.

– Ilyen közönséges módon nem lehet élni – mondta, s ácsokat rendelt tüstént, kőmíveseket, cserepezőket Dobokáról, kik először a födelet szedték le a házról, majd az egész tetőszerkezetet, s a meglévő épület fölé emeletet raktak föl égetett téglából, körbefutó széles fatornáccal, messziről hozatott gránitkőből faragott lépcsővel.

– Nyugati részek életmódjához szokott hozzá szegényke – magyarázta László az anyjának –, királyi udvar közelében nőtt föl. A mi egyszerű módunk szegénység számára.

Amíg az építkezés tartott, László és családja Miklósdombra költözött át a tanyai házba, ahol annak idején öreg Márton élt. Üresen állt amúgy is Márton halála óta, kit oda temettetett Mikolt asszony a kicsi tó mellé, Vid úr sírhalma közelébe.

Hiába kérlelte László az anyját, nem ment át Miklósdombra velök. Ahelyett oda építtetett magának egy kétszobás kis kunyhót a kicsi tó füzese fölé. Olyan kicsit, hogy még jobbágykunyhónak is apró lett volna. S hiába épült fel Bölényesen az új palota, hiába rendezte be otthonát az új asszony pazar csillogással, Mikolt nem költözött vissza azután sem. Ott maradt ura sírja mellett az egyszerű kicsi házban, mely köré virágokat ültetett, s ahol naponta fölkereshették a betegek, nyomorultak, kiknek tanácsra vagy segítségre volt szükségük.

László úr elkészítette a földsáncokat is udvara köré. Magosra emeltette azokat s meredekre, hogy ember nem mászhatta meg. Alattok mély volt az árok. Aljába hegyes karókat veretett, majd bevezettette az árokba a kis forrás vizét. A sáncok

négy sarkára födeles bástyákat is állíttatott, nehéz tölgyfából ácsoltatta azokat, s cseréppel födette be tűzvész ellen. Messze környékről eljöttek a szomszédos urak megcsodálni Erőss László várát, mert olyasmi még nem volt a Mezőségen sehol.

Még esztendős se volt a bölényesi palotavár, amikor valóban rászakadt Erdélyországra a veszedelem, amiről László beszélt volt. Imre király, hogy megbosszulja magát a pártütő Kendefiakon, a vajdán és más nagyurakon, királyi hatalommal felruházott ítélőbírót küldött Kolozsvárra. Idegen származású, kegyetlen embert, kinek rossz híre megjárta már az országot széltében-hosszában. Zapolia Reginald lovag urat.

Meleg nyár volt abban az esztendőben, esőtlen és szikkadt. A legelő füvét felperzselte a nap, s a búzai laposon lábán száradt el a vetés, még mielőtt kalászba szökkent volna. Emberemlékezet óta nem volt olyan száraz nyár.

Egy ilyen forró, fülledt június végi napon, úgy déltájban vendég érkezett Bölényesre. Lovon jött kíséret nélkül Feketelak irányából. Földváry Antal volt, a kolozsvári törvénybíró, Gáspár fia s ama Gejzafia Levente unokája, ki László úr elől menekült volt a mocsarakon túlra, s épített földvárat magának.

– Otthon tölték öcsémnél nehány szabad napot – mondta a vendég, a kőlépcső aljában kezet rázva a házgazdával –, s mert hogy szomszédok lennénk s távolról rokonok is, átjövék egyet s mást mondani.

Fent a címerteremben aztán kupa bor mellett kijött belőle a szó.

– Zapolia lovag úr hamarosan megérkezik Kolozs várába a király hatalmával – mondta gondtelten a törvénybíró –, s félek bizony, hogy cifra idők jönnek. Úgy hírlik, boszorkánykeresés a lovag úr kedvenc foglalkozása, s ahol csak perbe foghat valakit, ott vagyont és birtokot koboznak a király nevében, hogy legyen mivel megajándékozzák besúgóikat, s az udvar körül lebzselőket. Mozognak is a papok mindenütt, mint kukacok a sajtban. Vallatják a népet, s felróják azoknak nevét, kiken gyanú van, hogy még mindég a régi hitet őrzik, s pogány szokásokkal vétkeznek király s papok törvénye ellen. Jó embereim megsúgták titokban, hogy édesanyád neve is a rováson vagyon…

– Ki meri mondani? – csattant föl a hangja.

A törvénybíró sóhajtott.

– Nem az a fontos, hogy ki meri mondani – felelte lassan –, hanem az, hogy ha egyszer a neve odakerül az ítélőmester elé, akkor vizsgálat lesz belőle vallatásokkal, kínzásokkal, aminek, úgy hírlik, mestere őkelme, s örömét leli asszonyok sikoltozásában. Akire rábizonyíthatja, hogy boszorkány, azt máglyán égetteti el, s vagyonát elkobozza. Aki ellen nem képes bizonyítani, az ki kell állja a próbát. Égő parázzsal hintik be mezítelen testét. Ha nem perzselődik meg a bőre, akkor boszorkány, s máglyára vetik. Ha megperzselődik, akkor hazamehet, mert ártatlan. Ravasz próba, ugye? Ezer arannyal meg lehet váltani…

– Azt javasolod, hogy fizessek annak a bitangnak ezer aranyat anyámért? – szörnyülködött el László. – Még Kálmán király törvénybe íratta, hogy boszorkányok nincsenek!

– Ő igen – bólintott sötéten Földváry Antal törvénybíró –, csakhogy ő már régóta nem király, az a baj. Ez az Imre Zapoliára hallgat. Én azonban nem javasolok semmit – tette hozzá –, mert a te esetedben ezer arany talán nem is lenne elég. Nagy vagyonod van. Csak azért jöttem, hogy vigyázatra intselek. Nem tudhatjuk, mit hoz ez a nyár. Egyébként Feketelakon átjövet hallám anyád dicséretét. Balla Andris beteg leánykáját meggyógyítá szépen…

László ökle lecsapott az asztalra, hogy megcsördült tőle az edény.

– Király udvarában is vannak orvosok, kik gyógyítják azt, aki beteg, mégse nevezik boszorkányoknak őket! – dörrent a hangja.

A törvénybíró kiitta a borát, és fölkelt az asztal mellől.

– De azok orvosok – mondta csöndesen –, pecsétes írás tanúskodik erről. Az új törvény szerint bogyók, gyökerek, erdei lapik levét itatni vagy sebre kötözni nem gyógyítás, hanem kuruzslás, pogány időkből hátramaradt pogánykodás, s aki ezt cselekszi, annak boszorkány a neve. Csak azért jöttem, hogy elmondjam ezt. S azt is, hogy én Kolozsvárott leszek, s ha valahol közbenjárásra lészen szükség, hogy édesanyádat kiváltsad a bajból, szívesen vállalom, jó szomszédság okából.

Alig távozott el a vendég, Irén asszony lépett ki ura mellé a tornácra. Arca sápadt volt.

– Hallám a túlsó szobából, amiket mondott – rebegte ijedten –, tudtam, hogy elébb-utóbb baj lesz anyáddal! Mit is tölti idejét piszkos jobbágyasszonyokkal s mocskos gyermekeikkel nemesasszony létére! Mért nem váltasz szót vele, László? Hagyja ott azt a viskót, ahol lakozik, jöjjön ide, ürítünk számára szobát, s éljen közöttünk rangjához illően! Vagy még jobb – tette hozzá hirtelen –, mi lenne, ha elküldenénk valahova messzire, rokonokhoz? Nem örökre, csak éppen amíg újra elcsöndesedik minden, s ez a Zapolia is visszamegy oda, ahonnan jött…

– Értelmesen beszélsz – vidult fel László ettől –, valóban ez lenne a legbiztosabb! Elmehetne egy időre Mikolt húgomhoz… nem, ez igen közel van… elküldhetnénk Levente öcsém nyitrai birtokára, oda hát! Ott az északi hegyekben nem keresné senki! Ezt hát, ezt kell csináljuk!

Lovat nyergeltetett nyomban, s nyargalt át a gerincen s le a kicsi tóhoz. Anyját ott lelte kedvenc szolgálólányával, Borikával a nagy fűzfák alatt. Rókalaput szedegettek a tó partja mentén.

László leugrott a lóról, s odalökte a kantár szárát a szolgálóleánynak.

– Eridj, Bori, vidd fel lovamat a karámhoz.

A leány elvezette a lovat.

– Azért jöttem, hogy szót váltsak édesanyámmal – mondta László csöndesen –, hírt kaptam Kolozsvárról, s beszélnünk kell róla.

– Gyere, üljünk le apád sírjánál a padra – felelte Mikolt –, ritkán látogatsz meg manapság, jólesik majd beszélgetnem veled.

Szótlanul mentek egymás mellett a nagy fűz alatti kis padig, s leültek. Vid úr sírján virágok nyíltak: margaréták, pipacsok, kék harangvirágok.

– Kedvében lenne-e édesanyámnak látogatást tenni Levente öcsémnél? – kérdezte László. – Szamosvárától kényelmes hintón utazhatna, onnan már út vezet mindenüvé, föl Nyitrába is. Négylovas hintón, kísérettel… Levente öcsém kedvence volt mindég…

Mikolt asszony ránézett a fiára. Szemei sötétzöldek voltak, szomorúak.

– Kényes asszonyodnak már itt is útjában vagyok? – kérdezte egyenesen.

– Édesanyám, hogyan is mondhat ilyet – rázta meg László szörnyülködve a fejét –, dehogy is van útban, miért lenne? Csak azt mondjuk, hogy jólesne talán, ha újra láthatná Leventét most, hogy meg is házasodott… s jót tenne édesanyámnak az utazás is, látni a világot, meg minden…

– Az a világ rendje, hogy a gyermek keresse föl anyját, ha látni kívánja – felelte Mikolt –, ami pedig az utazást illeti, fiam, nem tudom, mi jót tehetne vélem. Itt születtem, itt nőttem föl, itt éltem egy szép és jó életet apád oldalán. Az én számomra ez volt a világ, s mások világára nem vagyok kíváncsi. De nem is ezért kívánod, hogy elmenjek innen – tette hozzá, és mélyen a fia szemébe nézett –, más okaid vannak, László. Mondd hát, egyenesen, férfiemberhez illően, ami mondanivalód van. Mint ahogy édesapád szokott volt beszélni. Ne hímezz-hámozz, nem vagy már gyerek.

László arca elvörösödött a pirongatásra. Lehajtotta a fejét és halk, száraz hangon elmondott mindent, amit a törvénybírótól hallott. Anyja türelmesen hallgatta. Nem szólt közbe, csak mosolygott szelíden. Amikor fia befejezte a mondanivalóját, még el is nevette magát kedvesen.

– Ennyi az egész? – kérdezte és öregedő karjával átölelte fia vállát, vigasztaló mozdulattal. – Óh, hát ez nem olyan nagy dolog! Volt már ilyesmi gyermekkoromban is és még azelőtt! Emiatt ugyan senki nem szaladt még ki a világból! Mindössze félrehúzódtak a népek a királyi lovasok patái elől. Be az erdőkbe, nádasokba. Cseppet se aggódj emiatt, fiam. Van énnekem olyan búvóhelyem, ahol semmiféle királyi pecér meg nem talál soha, ha száz esztendeig is keres! De jó, hogy elmondtad, amit mondanod kellett, így lesz időm arra, hogy kényelmesen felkészüljek reá, s rendbe tegyem újra a Szúnyogok szigetét, ahol régi időkben még sámánok is bujkáltak… tudod-e, hogy ott teremtett meg téged is az Úr? – kérdezte hirtelen, és arcát az emlékezés mosolya szépítette meg. – Úgy éppen, ahogy megálmodtam volt, nagyon-nagyon régen…

Szeme megkönnyesedett. László átölelte, és meglapogatta a vállát.

– Legyen, ahogy édesanyám kívánja – mondta melegen, meghatottan –, ha kell, ötven embert is lóra ültethetek, s ami azt a Zápolyát vagy mi a rossebet illeti, ha csak kisujját is emeli anyámra, kettéhasítom a kutyafejét!

– Ne is mondj ilyesmit – csitította Mikolt szelíden –, vérontásnak nem szabad lenni. Én majd szépen félrehúzódom a Szúnyogok szigetére, s ha kérdik, hol vagyok, te csak mondd azt, hogy… hogy elmentem öcsédhez!

Kuncogni kezdett, szinte kislányosan.

– Még azt is mondhatod, hogy meghaltam… emlékszem, kicsi kislány koromban, amikor Tordáról jöttek volt királyi fegyveresek és Záhot keresték, a sámánt. Kivitték őket az asszonyok egy sírhalomhoz, ahova valamelyik vén pásztorembert temették volt két évvel azelőtt, s azt mondták nekik: ihol van a sámán, vihetitek magatokkal! El is hitték, s vissza se tértek többé. Ásathatnánk mi is egy sírhalmot valahova… de az igazit, László, amikor sor kerül reá, azt ide ásasd meg, édesapád mellé – tette hozzá komolyan –, mellette a helyem.

– Ne gondoljunk még azzal, édesanyám – hessegette el László az árnyékot –, ami pedig ezt a másik dolgot illeti, majd csak kieszelünk valamit. De Szúnyogok szigetét jó lesz, ha elkészíti, hogy kényelmesen lehessen. Ha kell ember a munkára, csak szóljon. Van nehány, akiben bízni lehet, hogy nem jár el a szája.

Odahaza Irén asszony csak sóhajtozott és rázta a fejét, amikor meghallotta, hogy Mikolt marad. Ellenkezni is próbált, de László leintette szigorúan.

– Édesanyám azt cselekszi, amit jónak lát, ez az ő jussa. Ha bajt is okozna ezzel, viselnünk kell. Tisztelet és hűség jár neki.

Másnap László lóra ült megint, és bejárta az egész szomszédságot, tova Csomafájáig, ahol egy bizonyos Félfülű ivadékai, a Csomafiak lakoztak. Egyedül ment, kíséret nélkül, s így senki se tudhatta, hogy kivel, s mit beszélt meg. Ugyanakkor bizalmas legénye, egy Birtalan nevű szíjas székely, Mikolt asszonnyal együtt bement a nádasok közé, majd utána napokon keresztül titokzatos terüket cipelve újra és újra eltűnt valahol a gázló feletti füzesben. Az öregek tudták, hogy Szúnyogok szigete felé vezetett ott valahol az ösvény, s voltak olyanok is, akik még emlékeztek is arra, hogy baj esetén merre kell keresni azt. S az öregek sejtették azt is, hogy baj van készülőben, máskülönben nem gondolt volna Titoktudó Mikolt nagyasszonyuk a Szúnyogok szigetével. Meg is indult a jobbágysorokon a suttogás Bölényesen is, Miklósdombon is, Ombozvölgyében is. Öregemberek, öregasszonyok el-elsomfordáltak a kicsi tó melletti házhoz, szót váltottak a Nagyasszonnyal, s ők is kezdtek ezt-azt cipelgetni a nagy mocsár felé.

Aztán csak telt az idő, s nem történt semmi. Learatták, amit a szárazság meghagyott, fel is szántották a porló, kiégett földeket, s a rozsot el is vetették valahogy. A gyönge termés kedvét vette mindenkinek. Egyedül Fekete Gergely bizakodott a szőlejében.

– Kevés borunk lesz, az igaz – mondogatta –, de ami lesz, annak nem lelik párját a világon. Kétszeres árat is megadnak majd érte!

A bölényesi öreg almáskertben pirosodni kezdtek már az almák, amikor egyszerre csak fekete füst jelent meg a nyugati erdőgerinc mögött valahol, s lassan emelkedett egyre feljebb és feljebb a napszítta kék égbolt magosába. Valahol

Csomafáján gyújthatták meg a bajtüzet. Kora délután volt, amikor Bölényesen meglátták a füstjét.

László azon nyomban négy lovat nyergeltetett. Kettőt lovasnak, kettőt tehernek. Egymaga szökött nyeregbe csupán, mást nem vitt magával. Az egymáshoz kötözött három vezetéklóval elindult a juhlegelő irányába.

Estére a kicsi tó melletti ház üres volt. László is csak hajnalra került vissza, fáradtan, hasig sáros lovakkal. Első dolga volt, hogy tisztára mosatta a lovakat. Nyoma se maradjon iszapnak, se lovon, se szerszámon, ez volt szigorú parancsa az istállós legényekhez.

Ő maga is gúnyát, lábbelit cserélt. Ideje is volt, mert alig ültek hozzá a délebédhez, amikor izzadt lovon cselédgyerek jött nyargalva Miklósdombról a hírrel, hogy sereg közeledik a füzesi völgy felől, királyi zászló alatt. Ezóta már a göczi laposon lehetnek, lihegte izgatottan a gyerek.

Irén asszony szeme ijedten rebbent, s karja kinyúlt gyermekei felé. De ura komoran szólt reá.

– Délebédünkkel végzünk, mint rendesen. Királyi zászlótól nincs félnivalónk.

Ebéd végeztével László kiment a tornácra. Perzselő hőséggel tűzött alá a nap a békés dombokra. Északkelet felé feketeség tömöttődött az égbolt alján, és távoli dörgés moraja hallatszott.

– Megjön az eső! – kiáltott fel hozzá odalentről öreg Esvány. – Olyan zivatar lesz ebből, amilyen még nem volt!

Királyi seregnek színe se látszott sehol. A fekete fellegek gyorsan kúsztak előre az égen. Már a villámlást is látni lehetett. A pásztorok terelni kezdték nyájaikat a karámok felé. Erősödött a dörgés. A tó odalent színt cserélt és megborzosodott. Aztán már ott nyargalt a szél a nádas fölött, és megsuhogtatta a kőrisfákat is. Hűvös, esőszagú szél volt.

Haragos sötét fellegek nyargalva közeledtek az égen. Percek alatt elfödték a napot, s a dombok elkomorodtak az árnyék alatt. Nagyot csattant az ég, és megeredt a zápor. Villám villám után csapott alá a tóra. Asszonyok, gyermekek szaladtak odalent a jobbágysoron födél alá. Kegyetlen szél karmai alatt nyögtek a kőrisek, s a domb élén a szálas diófák, amiket még Buzát ültetett volt régen, meghajolva zúgtak és sivítottak. Verte a cseréptetőt a záporeső.

Az égszakadás nem tartott sokáig. Meglohadt a szél ereje rendre, s a villámlás döreje elvonult délnyugat felé. Az ég azonban szürke maradt, mintha condraposztóval takarták volna le, s az eső esett tovább, egyhangúan, konokul. Gyertyákat kellett gyújtani a házban, hogy látni lehessen. A kiszáradt dombok szomjasan szívták magukba a vizet.

Kis idő múlva ázott lovon csordáslegény érkezett Miklósdombról. A tanyásgazda küldte. A királyi sereg letáborozott a malom feletti dombon, jelentette a legény ijedt ábrázattal. Sokan vannak, és idegen nyelven karattyolnak egymás között. Két tinót is leöltek a gulyából, s azok húsát sütik a tüzeken.

– Aki fegyverforgató legény akadt Miklósdombon, az szökjön ide át teljes fegyverzetben az éjszaka során – üzent vissza László a legénnyel.

Aztán összegyűjtötte a bölényesi cselédeket, fegyvert osztott ki közöttük, s őröket állíttatott a sánc bástyáira. Behúzta a híd palánkjait is, hogy hívatlanul ne jöhessen be senki. Az eső még mindég esett.

Csak hajnalra csillapult meg. Szortyogott a láb alatt a gyep, s a nádasokat sűrű köd takarta. Kelet felé megnyílt egy keskeny sáv az égbolt alján, s nehány percre megjelent a nap, és felszívta magához a völgy ködét. Aztán beborult újra.

Nemsokára rá elrikkantotta magát a toronyban az őr:

– Lovasok jönnek, Miklósdomb felől!

László felszaladt a sáncra. A tó mentén lovas portya közelgett. Húszan ha lehettek. Az embereken páncél csillogott, és sisak. Nyergükről hosszú nyelű lándzsa meredezett fölfele. Viseletükről megismerte őket László már messziről is. Németföldi zsoldosok voltak. Az élen lovagló tiszt mellett csuhás pap.

László visszaszaladt a házba. Páncélinget vett magára, sisakot a fejére, s kardját is fölkötötte. Mire visszatért a sáncra, a lovasok már a kapu előtt voltak.

– Erőss Vid özvegyéért jöttünk – rikoltott fel a sáncra a csuhás –, törvénybe idézi őt király úr nevében az ítélőmester!

– Rossz helyre jöttetek – felelt alá László –, anyám oda van rokont látogatni!

A pap formájú átfordította a szót idegen nyelvre. A nagy csontos lovon ülő nyurga páncélos tiszt visszamorgott valamit a maga nyelvén.

– Nyisd ki a kaput! – kiáltott újra a tolmács. – A katonák tisztje szemével kívánja látni, hogy itt van-e vagy nincs!

– Magyarázd meg a némethednek, csuhás – dörrent alá László a sáncról –, hogy ha egy magyar úr azt mondja, hogy nincs itt, akkor nincs itt! Ha azonban őnáluk odahaza hazug emberek élnek, akkor hadd jöjjön be, s győződjék meg maga. Téged hozhat magával egyedül, mást senkit!

László parancsára az őrt álló legények szélesre nyitották a kaput, s a híd nehéz palánkjait kicsúsztatták az árok fölé. A jövevények leszálltak lovaikról. A tolmács lépett a palánkra elsőnek s mögötte a tiszt, kinek hosszú, egyenes kardja a földet súrolta majdnem. A tiszt nyomán egy tucatnyi fegyveres is föltolakodott a hídra. Parancsszavak csattantak a sáncról. Jobbágylegények ugrottak a kapuhoz. Egyikük vállánál kapta el a csuhást és bépenderítette a kapun. Mögötte kardjához kapott a sisakos nyurga tiszt, de már akkor megmarkolták őt is erős kezek, s a nagy tölgyfa kapu döngve csapódott be mögöttük. Az odakint maradtak ordítozni kezdtek, s ököllel verték a kaput.

– Mondd meg nekik, csuhás, hogy pusztuljanak a hídról – szólt László a papra, lejővén a sáncról –, mert ha nem, kisuvad lábuk alól a palánk hamar, s vízbe szottyannak, akár a béka. Hegyes karók is vannak ám a víz alatt. Fegyveresek számára nincs hely szabad nemesi szálláson, ezt gazdádnak is tudnia kell!

A tolmács pap lefordította a szót németre. A páncélos tiszt morgott valamit, de aztán kiordított a maga nyelvén a katonáihoz, mire azok otthagyták a kaput, s visszatértek lovaikhoz. Alig lépett le a hídról az utolsó is, köteles gépezet már húzta is vissza a palánkokat.

– Gothard lovag úr azt mondja, hogy ezért a csúfságért keményen megfizet e háznak népe – tolmácsolta ura morgását a csuhás. – Őfelsége a király haragja rettenetes lészen!

– Mi dolga veletek a királynak? – bámult reá László. – Királyi zászlót se látok sehol, csupán egy rakás vadidegent, kik birtokomra törtek, mint a haramiák! Gúzsba kötözve kellene átadjalak a szamosi várnagynak.

– A királyi zászló s a királyi pecsét Zapolia ítélőmester urunkkal jött ide – feleselt vissza a csuhás –, az ő parancsára vagyunk itt, s a törvény nem reánk tartozik. Hol van a boszorkánysággal vádolt asszony, kinek neve Mikolt?

László arcát elfutotta a harag.

– Vigyázz a szádra, szolga, mert öklömmel tömöm be! Tisztelettel szólj, amikor anyám nevét említed. Mondtam már egyébként, hogy nincsen itt. Öcsémet látogatja északon. Mi egyebet akarsz?

A tolmács hosszasan tanakodott idegen nyelven a lovagjával. A gyepes udvar széle megtelt közben kíváncsi bámészkodókkal, gyerekekkel, cselédasszonyokkal.

– Honnan tudhatjuk, hogy ezek közül valamelyik nem az anyád? – kérdezte a tolmács, és a bámészkodók felé mutatott.

– Abból tudhatod, tökéletlen fickó – dördült reá László türelmét vesztve –, hogy én, nemes bölényesi és miklósdombi Erőss László, Béla király hajdani vadászmestere mondom neked, érted?

A csuhás újra a gazdájához fordult és makogott valamit. Az vállat vont.

– A lovag úr úgy véli, hogy végeztünk akkor – mondta a tolmács –, nyittasd meg a kaput.

– Mondd meg a lovag úrnak, hogy magyar nemesi hajlékban vendéglátás illeti a vendéget – parancsolta László –, asztalt terít-teténk már a címeres teremben, magyari szokás szerint.

A lovag úr elcsodálkozott ettől, de aztán bólintott. Fent, a terített asztalnál még kardját is leoldotta, s kesztyűjét is lehúzta csontos, nagy kezéről. Sisakját is levetette. Vörös haja volt s vörös szakálla, s nem is volt olyan csúnya ember, amikor mosolygott. Irén asszony előtt mélyen meghajolt, s a harmadik kupa bor után már nevetett is. Búcsúzásul pedig még kezet is rázott a házigazdával.

Alig ért azonban tele hassal vissza a katonáihoz, parancsot adott nekik nyomban, s azok rávetették magukat a tó feletti jobbágykunyhókra. Hamarosan sivalkodás támadt odalent. A katonák egy öregasszonyt meg egy gyermeket vonszoltak gazdájok elé, jó nyíllövésnyire a sáncoktól. Egyik katona szíjkorbácsot akasztott le a nyergéről. A tolmács kérdezett valamit az ijedt öregasszonytól, mire

az a fejét rázta. A következő pillanatban lesújtott reá a korbács. A vénasszony fölsikoltott és térdre esett. Újra csattant rajta a korbács.

A tolmács a gyermekhez fordult. Az rémültre meredt szemekkel rázta a fejét. A korbács már emelkedett újra a katona kezében, hogy lecsapjon a gyerekre, amikor sastollas nyílvessző szelte át sziszegve a levegőt, és megállt a katona torkában. Az hörögve rogyott össze.

A veres szakállú lovag úr meglepetten fordult hátra. Jó kétszáz lépésre ott állt László úr a sáncon, kezében íjával. Arca haragos volt.

– Mondd meg a gazdádnak, ebadta csuhás – üvöltött László alá a sáncról –, hogy hordja el innen magát, amíg módjában van, mert már zúg a nép idebent, s követeli, hogy rátok eresszem! Errefele darabokra tépjük a magatokfajta kínozó hóhérokat, s mocsárba nyuvasszuk, mint a békát!

Időbe került, míg a tolmács átfordította mindezt idegen nyelvre. A lovag úr nevetett.

– Azt kérdi, hogy mióta gyilkolnak nemesurak Istenért és a keresztért harcoló királyi vitézeket rongyos jobbágyasszonyok miatt? – rikoltotta vissza a sáncra szavait a tolmács. – E gyilkosság miatt törvény előtt felelsz!

– Ha keresztes Istenetek asszonyok s gyermekek kínzását kívánja, akkor megtarthatjátok magatoknak! – dörrent alá a sáncról a válasz.

A megostorozott vénasszony meg a gyerek ezalatt visszaszaladtak már a kunyhókhoz, s látni lehetett odalent asszonyokat ölbeli kicsinyeikkel a nádas felé szaladni.

A lovag úr lóra ült, s katonái élén elindult vissza, Miklósdomb felé. Az eső újra szemerkélni kezdett. Alacsony, szürke felhők hasukkal súrolták az erdőgerincet. A tó szürke volt odalent, akár az ólom.

Nem telt sok idő, s a bástya alatt fölharsant az őrszem kiáltása.

– Jönnek megint! Sokan vannak ám!

Valóban jöttek. Rendezett négyes sorokban. Száznál is többen lehettek. Élükön, a lovag úr és tolmácsa mellett egy harmadik ember is léptetett fekete lovon, fekete gúnyában, hosszú fekete köpenyegben. Húsz lépéssel előttük három lovas hozta a királyi zászlót.

Mikor elérték az első jobbágykunyhó sarkát, parancsszavak csattantak. Kettéváltak a négyes sorok, és két oldalról megkerülték a sáncokat. Mikor az élek összetalálkoztak fent a diófák alatt, fekete gyűrű vette körül László úr hajlékát. Parancsszó csattant újra, s a katonák leszálltak a nyeregből. Ezalatt a királyi zászló hordozói elérték a kaput. Mögöttük a veres szakállú lovag úr, csuhás tolmácsa és a fekete köpönyeges, fehér ábrázatú, szikár idegen. Ezek mögött négyes sorokban valami negyven katonából álló kíséret.

Újabb parancs harsant. A katonák leszálltak a nyeregből.

– Őfelsége, a király nevében! – rikkantott föl a sáncra lova hátáról a fekete köpönyeges.

– Hódolat a királynak – felelt alá László.

– Mint felhatalmazott királyi ítélőmester, Erőss Vid özvegyéért, Mikoltért jöttem, király nevével, király erejével! – rikácsolta nehézkes, idegen kiejtéssel a fekete ruhás.

– Megmondtam már a lovag úrnak, hogy édesanyám nincsen idehaza! – válaszolta László keményen.

– Megtaláljuk, akárhol is van! – türelmetlenkedett az ítélőmester. – Nyittasd ki a kaput, s tetesd le a fegyvert, máskülönben darabonként szedjük szét ezt a hangyabolyt, s aki fegyvert ragad, annak király ellen való lázadásáért fejét vesszük!

László úrnak eltorzult az arca. Keze a kard markolatán volt. De mielőtt szólhatott volna, háta megett, a palotásház tornác könyöklőjén felsikoltott Irén asszony hangja.

– Nyissátok hát ki a kaput előttük! Ne legyen vérontás! Gyermekeink életére kérlek, László, nyittasd ki a kaput!

Fekete, ünnepes ruhában ott állt az asszony a lépcső fejénél, két karjával három kisfiát ölelve magához. Miklóska kilencesztendős volt akkor, Vid alig hat, s Géza, a legkisebbik csak három.

László úr megfordult a sánc tetején, s nézte őket, sötét ábrázattal. Csönd volt. Csak odalent a jobbágysoron ugattak az ebek.

– Nyissátok meg a kaput – szólt oda mély, fojtott hangon a kaput őrizőkhöz, azzal megfordult, s lejött a sáncról.

Csikorogva nyílt meg másodszor is a nehéz, szárnyas tölgyfa kapu. Aggodalmas arcú jobbágylegények átlökték a palánkokat a vizesárok fölé, s kötelekkel leerősítették a hidat. Mire elkészültek vele, László úr már ott állt a kapuban, kardosan, páncélingesen, marconán. Mögötte fegyveres jobbágyai.

Az ítélőmester ráléptette lovát a hídra, és odaszólt valamit idegen nyelven a mellette lovagló veresszakállasnak. Az kiáltott valamit hátra, s a katonák egyszerre nyomultak minden oldalról a kapu felé.

– Megnyitottuk a kaput a király embere előtt – emelte föl László a hangját –, idegen katonák számára azonban nincs hely szabad magyar nemesi udvarban!

Az ítélőmester szikár, viaszszínű arca gúnyos mosolyra torzult.

– Nemesi hajlék nem nyújthat védelmet királyi ítélet elől – felelte, s nagy, fekete lovával belépett a kapun –, a katonák átkutatják az épületeket, s mindenkit összeterelnek az udvarra, embert, asszonyt és gyermeket. Láttunk már nemesasszonyt jobbágypendelybe bújni, hogy megmeneküljön a király ítéletétől!

László úr arca elsápadt a haragtól Szája széle megrándult.

– Győződjék hát meg kegyelmed saját szemével, hogy anyámat hasztalan keresi köztünk – mordult vissza az ítélőmesterre –, de tartson rendet a katonái között, mert erőszakoskodást nem tűrök el!

Azzal megfordult, otthagyta őket, s fölment a széles kőlépcsőn a könyöklőre. Odaállt sápadt arcú felesége s kisfiai mellé.

A lovasok előrejöttek az udvar közepébe. Gothard lovag, a veres szakállú, négy lándzsás őrt állított a kapuba, hogy senki ki ne mehessen. A katonák szétoszlottak a cselédház és csűrök irányába. Hamarosan ijedt képű cselédasszonyok és síró gyermekek kezdtek kiözönleni az udvarra. Egyikét-másikát lándzsa nyelével lökdösték a katonák.

– Mondja meg a katonáinak, hogy ne lökdössék az asszonyokat! – dörrent alá László a könyöklőről.

Zapolia királyi ítélőmester fölnézett reá. Arca gunyoros volt, szeme kegyetlen. Keze leakasztotta a nyeregről a hosszú, fekete szíjostort.

– Lesz itt több mint lökdösés – mondta gonoszul –, amíg az igazat kiszedjük belőlük.

Azzal az összeterelt asszonyokhoz fordult.

– Aki ama Mikolt asszony hollétéről tud, most lépjen elő, s beszéljen – mondta lassú, kemény hangon –, megkíméli ezzel nem csupán saját magát és gyermekét, de mindenkit, aki itt van.

Súlyos csönd nehezedett az udvarra szavai után.

– Ebanyád… – káromkodta el magát fojtott hangon valahol hátul egy legény.

Az ítélőmester leszállt lováról, kezében a szíjkorbáccsal. Sovány, hosszú, fekete alakja gyalogosan még kísértetiesebbnek tűnt.

– Nem akar beszélni senki? – recsegte törött, idegen hanglejtésével.

Ráncos képű öregasszony tolakodott elő.

– Tisztesség az úrnak, akárki legyen is – hadarta a vénasszony fogatlan szája –, én biza megmondom úgy, ahogy van! Nincsen itt a mi drága nagyasszonyunk, úgy igaz, ahogy élek! Bárcsak itt vóna! A halálból mentett meg nem csupán engem, de három unokámat is, áldja meg szépséges lábnyomát a magyarok Ura! Drága szent asszony ám ő, nincsen őnékije annyi bűne se, mint amennyi a körme alá befér! Kérdezze meg az úr a többieket itt! Nem ő segített mindannyiunkon, amikor nyomorúság ért, betegség sanyargatott, nyavalya esett belén? Őnélküle sokan elpusztultunk volna már régen, el biza, úgy igaz, ahogy mondom! Bárcsak itt lenne velünk megint! Azt se tudjuk, mihez kezdjünk már most titoktudó nagyasszonyunk nélkül!

Az ítélőmester ráncolt homlokkal hallgatta a vénasszony lelkendezését. Aztán rászólt szigorúan.

– Bevallod hát, hogy javasasszony ez a Mikolt? Varázslattal gyógyít? Kuruzslással foglalkozik?

– Nevezzék az urak, aminek akarják – adta vissza a vénasszony a szót –, aki beteg volt, az egészséges lett füves italától. Akiben lázas nyavalya lakozott, az megmentődött tőle borogatásaitól…

– Hova rejtettétek el? – csapott le reá hirtelen az ítélőmester szava. A vénasszony csorba szája tátogott nehányat, aztán habogva felelte.

– Csak azt tudjuk, uram, hogy drága nagyasszonyunk fölmálházott még nyár elején, s itthagyott bennünket. Kisebbik fiához ment volna, azt mondják…

Az ítélőmester kezében meglendült a nehéz szíjkorbács, és sziszegve csapott alá az öregasszony meggörbedt testére. A második csapás alatt sikoltva rogyott össze, de harmadikra már nem kerülhetett sor. László egy hatalmas ugrással alávetette magát a könyöklőről, elkapta az ítélőmester karját és hátracsavarta. Csont roppant, s az ostor kiesett a kesztyűs kézből. Zapolia úr arca megvonaglott a fájdalomtól, fogai összecsikordultak.

– Életeddel fizetsz ezért, barbár lázadó magyar…!

De akkor már parancsszavak harsantak, s katonák rohantak László felé. A lovon ülő rőt szakállú lovag kihúzta hosszú, egyenes kardját, és sarkot adott a lovának. László elengedte az ítélőmestert, s még rúgott is egyet rajta, mitől az messzire gurult az udvar sarában. Kardját se húzta ki, csak nekiugrott a páncélos lovasnak, mint a hiúzmacska, s mielőtt az emelni tudta volna az ormótlan nagy német pallost, kiemelte a nyeregből, s hozzávágta a legközelebb eső katonájához. Aztán a könyöklő alá ugrott, nekivetette hátát a falnak, s kihúzta kardját. A katonák megtorpantak előtte. De akkor már a jobbágyok kezében is megmozdult a fegyver. Kiegyenesített kaszák meredtek szembe a katonákkal. Nyíl süvített át az udvar felett, s nagyot koppant Gothard lovag sisakján.

Vezényszavak csattantak megint. A sáncokat körülvevő katonák megrohanták a kaput. Jobbágylegények csákánya páncélt hasított. Katonák dőltek el, véresen. Az ítélőmester lábon volt megint. Egyik karja petyhüdten csüngött alá, de a másik felmutatott a tornácra, ahol Irén asszony állt, borzadásba fagyva, három kisfiával.

Katonák ugrottak a lépcsőnek. László megsuhogtatta a kardját, nagyot rikkantott, s a fal biztonságát otthagyva öles ugrásokkal rohant a lépcső felé, hogy útját állja a katonáknak. Egyiknek a fejéről leverte kardjával a sisakot, másikat karjánál fogva kapta el, s hajította alá az udvarba. Acél szikrázott. De már akkor hátulról is megrohanták, mielőtt hűséges emberei odaérhettek volna. Egy lándzsadöfés derékon érte, a páncéling alatt. Kissé megroskadt tőle, de még megfordult, és kardja rettentő csapással szelte ketté a katona sisakját, s megakadt a koponya csontjában. Aztán egy hosszú, egyenes német kard a fején találta, és véresen roskadt le tőle a lépcső kövére.

De élt még, amikor lábánál fogva odavonszolták az ítélőmester elé. A csizmarúgásokra fel se nyögött, csak épen maradt fél szemével fölnézett a király emberére, és vért köpött az arcába.

– Átkozott légy, király kutyája, beste idegenje, s átkozott legyen minden ivadékod!

Ezek voltak az utolsó szavai. Egy katona szájába ütötte a lándzsája nyelét, s addig verte beljebb a nyelet, míg kijött a vége a nyaka felett, a koponyacsonton át.

Azon a napon vért ivott a bölényesi udvar földje, s jajgatástól, sikoltozástól volt hangos a tóvidék. Véresre vert asszonyok, félholtra kínzott gyermekek hevertek mindenütt. Oszlopokhoz kötözött emberekről elevenen húzták le a bőrt a megdühösödött ítélőmester parancsára a katonák, hogy példát mutassanak a népeknek: mi történik azokkal, kik fegyvert emelnek királyi zászló ellen.

A törött karú ítélőmester, Gothard lovag úr és csuhás tolmácsa ezalatt beszállásolták magukat a palotásházba. Tüzet is gyújtottak, hogy megszárítsák ázott öltönyeiket, bort is hozattak maguknak s ennivalót. A katonák sisakban hordták ki a pincéből a bort. Odakint még mindég szemergett az eső, s az udvar sarában a víz összekeveredett a vérrel.

Irén asszonyt gyermekeivel együtt félájultan az ágyas szobába zárták a katonák. Onnan hozatta őket elő a törött karú ítélőmester.

– Tépjétek le róla a ruhát és korbácsoljátok meg! – parancsolt a katonákra az ítélőmester. De ez már Gothard lovag úr számára is sok volt.

– Megálljatok – mondta –, gyere ide, barát. Mondd meg a nemesasszonynak, hogy én nem akarok rosszat annak, aki nem érdemli meg. De nekem parancsom van arra, hogy ezt a Mikolt nevezetű asszonyt élve vagy halva kézre kerítsem. Így rendelte gazdám, a király. Addig kell tehát itt dúljak és pusztítsak, verjek és kínoztassak, amíg meglelem. Nem öröm ez se nekem, se másnak, mondd meg neki, barát.

A barát megmondta. Irén asszony zokogott.

– Mondd meg barát azt is, hogy ha nem árulja el, hová dugták azt az asszonyt, akit keresek, fiait kell sorra kínoztassam, egyiket a másik után…

Az asszony felsikoltott. Három katona kellett lefogja, hogy ki ne szakítsa magát a kezeikből.

– Mondd meg neki, barát, hogy nem szívesen teszem, de más módom nincsen. Ha tudja, hogy hol van elbújva ez a Mikolt, mondja meg most. Mert ha nem, ostor és ha kell, nyúzókés alatt megmondják a gyermekei!

– Szúnyogok szigetén van – nyögte ki Irén a kezeivel elfödte az arcát –, bocsásson meg nékem a mennybéli igaz Isten…

– S hol van ez a szúnyogok Szigete? – kérdezte a tolmács.

– Valahol a nagy mocsár közepén, csak ennyit tudok – zokogta Irén –, sohasem jártam ott…

Gothard lovag úr azon nyomban parancsot adott altisztjeinek, hogy keressék meg a nádasokat, s akit csak találnak ott, hozzák be élve vagy halva. Rosszkedvűen indultak neki a katonák a nádasnak. Ázottak voltak, s az eső még mindég esett, mintha soha sem akarta volna abbahagyni.

Telt az idő. Az ítélőmester, a lovag úr, meg a barát itták a bort a címeres szobában, kint pedig esett az eső. Egyre sötétebb lett. Az alacsony szürke ég mintha odaragadt volna a dombokhoz. A szürkületben csoportonként kezdtek

visszaszállingózni a katonák. Mogorvák voltak, bőrig vizesek és iszaposak, s csak káromkodni tudtak. Mindenütt csak vizet és iszapot találtak. Semmiféle szigetnek még csak színét se látták.

– Izzó vassal szedem ki belőlük holnap! – dühöngött az ítélőmester –, lennie kell a cselédek között olyannak, aki ismeri abban a mocsárban a járást!

Azon az éjszakán borral és meggyötört jobbágyleányokkal mulattak a csűrökben a király katonái. Még a gyermekleánykák sem voltak biztonságban tőlük. Aki férfiember életben maradt, az ott nyögött véresen, dagadtan a nyirkos veteménypincében, ahova behajították őket a katonák, amikor végeztek velök. S az eső még esett, egyre esett. Tócsákba gyűlt az udvaron, az istállók előtt, alant a réten.

Reggelre azonban mintha feltisztult volna az ég. Sűrű ködben suhogott a vadkacsák szárnya, s nehány órára felragyogott a nap is. A köd azonban fölemelkedett újra a csillogó kék égbe, és tudvalévő volt, hogy esni fog megint.

Mikolt asszony ott ült a sátor előtt, a Szúnyogok szigetén, és hallgatta a csöndet. A sziget csepegő füzese tömve volt menekültekkel. Bölényesi jobbágyasszonyokkal, kik még idejében el tudtak menekülni gyermekeikkel együtt, s kik remegő ajkakkal, zokogva mondták el a szörnyűségek hírét. De ott gyűltek össze az ombozi völgy asszonyai, vénei és gyermekei is, míg az emberek lábasjószággal az északi lejtők bozótos erdőiben kerestek menedéket. Aggodalom fojtott pusmogása töltötte be a szigetet. A levegő súlyos volt, mint az öntött ólom.

Fehér hajú Mikolt asszony ott ült a farkasbőr takarón a sátor előtt. Előtte kicsike tűz s a kicsike tűzön fortyogó fazék. Még kora reggel elküldte volt Borikát a nádas közé, fekete bogyóért. Jó maréknyit gyűjtött belőle a leány, s annak a főztje fortyogott a fazékban.

Mikolt asszony csak ült ott mozdulatlanul, és maga elé nézett. Látó szemeivel talán a múltat búcsúztatta, talán a jövendőt vizsgálta, ki tudhatta azt. Menekvő asszony és gyerek némán kushadt körülötte, s nem zavarta szóval.

Szép asszony volt még mindég Titoktudó Mikolt. Derékig érő hosszú fehér haját halgerincből készült fésűvel naponta fésülte simára Boriska. Napsütötte barna arcán egyetlen ránc sem látszott, kora ellenére. Magos homloka, egyenes, szép orra mintha semmit sem változott volna az évek múlásával. Csupán a szemei mélyültek el. A régi vidámság helyett bánat volt bennök, mélységes bánat.

Úgy déltájban esni kezdett az eső megint. Nem záporosan, csak úgy szelíden, szemerkézve. Az elszürkült nádasra ráheveredtek a felhők. Asszonyok szűrt feszítettek fűzfagallyakra gyermekeik fölé, s behúzódtak vackaikba, mint az erdei állat. Csak az eső percegett halkan a nád levelein, s a csönd mély volt, mint a feneketlen tó.

Hosszú idő telt el így. Aztán egyszerre csak valami moccant az ösvény irányában. Lihegő ember érkezett. Derékig sáros, ázott ember. A kicsi tó fölötti juhok pásztora. Tüdeje sípolt a futástól, alig tudta kinyögni a szavakat.

– Katonák…! A bormester gyereke vezeti őket… Jaj, nagyasszony… Bölényes felől jönnek, a legelőn át…! A bormester gyereke… tudja az ösvényt…! Tüzes vassal sütögették az emberek hasát… most megtudták és jönnek…!

Inaszakadtan roskadt az ázott gyepre. Csak a zihálása hallatszott.

Az asszonyok, öregek, előbújtak a szűrök alól. Összetömörödtek, mint a megriadt nyáj farkasok szagára. A gyermekek sírni kezdtek.

– Boris – parancsolta –, öntsd kis bögrébe, ami a fazékban van.

A leány némán engedelmeskedett. Keze reszketett a kis bögrével.

– Add ide.

A leány odanyújtotta a bögrét. Mikolt megmarkolta, majd végignézett az asszonyokon.

– Ti itt maradtok – mondta szigorú hangon –, viseljétek gondját egymásnak, s legyetek béketűréssel. Te – szólt oda a lihegő emberhez – velem jössz a lápi fordulóig. Onnan eltakarod a nyomot, s csali nyomot csinálsz az Ördögtava felé. Aztán visszatérsz ide, érted? Gyere.

Kezében a kis bögrével megindult az ösvény irányába. Boris, a szolgálóleány már mozdult, hogy kövesse, amikor asszonya rászólt.

– Te itt maradsz, Boris, és gondját viseled a betegeknek úgy, ahogy tanítottalak!

Azzal már ment is. Mögötte a hírt hozó ember. Nehány szempillantás alatt elnyelte őket a csöpögő bozót.

A katonák még mindég a füzes szélét kutatták ösvény után, mert a bormester gyereke csak odáig tudta vezetni őket, s hiába rúgták, verték, esküdözött, hogy ott valahol látott eltűnni asszonyokat a füzes sűrűjében többször is, amikor fent a dombon a fejősteheneket vigyázta volt.

Az eső egyre szemerkézett, s a katonák káromkodva cuppogtak a rét sarában. A nyomukban meggyűlő esővíz még nehezebbé tette a keresést. Ázottak voltak és bosszúsak, s fáradtság is gyötörte őket az elmúlt éjszakai dorbézolás miatt.

Odébb a legelő szárazán görbedten és haragosan gunnyasztott lován a törött karú ítélőmester, és néha leordított a katonákra, hogy verjenek egyet újra a gyereken. Gothard lovag, a katonák főembere szótlanul és rosszkedvűen szemlélte a keresést, s olykor átkozódott a szakálla megett, mert a páncélján meggyülemlett víz itt-ott becsurgott a lemezek közé, és végigfutott a bőrén, le a csizmájába. Mellette az ázott csuhájú barát imákat mormogott, hogy lelkét könnyítse, de állkapcsa reszketett, és arca zöld színű volt még mindég a borzalmak látásától.

Aztán egyszerre csak egy alacsony, tömött fűzbokor mögül előlépett Mikolt.

Az egyik sárban taposó katona meglátta, és elkiáltotta magát. Mind odanéztek. Ott jött Titoktudó Mikolt asszony egymagában, kibontott fehér hajával, hosszú,

fehér köntösében, hegyes, fekete, nemez süveggel a fején, két kezét összekulcsolva melle alatt, jött lassan, békességesen a vizes réten át a szemerkélő esőben, egyenesen a három lovas felé.

Egyszerre csak megállt, vállai megroskadtak, előrehajolt, s mielőtt a katonák odaérhettek volna, lassan lehanyatlott az ázott fűre.

Az első katona, aki odaért, lehajolt, és durván megragadta az alélt asszony karját, hogy lábra rángassa. De a test nehéz volt és élettelen. Egyik keze görcsösen markolt egy kicsi cserépcsuprot. A katonák rugdosták egy darabig, aztán lehajoltak hozzá, összedugott fejekkel. Kis idő múlva az egyik fölegyenesedett és odakiáltott a parancsnokának.

– Ez az asszony halott!

– Csak teszi magát a boszorkány! – rikoltott vissza dühösen az ítélőmester, és megsarkantyúzva lovát, leugratott a rétre. Rossz helyen próbálkozott, ahol a meggyűlt esővíz föláztatta az ingoványt, s a ló hamarosan derékig süppedt alatta a fekete lében, s félelmében rémülten nyerített. Katonák kellett odafussanak és leszedjék a káromkodó ítélőmestert a lóról, szárazra vigyék, majd visszatérjenek az ingoványba, és kimentsék a lovát is valahogy.

Közben a többiek kivonszolták az asszony testét, s lefektették a domb lábánál a legelő szortyogó gyepére. A csuhás lekászálódott lováról és megvizsgálta. Halott volt, valóban.

Az ítélőmester káromkodott dühében.

– Ahol előjött, ott kell legyen az az átkozott ösvény! Keressétek meg, és hozzatok ki mindenkit, akit odabent találtok! – harsogta parancsát.

A katonák megkeresték a fűzbokrokat. S valóban, az egyik busa bokor mögött jól elrejtve ott lelték az ösvényt.

Húsz embert vezényelt be a parancsnok a nádasba, állig fegyverben. Hosszú ideig hangot se lehetett hallani odabentről, mintha elnyelte volna őket a mocsár. Csak az eső suhogott a nádason.

Aztán valahol mélyen bent ordítozás támadt.

– Meglelték a pogányokat! – vigyorgott a lógó karú ítélőmester, föl-alá járkálva a domboldalban álló nagy vackorfa alatt.

– Máglyán égettetem valamennyit! – fogadkozott. – Hadd lássa ez a bitang népség, hogy király parancsát nem lehet semmibe venni!

A lovag úr mogorván hallgatott. Neki elege volt az egészből. Szeretett volna Kolozs várában lenni újra, terített asztalnál, kandallótűznél, boroskupával a kezében.

Az ordítozás tartott egy ideig, aztán elnémult megint.

– Remélem, hagytak nehányat életben – morgott az ítélőmester.

Telt újra az idő, lassan, nyúlósan. Csak az eső percegett a vén vackorfa csillogó levelein. A felhőmennyezet egyre lejjebb ereszkedett a széles völgy fölé, s

a szemközti dombok rendre eltűntek benne. Szürkülni kezdett. Vadkacsák, gémek húztak tova alacsony röpüléssel, szinte súrolva hasukkal a nádast.

Aztán egyszerre csak hallani lehetett valahol bent a szürkületben a katonák beszédét, fojtott káromkodásokat, ágak suhogását. Aztán már látni is lehetett őket, ahogy egyenként előbújtak a fűzbokrokból.

A parancsnok számolni kezdte őket hangosan a domboldalból.

– Kettő… három… négy, öt, hat… hét… nyolc…

Foglyoknak még színük sem volt sehol.

– Kilenc, tíz, tizenegy… tizenkettő… tizenhárom… tizennégy…

A katonák lánca megszakadt. Hiába meresztették szemüket a domboldalból, több nem jött elő. A tizennégy visszatérő katona rendetlen csoportokba verődve cammogott nehézkesen a szárazon táborozó csapattest felé. A többiek hamar körülfogták őket. A lovag úr ott fent a vackorfa alatt nem bírta tovább idegekkel. Lovára pattant, s lenyargalt csapataihoz.

Az ítélőmester türelmetlenül járt fel és alá a fa alatt. Nem kellett sokáig várakozzon. A parancsnok hamarosan visszatért a rossz hírrel. Hosszú kanyargások után lápos ingoványba vezetett az ösvény. Az elöl haladók süllyedni kezdtek, s amikor mögöttük lévő társaik segíteni próbáltak rajtok, elmerültek az iszapban ők is. Kettőt sikerült valahogy kihúzni, hat azonban odaveszett. Becsukódott fölöttük a sár, s még nyomot se hagyott.

A lovag úr dühös volt, és az ítélőmestert okolta a veszteségért. Az ítélőmester a lovag urat hibáztatta, amért nem volt annyi esze, hogy nehány elfogott jobbágyot tereltessen katonái előtt, biztosításul. Végül is haragjukban elhatározták, hogy a népek rettentésére megbosszulják a katonák halálát a környék lakóin. Még azon az éjszakán, Ombozvölgyétől föl Palatkáig, s Légen szállásától a mócsi gödörig fölperzseltek a megdühödött katonák minden emberi hajlékot.

Zapolia királyi ítélőmester és Gothard lovag úr csuhás tolmácsával az éjszakát ott töltötték a bölényesi palotásházban. Másnap reggel aztán felkerekedtek, s magukkal vitték Irén asszonyt három gyermekével együtt.

László urat megkínzott cselédei temették el fent, a diófák dombján, Mikolt asszony számára pedig hűséges szolgálója, Boriska ásatott sírgödröt ura mellett, a kicsi tó partján. Égett házak keserű füstje feküdt a völgyön, amikor temették, s király uralmát hirdette a megriadt népeknek.

III.

A római papok időszámítása szerint 1202-t írtak, amikor Imre király pecsétes írásban elkobozta „ama pártütő és pogánykodó Erőss Lászlónak” minden birtokát és Bölényest a hűséges Gothard lovagnak adományozta minden jobbágyával és lábasjószágaival együtt, míg Miklósdombot és a hozzá tartozó réteket, erdőket és laposokat Zapolia királyi ítélőmester kapta kitűnő szolgálataiért. Búzatelke és a jó

bort termő Feketelak megmaradt királyi birtoknak. Felügyeletével földvári Földváry Antal törvénybírót bízta meg az udvari kincstáros, mint akinek mezsgyéje amúgy is szomszédos volt az új koronabirtokkal. Eme Földváry Antal javaslatára harminc jobbágycsaládot telepítettek Búzatelkére, a földek megművelése céljából. Ezeket a jobbágyokat Csanádból hurcolták oda büntetésből békétlenkedéseik miatt. Tömzsi, kerek fejű, kun vérből való népek voltak ezek az új jobbágyok, verekedő természetűek, és az okos törvénybíró nyomban át is hozatott közülök hat legényt Földvárra, fegyveres várbeli cselédnek.

Irén asszonyt a váradi kolostorba zárták, fiait pedig rábízták a papokra, hogy neveljenek belőlük királyukhoz hű, istenfélő úrfiakat. Miklós, Vid és Géza később második András király udvarába kerültek, s amikor a király leányát feleségül kérte a skótok királya, Erőss Miklós egyike volt azoknak a fiatal nemesúrfiaknak, akik a királykisasszonyt hosszú, fáradságos útján elkísérték messze Skótországba. Nehányan ott is maradtak, a skót királyi udvarban, királynőjük könyörgésére, közöttük Miklós is. Mint Earl of Drummond, megalapítója lett a híres skót Drummond nemzetségnek.

Vid és Géza részt vettek András király keresztes hadjáratában, kitűntek vitézségükkel, és a király gazdagon megajándékozta őket horvátföldi birtokokkal. Ráadásként apjuk elkobzott birtokainak egy részét is visszaítélte nekik. Búzatelkét Vidnek, és Feketelakot Gézának. Őseik földjére azonban már nem tértek vissza, sem az egyik, sem a másik. Magos hivatalaik ott tartották őket a királyi udvar közelében. Géza fia Balázs volt az, aki sok év múlva újra birtokba vette az ősi földeket. Negyedik Béla idejében, a tatárok dúlása után.

Közben Gothard lovag, akinek semmi kedve sem volt ahhoz, hogy öregségére oda vonuljon vissza a nádasok közé, a bölényesi birtokot a papoknak ajándékozta, és kolostort is építtetett számukra magosan fent, a legelő tetején. Tiszteletére a papok Sankt Gothard-nak nevezték el a kolostort. Buzát kivénült almáskertjét megnövelték fiatal gyümölcsfákkal, ültettek a domboldalba szilvát, körtét, birsalmát és cseresznyét, s a kicsi tó felé lehajló meredek lejtőbe szőlőt is, melynek bora vetélkedett Feketelak borával.

Zapolia úr, aki mint királyi ítélőmester hatalmas kiterjedésű birtokokat harácsolt össze, egy Zeghe nevezetű német tiszttartót küldött ki Miklósdombra, aki német telepeseket is hozott magával. Ezek falut építettek a malom alatti völgyhajlatban, s hálából Zeghének nevezték azt el.

Miután második András király megelégelte Zapolia úr kegyetlenkedéseit és megfosztotta hivatalától, a hajdani ítélőmester szatmári birtokaira vonult vissza, és a miklósdombi birtokot hatvankét aranyért eladta Zeghének és német telepeseinek.

Amikor jó harminc esztendővel később a tatárok rátörtek az országra, egyik prédát kereső kósza seregük a Maros völgyéből átcsapott a Mezőségen át a Szamos völgye felé, s amerre elhaladt, mindent elpusztított, ami útjába került. Aki nem tudott idejében elbújni valamerre, azt vagy lemészárolták, vagy rabláncra fűzve

vitték magukkal rabszolgául. Földvár és Búzatelke népe az erdőkben keresett menedéket. Az Ombozvölgybeliek, feketelakiak a Szúnyogok szigetén húzódtak meg. Sankt Gothard kolostorát lerombolták a tatár lovasok, s a benne lévőket egytől-egyig megölték. A jobbágyházakra tüzet vetettek. Földúlták, leégették Zeghe falvát is, a német telepeseket pedig magukkal vitték asszonyostul, gyermekestől, minden lábasjószágukkal együtt.

Fiatal Erőss Balázs, Erőss Géza királyi udvarmester fia, negyedik Béla király testőrzője volt a mohi pusztai szörnyű csatában, s királyával együtt menekült idegen földre. Hazatértök után még három esztendeig szolgálta hűséggel a királyt, de harcban szerzett sebei folytán fél karja megbénult, és végül is elbocsátását kérte.

– Vissza kívánok térni apáim földjére, Erdőelvére – mondta Balázs a királynak, s a király elengedte kegyesen. Pecsétes, királyi írást is adott számára, melyben a buzgó íródeák, egyebet nem tudván, ékesen beírta: „…megerősítjük bölényesi és miklósdombi Erőss Balázs hívünket ama Bölényeshez és Miklósdombhoz való minden jussában, valamint mindennemű atyai örökségében, bárhol legyen is az…”

Kevés volt az ember magyar földön, kíséretre nem futotta. Így aztán egymagában indult neki az útnak Balázs, béna karjával, nyeregtáskájában nehány arany- és ezüstpénzzel, amit zsoldjában fizetni tudott a koldusok királya. Hosszadalmas út volt, szomorú út, a fölperzselt, pusztává tett országon keresztül. Tavaszodáskor indult, nyár derekán érkezett meg Szamosvára alá.

A várdomb feldúlt romjai között egy maroknyi ember serénykedett. Nyers tölgyfa törzsekből szekercével faragtak tartógerendákat. Mások a védőfal réseit foltozták égetett téglákkal. Nehány várépület már csillogó új, piros cseréptető alatt díszeskedett, de még mindég sok volt a javítani való s az ember szemlátomást kevés.

Bénakarú Erőss Balázs fáradt lován fölléptetett a várudvarba, s megállt nehány téglát talicskázó ember mellett.

– Merre lelem meg a várnagy urat? – kérdezte.

Egy szakállas vénember fölegyenesedett a munka mellől.

– Mi dolgod a várnaggyal? – akarta tudni.

– A király udvarából jövök – felelte Balázs –, béna karom miatt otthagytam a szolgálatot, s hazatértem őseim földjére. De életemben nem jártam még erre, s azt sem tudom, hol van, amit keresek.

Az öregember odalépett hozzá.

– Mi a neved, öcsém? Én vagyok a várnagy.

Balázs lebámult a ló hátáról a szegényes öltözetű vénemberre, aztán halkan mondta.

– Erőss Balázs vagyok. Miklósdombi és bölényesi Erőss Balázs, a Géza fia.

– Az én nevem Devecseri Álmos – nyújtotta ki kérges nagy kezét a várnagy Balázs felé –, Isten hozott, Balázs, ejszen rokonok is lennénk. Szállj hát le a lóról, s gyere be a szállásra. Egy kupa bor s valami harapnivaló még akad errefele is.

Evés után a várnagy szegényes szállásán szóba került a birtok dolga is.

– Minden följegyzés, örökösödési levél, ami csak volt itt, odaégett – mondta a várnagy –, múlt évben elkezdték a papok emlékezetből újraírni, amit csak tudtak, de Bölényes és Miklósdomb nem nyert említést sehol, csak az új elnevezések. Egyik Zeghefalva, másik Szentgothárd, de bizony magam sem tudom, melyik az egyik, melyik a másik. Szentgothárd papi birtok, Zeghe meg pusztában maradt, nem tartozik senkihez. Azonban Búzatelke meg Feketelak megvan ma is. Ember is van rajtok, meg valami kis jószág. Mindkettő apád nevét viseli még mindég, tehát jog szerint a tied. Holnap reggel embert adok melléd, ki elvezet oda.

Szép, langyos nyári délután volt, amikor Balázs a várnagy emberével eljutott a miklósdombi gát malmához, ahol az út átvezetett a tó túlsó oldalára Búzatelke felé. A tó békés vizén hódák úszkáltak, s fészkén ülő tőkés kacsa hápogott lustán a nád között.

A kis malom lapátkerekei csapkodták a megeresztett zsilip vizét, bentről hallatszott a malomkerék csikorgása. A malom előtt nehány ember zsákokat emelt le a málhás lovak nyergéről.

– Ki emberei vagytok? – vetette oda hozzájuk Balázs a kérdést.

– Feketelaki Fekete István úré – felelte vissza hetykén egy kun képű legény.

– S kié a malom?

– Őkelméé az is!

– Mondd meg az uradnak – szólt reá Balázs a nyeregből keményen –, hogy bölényesi és miklósdombi Erőss Balázs hazatért a király udvarából, és számadástételre várja őt holnap reggelre Búzatelkén.

Azzal megsarkantyúzta a lovát, és otthagyta az elámult képű kun legényt.

Odébb, a tó fölötti lejtőn juhok legeltek. A pásztorok szerint azok is Fekete István juhai voltak. Fent a búzatelki laposon kalászát hányta a búza, s odébb, a forrás körül, jobbágykunyhók tapadtak a domb oldalára. Gyerekek, asszonyok bújtak elő mindegyikből, megbámulni az érkezőket. Fent az erdőszélen gulya legelt.

A szélső jobbágyház előtt Balázs megállította lovát.

– Fújd meg a kürtöt – szólt oda várbeli kísérőjének.

Az leakasztotta nyergéről a marha szarvából készült kürtöt és háromszor belefújt. Majd újra háromszor és harmadszor is. Hangja felhasította a lusta, esteledő csöndet, és végigvisszhangzott a dombok felett. Asszonyok, gyermekek s nehány öregember aggodalmasan gyülekeztek köréjük. Néhány ember futva jött lefele a gulya mellől. Mikor együtt voltak mind, így szólt hozzájuk Balázs.

– Én vagyok bölényesi és miklósdombi Erőss Balázs, Búzatelke és Feketelak törvényes ura. A király udvarából jöttem, tarsolyomban királyi írással. Mától fogva az én embereim vagytok, s az én földemen éltek. Megértette mindenki?

Csönd volt a szavai után. Majd egy keménykötésű, zömök jobbágy, aki a gulya mellől jött alá, megszólalt.

– S Fekete István úr vajon mit szól ehhez? Mink őt szolgáljuk ám, mióta eszünket tudjuk!

– Azzal majd én váltok szót – mordult rá keményen Balázs –, nem a ti gondotok!

Erőss Balázs meg a várbeli legény letáboroztak az erdő szélén. A nap leszállt rendre az erdő mögé, s már tűzön pirították a várnagy szalonnáját, amikor négy lovas alakja tűnt föl a legelő csücskén. Elébb a jobbágyházakhoz mentek, majd onnan fölfele fordulva, lassú nyargalással közeledtek feléjük. Elöl egy magos, süveges, lelógó bajszú, feketeképű ember, csontos pej lovon. Mögötte három fegyveres legény.

Mikor odaértek, Balázs feltápászkodott a tűz mellől, de a várbeli legény csak ott maradt, elnyúlva a gyepen. Falta egykedvűen a sült szalonnát meg a kenyeret.

A magos nagybajuszú ember megállította lovát.

– Feketelaki Fekete István vagyok, Erőss Géza királyi udvarmester úr tiszttartója! – dörgött alá haragosan a lóról.

– Én pedig Erőss Géza fia vagyok, Balázs, Béla király testőrző tisztje! – felelt vissza Balázs keményen.

– Mivel igazolod, hogy az vagy, akinek mondod magad? – húzta föl nagy busa szemöldökét Fekete István.

– Tarsolyomban a király pecsétes levele, kezemen apám címeres gyűrűje – válaszolt Balázs.

A fekete ember elröffent a lován.

– Szolgája is lehetsz a királyi tiszt úrnak, ki gazdáját megölted, s holmiját elrablád! Ki tud igazolni?

– Őfelsége a király! – vörösödött el mérgében Balázs. – Meg épen maradt fél karom!

Azzal mielőtt bárki is mozdulni tudott volna, odaugrott a lovas mellé, elkapta övét, s fél kézzel leemelte lováról a nagy darab embert.

– Így na – mondta –, most aztán beszéljünk szemtől szembe!

Fekete István arca elkékült egy pillanatra a haragtól, aztán nagy hangon fölnevetett.

– Isten hozta nagyurunkat haza! – hahotázott, félrecsúszott övét igazgatva. – Ezt az igazolást elfogadom bátran! Ilyen ereje csak egy bölényesi Erőssnek lehet, így tanoltam ezt még nagyapámtól! Isten hozta nagyságodat! Imre, Gerő! – fordult hátra a lovasaihoz. – Nyergeljétek föl sebesen nagyurunk lovát, s vezessétek ide! Mozogjatok! Nagyuram – hajolt meg mélyen Balázs előtt –, szerény hajlékom

rendelkezésére áll. Az asszonynép már süti is a csirkét ünnepi vacsorára. Nagy ünnepünk van: megjött végre szeretett urunk!

Így érkezett haza Erőss Balázs, a tatárdúlás után való harmadik esztendőben. Nem maradt azonban sem Feketelakon, sem Búzatelkén, hanem a miklósdombi vízimalom feletti dombon építtetett magának egyszerű hajlékot, s oda vitte két évre rá feleségét is, Fekete István leányát, Ildikót.

Mikor Fekete István apját nemesi rangra emelte annak idején András király, nemesi telket is adott a ranggal, s hogyan, hogyan nem, ezt a nemesi telket a feketelaki Erőss-birtokból hasította ki magának az öreg Fekete, mégpedig olyan ügyesen, hogy nem csupán a szőlőhegy alatti szántók s a szőlőhegy feletti legelő, de maga az egész szőlőhegy is beleesett ebbe a telekbe. Mivel azonban a Sankt Gothard kolostor papjai által még annak idején ültetett szőlő és gyümölcsös még mindég megvolt, ha kissé elvadultan is, a kicsi tó feletti domboldalban, béna karú Erőss Balázs nem támasztott vitát apósával, hanem egyszerűen áttelepített Feketelakról két szőlőmíveléshez értő családot Bölényesre, s házakat építtetett számukra a szőlős alá. Meglelte a bölényesi borpincét is, kitataroztatta, s a hajdani úriház romjai helyére is építtetett egy házat a borgazda számára. Mikor négy fia felnőtt, az idősebbiknek Búzatelkét adta, a másodiknak Bölényest, a harmadiknak Feketelakot s a legkisebbiknek a miklósdombi birtokokat. Ő maga pedig ott éldegélt, megöregedve, asszonyával a vízimalom felett.

Fiai már cifrább udvarházakat építtettek maguknak a birtokokon, s egy nemzedékkel később, mikor azoknak a fiai is felnőttek, tovább aprózták maguk között az ősi örökséget, és újabb udvarházakat emeltek rajta. Volt egy nemesi kúria Miklósdomb alatt, Zeghefalva helyén, volt egy másik Felsőpatakon, egy harmadik Bölényesen, ahol valamikor Buzát háza állott volt, egy negyedik a kicsi tó feletti oldalon a szőlők alatt, egy ötödik Feketelakon, alig kőhajításnyira a Fekete kúriától, egy hatodik a búzatelki laposon, egy hetedik a tó feletti dombon és egy nyolcadik mindjárt a gáton túl, a malom felett, ahol nagyapjuk, béna karú Erőss Balázs egyszerű kis házikója állt volt valamikor.

Az idő telt, s lassan megnépesedtek a völgyek. Valahol messze a hegyeken túl királyok váltakoztak, háborúk híre jött olykor-olykor, de az összerokonosodott szamosvölgyi és mezőségi nemesurak portáin mindez nem sokat jelentett. Néha valakiknek kalandéhes fia elment hazulról nyugat felé, és sok idő múlva kincsekkel megrakodva tért vissza, vagy nyomorékon tért vissza, avagy nem is tért vissza soha. A régi királyok kemény vasmarkát versengő főurak hatalmaskodása váltotta föl, s akinek esze és szerencséje volt, az jó irányba mutatott hűséget, akinek pedig nem volt, az birtokát vesztette, s néha életét is.

Amikor Árpád véréből kifogyott az ország, pártoskodó nagyurak idegen királyokat ültettek a nemzet nyakára. Az Anjou Róbert Károly megjárta Erdélyt is, és királyi szavával hadba hívta a nemesi bandériumokat. Négy Erőss is kivonult a király zászlaja alá, valami kétszáz lovassal. De ott voltak a Devecseriek is,

Csomfiak, Szavaiak, Feketék, Földváryak, Palatkayak, a mócsi Batárok, a gyekei Detrék, a göczi Barabások és a sóskúti Borthák, ott volt az egész tóvidék, fényes öltözetben, családi színeik alatt, mintha csak ünnepelni mentek volna. Tova a moldovai hegyekben meg is ütköztek valamiféle kunfajta népekkel a király parancsára, s utána, mint akik jól végezték dolgukat, hazamentek megint, s művelgette mindenki tovább a maga földjeit, jószágját.

A királyi látogatás az új szamosi várban, Szamosújváron, a nemesi bandériumok vidám izgalma azonban fölpaprikázta a nemesi fjak kedvét, s többen is elindultak újra, mint valamikor régen, a királyi korona fényét követve, nyugat felé. Hogy ha lehet, akkor a király udvarában, ha nem lehet, valamelyik hatalmas főúrnál apródkodással kezdve kivegyék részüket az élet izgalmaiból.

Nagy Lajos király fénypompás udvarában két Erőss úrfi is teljesített szolgálatot: Erőss Dénes Búzatelkéről és Erőss András Bölényesről. Forróvérű, vad mezőségi legények voltak azonban mindketten, s a piperkőc főurak udvari élete nem volt kedvükre való. Verekedéseik, párviadalaik miatt végül is a király kiküldte őket a végekre. Csaták során hamarosan kitüntették magukat mindketten, s míg Dénes a nándorfehérvári királyi lovas sereg parancsnoka lett, addig Andrást a messzi nyugati végekre küldte Nagy Lajos király, rendet tartani. Csinált is Erőss András olyan rendet morvák földjétől a keleti poroszok tengerpartjáig, amilyen még nem volt. Fél szemét elvesztette közben, de amikor az uralkodó öt év múltával hazarendelte rendtartó lovas seregével együtt, hat bőrzsákra való szárított koponyát tett le trónja elé: izgága hercegecskék és grófocskák levágott fejeit, szám szerint huszonnyolcat.

Hogy megszabaduljon ingerlékeny alattvalójától, a vénülő király kinevezte félszemű Erőss Andrást csicsói várnagynak, és hazaküldte Erdélybe, gondjára bízván nem csupán a híres csicsói várat, de a várhoz tartozó terjedelmes királyi birtokokat is. Ezeken a birtokokon környékbeli nemesurak tiszttartóskodtak hosszú esztendők óta, kik cimboraságban voltak az előző várnagyokkal, s a királyi birtokok jövedelmén vidáman osztozkodtak velök. Félszemű Erőss András azonban nem cimboráskodott senkivel, s a környékbeli nemesurakat egyenként hurcoltatta be a várba, ló farkához kötözve, számadástételre. Volt olyan, akit csak tömlöcbe vettetett lopásai miatt. Az izgágáskodóknak azonban régi szokása szerint egyszerűen fejét vétette, és a levágott fejeket zsákba varrva, lovas futárokkal küldte el a királynak. Az akkor már köszvényes, rosszkedvű uralkodó tetszését lelte hűséges vademberében, s a fejüket vesztett nemesurak birtokait elkobozva egymás után András hívének adományozta azokat. Kilenc esztendő alatt a Csicsóvár környékén felgyülemlett Erőss birtokok terjedelme messzire meghaladta a királyi uradalmakét. A kilencedik esztendő végén aztán Nagy Lajos meghalt, s helyét Mária királyné foglalta el, illetve az őt körülvevő kapzsi főurak. Ezek pedig a királyné nevével Bakács Tamásra bízták a csicsói várat.

Szerencse volt, hogy ez a Bakács Tamás régi kenyeres pajtása volt Erőss Andrásnak. Együtt verekedtek annak idején a nyugati végeken. Így aztán a vár átadása baj nélkül megtörtént, s félszemű Erőss András visszavonult terjedelmes birtokaira.

Habár ötvenhatodik évét taposta már, elhatározta, hogy legényéletét abbahagyja és családot alapít. Körülnézett tehát olyan asszony után, akinek szilaj természete megfelelt az övének, s így a lótenyésztésbeli tapasztalatai szerint biztosítani tudta azt, hogy hasonlóan szilaj fiakat fog szülni.

Hamarosan talált is ilyent, Rhédey Borbála személyében.

Borbála Rhédey Dénes naszódi várkapitány leánya volt. Huszonhét éves, egyenes derekú, villogó szemű leány. Vakmerő lovas és bátor katona, aki anyátlanul nőtt fel a naszódi végeken, s immár öt esztendeje beteg apja helyett várnagyoskodott. Híre járt, hogy kérőit olyan próbáknak tette ki, amiket eleven ember nem volt képes végrehajtani. Egyike ezeknek a próbáknak az volt, hogy aki feleségül kívánja őt, az rohanja meg a várat egymagában és rabolja őt el onnan, ha tudja.

Félszemű Erőss András mindjárt ezzel is kezdte, még pedig bejelentés nélkül. Egy kora őszi éjszaka felgyújtatott embereivel nehány szénakazlat a várfalakon kívül, s míg a várbeliek az oltással serénykedtek, addig ő egymagában megmászta a várfalat a másik oldalon, bedöntött nehány ajtót, két útjába álló cselédet lekaszabolt, és egyenesen az ágyból emelte ki a sikoltozó, rugdosódó Borbálát. Mikor az karmolni és harapni kezdett, előbb tenyerével jól elfenekelte, majd fejjel előre besuvasztotta egy kiürített szalmazsákba, amit az ágyból rángatott ki, vállára vetette, s ahogy bejött, úgy ki is vitte a várból.

Kilenc hónappal később fia született, akit holt királya emlékezetére Lajosnak kereszteltetett meg udvari papjával.

Nehány hónappal a gyermek születése után kicsi Károly király nagyhatalmú kormányzóembere, Henrik gróf azzal állt bosszút régi ellenségén, Báthory Ádámon, hogy birtokainak nagy részét elkobozta a gyermek király nevében, s azokat felosztotta két bizalmasa, Zapolia Ferdinánd és Hagenfeld Joachim gróf között. Báthory Ádám azonban megvetette a lábát szilágysági birtokain, és valóságos háborút indított Zapolia és Hagenfeld ellen. Ebbe a háborúba belekeveredett Bakács csicsói várnagy is, s amikor Joachim gróf királyi serege ostrom alá vette emiatt Csicsó várát, félszemű Erőss András lóra ültetett kétszáz embert, s hátbatámadta velök a megszállókat. Joachim gróf fejét párviadalban tövéig kettéhasította ugyan, s ezzel felszabadította Bakácsot, azonban ő maga is életét vesztette. Joachim gróf testőrző páncélosai kiütötték a nyeregből, s mielőtt saját legényei segítségére ugorhattak volna, agyonverték a csicsói legelő árkában. Szépséges fiatal özvegye megesküdött pap előtt a temetése napján, hogy ha addig él is, száz németet húzat karóba ura haláláért.

Esküjét be is tartotta hűségesen. Fegyveres jobbágyai élén majdnem Kassáig lovagolt, s ott rátörve a Hagenfeld kastélyra kiirtatott mindenkit, aki útjába került, jobbágytól a kastély úrnőjéig. Egyetlen Hagenfeldet nem hagyott életben. Csupán az udvari papnak kegyelmezett meg. S amikor a száz karót a száz megéktelenített holttesttel felállíttatta legényeivel egy hosszú sorban a kastély füstölgő romjai előtt, odatérdeltette eléjük az egész testében reszkető szerencsétlen német csuhást, s ráparancsolt, hogy imádkozzék értök. Azzal megfordította csapatát, s békésen hazatért bálványosváraljai birtokára, mint aki dolgát elvégezte.

De akkor már Luxemburgi Zsigmond király és császár uralkodott Magyarország felett, s megtorlásként az erőskezű új uralkodó parancsot küldött csicsói várnagyának, hogy vasra verve vitesse be Erőss András özvegyét a kolozsvári királyi törvényszék elé. A Báthoryak és a Bakácsok azonban kijátszották a királyi parancsot, s mert nyíltan ujjat húzni nem mertek az uralkodóval, egyszerűen elbújtatták az özvegyet gyermekével együtt, s a várnagy jelentést íratott íródeákjával, melyen ékes szavakkal tudatta a királyával, hogy „ama özvegy pedig nyom nélkül eltűne kisfiával együtt, minden valószínűség szerint a keleti hegyeken túlra meneküle őfelsége haragja elől, ama vad és pogány vajdaságba, ahova követni nem lenne sem okos, sem lehetséges…”

A valóság azonban az volt, hogy Borbála asszony, gyermekével és nehány hűséges cselédjével a sibói várban lelt menedéket, ahonnan nehány esztendő múltával csöndesen és feltűnés nélkül átvonult megboldogult urának egyetlen megmaradt birtokára, amiről mindenki megfeledkezett: a félreeső Bölényesre. Bálványosváralját és a többi birtokokat Zsigmond király és császár egyik hűséges emberének adományozta jutalmazásul: bethleni Bethlen Boldizsárnak. Tizenhat esztendővel később Bethlen Boldizsár a hegyeken túli oláhok vajdájával való titkos barátkozása miatt kegyvesztett lett, és birtokait a király széki Teleki Sándornak ajándékozta oda hálából, amiért az elnéptelenedett gyalui és bihari királyi birtokokat olyan célszerű és bölcs módon betelepítette Fogarason túlról hozott oláh jobbágyokkal. Ennek a telepítésnek előrelátó bölcsessége abban volt, hogy Teleki uram nem csupán alázatos és szapora jobbágycsaládokat hozott be az országba, hanem szervezett egységben hozta be azokat saját kenézeik vezetése alatt, hogy ezáltal is biztosítsa megmaradásukat a királyi birtokokon. Ugyancsak az ő javaslata volt, hogy a kenézeknek nemességet és nemesi birtokokat adományozzon a király, s ezzel nyerje meg hűségüket és leszármazottaik hűségét a magyar Szent Korona számára.

De ekkor már bölényesi Erőss Lajos, a Borbála fia, a király lovagjaival verte a törököt a déli végeken. Hírnévre tett szert hamarosan. Apjától örökölt ereje és bátorsága, anyja szívóssága és kegyetlensége a törökök rémévé tették. Amikor azonban az egyik véres csatában fél lábát vesztette, a király megajándékozta gazdagon és hazaküldte. Nem adott neki se várat, se hivatalt, mert bölcs emberismeretével tudta, hogy a harcmezők hőse rendszerint rossz ura népének, és

kormányzásra ritkán alkalmas. Erőss Lajost viszont elkeserítette ez a bánásmód, és anyja nyíltan is hálátlan ebnek nevezte Zsigmondot, amiért hős fiát úgy küldte haza, mint az értéktelen lomot, amit használat után eldob az ember.

Hazatérve féllábú Erőss Lajos legelőször is bevehetetlen erődöt építtetett magának a nagy mocsár közepében lévő Szúnyogok szigetén, amit Szúnyogvárnak neveztek el. Mikor ezzel elkészült, Zsigmond király ajándék aranyait arra használta fel, hogy lézengő jobbágylegényekből hadat toborzott magának, s azt három esztendő alatt kiképezte a haditudományoknak megfelelően. Mikor ezzel is elkészült, felajánlotta segítségét a királyukkal elégedetlen erdélyi főuraknak. Bár ő maga, féllábú lévén, komoly csatában nem vehetett részt, rendezett hadával mégis elfoglalt két királyi várat, Szamosújvárt és Kolozsvárt. Ugyanakkor szövetségesei, nehány elégedetlen nyugati főúr, Visegrád várában foglyul ejtették Zsigmond királyt és császárt. Hűséges hívei, köztük a fiatal Hunyadi János azonban hamarosan kimentették urukat a bajból, és a pártütők kivégeztetése, vagyonaiknak elkobzása megkezdődött.

Erdély földjén Hunyadi János hajtotta végre a király bosszúját. Amikor végzett ezzel, ő volt az egész ország legvagyonosabb főura. Erőss Lajos birtokát, Bölényest, egyik kapitányának, az oláh származású Kenézfi Tomának ajándékozta látatlanban. Kenézfi dolga volt, hogy miképpen jut hozzá.

Az Úrnak 1406. esztendejében, nyár elején Kenézfi meg is érkezett Bölényesre egy lovas század élén. Palatka felől jött, az ombozi völgyön lefele. Féllábú Erőss Lajosnak lovas legények hoztak hírt még Kolozsról Kenézfi jöttéről. A lovas század kora délután érte el Bölényest, de egyetlen élő lelket nem talált sehol. Még a karámok, istállók és jobbágykunyhók is üresek voltak, nem csupán a diófák alatti úriház.

Kenézfi Toma vállat vont.

– Hírünket vették, s elfutottak – mondta –, ott egye őket a fene.

Azzal köpött egyet a bölényesi udvar földjére, s elszállásolta magát az úriházban. A lovas század letáborozott a tó menti réten. Lovaikat megfürdették a tó tiszta vizében, s nehány embert átküldtek Miklósdombra élelem után. Azok hamarosan vissza is tértek két kövér tinóval, s jelentették, hogy valami Erőss János nevezetű kisnemest vérében hagytak miattok, mert a pásztorgyerek kiabálására baltával szaladt ki a legelőre, s igen csúnya szavakkal szidta a királyt.

Napnyugtára már nyársakon sült a tinók húsa, s mire a csillagok kigyúltak mind egy szálig, már részegen danoltak a telt hasú katonák a bölényesi pince borától. Aztán hamarosan elnyomta őket a fáradtság és az álom.

Csak az újhold keskeny sarlója csillogott fehéren az égbolt tetején, s a csillagok ellenére is sötét volt a tópart. A langyos éjszakában álmosan susogott a nádas. A mocsárban zsongtak a békák, s fent a legelőn a tücskök. Valahol a csillagok párás magosában vakvarjú hívogatta párját.

Éjfél lehetett már, amikor sötét árnyak surrantak elő a füzesből, hang nélkül, akár a kísértetek. Egy részük a nádas mentén osont a tábor felé, egy másik részük meg megkerülte a kis kőrisfa ligetet, s az öreg almáskert kerítése mentén ereszkedtek alá, csűrök, jobbágykunyhók árnyékát keresve. Még csak őrt sem állítottak Kenézfi részeg emberei. Mire a tábor közepén alvók fölriadtak a halálhörgésre, sebesültek jajgatására, a század fele már felhasított torokkal vergődött a rét harmattól nyirkos füvén. Akiknek idejük volt lábra kelni s fegyvert ragadni, azok vakon csapkodtak maguk köré, és menekülni próbáltak a nesztelenül támadó árnyalakok elől, kik hol itt, hol ott bukkantak elő az éjszaka sötétjében, mintha csak a földből bújtak volna ki.

Az egész lovas századból mindössze hatan maradtak életben. Ezeknek sikerült elbújniok a nádasban, és csak reggel akadtak reájok a szúnyogvári legények. Erőss Lajos meztelenre vetkőztette őket, az úriházból előhurcolt gazdájokkal együtt, s lóra kötözve eresztette őket szélnek világ csúfjára. De még Palatkáig se jutottak el. Az ombozi völgy jobbágyai úgy verték őket agyon egyenként, mint a veszett ebet.

Erőss Lajos elásatta a holtakat, az összeszedett lovakat pedig bétereltette a tavakon túlra, a Mezőség belsejébe, s szétosztotta azokat ajándékként az ott élő népek között.

Egy jó hónap is eltelt, mire a szamosújvári várnagy portyája megérkezett Bölényesre, és kérdezősködni kezdett Kenézfia Toma és lovas százada után. De mindenki csak a fejét rázta, s esküdözött, hogy színüket se látta soha. Mikor a miklósdombiak se tudtak róluk, a várbeliek egészen Mócsig elmentek, hogy valamiképpen nyomára leljenek az elveszett századnak, de ott se volt szerencséjök.

– Talán bizony bétévedtek volt a mocsarak közé valahova – csóválták fejöket a falvak vénei –, s az bizony úgy elnyel embert is, lovat is, hogy még feltámadás napján se leli meg őket Gábriel angyala. Idegeneknek nem okos dolog ám errefele járni vezető nélkül…

A portya nem tehetett egyebet, mint visszatért Szamosújvárra, s jelentette a várnagynak, amit látott és hallott. Az pedig íródeák tollába mondta a maga jelentését, mely szerint Kenézfia és százada minden valószínűség szerint eltévesztette valamiképpen az útirányt, s csak Isten tudja, hova kószálhatott el a sok nádas és mocsár között.

Ősz is lett már, mire a hivatalos vizsgálat megindult, de a Kolozsvárról kiküldött királyi bíró se tudott meg többet, pedig két teljes hetet töltött vizsgáló embereivel a környéken. Ekkorra már Hunyadi Jánosnak is meggyűlt a baja tova lent az Al-Dunánál a fészkelődő törökökkel, s nem volt érkezése többé arra, hogy Kenézfi Toma titokzatos eltűnésén töprengjen. A csehek is nyugtalankodtak északon megint, és Zsigmond királynak tele volt a keze. Hűséges emberekre volt szüksége, és amikor hírét vette, hogy több elégedetlen észak-erdélyi főúr újra a hegyeken túli vajdasággal próbál szövetkezni, eszébe jutott hajdani bátor, keménykezű vitéze, Erőss Lajos. S mert fél lábbal is lehet valaki hűséges várnagy,

azonnal pecsétes levelet küldött le erdélyi tartományába, melyben Kolozsvár várnagyának nevezte ki kedves hívét, bölényesi Erőss Lajost, a sárkányrend lovagját a pártütő Bánffy Ferenc helyébe. Ugyancsak neki adományozta Bánffy uram elkobozott birtokaiból Iklódot és Válaszutat.

A szerencse kereke tehát fordult egyet váratlanul újra és „Falábú Lajos lovag", ahogy udvari körökben nevezték, Erdély egyik legfontosabb hatalmi állásába került. A kormányzás súlya Gyulafehérvárról Kolozsvárra csúszott át, ahol akkor már minden valamirevaló erdélyi főúrnak téli szállása volt, köztük Hunyadi uramnak is. Hunyadi asszonyának, a nagyhatalmú Szilágyi Mihály lányának ott született meg második fia, Mátyás, Erőss Lajos várnagysága idején, és ő volt az, aki alig egy órával a gyermek születése után lovas futárt szalasztott a hírrel Hunyadi al-dunai táborába. De akkor már harmincöt éve várnagykodott Falábú Lajos Kolozsvárott, és Közép-Erdély legbefolyásosabb urának tisztelték barátai és félték ellenségei.

Hatalmához durva erőszak és bölcs előrelátás kövezte az utat.

Alig két héttel Zsigmond király halála után Bánffy Ferenc fia Ádám, ki Földváron húzódott meg hosszú esztendőkön át, anyja, Földváry Ágnes birtokán, fegyvereseivel rátámadt a birtokával szomszédos Búzatelkére, majd Feketelakra, elűzte Lajos anyjának, Borbála asszonynak tanyásgazdáit és bérescselédeit, és magának foglalta le mindkét birtokot, cserébe a jogtalanul elharácsolt iklódi és válaszúti birtokokért.

Borbála asszony hetvenöt esztendős volt már akkor, s bár arca ráncos volt és haja fehér, de derekát egyenesen hordta még, és férfi módra ült a nyeregben. Mikor elmenekült cselédei hírül adták, hogy mi történt, azon nyomban kardot kötött, lovat nyergeltetett, s húsz szúnyogvári lovassal rávetette magát Bánffy Ádám embereire. De azok készen várták már a támadást, és a búzatelki erdő sarkában megbújva tőrbe csalták Borbála asszonyt és lovasait.

A fák mögül nyilazva reájok hat szúnyogvári legényt leszedtek a lóról pillanatok alatt. Borbála asszonynak is nyíl fúródott az oldalába. Nem zuhant le a lóról, csak megroskadt a nyeregben. De még volt annyi ereje, hogy lovát lefele fordítsa a lankán, s gyors vágtában elvezesse megmaradt embereit a veszedelmes erdőszél közeléből. Mikor a Bánffy legények felkaptak eldugott lovaikra és űzőbe vették őket, Borbála asszony sebesülten is szembefordult velök a mező laposán, s embereit biztatva kardot vont ő maga is. De aztán egyszerre csak megcsuklott a teste, s lefordult a lóról. Mire emberei odaugrottak hozzá, már halott volt.

A halott nagyasszony látása elvette a Bánffy legények harci kedvét is. Megfordultak s visszanyargaltak Földvárra tüstént. Bánffy Ádám is megszeppent a hírre. Birtokért csatázni úri torna, de nemesasszonyt ölni már más dolog. Különösen, ha a nemesasszony olyan nagyhatalmú ember édesanyja volt, mint a kolozsvári várnagy.

Ez történt 1437 nyarának vége felé, zabaratás után. Három napra rá Erőss Lajos várnagy megérkezett Bölényesre, lovas századnak megfelelő kísérettel, és díszes pompával eltemette édesanyját a kőrisfa liget fölötti dombra. Rákövetkező reggel pedig rátört Földvárra és kardélre hányatta fiatal Bánffy Ádám cselédeit az utolsó emberig. Földúlta a Bánffy rokon Földváry Dénes udvarát is, Dénest, feleségét és három gyermekét pedig kengyelhez kötözve hurcoltatta ki a határból az özvegypataki mezsgyéig, ahonnan szabadon mehettek, ahova akartak. Az elevenen elfogott Bánffy Ádámot pedig karóba húzatta.

Messze nyugaton, pontosan azon a napon koronázták királlyá Habsburg Albert osztrák grófot.

Erőss Lajos még huszonhárom éven keresztül uralkodott a kolozsvári várból Közép-Erdélyben. Túlélt még három királyt, kik igen gyöngék vagy igen elfoglaltak voltak a maguk bajaival ahhoz, hogy a körmére nézhettek volna. Miután búzatelki és feketelaki birtokaihoz hozzáharácsolta Földvárt is, később az onnan északra eső Noszolyt, megvásárolta ötszáz aranyért az eladósodott füzesi Sallakoktól a göczi laposon túl eső földeket, és betelepítette a török elől menekülő al-dunai magyarokkal. Templomot is építtetett, papot is hozott nekik, s az új pap kívánságára elnevezte az új falut Erőss-szentivánnak. Néhány esztendővel később hasonló módon birtokba vette a hajdani Vazulgödrét is, melyért Erőss Ákos unokái pereskedtek már hosszú esztendők óta, s hogy a papok kedvébe járjon, oda is építtetett templomot, s elnevezte Erőss-szentegyednek.

Hunyadi János halála után, amikor úgy látszott, hogy a Hunyadiak ideje eltelt, a Bakácsokkal és más főurakkal szövetkezve nyirbálni kezdte a Kolozsvár környéki Hunyadi birtokokat is, és Hunyadi László kivégeztetése után nyíltan is az özvegy ellen fordult. Emiatt aztán 1460-ban a fiatal Mátyás büntetésből nem csak várnagyi hivatalától fosztotta meg, de birtokainak jó részét elkobozta.

Hetvenöt éves, mogorva vén medve volt falábú Erőss Lajos, amikor megtépázva visszavonult Bölényesre. Földvárt visszaítélte a fiatal király a Földváryaknak. Noszolyt a Baráthoknak, és kárpótlásul Búzatelkét is kettéosztotta közöttük. De még így is elegendő vagyona maradt Erőss Lajosnak: Bölényes, Erőss-szentegyed, Erőss-szentiván és túl a mocsáron Feketelak. Ekkor döbbent rá, hogy nem volt senki, akinek mindezt halála után átadhatta volna.

Sovány, torzonborz, mogorva ember volt, ki fél lába miatt egy életen keresztül elkerülte a vidám, úri összejöveteleket, ahol nemeskisasszonyok lejtették a francia udvar divatos táncait daliás nemes úrfiak karján. Nemes kisasszonyokra rá se nézett. Amit a vére kívánt, azt mezítlábas szolgálóleányoktól is megkapta egy-egy ezüstpénzért. Míg vénségére ott, a bölényesi magányosságban, egyszerre csak ráeszmélt arra, hogy utódja sincs, ki helyébe léphetne.

Nem olyan embernek faragták azonban, aki töprengve búslakodik a mulasztottakon. Aratás ideje volt, s a göczi laposon vidám leányzók nótaszóval sarlózták a búzát. Féllábú Lajos úr kilovagolt az aratáshoz, végignézte őket,

hallgatta a nótázásukat egy ideig, aztán kiválasztott egy alig tizennyolc éves, erős, telt mellű, egészséges piros arcú leányt.

– Mi a neved? – kérdezte.

– Rózsa – felelte a leány, s kiegyenesedett, sarlóval a kezében. Tetszetős termete volt.

– Idefigyelj, Rózsa – mondta a volt kolozsvári várnagy –, ha gyermeket szülsz nekem, feleségül veszlek.

A jobbágyleány elvörösödve vihogott az úri tréfán, de Lajos úr nem tréfált.

– Hol az apád? – kérdezte.

– Ott köti a kévét – mutatott a leány egy sötét arcú, bajuszos emberre.

Lajos úr oldalba bökte falábával a lovát, és odaugratott az emberhez. Még azon a napon megvásárolta tőle Rózsát két borjas tehénért és tíz aranypénzért. Estére haza is vitte maga előtt a nyeregben Bölényesre.

Mire lehullt a hó, gyermekkel volt Rózsa. Ekkor elhívta féllábú Lajos Szentiványról a papot, s törvényesen megesküdött vele. Május elejére megszületett a gyerek. Leány volt az istenadta. Torzonborz Lajos úr nagyot káromkodott, amikor tudtára adták a bábák, hogy lánya született, s bosszúságában leitta magát. Két hónappal később, holdtöltekor a gyekei javasasszony tanácsára felvitte Rózsát az erdő szélire, mezítelenre vetkőztette, harmincháromszor körülkergette egy nagy lombú tölgyfa körül, hasát megverdeste frissen tépett csalánnal, megitatta vele a vén banyától kapott varázsitalt… és jövő év kora tavaszán valóban fia is született, akit apja emlékére Andrásnak kereszteltetett meg a szentiváni pappal. Félévvel a keresztelő után gutaütésben meghalt, s kicsi Andráskára hagyta minden vagyonát.

A jobbágyleányból két tehénért és tíz aranyért nemesasszonnyá emelt Rózsa becsületesen fölnevelte mindkét gyermekét, s ugyanakkor úgy gondját viselte birtoknak, jószágnak, mint a legjobb számadó gazda.

Leányát miklósdombi Erőss Gáspár vette el feleségül tizenhat éves korában, és hozományként a felsőpataki dűlőt kapta vele, valamint kétszáz juhot, tizenkét tehenet és egy bikaborjút. Andrást a föld szeretetében nevelte anyja. Írni, olvasni nem tanult ugyan, de értett a szántás-vetés dolgához, gyógyítani tudta a megbetegedett jószágot, szőlőt, gyümölcsfát oltott és nyesett, s az íjat éppen olyan biztosan kezelte, mint ősei.

Amikor egyéb dolga nem volt, kis ladikján betolta magát egy hosszú rúddal a nádi mocsárba, s hódára, vadkacsára lesett. Szeretett csöndben üldögélni a lassan aláereszkedő, lilásbarna nyári estében, elnézegetve a hosszú nyakú gémeket, fürge sárfutókat, lármás bíbiceket, s hallgatva békazsongás és tücsökcirpelés egymásba olvadó álmos muzsikáját.

Ő volt az, bölényesi Erőss András, féllábú Erőss Lajos királyi vitéz és kolozsvári várnagy és egy Rózsa nevezetű jobbágyleány fia, aki elsőnek ültetett törökbúzát a Mezőség kövér, fekete földjébe, odalent a bölényesi füzes mentén. Pontosan ott, ahol valamikor régen Buzát vetette volt el az első kölest. (Annak a

régi kerítésnek, amit vén Buzát ácsolt oda, hogy vetését megvédje bölénycsordáktól, még mindig ott voltak a nyomai. Csak a bölények vesztek ki rendre.)

A különös magot, amit törökbúzának nevezett a nép, vándorló kalmárok hozták magukkal az Al-Duna vidékéről. András tizenhét éves korában látott meg egy zsákra valót ebből a kemény, aranyszínű magból a szamosújvári vásártéren. Elharapott egyet, és íze édes volt. A kalmár pedig esküdött, hogy annál jobb kenyérmag nincs sehol a világon. Egy ezüstért mérte kupáját. Az emberek nevettek rajta, mert egy hollós ezüstért három zsák tiszta búzát vásárolhatott, akinek kenyérmagra volt szüksége.

András volt az egyetlen, aki vásárolt az újféle magból. Öt kupára valót, öt ezüstpénzért. Még anyja is csóválta a fejét, amikor hazaérkezett vele. Május dereka volt, s az Úrnak 1482. esztendeje. Már-már kalászát kezdte hányni a rozs, s a virágzó almafákon szorgalmas vadméhek zöngtek.

András felszántotta a füzes menti földet, elébb hosszában, majd keresztben is, tövises boronával elboronáltatta ügyesen, majd ő maga ültette be a magot a jó fekete földbe, pontosan, ahogy a kalmár kioktatta volt. Lépésre egymástól, háromujjnyi mélyen. Egy holdnyi helyet megtöltött a maggal. Ami üresen maradt a felszántott földből, azt bevetette kölessel.

Meleg tavaszi záporok hamarosan csírába is szöktették a törökbúza magját, s a különös, idegen növény hegyes, zöld lándzsahegyei előmeredeztek mindenütt.

András naponta lement a füzeshez, megnézni a vetést. Mikor gyomosodni kezdett, vállára vett egy kapát, lement újra, és saját maga kapálta körül, gondos ügyelettel a zsönge növénykéket, pontosan, ahogy a kalmár tanácsolta azt. A kapálás után mintha csak varázslat történt volna, úgy szöktek szárba a kicsi növénykék. Háromujjnyit is nőttek naponta. Amikor a rozs sárgulni kezdett, már derékig ért a törökbúzavetés, és hosszú, sötétzöld, húsos levelek összeérve borítottak árnyékot a földre.

Még háromszor megkapálta András a holdnyi csodanövényt. Mikor az utolsó kapálással is végzett, már a feje se látszott ki a törökbúza közül, s csudát látni naponta jöttek a környékbeli népek. Mert furcsa növény lett a kicsike magból, az igaz. Tetején virágzott, akár a köles. Magja azonban az oldalából nőtt ki, hosszú, zöld csövecske formájában, mely szakállt eresztett, s aztán csak nőtt és vastagodott, míg végül is barnulni, majd feketedni kezdett végiben a szakáll. Kíváncsiságból letört András egyet arasznyi korában, s ügyelve lefejtette róla a szíjas, zöld lapikat. A puha, zöldes torzsa körül ügyes sorokban ott látszottak már a fehérkés magvak. András bele is harapott a torzsába. Kellemes, édeskés íze volt.

Később, mikor a csövek végén száradni kezdett a szakáll, újra letört egyet, lábnyi hosszúságút. Szép, kövér magvak voltak a torzsa körül, sárgásfehérek, puhák, kellemes ízűek. Egy tarisznyára valót letört belőlük, s hazavitte anyjának.

Rózsa megízlelte nyersen, s tetszett neki az újfajta növény. Majd megpirított egyet a tűz felett, s mikor abba is beleharapott, kövér piros arca elkerekedett.

– Ilyen jót nem ettem világéletemben! – jelentette ki, fia örömére –, hozzál sokat ebből!

– Majd jövő esztendőre – intette meg András –, magnak tartjuk, ami van, utolsó szemig!

Ősz derekára beérett a vetés. Öles kórója elsárgult, levelei szárazon zörögtek, magja sárga volt, fényes és kemény. András gondosan letöretett minden csövet, s hátrafejtett háncsánál fogva felkötötte valamennyit a hiu gerendáihoz, hogy biztonságban legyen. Meg is telt vele az egész hiu. Levágatta az ott maradt kórót is, s először a lovaknak kínálta, de azok rá se néztek. Az ökrök azonban falni kezdték tüstént, s kedvvel rágták a juhok is.

– Igazán jóféle növény a törökök búzája – örvendezett András –, még a kórója is jó valamire!

Téli estéken aztán rendre lefejtették a csuszákról a magot. Négy zsákra való gyűlt össze belőle. Anyja unszolására András nagy nehezen beleegyezett, hogy egy vékányit elvigyenek a miklósdombi malomba. Szép, sárga, édes lisztje volt. Egy szentiváni vénember, akit még legénykorában telepített oda féllábú Lajos úr az Al-Duna mentéről, éppen ott volt a malomban, amikor őrölték, s örömében megígérte Andrásnak, hogy hazamegy vele, s megtanítja anyát a törökbúzaliszt titkára, amit még gyermekkorából ismert.

Először is tejes málét sütött a vénember, majd töpörtyűs pulickát meg túrós pulickát, jó csípős túróval. Aztán megígérte, hogy tavaszkor, juhfejés idején újra eljön, s megtanítja őket bálmost készíteni. Hálából három kupányi magot adott neki András, hadd legyen mit elültessen a saját földjében.

A jóízű idegen növény híre bejárta a környéket, s a következő év nyarán, mikor a gondosan beültetett és megkapált jó húszholdnyi táblán már derékig ért a sötétzöld törökbúza, egymásután jöttek csodájára innen is, onnan is, és András rovásboton kellett számadást vezessen azokról, akik magnak valót kívántak belőle, félvékánként egy hollós ezüstért.

Ugyanabban az évben gyümölcsfacsemetéket is vásárolt András a király besztercei szászaitól. Egész szekérderékkal hozott haza pojnyik almát, borízű almát, muskotálykörtét, magvaváló besztercei szilvát, csattanó cseresznyét, s beültette velök nem csupán a ház fölötti kivénült almáskertet, de a Sankt Gothard kolostor romjai alatti szőlő tetejét, föl a romokig. Évekkel később Buzát öreg diósában is kipótolta a hiányokat, Kolozsvárról hozatott fiatal sarjakkal. De akkor már házasember volt András. Palatkáról hozott asszonyt magának, Palatkay Dénes leányát, Ildikót.

Nem volt könnyű dolga vele. Palatkay Dénes nagy úr volt ám, királyi perdöntő. Egyik fia Kolozsvárott tollnokoskodott, másik fia pedig lovastiszt volt Mátyás király fekete seregében. Egyetlen leánya, a csodaszép Ildikó anyjával

lakozott a palatkai udvarházban. Egyik kérőjét a másik után kosarazta ki, s büszke volt reá az apja, mint a szeme fényére.

Jóvágású legény volt András is, csak kissé parasztos, ahogy úri körökben mondták. Kolozson ismerkedett meg Ildikóval, farsangi táncmulatság idején. Bele is szeretett nyomban. Kedvelte a legényt Ildikó is, ebben nem lett volna baj. Anyja azonban hallani sem akart arról, hogy egyetlen szépséges leánya földtúró emberhez menjen feleségül, még ha régi nemes család sarja is. András próbálkozott egyszer, próbálkozott kétszer, de nem ment semmire sem a leány anyjával, sem az apjával. Szerelmük közben szépen kivirágzott, s langyos nyári délutánonként András fellovagolt az ombozi völgyön egészen Szavagödrén túlig, ahol a tölgyes erdő leért a Gólya-tóig, Ildikó pedig Palatka felől lovagolt oda, s szép szerelmes órákat töltöttek ott együtt az árnyas tölgyek alatt. Addig-addig, hogy szüretre bizony gyerekkel volt a szépséges Ildikó, s nem titkolhatta többé baját odahaza sem.

Anyja úgy odalett ettől, hogy ecetes borogatásokat kellett rakjanak szívére a cselédek, Dénes úr pedig kutyakorbáccsal kergette lányát szobáról szobára, míg végül is a szerencsétlen úgy futásnak indult, hogy meg sem állt Bölényesig.

– Nincs semmi baj, édes lelkem – vigasztalta Rózsa asszony a szerencsétlen leányzót –, minden leányszeméllyel megeshet az ilyesmi. Majd András fiam elvisz a papokhoz, s főkötőt tesz a fejedre, ahogy illik.

András ezt is cselekedte. Erőss-szentegyed jámbor papja két zsák búzáért szülői engedelem nélkül is összeadta őket, s mire Dénes úr és kisebbik fia megérkeztek Bölényesre szökött leányt keresni, Erőss Andrásné nemesasszony volt már Ildikó. Volt egy kis kiabálás ugyan, Palatkay László, az Ildikó testvérbátyja arcul is ütötte Andrást a veszekedés hevében, de olyat kapott egyet az állkapcsára cserébe, hogy két foga kiszökött, maga meg elnyúlt az udvaron, akár az eltaposott béka.

András és az apja bevitték a házba, lefektették a kerevetre, lemosták hideg vízzel az arcát, s szájába szilvapálinkát öntöttek. Utána aztán megitták hármasban az áldomást, s a béke helyreállt. Okos ember volt alapjában véve Palatkay Dénes, és tudta, hogy ami megtörtént az megtörtént, célszerűbb volt jó képet vágni hozzá, mint dühöngeni hiába. Hogy jobb kedve legyen, András még egy szép pej csikót is ajándékozott apósának, s szekér derekában egy hordócska jó bort is küldött vele haza.

Ildikó öt fiúgyermekkel ajándékozta meg urát. Hogy ne kelljen a birtokot ötfele osztani, legidősebb fiát, Lajost Nagyváradra küldte András a papokhoz oskolába. Hadd legyen belőle királyi ülnök vagy valami hasonló. Második fiát, Gézát és a harmadikat, Imrét Báthory uram udvarába küldte apródnak, Bélát pedig, a negyediket beadta Váradra a papokhoz, Lajos helyére, aki akkorra már Szegeden bojtárkodott a királyi ülnök mellett. A magyarok trónján Ulászló ült már akkor, a második gyönge, betegeskedő uralkodó, aki helyett az újra hatalomhoz jutott főurak végezték valójában az ország kormányzását.

Az öt fiú közül kicsi András maradt csak Bölényesen egyedül. Akárcsak annak idején az apja, ő is szerette a föld nyers, erős szagát, a békés estéket a tó feletti lankák tücsökzenés, békamuzsikás csöndburája alatt. Szeretett szántani, vetni, ültetni, gondozni növényt és állatot. Szerette a nótás aratást, vidám szüretet, ázott birkák szagát, a kék ég felé szálló pacsirták énekét, a vadvirágos erdei tisztásokat, téli vadkanvadászat izgalmát, behavazott erdők csillogó szépségét és az egyszerű, józan életet.

A kőrisfa liget felső sarkánál, a diófák végiben lassacskán nőtt a temető. Borbála nagyasszony begyepesedett sírja mellett ott domborodott fiának, féllábú Lajos úrnak sírja is, majd odatemették melléje vásárolt feleségét, Rózsa asszonyt is, s ahogy telt az idő, ott lelte nyugalmát öreg András és asszonya, Ildikó. Voltak ott még más, régebbi időkből való behorpadt sírok is, de senki se tudta már, hogy kiket temettek el oda, s mikor. Ott aludta álmát valahol Buzát is, az Erőss nemzetség őse, ki elsőnek pillantotta meg fent az erdőgerincről a tó csillogó kékjét, a sötétzöld nádasokat, a kis kőrisfa ligetet, s a forrás mellett legelésző bölénycsordát, melyről nevet adott a hegynek. S ott aludt valahol mellette Virág is, ama hajdani Félfülű leánya, aki hosszú éveken keresztül üldögélt a durva rönkökből összetákolt kis házikó előtt a padon urára várakozva, s nézte a szelíd hajlású dombok esti színeit. A dombok azóta se változtak semmit. A kőrisliget fái nőttek, terebélyesedtek, kidőltek, s új fáknak adtak helyet. De még mindég volt közöttük nehány, melynek törzsét két ember se tudta volna körülölelni, s azok minden bizonnyal ott álltak már akkor is, amikor Buzát odahozta alájuk asszonyát és ácsolni kezdte az első házat.

Csak az idő telt, emberek váltogatták egymást, de a dombok s tavak nem változtak semmit. Tavasszal kigyúltak a legelőoldalak kökénybokrai, a tó borzolt vize felett vadkacsák szárnya suhogott, s vízmosások meredekein sárgán virágzott a martilapu. Nyáron derékig ért a kaszálók selymes füve fent az erdő tisztásain, s tele volt vadvirággal: fehér margarétákkal, kék harangvirágokkal, bólogató pipaccsal. Ősszel megveresedtek a cserfák, alma hullt alá a fákról, s a tó vize álmosan tükrözte vissza a sárguló dombokat. Télen eltemetett mindent a hó, s csak kószáló rókák, nyulak, farkasok és őzek nyoma rótt mulandó jeleket a nagy, hullámos, gyűrött fehér abroszra egyik havazástól a másikig. S az idő pihent mozdulatlanul, mint a tavak vize a behavazott jégpáncél alatt.

Aztán váratlanul, valahol messze nyugaton, Mohács síkján, összeomlott az ország.

Félelmetes jelek előzték meg jó előre már. A királyi udvar alatt ingadozott a talaj, recsegtek-ropogtak a tartógerendák, azonban a Mezőség békés dombjai közé nem ért el belőle csak egy halk remegés, távoli moraj. Törökök híre, királyok váltakozása, suttogó beszéd nagyurak fondorkodásairól, vesztett csatákról, üres kincstárról, ostromlott várak éhező katonáiról. Üzenet jött néha Gézától, Imrétől: Báthory uram udvarában jól megy a soruk, lovas bandériumot vezetnek ide vagy

oda. Béla a déli végeken csatázott valahol, Lajos egy várnagy kincstárosa lett a Duna mentén.

Aztán egyszerre csak futótűzként terjedt szét a tavak mentén a hír: a törökök szétverték a király hadait Mohácsnál! Elesett a király is a csatában! Pogányok prédája az ország!

A szamosújvári hetivásárról hazatérő népek hozták meg elsőnek a szörnyűséges hírt. De aztán jött az mindenünnen, nap nap után. Vad janicsárok pusztítják a falvak népeit. Elhurcolnak embert, asszonyt, gyermeket. Váradig is eljutottak már. Nincs többé király, nincs magyar sereg. Magukban küzdenek a várak vitézei itt is, amott is, a török csorda ellen.

Aztán egy nap, fáradt lovon, elcsigázva megérkezett Béla Bölényesre. Sem apja, sem anyja nem éltek már akkor. András öccse lakta a házat, asszonyával s három gyermekével. A cselédek bámészkodva állták körül az érkezőt a belső udvaron, András is futva jött ki a házból.

– Béla bátyám! – kiáltotta. – Isten hozott idehaza!

Béla fáradtan szállt le a lóról.

– Istennek nem sok dolga van ezzel – mondta keserűen –, az ördög kergetett idáig, öcsém.

Bent a házban aztán egy kupa bor mellett kiömlött belőle a szó.

– Báthory uram lovasai élén útban valánk már a király hívására, amikor parancsot kaptunk gazdánktól, hogy csatlakozzunk Zápolya úr seregéhez. Ott leltük meg őket, békésen táborozva. Rengeteg sok embert. Urak bandériumait, várbeli hadakat, székelyek csapatait. Harmincezer embert? Negyvenezret? Ötvenezret? Mit tudom én. Mind készen arra, hogy darabokra szedjék a törököt. De csak táboroztunk ott. Jött a királyi futár: siessünk Mohácsra! De mi csak ültünk a fenekünkön. Zápolya úr parancsa, mondták a főtisztek. Mikor a második királyi futár jött, Tomori szavával, hogy siessünk, mert veszedelemben a királyi sereg, Imre meg én nyergeltettünk nyomban, s így tettek mások is. De jött Zápolya úr talján bizalmasa, egy görbe képű velencei féreg, s elkezdett szitkozódni, hogy így meg úgy, ura parancsa nélkül nem mozdulhatunk tapodtat se! „Uradnál nagyobb úr parancsát követjük!" mondta neki Imre, s már indítottuk is a Báthory lovasokat. De alig haladtunk egy keveset, amikor egyszerre csak elállták utunkat ennek a Zápolyának az emberei. „Az úr beszélni akar veletek!" mondták Imrének és nekem. Szamár fejjel otthagytuk csapatainkat, s nyargaltunk ketten vissza, hogy lássuk, mi baja annak a taljánból lett magyarnak. Meg is bántuk hamar, mert még el se jutottunk hozzá, s máris nekünkestek minden oldalról. Imrét ledöfték, engem meg csak az mentett meg, hogy közel volt egy nádas, és abban megmenekedhettem a bitangoktól. Egy vén pákász bújtatott el, s tőle tudtam meg három nap teltével azt is, hogy mi történt a király seregével ott, Mohácsnál. Csak az vigasztal – tette hozzá nagyot sóhajtva –, hogy ha nem is hallgattunk volna Zápolya embereire,

hanem továbbhaladunk, akkor is elkéstünk volna, mert már kifutott az idő. Viszont Imre még életben lenne talán.

– S most mi lesz? – kérdezte András sápadtan.

Béla vállat vont

– Mit tudom én. Talán királyt csinálnak ebből a Zápolyából az urak. De segíteni már nem tudnak azon, hogy bent van a török az országban, s tova Buda váráig nincs, aki megállítsa. Talán még azon túl sem.

– Ide is eljön?

– Ki állítja meg? Zápolya?

Azonban akadhatott, aki megállította mégis, mivel teltek a napok, meg a hetek, s még mindég nem jött híre annak, hogy Erdélyben lett volna a török. Azonban beszéltek arról, hogy Váradon túl már nem merészkednek a kalmárok többé, s a királyi sereg veszte óta nyugat felől se jött többé egyetlen portékás szekér sem. De Várad állt keményen, s portyái olyankor meg-megtépázták az Alföldön garázdálkodó pogány hordákat. Végül is Béla lóra ült megint, s elindult Váradra, hogy fölajánlja kardját azoknak, akik ott verekedtek.

Vásárosok beszélték később, hogy Zápolya János király alighanem valamiféle paktát kötött a törökkel, mert főseregük észak-nyugat felé fordult, és békében hagyta a Zápolya, Báthory és más nagy uraságok birtokait, s azokkal együtt Erdélyt is. Hogy mi volt igaz, mi nem ebből a beszédből, azt nem lehetett tudni ott a Mezőségen. Csak az volt bizonyos, hogy rendre megváltozott a világ. A nagyurak udvari életének pompája, civakodása és népre nehezedő súlya nyugati palotákból Szatmárra, Zilahra, Kolozsvárra és Tordára költözött. Díszes küldöttségek élén, lovas janicsárok védelme alatt, pöffeszkedő török követek jöttek és mentek, s urak parancsára megnyíltak előttük Kolozsvár kapui. Suttogták azt is, hogy ezek a követségek díszkardokat hoztak ajándékba, s cserébe szekérderékkal vittek el aranyat, ezüstöt.

Híre jött később annak is, hogy talán két királya lenne az országnak. Egyik az osztrákok császárja, ki Bécsből uralkodik, s a másik Zápolya János. Mások szerint Erdély külön országgá változott már, és a török császárt tudja urának. De kevesen hittek az ilyen zagyva szóbeszédnek. A Mezőség népe élte a maga külön, zárt életét, szántott, vetett, aratott, lakodalmazott, keresztelt és temetett. Olykor jég verte el a búzát, máskor csimasz rágta ki a törökbúza gyökerét. Télen vadkanra vadászgattak a szomszédos urak, s farsang idején itt-ott, lányos házaknál táncmulatságokat rendeztek.

Mikor Zápolya János halálának hírét vették, legtöbben csak rántottak egyet a vállukon, mi közük az idegenhez. Amikor özvegye, Izabella Kolozsvárra költözött mint Erdély fejedelemasszonya, nevetve élcelődtek. Csak akkor komolyodtak el, amikor országgyűlésbe hívta őket a fejedelemasszony. Ezzel egy időben egy idegen is érkezett a tóvidékre, aki gyalogosan vándorolt faluról falura és olyasmiről

beszélt, amiről addig még nem hallott ott senki. Az új vallásról. Az ember neve Máthé András volt.

Tél idején, nagy hóban érkezett meg Devecser felől Miklósdombra. S két nappal megérkezése után jobbágylegényeket futtatott miklósdombi Erőss Antal valamennyi szomszédjához. Tanácsba hívta őket másnap délutánra.

Bölényesről két felnőtt fiával ment át a miklósdombi tanácsba Erőss András, csengős szánon. Mire megérkezett, már sokan voltak együtt Antal úrnál a nagyszobában. Hócsizmás, bekecses, istállószagú urak, s az almapálinkás korsó kézről kézre járt. A nagyszoba végiben, a házigazda mellett, kopott, fekete gúnyában hosszú, sovány ember állt, akinek sápadt ábrázatából tüzelő szemek vizsgálták sorra az arcokat.

– Bémutatom néktek Máthé András atyánkfiát, ki prédikátornak nevezi magát, az új, magyar vallás papjának – emelte föl mély, dörgő hangját Erőss Antal –, a többit hadd mondja el őkelme maga.

Máthé András pedig mondta, tiszta, érces hangon, s pillanatok alatt olyan csönd lett a nagyszobában, hogy hallani lehetett a tűz percegését is a cserépkályhában. Jézus Krisztussal kezdte, a pápákkal, Szent István királlyal, idegenből becsődített papokkal és lovag urakkal, magyarok irtásával és üldözésével, a római papság hatalmával folytatta, és egy Husz János nevezetű pappal fejezte be, kit több mint száz esztendővel azelőtt megöltek, mert Krisztus igazi tanítását merte hirdetni a szegények között. Végül beszélt a helvét hitvallásról, s az ember jogáról, hogy lelke kívánsága szerint tisztelje az Istent.

– Most pedig, atyámfiai, magyar véreim, azért vagyok itt, hogy megalapítsam közöttetek az igazi magyar keresztyén egyházat, mely nem Róma parancsa szerint, s nem idegen vérű nagyurak kegyeit lesve hirdesse közöttetek Istennek Igéjét idegen nyelven, hanem magyarul szóljon hozzátok, ti magatok szabad szándékából, s ti magatok igazgatása alatt – fejezte be beszédét az új vallás prédikátora.

A mezőségi urak összenéztek. Volt, aki hümmögött, s volt, aki csóválta a fejét aggodalmasan. Erőss Antal csontos, nagy ökle lecsapott az asztalra.

– Idegenektől mentes, magyar beszédű templomra én magam felajánlom az arra való telket – dörgött a szava. – Pap járandóságára pedig havi két véka búzát! Magyar templom építéséhez, ami fa kell, erdőmből kivághatjátok azt is. Ki mivel toldja meg?

Nehány pillanatig döbbent csönd volt a csizmákról, bekecsekről leolvad hólé szagától nehéz levegőjű szobában.

– Havi két vékával megtoldom én is – mondta csöndesen bölényesi Erőss András –, s építés költségére leteszek elétek a holnapi napon húsz aranyat… lelkem üdvössége rajta!

Mintha láthatatlan zsilipet mozdítottak volna szavai. Itt is, ott is felmordult valaki.

– Tíz aranyat hozzáteszek én is…!

– Évente két rúgott malacot, húsz véka törökbúzát, s harminc ezüst tallért papi fizetésre…!

– Ami cserép templomfödélnek kell, gondját viselem…

Sorra hangzottak föl a megajánlások. Utolsónak Devecseri Dávid köszörülte meg a torkát.

– Ami pedig templomunkba való harangot illeti – mondta lassan –, megszerzem én, ha világ végére is kell küldenem fogatot érte.

– Diák úrfi – bökött állával bölényesi Erőss András László nevű, oskolát járt fia felé a házigazda –, írd lajstromba, amit az urak mondának. Mert a szót elfújja a szél, de az írás marad.

Tentát, lúdtollat, papirost tettek elébe, s ki-ki tollba ismételte, amit mondott volt. Akadt olyan is, aki még meg is toldotta ezzel-azzal. Mikor elkészültek ezzel, Máthé András prédikátor mély zengő hangja megszólalt megint.

– Én pedig mint Istennek alázatos szolgája, hálaadó szívvel kimondom és meghirdetem tinéktek a miklósdombi magyar kálvinista egyházközség megalakulását az Úr dicsőségére. Imádkozzunk hát, atyámfiai…

Ez történt az Úrnak 1549. esztendejében, február havában. Tavasz jöttével pedig építeni kezdték a miklósdombi templomot.

Az arra való telket az udvarház alatti domboldalból szakította ki Erőss Antal. Elegendőt arra, hogy parókiára is, cinteremre is fussa. Úgy mérette ki, hogy a temetőkert felső sarka magába foglalja az odafent lévő öreg sírokat is.

A templommal egy időben a pap házát is építeni kezdték, vályogfalakkal, nádtetővel, mert a devecseri cserépből már nem futotta arra is. Amíg a ház elkészült, Máthé András prédikátor, asszonyával s két gyermekével együtt az udvarház távoli szárnyában kapott szállást.

Szikár, csontos, szigorú asszony volt az első miklósdombi papné. Büszke asszony is volt, magosan viselte a fejét. Édestestvére volt ama nevezetes Kiss István prédikátornak, ki a wittenbergi egyetemen doktorátust szerzett, s állítólag Luther Mártonnak volt jóbarátja.

Alig érkezett meg Miklósdombra, máris összerúgta a patkót házigazdájával s patrónusával az új papné.

Az udvarház szárnya, ahova bekvártélyozták a papot és családját, az istállók fölött volt éppen. Erőss Antal úrnak pedig az volt a szokása, hogy minden áldott reggelen hajnalhasadtával lement megnézni, hogy munkában vannak-e a cselédei. Ugyancsak szokása volt az is, hogy amikor megharagudott valamiért, olyan káromkodást csapott, hogy még a felkelő nap is elpirult tőle.

Nos, három nappal a papi család beköltözése után, amikor Antal úr lement hajnalban az istállókhoz, hogy utánanézzen ott a dolgoknak, a legelőre való csikókat ott lelte a bekerített lucernás kellős közepén, a csikóslegénynek pedig színe se volt sehol. Ki is eresztette ám Antal úr a hangját úgy, hogy még az istállók

falai is megremegtek belé. S olyan förtelmességeket dörgött világgá, hogy még odaát, a tavon túli dűlőn is levette fejéről a kalapot tőle a szántogató jobbágy.

Kicsapódott ám odafönt a papi szállás ajtaja hamar, s jött lefele a papné, hevenyészve magára kapkodott hosszú, fekete ruhájában, főkötő nélkül, borzosan. Csípőre tette mindkét kezét, s úgy riadt rá házigazdájára.

– Szégyellje magát! Nemesúr létire ocsmányabb beszédű, mint a legutolsó, részeges béres! Pogány fajzata, ha már az Úristentől nem fél, gondoljon az ártatlan gyermekekkel, akik odafönt minden szavát hallják!

Erőss Antal úrnak tátva maradt a szája a káromkodás kellős közepén. Szeme rámeredt a szigorú képű asszonyra, haragtól kivörösödött ábrázata még sötétebb lett. Végül is nyelt egy nagyot.

– Gyermeknek ágyban a helye ilyenkor – mordult a papnéra –, akinek pedig nem tetszik a beszédem, tömjön kócot a fülébe!

Azzal hátat fordított az asszonynak, s hosszú, haragos léptekkel elindult a lucernás felé, hogy kiterelje onnan a lovakat. Ezzel azonban még korántsem ért véget az ügy.

A papi család a vendéglátó úriház ebédlőtermében étkezett délben és este. A családi asztalnál terített számukra a fölszolgáló cseléd. Azon a napon, alig ért vissza délfele Antal úr a mezőről, aggodalmas képpel fogadta a felesége a tornác könyöklőjén.

– A tiszteletes asszony azt üzente, hogy mától fogva külön kíván étkezni, mert káromló emberrel nem ül le egy asztalhoz – mondta.

Erőss Antal rámeredt a feleségére, majd rántott egyet a vállán.

– Tőlem ehetik a disznóólban is – morogta, s dübörgött befele a házba.

De a felesége sarkon követte oda is.

– Azt kívánja kegyelmedtől, hogy kövesse meg az Urat nyilvánosan, vasárnap – hebegte.

Ettől már sarkon fordult Antal úr, mintha darázs csípte volna meg.

– Hogy mit? – riadt az asszonyára.

– Kövesse meg az Urat a gyülekezet előtt – ismételte Amália asszony, akadozó nyelvvel –, a káromlás miatt…

– Hogy az a keserves, hétszentséges…! – bődült fel Antal úr ettől, s úgy dörgött belőle a káromló szó, hogy még odalent a konyhában is összebújtak tőle a cselédek –, mit gondol ez a nyársatnyelt fehérnép, kicsoda ő, hogy idejön a házamba, s parancsokat osztogat nekem? Hol van az a pap, hadd beszéljek a fejével! Tartsa kordában nagyszájú vászoncselédjét, ha itt akar élni közöttünk!

Ment is kifele, nagy döngő léptekkel, s úgy csapta be maga mögött az ajtót, hogy megremegtek bele az ablakok.

Máthé András prédikátor a templomépítőkkel dolgozott a domb oldalában. Ingujjra vetkőzve talicskázta a vályogtéglát az építőmesterek keze alá. Sovány, napégette, barázdás arcán csorgott alá a verejték.

– Szavam lenne kenddel, prédikátor uram! – dobbant elébe Antal úr haragosra vont szemöldökkel.

Máthé András megállt, elengedte a talicska nyelét, s letörölte arcáról a verítéket.

– Számoltam ezzel – mondta egyszerűen –, abbahagyhatjuk a templomépítést, ha megbánta volna uraságod – tette hozzá –, széles a világ, mehetek máshova.

Antal úr döbbenve meredt a papjára.

– Ki beszél templomépítésről? – morogta csöndesebben. – Kegyelmed asszonyáról van szó, nem egyébről.

– Tudom én azt – bólintott Máthé András.

– Tegyen béklyót a nyelvire, s megleszünk békében – javasolta Antal úr.

– Más itt a baj, nagyságos jóuram!

Majd egyenesen s keményen szembenézett Antal úrral.

– Istenkáromlás meg templomépítés nem férhet meg együtt!

Erőss Antalnak tátva maradt a szája ettől nehány pillanatra.

– Mióta világ a világ, férfiember hangot ereszt, hogy enyhítsen haragján – mordult föl végül is –, kend mit teszen, amikor haragra gerjed? Imádkozik?

A pap csúnya, sovány arca mosolygósra torzult.

– Az enyimet még az oskolából hoztam volt magammal, s így hangzik: ante-aput-ad-adversus, circum-circa-citra-cis! Enter-extra-erga-contra-infra-intra-juxtra-ob! Csúnyán hangzik, ugye? – vigyorgott a prédikátor, az egyszerű népek pedig szót se értenek belőle. S ha ez sem elég, hogy megcsillapuljak tőle, zakatolok tovább: Penes-pone-post és propter, prope-propter-per secundum, supra versus, ultra trans! Ettől aztán még az asszonynép is elsápad!

– Hm – böffent fel nekividámodva Antal úr –, mindenki a maga szája íze szerint!

– Nem egészen – rázta meg Máthé András a fejét, elkomolyodva –, Isten nevét hiába fel ne vedd, ezt tanítja a Szentírás, s az istenkáromlás gyalázatos és rút cselekedet. Az én asszonyomnak ebben igaza van! S ha uraságod nem hagyja abba eme ocsmánykodást, keressen más papot magának!

– Hm – morgott Antal úr –, ez egyenes beszéd.

– Ez az – bólintott a prédikátor is.

Antal úr megvakarta a fejét.

– A baj ott van – ismerte be végül is –, hogy amikor fölgerjed bennem a hirtelen harag, a szó csak jön magától, nem is kell gondoljak vele…

– Ilyen alkalmakra hadd javasoljam nemzetes uramnak a következő szavak használatát, melyekre bizonyára emlékezik még oskolás korából – mondta jószívvel a prédikátor –, arma virumque cano, Trojae qui primus ab oris. Az egyszerű nép számára félelmetes hangzásuk van ezeknek is, viszont az istenfélő lelkeket nem botránkoztatnák…

Jót nevetett ezen Antal úr is, és megígérte, hogy első alkalommal kipróbálja az újféle káromkodást.

– Ebédidőre azonban elvárom kegyelmeteket – búcsúzott el végül is a paptól –, s a tiszteletes asszonyának megmondhat annyit, hogy ha nem is röstelkedem ugyan azért, amit mérgemben világgá kiabáltam, viszont szívemből sajnálom, hogy hallania kellett.

Máthé András legyintett egyet nagy, csontos kezével, s megmarkolta újra a talicska két szarvát.

– Az asszonynépet már ilyennek teremtette az Úristen – mondta bölcsen –, amit lelkébe fogad, azt szigorúan bétartja utolsó pontig, akár jó az, akár rossz. Ez adja meg nékik az erőt jóra is, rosszra is. Az én asszonyom szentebb a szenteknél. De annyi baj legyen!

Ebédidőben aztán meg is jelent a papi család a terített asztalnál. A gyermekek félénken pislogva ugyan, a papné pedig összeszorított szájjal, feszesen, egyenesen, mintha nyársat nyelt volna, de ott voltak mind. Antal úrban csintalankodott valami kicsi ördög egész idő alatt, míg az asztalnál ültek, de alkalom csak ebéd végeztével adódott, asztalbontás után. Márton, a rideg gulya pásztora kopogott be a tornác ajtajánál, ijedt ábrázattal. Vadméhek kergették meg a jószágot fent az erdő szélén, jelentette aggodalmasan, s hat tinót a göczi törökbúzásból fogtak be Gábor úr emberei. Váltságdíj nélkül nem adják ki őket, panaszolta.

A papné asszony még ott volt az ebédlőszoba sarkában, s Amál asszonnyal beszélgetett. Antal úr megszívta tüdejét levegővel, s kieresztette hatalmas hangját, hogy az ablak is megrezegtek belé.

– Armavirumquecanóját a semmirevaló lusta fejeteknek! Essen belétek a sicituradastra! Gloria mundi!

A papné száján elakadt a szó, arcára ráfagyott a botránkozás. Amál asszony is elsápadt kissé. Márton pedig úgy állt ott a küszöbön, megrettenve, mintha a rettenetes idegen szavak máris rászakasztották volna az égboltot. Máthé András az ablak felé fordult, hogy asszonya ne láthassa arcán a visszafojtott nevetést. Antal úr pedig az asszonyok felé nézett, megbiccentette a fejét és odamorgott nekik. Arca haragosnak tűnt, de a szemei furcsán csillogtak, huncutul.

– Megkövetem asszonyságtokat eme förtelmes szavakért!

Azzal kidübörgött a tornácra, becsapta maga mögött a nehéz tölgyfa ajtót, odakint pedig rávigyorgott a megszeppent pásztorra.

– Hát mit bámulsz itt? Azt mondd meg, mit kívánnak váltságul a tinókért, hadd adjam oda! Aztán ha végeztél ezzel, keresd meg a vadméhek fészkit, s jegyezd meg a fát, hogy télen kiszedhessük belőle a mézet!

Még három hétig viselt haragot a papné, s Antal úrhoz egy szava se volt egész idő alatt. A harmadik hét végén aztán megjelent Miklósdombon a szamosi várnagy, Botár Ambrus. Lovas csapat élén jött, hivatalos minőségben. Mellette fekete gúnyás, sápadt arcú legényember lovagolt. A püspök embere.

Nyár dereka volt már akkor. Végeztek az aratással is, s csak arra vártak, hogy száradjon a kalangyában lévő gabona, s hozzákezdhessenek a behordáshoz. A templomnak már a tetőzetét ácsolták, amikor a várnagy csapata megérkezett kora délután.

Az építkezők látták a lovasokat feltérni az útról a készülő templom felé, de csak dolgoztak tovább. Máthé András prédikátor is ott izzadt velök. Gerendákat emelgetett az ácsok keze alá.

A várnagy megállította a lovát.

– Mi épül itten? – kérdezte nagy hangon.

– Templom – felelte az egyik ember.

– Miféle templom?

– Hát templom. Magyar templom.

Ekkor már senki se dolgozott. Mind a várnagyot nézték. Máthé András megtörölte izzadt ábrázatát, majd kezét is megtörölte kopott nadrágjában, s közelebb lépett a várnagyhoz.

– Máthé András prédikátor vagyok – mondta hangosan –, a miklósdombi kálvinista egyházközség papja!

A várnagy úgy meredt reá a ló hátáról, mintha valami csúnya bogarat látott volna. A fekete gúnyás legény halkan odaszólt neki valamit.

– Hitvány eretnek, mi? – mennydörgött alá a várnagy a lováról. – S ki adott engedélyt neked ahhoz, hogy templomot építs, pogány eretnekségre tanítsd a népet, mi?

– Az Úristen – felelte Máthé András keményen.

De ekkor már az egyik ácslegény ott szaladt fölfele a domboldalon az úri ház felé. Antal úr délutáni álmát aludta elnyúlva a címeres szoba medvebőrén, amikor a cselédek felverték nyugtából. Mire összeszedte magát, s leérkezett a épülő templomhoz, két várbeli legény már szíjra kötözte a papot. Mindenütt megdöbbent cselédek bámészkodtak, s a papné is ott állt már, két gyermekével, halálsápadtan az ura mellett.

– Vigyenek engem is akkor – mondta éppen éles, kemény hangon –, nem mi leszünk az elsők, kik gályarabságot szenvedünk hitünkért!

– Mi a búbánatos öregisten megveszekedett haragja történik itten?! – eresztette neki Antal úr a hangját már lefele jövet, hogy csak úgy visszahangzott belé a völgy.

– Ambrus! – dörrent rá a várnagyra. – Ha velem van dolgod, hozzám gyere, ne a cselédeimet háborgasd munkaidőben!

– Püspöki parancsra vagyok itt, Antal – ugratott eléje a várnagy –, nem úri látogatásban! Eretnek templomotokat lebontatom…

Tovább már nem jutott, mert akkorát bődült Antal úr, hogy ijedtében majdnem levetette lova a várnagyot.

– Bontatod az anyád…! Nemesi földemen azt építtetek, ami jólesik! Török templomot, tatár templomot, szerecsen templomot, ha kedvem tartja, mi közöd hozzá?!

Kikapta az egyik ácsorgó cseléd kezéből a baltát, s azzal ugrott oda a papot kötöző várbeli legényekhez.

– Elengedjétek mindjárt ezt az embert, aki házamnak vendége – ordított a megdöbbent várbeliekre –, mert ha nem, úgy darabokra faraglak, hogy ezer püspök sem imádkozza össze a csontotokat! Mik vagytok? Haramiák, rablók, tatárok? Oldozzátok el rögtön, mert az Atyaúristenre mondom, rátok eresztem a cselédeimet, s lófarokhoz kötözve küldelek haza mindannyiatokat!

De akkor már jöttek is a cselédek futva, minden irányból. Vasvillával, kapával, kerítéshez való hegyezett karóval, ki amit a kezébe kaphatott. Megtömöttődtek a templomépítők is uruk megett, baltával, szekercével. A megszeppent várbeli legények urukra pislogtak.

– Oldozzátok el – mordult alá lováról a várnagy, majd Antal úrhoz fordult, ki még mindég a baltát markolta.

– Téged pedig, Antal, törvénybe idézlek eretnekség vádjával…!

– Kinek a nevében?! – dörgött vissza Erőss Antal a várnagyra. – Ki a kutya megkérgesedett micsodája nevében, Ambrus? Királyod sincs, mindenki tudja azt! Kinek a nevében jártatod a szádat?

– Püspök úr nevében! – rikácsolt vissza a várnagy mögül a feketeruhás. – Eretnekséget nem tűrhet az Egyház!

– Fogd be a szádat, taknyos – csapott le reá Antal úr szava –, akkor szólj, ha kérdez valaki! A püspöködnek pedig megmondhatod, hogy…

Ami ezután következett attól még a legkérgesedettebb várbeli legény is behúzta a nyakát, mint az anyja szoknyája mögé búvó kisgyerek.

A várnagy sarkot adott a lovának.

– Találkozunk még, Antal! – kiáltott oda fenyegető hangon, azzal legényei élén levágtatott a dombról, le az útig s azon tovább megállás nélkül, míg csak el nem nyelte őket a göczi dombhajlat.

– Én is ott leszek, ne félj te attól, Ambrus! – dörgött utána Antal úr felgerjedt haragja. – S az a kegyelmetes, felséges, földre szállott Atyaúristen irgalmazzon neked, mert ha egyszer a kezembe kaplak, hétszáz rühes pispek sem imádkozza össze a bőrödet, hogy az a keserves, megveszekedett, ebek farába oltott hitvány fajtája a fejednek, rongyos, tetves királyi cseléd, te…!

Végül is kifogyott a lélegzetből, s mérge is lelohadt. Földre lökte a baltát, s ránézett a körülötte állókra. Veres volt a szeme, mint a bikáé.

– Mit álltok itt bámulva, mint a birka, mi? – mordult reájok. – Fogjatok szerszámot, s lássatok a dolgotok után!

Meglátta a lehajtott fejjel, komor arccal álldogáló prédikátort, s odaintette magához.

– Gyere, pap. Meg kell beszéljünk egyet s mást. Azt nem mondtad, hogy törvénnyel lesz bajunk. De ha már így van, föl kell készüljünk reá. Egy pohár bor mellett kisütünk valamit.

Már indult volna fel az úriház felé, amikor egyszerre csak odalépett elébe a papné. Szigorú, csontos arca kemény volt még mindég, de a szeméből eltűnt a hidegség. Könny csillogott benne.

– Nagyuram – mondta hangosan –, ami igaz, az igaz. Ember kegyelmed a talpán! Hálásan köszönöm, amit cselekedett, uram s gyermekeim nevében is.

Szeme megcsillant kissé, s a szája szögletében mosoly bujkált, amikor hozzátette.

– A szavait azonban megválogathatta volna jobban is…

Antal úr ránézett, s az ő arca is megenyhült kissé.

– A válogatásra nem jutott időm – dörmögte halkan –, bocsánatáért esedezem emiatt. Ha elfog az indulat, se szavakban, se cselekedetekben nem válogatok sokat. Az Úristen már ilyennek teremtett, attól félek…!

Bent az úriház hűvösében, bor mellett aztán megtárgyalták a helyzetet, Máthé András és Erőss Antal. Mikor pedig leszállt az éjszaka, lovas szekérre rakták a papi család minden holmiját, megtöltötték a szekér derekát élelemmel is, felültették a szekérbe Máthé Andrást, asszonyostól, gyermekestől, s egy nagy bajuszú, szótlan cselédember kezébe vette a gyeplőt, s elindult velök a völgy mentiben, Bölényes felé.

Másnap estére hazatért a szekér üresen. Hogy hova vitte a papot, azt senki se kérdezte, és senki se mondta. De mindenki tudta, hogy Szúnyogok szigeténél biztonságosabb helyet nem lelhettek volna számára kerek e világban.

Miklósdombon haladt tovább a munka, mintha semmi se történt volna. Vasárnaponként bölényesi Erőss András és fiai áthozták ló hátán a papot, s Máthé András Isten jóságáról beszélt az összegyülekezett embereknek Antal úr csűrjében.

Őszire elkészült a templom, s elkészült a papi ház is. Devecseri Dávid szekere meghozta a harangot is, s nyolc markos ember föltette illő helyére, a templom tornyába. Hangját azonban nem hallhatta senki, bármennyire is kívánták volna.

– Eme harang szava a szabadság szava kell legyen – adta ki a parancsot Erőss Antal –, s addig hozzá ne merjen nyúlni a kötélhez senki, míg a szabadság el nem érkezik.

Mert akkor már tudták, hogy elébb-utóbb törvényt kell tegyenek Erdély urai az új vallás javára, csupán idő kérdése volt. Szilágyságban, Maros mentén nyugtalankodott már a nép. Dobokáról furkósbottal verték ki a püspök embereit. Torda környékén fegyverben állt a nemesség a kálvinista papok védelmére.

Az őszi esők beálltával aztán hazahozták Máthé Andrást családostul, mert a Szúnyogok szigete már nem volt asszonynak s gyermeknek való. Beköltöztették őket a vadonatúj házba, mely akkorra már megtelt színültig bútorfélével, konyhába való edénnyel, mindennel, amire egy családnak szüksége lehetett. Jött az ajándék

naponta, lovas fogaton, ökrös szekeren Devecserből, Göczről Bölényesről, Búzatelkéről, Feketelakról, de még Ombozról és Szentegyedről is. Kispujoni Furkó Péter lovat is hozott ajándékba a papnak, nyereggel a hátán.

– Prédikátor úr – mondta a felsőpataki gerincen túli gödörben fészkelő kisnemes –, ha vasárnap délutánonként, mikor itt már végzett, felülne olykor erre a lóra, s átjönne hozzánk templomot tartani, mink helységről is gondoskodnánk, s meg is köszönnénk, alázatosan!

A szigorú papnénak megkönnyesedett a szeme olykor-olykor az ajándékok láttán.

– Jólelkű, igaz emberek élnek ezen eldugott dombok között – mondta egy hideg, esős novemberi napon az urának, ahogy ott ültek a vadonatúj papház téglakemencéjének szelíd tüze előtt –, csak ne lennének olyan megátalkodottan vad természetűek! – tette hozzá sóhajtva.

Máthé András ránézett az asszonyára és rámosolygott szelíden.

– Vad föld ez, lelkem – felelte halkan –, küzdelmes rajta az élet. Ha nem ilyenek lennének, elpusztultak volna már régen.

Már az első hó is lehullt, amikor váratlanul betoppant Miklósdombra Botár Ambrus, szamosi várnagy. Lovon jött, mindössze négy legény kísérte. Mire észrevették őket, már ott jöttek fölfele a behavazott domboldalon, az úriház felé. A lépcső alatt voltak már, mikor odafönt Antal úr kilépett a tornácra.

– Békesség a házadnak, Antal – köszönt reá a várnagy a ló hátáról.

– Békesség neked is – morogta vissza Erőss Antal –, ha békességet hoztál.

– Azt hoztam – bólintott Botár Ambrus, összeütögetve kesztyűs kezeit –, hideg van idekint!

– Szállj hát le arról a lóról, Ambrus, s gyere bé egy kis melegítőre – szólt alá Antal úr, majd a ház sarkában leselkedő cselédekhez fordult –, hé! Vendégeljétek hát meg a várbeli legényeket egy kis szívmelegítővel, s viseljétek gondját a lovaknak!

Bent a címeres szobában, kandallótűz mellett megitták az áldomást simára érett szilvapálinkával. Utána így szólt a várnagy.

– Azért vagyok itt, hogy megmondjam, Antal: Izabella királyné pecsétes írást küldött, melyben elrendeli, hogy a kálvinista hitű eretnek papoknak bántódásuk ezentúl ne essék, s gyülekezeteikben őket senki meg ne háborítsa. Tél múltával pedig diétába hívja királyné őfelsége mindhárom nemzet urait, hogy szabad akaratukból törvényt tegyenek az új vallás mellett. Nos, meg vagy elégedve a hírrel, amit hoztam?

Felelet helyett Antal úr elordította magát:

– János!

A folyosó felőli ajtón ugrott is be esze nélkül a felszolgáló legény.

– Parancs!

– Szaladj le a paphoz, s mondd meg neki, hogy húzza meg a harangot, gyorsan! Eredj!

Aztán felállt Antal úr a nagy bőrös székből, teletöltötte a poharakat újra jóféle szilvalével.

– Isten hozott, Ambrus – mondta, s a szeme megfényesedett –, most már igazán az Isten hozott!

Szép, ragyogóan tiszta téli idő volt odakint. Alig egy héttel karácsony szent ünnepe előtt. Delelőjén pihent az alacsonyan járó, hideg sugarú nap, s a friss hóba öltözött dombok csillogtak alatta, szemet vakítóan. Az istállók ereszein verebek csiripeltek, s az emberek ködmönbe öltözve aprították a fát, fejtették a törökbúzát, takarították a lovak alatt a szalmát, mindenki a maga dolgával bajlódva. A cselédkonyha hosszú kecskelábú asztala mellett pálinkájukat iddogálták a katonák, s a főzőkemence mellett takaros cselédlány melegítette számukra a káposztás gulyást.

S akkor egyszerre csak megszólalt a templom tornyában a harang. Bongó, szép hangja messzire szállt a téli csöndben, magosra ívelt, föl a kék égboltig, s megdobogtatta az alvó dombok szívét.

Emberek, asszonyok, abbahagyták a munkát, a törökbúza fejtését, faaprítást, istállótakarítást, főzést, mosást, gyermeketetést, és figyeltek. Az emberek fejéről lassan lekerült a kucsma, s csak álltak, s hallgatták a szépséges harangszót, mely betöltötte körülöttük a csöndet.

A templom tornyában pedig kivörösödött arccal, megkönnyesedett szemmel húzta a kötelet csontos kezeivel Máthé András miklósdombi prédikátor, s meghirdette a világnak a vallásszabadságot.

Devecseri Dávid harangjának bongó szavával.

Történt ez az Úr 1549. esztendőjének karácsonya előtt.

Húsz évvel később kálvinista harangszó hirdette Istent szerte a Mezőség minden zugában. Bölényesen, Kispujonban, Feketelakon. A búzai gödörben, a földvári dombon, Ombozvölgyében, Légenben, Palatkán, Mócson, mindenütt, ahol magyarok éltek. Sármáson, Báldon, Méhesen, Pusztakamaráson, Szilváson, Sályiban, Záhon. Még Katonában is, pedig ott csak parasztnépek éltek, nemesi porta nélkül. Szabad parasztok, kiknek ősei menekültek volt oda királyi törvények elől még a régi időben: Erőssek, Marhák, Soósok, Ballák, Deákok.

Mindössze Gyekén és Szentivánban maradt meg pápistának a nép uraik parancsára. Gyekét még Lajos király pecsétes levele adományozta volt Detrefi Ivánnak, kinek testvérbátyja kanonok volt valahol északon, Szentivánt pedig Teleki Károly bírta, ki bécsi urakkal állott sógorságban.

Zápolya fia, János Zsigmond fejedelem úr börtönbe vettette szentegyedi Erőss Balázst, s javait is elkoboztatta, mert fejedelmi ítélet ellenére se volt hajlandó visszaadni Iklódi Gábornak a tó menti réteket, melyek miatt hosszú esztendőkön át

pereskedtek volt, sőt erőszakkal rátört Iklódra, tüzet vetett az épületekre, és Iklódi Gábort ló farkához kötve meghurcoltatta.

Szigorú ítélet volt, s a tavak mentén fölmordultak tőle az Erőssek. De ennél többet már nem tehettek. János Zsigmond halála után Báthory István szabadon engedte Erőss Balázst, s még birtokainak egy részét is kegyesen visszaadta. Ettől aztán megbékültek a Mezőség urai, s az élet haladt tovább az új kerékvágásban. A független Erdély jó kerékvágásnak látszott. Nőttek és gazdagodtak a városok, volt piaca marhának, gabonának, s nemesurak ládáiban tallér tallérra gyűlt. Kolozsvár főterét nemesurak palotái vették körül, s úri szállások szegélyezték a belső és külső Monostor utca mindkét oldalát. Téli szállásokat rendeztek be maguknak Kolozsvárott a Telekiek, Bánffyak, Bethlenek, Rhédeyek, Kemények, Erőssek, Thoroczkayak, Devecseriek, Barcsayak, s farsang idején vidám mulatozással töltötték ott az időt. E mulatozások során ismerkedett össze bölényesi Erőss László fia, Kálmán, Rhédey Erzsébettel.

Nagy urak voltak a Rhédeyek akkoriban. Birtokaik voltak a Maros mentén, Szilágyban, Szathmáron, Biharban. Erzsébet atyja, Rhédey Tamás úr magosan viselte a fejét, s amikor Erőss Kálmán leánykérőbe jött, ezzel kergette el:

– Kik vagytok ti, Erőssek? Mezőségi bekecses gazdák, címeres parasztok! Miként engedhetném lányomat nádi csikaszok s félvad emberek közé!

Ez mentette meg később az életét.

Elkeseredésében Kálmán harcolni jelentkezett Báthory István seregébe. A lengyelországi hadjáratban már mint lovaskapitány vett részt. Több ízben is kitüntette magát, s amikor Báthory István fejedelem – akkor már Lengyelország királya is – hazaparancsolta erdélyi lovasságát, hűséges és kitűnő szolgálatáért zilahi várnaggyá tette meg Erőss Kálmánt. Rhédey Tamásnak ekkor már nem volt kifogása ellene, s az esküvőt megtartották nagy pompával Kolozsvárott.

Huszonegy esztendővel később, amikor Habsburg Rudolf bosszúja folytán Básta kegyetlen zsoldosai rázúdultak kicsi Erdélyországra, Erőss Kálmán asszonyával és öt gyermekével még mindig a zilahi vár ura volt, s mert hivatalánál fogva Báthory Zsigmond, majd a szerencsétlen Báthory András után, ha nem is szíve szerint, de legalábbis látszatból Habsburg Rudolf alá került, megmentődött családjával együtt attól a förtelmes mészárlástól, ami pusztasággá tette az egész Mezőséget.

Ősz derekán már szállingózni kezdtek a hajmeresztő hírek, hogy Brassó és Nagyszeben felől útban van egy szörnyűséges, idegen beszédű zsoldos sereg, mely faluról falura, városról városra irtja a népet, a Habsburg császár-király nevében. Különösen a kálvinistákat keresik, suttogták a hírhozók. Papjaikat karóba húzzák, elevenen megnyúzzák, a templomok kapuira szögezik, asszonyaikat, lányaikat meggyalázzák, minden férfiembert legyilkolnak, s minden hajlékot földig égetnek. Hitték is, nem is a szállingózó híreket. Aggodalom nehezedett a völgyekre. Itt-ott egybegyülekeztek a nemesurak, de segítségért nem volt kihez fordulni. Gazdátlan

volt az ország, mint a pásztortalan nyáj. A nagyurak megbújtak városi palotáikban. Óvatosan ejtették a szót, nehogy magukra haragítsák a bécsi császár titkos embereit.

Tóháti Bethlen Dániel szervezte meg az első védelmi milíciát. Felfegyverezte jobbágyait, s Tordáról, Maros-Ludasról fegyvert szerzett a hozzá csatlakozó szomszédoknak is. Záh, Sályi, Méhes, Báld és Sármás népe önként ajánlkozott a tavak völgye mentén Bethlen zászlaja alá.

A Mezőség északi részén Devecseri Péter küldött lovas legényt a környékbeli nemesurakhoz. Gyűlésbe hívta őket Bölényesről, Feketelakról, Földvárról, Búzáról, Miklósdombról, Omboztelkéről, Kispujonból, Szentegyedről, Göczről, Noszolyból, Kékesről. Földváry Tamást kivéve el is jöttek mind.

– Szamosvárából nem számíthatunk segítségre – számolt be az összegyűlteknek Devecseri Péter –, ha ránk szakad a császári sereg, magunkra leszünk.

Az urak hallgattak.

– Talán nem is jönnek erre – vélte valaki.

– De ha jönnek? – tette föl Devecseri Péter a kérdést.

Az urak összenéztek.

– Akkor megküzdünk velök – mondta bölényesi Erőss Ferenc, Kálmán testvéröccse –, s olcsón nem adjuk!

Nekiveresedtek az arcok.

– Mocsárba nyuvasszuk a császár ebeit – mordult föl valaki –, mint eleink tették volt régi időkben!

Végül megegyeztek, hogy ha déli irányból jönnének a zsoldosok, akkor a bölényesi gázlónál, ha pedig észak felől, akkor a devecseri erdő alatt állják majd útjokat. S ki-ki annyi jobbágyot állít fegyverbe, amennyi csak mozogni képes, még ha kiegyenesített kaszánál s hosszú nyelű baltánál egyéb fegyverzetre nem is telik.

Baj volt az is, hogy különösen száraz esztendő nehezedett reájok. Megrepedezett a legelők földje, s alig termett füvet a jószág számára. Megapadt a tavak vize is. A nádasokon száraz lábbal gázolhatott keresztül az ember, s a mocsarak nem nyújtottak biztos búvóhelyet, mint máskor.

Bölényes és Ombozvölgye alatt kiszáradt a nagy mocsár is, s a Szúnyogok szigetét nem védelmezte a láp. Cseréppé égett az is a nyári nap tüze alatt.

Vasárnaponként tele voltak a templomok, s a népek együtt imádkoztak papjaikkal. Erdők rejtett mélyén balták csattogtak. Rejtőzködésre való menedékek készültek. Éjszakánként nemesurak és nemesasszonyok hűséges cselédeik kíséretében gödröket ástak kertek megett, nagy fák tövébe, s faládákban, faggyazott gyolcsba göngyölt arany- s ezüstholmit rejtettek el titokban. Készült a Mezőség, s reménykedett szüntelenül, hogy oktalan a készülődés. A dúlás nem jut el odáig.

A hírek pedig jöttek, nap nap után. Vásáros szekeresek hozták, halálra rettent, bujdosó parasztok, kiknek hátán véres csíkokat hagyott a császári katonák szíjostora.

– Már Nyárád mentét dúlják!

– Elérték a Maros völgyét is! Ég Nyárádtő, Gernyeszeg, Sárpatak! S nincs, ki útjokat állja!

Aztán egy hideg, fagyszagú november végi estén véres fejű legény esett be Bölényesre, halálos fáradt, reszkető lovon.

– Bethlen Dániel úr fegyvereseit mind egy szálig lemészárolták Tóhát alatt a császáriak! Tüzet vetettek Tóhátra, Záhra, Sályira! Ezóta talán már Báldot is elérték!

Megrettent lovasok nyargaltak szerte az éjszakában Bölényesről, vitték a veszedelem hírét. Légeniek, omboziak terelték jajveszékelő asszonyaikat s gyermekeiket a Szúnyogok szigetére az éj sötétje alatt. Bölényesi Erőss Ferenc szekerekre rakta asszonyát, gyermekét, a pap családját, cseléd- s jobbágyasszonyokat s gyermekeket utolsó szálig, s aggodalmas képű vénemberek gondozásában indította őket minden lábasjószággal együtt fel a dombgerincen túli erdőkbe. Mire pirkadni kezdett, mindössze maga maradt Bölényesen, két legényfiával, huszonhat fegyveres jobbággyal s a fiatal, alig huszonöt esztendős kálvinista pappal. Lovon volt az is, de fegyver helyett Biblia volt a kezében.

– Mi dolga kendnek itten? – mordult Erőss Ferenc a fiatal papra. – Nem megmondtam, hogy menjen az asszonynéppel, s tartsa bennök a lelket!

– Az én helyem Isten mellett vagyon, nemzetes uram – felelte a fiatal pap –, s ha csatába rendel engem az Úr, csatába megyek!

– Odamegy kend, ahova mondom! – dörrent reá Ferenc úr –, Szentírással nem vertek még agyon császári pribéket, de megtartották a lelket a csüggedőkben és nyomorultakban! Asszonyainkat s gyermekeinket a kend gondjára bíztam, Isten előtt felel azokért! Menjen hát dolgára, amíg nem késő!

A fiatal lelkipásztor arca kiveresedett a kemény szavaktól. Kiegyenesedett a nyeregben. Aztán áldó mozdulattal fölemelte két kezét magosra, a fölsorakozott fegyveresek felé, s akadozó hangon mondta:

– Áldjon meg benneteket az Úr, és őrizzen meg titeket… világosítsa meg az Úr az Ő orcáját tirajtatok, és könyörüljön rajtatok… fordítsa az Úr az Ő orcáját tifelétek, és adjon tinéktek békességet… és győzelmet a gonoszok felett… Ámen.

Feje meghajolt, kezei egymásba kulcsolódtak a Biblia fölött, ajkai imát mormoltak. Aztán megrántotta a kantárszárat, sarkot adott a lónak, és elnyargalt fölfele, az erdőgerinc irányába.

– Gyerünk hát, emberek – mondta Erőss Ferenc rekedten, s két oldalán két legényfiával elindult lefele a kis kőrisfa liget mentén a gázló irányába. Lova patái alatt sercegett a dér takarta fű.

Mire leértek a füzeshez, már kelőben volt a nap veres korongja a feketelaki gerinc mögül. Fehéren csillogott körülöttük a rét fagyott füve. Tova a nádas mentén ott jöttek már a miklósdombi lovasok is. A három Erőss testvér vezette őket. Beteg apjokat az asszonynéppel együtt felküldték a felsőpataki erdőkbe.

Kis idő múlva Devecseri Péter is megérkezett a maga embereivel. A füzes szélén nyeregből szálltak az urak.

– Pihenjetek tik is – szólt rá Devecseri Péter az emberekre –, ki tudja, meddig kell várakoznunk. Adja Isten, hogy egy hetet is itt töltsünk várakozva – tette hozzá félig tréfásan, félig komolyan –, s utána dolgunk végezetlen mehessünk haza!

Lassan fölfele kúszott a nap a megkékülő égbolton, és arany sugarai felmelegítették kissé a levegőt.

– Szép időt adott az Úristen – jegyezte meg Erőss Ferenc –, bárcsak vadászaton lennénk valahol a Cibles oldalában. Medvehajtásra való idő ez.

Várakoztak. Ameddig ellátott a szem, semmi sem mozdult. A gázlón túl üresen ásított a feketelaki völgy is. Nem jött több lovas csapat sehonnan.

– Ejszen magunkra maradtunk – morogta egy idő múlva Devecseri Péter, s leakasztotta nyergéről a kulacsot. Szigorú almapálinka volt benne. Kézről-kézre adták. Azután várakoztak tovább. De senki se jött. Se Feketelakról, se Búzából, se Légenből, se Ombozból, se Kispujonból, se Szentegyedről, se Göczről, se Noszolyból, se Kékesről, se máshonnan.

Megszámlálták embereiket. Kilencvenheten voltak. Devecseri Péter megcsóválta a fejét.

– Ha csak egy századot küldenek erre, azzal még megbirkózunk valahogy. De ha többen jönnek, csak az Isten tudja, mi lesz…

– Ha mind itt lenne, aki ígérkezett – morgott Erőss Ferenc –, megállíthatnánk egy ezredet is!

– Négy héttel ezelőtt, amikor összeszámláltuk házamnál a fogadalmakat – toldotta meg Devecseri Péter –, nyolcszázhatvanhárom főről tanúskodott a lista.

Nem szóltak többet. Mindegyikök beburkolódzott a maga gondolataiba, s csak ültek ott a nyirkos földön, komoran, magukba esve.

Egyszerre csak felkurjantott egy legény hátul a lovaknál.

– Nicsak! Füst! A gerinc megett! Csak Gyeke lehet, nem más!

Mind odanéztek. Haragos, fekete füst emelkedett elő a gyekei gerinc mögül. Égett Gyeke.

– Hm – mordult fel Erőss Ferenc úr –, úgy látszik, se a császárhűség, se a bécsi rokonság nem segített Detrefi uramon…

– Odahaza lenne őkelme is? – kérdezte Devecseri Péter.

– Dehogyis – legyintett Ferenc úr –, kolozsvári palotájában nyújtózkodik őurasága. De úgy véltem volna, hogy birtokát mégiscsak elkerülik…

Aztán csak nézték a füstöt, ahogy emelkedett, nőtt, vastagodott, s ellepte lassan a völgyet is a nagy mocsár déli végében.

Egyszerre csak tova a domboldal kökénybokrai között valami mozdult. Lovas ember jött vágtatva Gyeke felől. Mögötte még egy. Majd egy harmadik és egy negyedik. Lovuk nyakára hajolva nyargaltak, mintha az eleven ördög kergette volna őket.

– Lóra! – harsant Devecseri Péter úr parancsa.

A négy menekülő lovas a gázló felé fordult. Cselédemberek voltak, látni lehetett már a ruházatukon. Az urak felsorakoztatták embereiket a füzes mentén, hogy rejtve legyenek. Mire elkészültek ezzel, a négy nyargaló lovas már ott csörtetett a gázló kiszáradt sátéjában. Amikor az elöl érkező kiugratott a füzesből, s meglátta a várakozó csapatot, rántott egyet lova kantárán, s eltorzult, rikácsoló hangon kiáltott oda.

– Meneküljetek, amíg tudtok! Ránk szakadt a pokol minden ördöge!

Az urak odaugrattak az elkékült ábrázatú, lihegő emberhez, s Ferenc úr elkapta lova kantárát, hogy ne futhasson tovább. A másik három akkor történtett elő a sátéból. Meg sem álltak, csak nyargaltak tovább, fel a bölényesi erdőgerincnek.

– Detrefi uram cselédje vagy? – mordult Ferenc úr az emberre.

– A lovakkal voltunk, uram, a tanya alatti legelőn – lihegte az ember, egész testében reszketve –, amikor csak megpillantánk a császáriakat odalent a völgyben. Úgy ömlöttek alá, mint egy fekete árvíz. Végit se lehetett látni. Csak jöttek, jöttek, sok száz lovas elöl, katonás oszlopokban, aztán hosszú szekérsor, végit se láthattuk, s a szekérsor két oldalán újra csak lovas katonák, tömötten, mint a hangya.

– Mondta volt a tiszttartó úr már jó előre, hogy jönni fognak, s hogy ne törődjünk velök, mert a mi gazdánk a császár oldalán van. Napokkal ezelőtt föl is tűzte már a császári lobogót a kastély ormára. Bárcsak ne mondta volna! Mert bizony, uram, nem törődtek azok az ördögök sem a császári lobogóval, sem egyébbel. Alig értek a falu végibe, már neki is estek a népnek. Fogdosták össze a sikítozó asszonynépet, ütötték-verték agyba-főbe az embereket, s tüzet vetettek a nádfödelekre. Aki tehette, menekült fel az erdőbe. Még az urasági cselédek is. De a menekedőket is úgy verték agyon, ló hátáról, ahol elérhették őket. Jaj, uram, ilyen még nem volt, mióta világ a világ! Lóra is kaptunk, akik tehettük! Tova az erdő széliben mondta el az egyik konyhai cseléd, hogy még a tiszttartó úrral is elbántak csúnyán. Ott verték agyon a kastély kapujában, amikor nem akarta beengedni őket! Feleségire, leányára ott másztak reá mindenki szeme előtt a beste ördögök, a kastély udvarán! Jaj nekünk, nagyuram! Fusson, aki tud, s mentse az életét!

Bölényesi Erőss Ferenc elengedte az ember lovát. Aztán csak nézték, ahogy az elrémült cseléd nyargalt habzó lován esze nélkül társai után fölfele a dombon.

– Hallottátok – fordult Ferenc úr a többiek felé. Arca szürke volt és kemény, mintha kősziklából faragták volna.

– Főcsapatuk vonul ezen a völgyön – mondta kiszáradt szájjal Devecseri Péter –, ez jelent ezer embert legalább. Lehet, hogy többet is.

Hallgattak. Nézték a fekete füstöt, mely már az égbolt felét is eltakarta. Miklósdombi Erőss László, a három testvér közül a legidősebb nehezet sóhajtott.

– Itt hiába vesztegetjük akkor az időt. Kevesen vagyunk. Mentsük inkább, amit menteni tudunk.

Azzal intett öccseinek, és sarkot adva lovának elugratott Miklósdomb felé. Emberei követték példáját. Péter úr nagyot sóhajtott.

– Igaza van. Legyen veletek az Úristen, Ferenc.

A bölényesiek magukra maradtak. Nézték a füstöt. Valaki megszólalt és lefele mutatott a völgyön.

– Ég már a nádas is, odatúl!

Mind odanéztek. A nagy mocsár túlsó oldalának egész hosszában füst emelkedett.

– Gyerünk, emberek – mondta Ferenc úr rekedten, s két oldalán két legényfiával elindult hazafele.

Még mielőtt a nap leszállhatott volna, égett Feketelak is, s a gerincen túl látni lehetett Földvár füstjét. Az égő nádasból fejvesztetten menekültek a rejtőzködők, s a lángok elől egyenesen a vallon zsoldosok markába futottak, kik, mintha csak vadászaton lettek volna, fölsorakoztak a nádas két oldalán. Egyetlenegyet életben nem hagytak. Emberek, asszonyok, gyermekek véres holtteste hevert mindenütt a réteken, s akik nem merték otthagyni Szúnyogok szigetét a kimenekülők halálordításait hallva, azok odaégtek utolsó szálig.

Estére beszállásolták magukat a császár katonái Légenbe, Ombozra és Bölényesre. Embert, jószágot nem leltek sehol. Másnap reggel tüzet vetettek minden épületre, s csapatokra oszolva megvadászták a közeli erdőket. Ami jószágot leltek, azt leterelték szekereikhez a völgybe. Ahol megbújt emberekre találtak, ott kegyetlen röhejjel rájok vetették magokat. A férfiakat megölték, az asszonynépet megkínozták, gyermekeik fejét fatörzsekhez vagdosták. A szép testű lányokat szíjra fűzve hurcolták magukkal.

Miklósdombon csupán egy öreg papot leltek a templomban, imádkozni. Megfogták, letépték róla a papi ruhát, s mezítelenül felkötötték lábánál fogva a templom előtti hársfára.

A felsőpataki erdőgödörben azonban bajba került egyik emberre vadászó csapatuk. Valami negyvenen lehettek. A szálerdő közepén egyszerre csak fegyveresek estek nekik minden oldalról, s úgy verték agyon őket egyenként, mint a veszett ebet. Mindössze ketten menekültek meg, vérző sebekkel. Másnap aztán legalább ezer császári zsoldos fogta körül az egész erdőséget, az alsópataki füzestől tova a sóskúti gödörig, s a bölényesi erdőgerinctől a szentegyedi tóig. Lassan, hozzáértéssel fésülték meg az erdőt.

Késő délután volt már, amikor a szentegyedi erdő tölgyfa szálasából, ahol valamikor nagyon régen egy Félfülű nevezetű ember legeltette volt a juhait, hosszú, zakatoló szekérsor szakadt alá a völgybe. A szekerek tömve voltak

asszonnyal, gyermekkel. Előttük, megettük fegyveres lovasok. A szentegyedi, miklósdombi és bölényesi Erőssek törtek ott ki a vadászok gyűrűjéből, mint egy csorda bölény.

A völgy torkát őriző zsoldosokat percek alatt szétverték, s a nyargaló lovak által vontatott szekerek baj nélkül érték el a Szamos felé vezető utat. Szentegyed és Szentiván között azonban beleszaladtak két vallon századba. A lovasok éket formáltak a szekérsor előtt, s úgy próbáltak utat nyitni a szekerek számára. Esteledett már, s hideg szürkület hasalt a kopár dombokon. Mindössze nyolc lovas verekedte magát keresztül a vallon vasasok falán, s három szekérre való asszony és gyerek. Azokat másnap fogdosták össze a császáriak Szentiván és Füzes között, a kiszáradt nádasban.

Ugyanannak a napnak az estéjén futárlegény nyújtotta át Szamosvár égő házainak fénye mellett a katonák parancsnokának Rudolf császár és király pecsétes írását.

„Csanádnál megmozdult a török" mondta az írás, „siessen kegyelmed minden csapatával Várad alá, amilyen sebesen csak tud."

De a Mezőség népén ez már nem segített.

Básta, császári fővezér kegyetlen dúlásainak híre rémülettel töltötte be Erdélyt. Nagyurak titkos tanácskozásokat tartottak. Titkos követségek mentek Isztambulba, Párizsba, Svédországba, Lengyelföldre. A Báthoryak parancsa alól Habsburg parancs alá került várnagyok fogaikat csikorgatták keserűségükben. Dobokán, Szilágyban, Szatmárban nemesi bandériumok gyülekeztek. Az Aporok, Mikesek lóra ültették a végek székelyeit. Voltak, akik Székely Mózes nevét emlegették. Voltak, akik Bocskayban reménykedtek.

Erőss Kálmán, zilahi várnagy vénember volt már, fogatlan, mogorva özvegyember. Hajdani szép felesége, Rhédey Erzsébet a vár temetőjében nyugodott már. De három fia s tucatnyi unokája ott éltek a közelében, ki várbeli hivatal zsoldjában, ki a vármegye szolgálatában.

Amikor híre jött a mezőségi mészárlásoknak, vén Erőss Kálmán idősebbik fiára bízta a várnagyoskodást, ő maga pedig nyeregbe ült, s hat fegyveres jobbágy kíséretében elindult bajt látni.

Lassan kellett haladjon, mert csontjait rágta már a vénség. Harmadik nap estéjén ért csak Szamosvár alá. A falakon kívül még füstölögtek az üszkös romok a hideg, ködös ősz végi estében. Mindössze az Iklód felé elnyúló örménysor épületei álltak bántatlanul.

A várkapu ledöntve hevert a bástya alatt. Erőss Kálmán belovagolt a várudvarba. Dúlás nyomai látszottak ott is. Őrségnek, embernek híre-nyoma sehol. Sovány ebek kószáltak mindössze, élelmet keresve a szemét között.

– Hó-hahó! – kurjantotta el magát Kálmán úr, de csak a saját hangját verték vissza üres kongással a vár falai.

Végül is egy alacsony, púpos öregember cammogott elő valahonnan.

– Mi lett az uraddal? – mordult az aggodalmas képű várjobbágyra Kálmán úr.

– Kengyelhez szíjazva hurcolták szegény fejét az ördögök – motyogta a púpos –, úgy ordított, hogy rossz volt hallani.

– A várbeliekkel mi lett?

– Aki életben maradt, az tán még ma is fut valahol – nyögött a púpos öreg –, jaj, nagyuram, maga a pokol szakada reánk minden ördögével… még az asszonynépet se kímélték az átkozottak. Csóréra vetkőztették fiatalját, vénjét, phü, phü, ocsmány szégyentelenek… büntesse meg őket a magosságos Isten…!

Kálmán úrnak megcsikordultak a fogai.

– Keressetek szállásnak való helyet valahol – szólt rá embereire –, nyakunkon az éjszaka, s csontjaim mondják, hogy fagy lesz az éjjel…

Reggelre valóban dér lepte a domboldalakat, s az út sara csonttá keményedett. Napkeltével keltek útra megint. Füzespataka mentét követve fölfele a völgyön hamarosan elérték a községet is. Csupán a felső mezsgye mentén maradt meg nehány ház, ahova a szél nem vihette el a tüzet. Maga a falu helye feketén meredt föl a csillogó kék égre. Széles, nagy, fekete folt, beékelve a patak s a dombhajlat közé. Itt is, ott is emberek lézengtek a fölperzselt otthonok körül. Kálmán úr odaugratott hozzájok. Javakorabeli férfiak voltak. Asszony is, gyermek is akadt közöttük.

– Legalább ti megmenekedtetek – szólt le reájok Kálmán úr a nyeregből –, hálát adhattok az Úristennek ezért!

Az egyik romok között turkáló ember sötéten nézett föl reá.

– Sokra is megyünk a puszta életünkkel, az bizonyos – mordult föl keserűen –, nyakunkon a tél, és se gabona, se jószág, se semmi. A házat még összetákoljuk valahogyan, mielőtt lehull a hó, de mit teszünk a gyermekek szájába, azt mondja meg!

– Gondoskodik az Úristen arról is – felelte Kálmán úr halkan –, ha már idáig megőrzött…

– Az Úristen – böffent föl keserűen az ember –, abból nem süt kenyeret az asszony!

Azzal hátat fordítva rugdosni kezdte az üszkös gerendákat.

A füzesieket megmentette a falujok feletti meredek vízmosásos hegyoldal gerincén kezdődő erdőség, mely tova Désen túlig is elhúzódott, s akkora volt, hogy a katonák csupán a nyájakat tudták meglelni benne, az embereket nem. Szentivánon és Szentegyeden azonban más volt a helyzet. A lakosságnak csupán harmadrésze ha megmenekült. Göczön még annyi se. Miklósdombon pedig csak nehány fogatlan vénembert s vénasszonyt talált Kálmán úr. Ott tömöttődtek össze, fogvacogva az egyik épen maradt jobbágykunyhó eresze alatt, s figyelték aggodalmas ábrázattal a tó mentén érkező lovasokat. Az úriház üszkös romjait körülvevő fákon varjak károgtak.

– Gazdátokkal mi lett? – kérdezte meg Kálmán úr rekedt hangon az ácsorgó öregeket. Egy vénember levette fejéről a kopott birkabőr süveget.

– Ott pusztultak el valahol Szentiván tájékán, uram – motyogta a vénség –, három nagy gödröt ásatott a katonák tisztje a szentegyediekkel, s azokba dobáltak bele mindenkit. Volt olyan is, aki élt még, amikor rálapátolták a földet, úgy hallám. Jaj nekünk, uram. Csak az Úristen tudja, mi lesz most velünk… Többen, akik életben maradtak, nyakukba vették az utat, s elmentek Dés meg Kolozsvár felé, hogy éhen ne haljanak itt a télen. Alighanem ezt kell tegyük mink is…

– Maradjatok veszteg – biztatta meg Kálmán úr a szerencsétleneket –, küldök majd Szilágyból nehány szekérre való gabonát meg miegyebet. Ti csak lássatok hozzá, hogy őrölni tudjon újra a malom odalent a pataknál, a többiről majd gondoskodom én. Erőss Kálmán a nevem, gazdáitokkal voltam atyafiságban – tette hozzá.

– Isten éltesse nagyuramat – bólogattak megkönnyesedett szemmel az öregek –, Isten áldja meg a lába nyomát is…

– A bölényesi romok között kormos kezű, kormos arcú emberek turkáltak. Amit leltek, zsákokba gyűjtötték. Mikor meglátták az érkezőket, összetömöttődtek, s bizalmatlanul bámultak a lovasokra. Voltak, akik tömött zsákkal a vállukon beosontak a kopasz kőrisfák közé.

– Ki népei vagytok? – szólt rájok Kálmán úr, amikor megállította lovát az úriház romjai előtt.

Az emberek egymásra pislogtak. Voltak, akik megmarkolták talált holmikkal tömött zsákjaikat, s szó nélkül oldalogni kezdtek társaik után, a kőrisliget felé.

– Azt kérdeztem, hogy ki népei vagytok?! – csattant rájok Kálmán úr haragosan. – Azt akarjátok, hogy kard lapjával verjem ki belőletek a választ?

Az egyik ember levette fejéről a kucsmát, s nagyot sóhajtott.

– Feketelakiak vagyunk, uram – mondta szégyenkezve –, s mert hogy úgy láttuk, mindenki kiveszett innen, hát csak átjövénk, hogy mentsük, amit lehet. Nálunk se maradt sok, itt se, az igaz – tette hozzá sóhajjal –, de mink legalább életben maradtunk mindeddig, s hasznát vehetjük annak, amire másnak már szüksége nincsen… az én nevem Balla Ferenc, nagyuram szolgálatjára…

– Hála legyen az Istennek, hogy legalább tik megmenekültetek – mondta Kálmán úr halkan, s nehéz sóhajjal leszállt a lováról.

– Biza hála legyen Istennek is meg a papunknak is – bólintott Balla Ferenc –, mert őkelme nélkül mi se lennénk ám itt. Lássa nagyuram odafönt azt a hosszú kökénysort? – mutatott föl bütykös ujjával a leégett nádason túli hegyoldalba. – Lássa azt a sárga színű meredélyt, mely úgy tűnik innen, mintha vízmosás vagy földcsuszamlás lenne? Hát biza földcsuszamlás az, a javából. Akkora szakadás van alatta, hogy elfér benne egy falu népestül. Csakhogy azt se innen, se máshonnan meglátni nem lehet. Két esztendővel ezelőtt csinálta volt az Úristen a nagy eső alatt. Mintha csak nekünk készítette volna. Mert hát amikor az emberek terelni

kezdték a jószágot ki az erdőkbe, s a nép is indult már velök, csak azt mondá a papunk: emberek, készített nektek az Úr olyan búvóhelyet, mely biztosabb az erdő bozótjánál. Gyertek velem Isten árkába, mondta, s hajatok szála se görbül meg ottan. Úgy nevezte a nagy szakadást, Isten árka. Mink meg jó sokan, kik bíztunk őbenne meg az Úristenben, megfogadtuk a szavát. Mások csak mentek a maguk útján, a jószággal együtt, föl az erdőbe. Azok aztán a gyekei menekülőkkel együtt mind a gonoszak kezébe estek ám. Mink pedig megmaradtunk.

– Hol a papotok? – kérdezte Kálmán úr.

– A templomot teszi tető alá őkelme – felelte Balla Ferenc büszkeséggel a hangjában –, felváltva dolgozunk a keze alatt, akik csak megmaradtunk. Merthogy azt mondá: első helyen az Isten háza, emberek, s akkor a többihez majd Őtőle kapunk erőt és segítséget. Mink pedig el is hisszük minden szavát, merthogy életünket neki köszönhetjük.

– Igaza van a papotoknak – bólintott Kálmán úr –, te pedig, Ferenc, eredj most haza, s mondd meg a tiszteletes úrnak, hogy Erőss Kálmán, zilahi várnagy, néhai Erőss László öccse, hazatért Bölényesre, s szót kíván váltani vele a holnapi napon. Te pedig, Ferenc, vele jöjj, mert tervem van veled is. Eridj hát.

– Igenis, nagyuram – felelte Balla Ferenc katonásan, majd a mellette lévő zsákra pillantott –, amit pedig a romok között leltünk…

– Azt hazaviszitek – vágott Kálmán úr a szavába –, címeres családi holmit, ha találtok közötte, azt visszahozzátok majd későbbi időben. A többinek vegyétek hasznát.

Lement a nap. A zilahi legények sátrakat vertek a kőrisfák alatti kicsi forrás mellett, s fehér hajú, fehér szakállú, vén Erőss Kálmán ott ült a sátra előtti tábortűz mellett egy öreg fatönkön, és nézte a hideg, kietlen estét, ahogy lassan aláereszkedett a füstszagú fekete romokra. Nézett alá a fekete, fölperzselt nádasra, a tó mozdulatlan, párásodó tükrére, s emlékezetében föléledtek régmúlt vidám napok, amikor László bátyjával együtt ócska ladikon a nádas tocsogóit járták vadkacsafészket keresve. Nézte odafönt az almafák borzolt sorait, ahol valamikor régen borízű alma után mászta a fákat… ömlöttek az emlékek a múltból, könnyfakasztó, vidám, szép emlékek, míg rendre az éjszaka fagyos sötétje elborított mindent, s csak magában maradt ott a pislogó tűz mellett, a halálszagú dombon, a kipusztult néma völgy felett, egyedül a nyirkos szagú katonasátor előtt, pontosan azon a helyen, ahol valamikor nagyon régen egy Buzát nevű ember ült volt a sátra előtt, hallgatva a tücskök és a békák álmosító zenéjét.

De Kálmán úr erről semmit sem tudott. Tücskök és békák békés zsongása helyett a halál jéghideg csöndje vette körül, s fagyos karmával koporsóba zárta a múltat.

Hajnalra szél támadt. Dél felől jött, perzselt nádasok keserű szagától terhesen. Alacsony, szürke felhőket sodort. Mire megérkezett a pap, nyomában Balla Ferenccel, már esett is az eső. Szürkén, hidegen esett, mintha zsinórokban csüngött

volna alá az alacsony égből, odakötözve a felhőket a megcsúfolt, koromfoltos domboldalhoz. Még a tóig is alig lehetett látni.

Ott kuporogtak a csöpögő ponyva alatt, ázottan. A sercegő tűz füsttel töltötte meg mögöttük a sátrat.

Tömzsi, köpcös ember volt a pap, négy gyermek apja. Rekedt hangú, veres nyakú ember. A templomról beszéltek először.

– Még annyi nád se maradt lábon sehol, hogy templomfödélre jusson – panaszolta a pap –, faháncsot fejtenek a legények az erdőn. Rohadt szalmával, fakéreggel még lehet házat befödni, ha kell, de a templomtető meredek, nem áll meg rajta…

– Ne legyen gondja azzal – hessegette el Kálmán úr a baj apróját –, küldök szekereket cseréppel, gabonával s egyébbel, ami kell. Elébb azzal törődjünk csak, hogy átteleljen, aki megmaradt. Tavasszal aztán küldök embert meg jószágot ide. Fölépítjük Bölényest, ahogy lehet. A feketelakiak munkájára számítok majd, cserébe mindazért, amit télire leküldök ide. Munkájokat gabonával s lábasjószággal fizetem. A számadással pedig téged bízlak meg, Balla Ferenc. Ha úgy akarod, bölényesi számadóvá teszlek, fizetéssel.

Délire megegyeztek mindenben. Faltak valamit a nyeregtáskából, áldomást is ittak a kulacsból, aztán Kálmán úr lovat nyergeltetett, s megindult ázott, rosszkedvű legényeivel a csöpögő hideg esőben hazafele. Az üszkös romok keserű szaga Zilahig megülte az orrát. A hajdani vidám emlékek domboldalainak sivár, halotti csöndje pedig halála napjáig lelkére nehezedett.

Cseréppel, gabonával megrakott szekerei még a hó lehullta előtt eljutottak Feketelakra. Az emberek pedig átteleltek valahogy a romok között. Ami kószáló jószágot össze tudtak terelni az erdőkből, azt levágták, húsát besózták, befüstölték, mert áttelelni széna nélkül nem tudták volna őket amúgy sem. A tó is adott halat, az erdő tűzrevalót, s Feketelak népe, ha nyomorultul is, de áttelelt valahogy. Rajtok kívül csak Földváron, Búzán és Kispujonban füstölt egy-egy kémény a hosszú, kegyetlen, hóba dermedt téli éjszakákon. Máshol kietlenül és elhagyottan hevertek a behavazott romok, s fagyott csöndben csupán farkasüvöltés járta be a völgyeket. Az életben maradt jobbágynép elbujdosott, gazdát s meleg kemencét keresve, amerre a szeme vitte.

Tavasszal aztán, mikor már a fű is sarjadni kezdett, megérkezett Bölényesre Erőss Kálmán unokája, a húszéves László. Jól megtermett, ügyes legény volt. Két lovas szekérrel, hat ökrös szekérrel érkezett. Négy jobbágycsalád is jött vele. Ő maga két jobbágylegénnyel lovon terelte a lábasjószágot: nyolc tehenet, egy bikát és százötven juhot. A juhok miatt csak lassan haladtak. Május végin érkeztek meg. A tó partján vertek tábort, jó messzire a romoktól. Dúsan zöldellt a domboldal füve, az almafák pedig virágban álltak odafönt.

László úrfi körülnézett. Először járt ott életében, de tetszett a szemének, mit látott. A szelíd, zöld lankák, a kék vizű tó, a dúsan sarjadó nádas, a virágzó

almafák s föntt a gerinc borzas tölgyei. A szelíd estében vadkacsák szárnya suhogott, csobbanó hal fodrozta meg itt-ott a tó álmos tükrét. Tetszett Lászlónak a hely, s fiatal szíve örömmel telt meg a gondolattól, hogy otthont teremthet magának rajta.

Éjszaka a tábortüzek fényének csillogása ellátszott a feketelaki völgykatlanig, s napkeltével Balla Ferenc is megérkezett, ágyékig csatakosan a gázló meggyűlt vizétől. Katonásan állt meg László úrfi előtt.

– Balla Ferenc lennék, az úrfi szolgálatára! Mikorra rendeljem ki a népet házépítésre?

– Azzal még várhatunk – nézett végig László az emberen –, először az életről kell gondoskodjunk, s azután a födélről. Van-e ekétek odaát?

– Eke, az lenne – bólintott Balla Ferenc –, de ember kell húzza, mert barom, az nincsen.

– Akkor jármozz föl két ökröt, köss a hátukra egy-egy zsák törökbúzamagot, s vessétek bé azzal a legjobb földeket – rendelkezett az úrfi –, de ügyelve, Ferenc, mert ez évben már többre nem telik. Rövid az idő. Mi négy ökörrel meggyőzzük a magunk munkáját. Amikor végzünk a vetéssel, majd beszélünk a többiről. Közben megpróbálok egy szekérre való kölesmagot is szerezni valahonnan, s megosztom véletek azt is. Ha későn is vetjük, hoz annyit, hogy átsegít ezen az első esztendőn.

– Hálásan köszönjük az úrfi jóságát – köszönte meg Balla Ferenc illedelmesen az ökröket meg a vetőmagot, s már ment is velök hazafele. A gázlónál meggyűlt a baja az ökrökkel, mert féltek a víztől, de egy kis segítséggel átkeltek valahogy.

Még annak a napnak délutánján újra átgázolt valaki Feketelak irányából a füzes alatti mocsárvízen. Tömzsi, veres nyakú ember volt, kopott úri viseletben. László két ekéje már a tó feletti lanka fekete földjét törte törökbúza alá, s nehány jobbágylegény boronát készített frissen hántolt kőrisfa rudakból.

– Monostori Benedek István a nevem – nyújtotta ki nagy, kérges kezét László felé az érkező –, én vagyok a feketelaki pap. Isten hozta uraságodat!

– Igyekeztem én is – vigyorgott vissza a papra László úrfi fiatalosan –, de meg kellett várjam, hogy kinőjön a fű, s legyen mit harapjon a jószág. Egyébként László a nevem, Erőss László.

Kezet ráztak.

– Azért is jöttem, László öcsém – vallotta be később a pap –, mert hát holnap vasárnap lenne. Megtisztelve éreznénk magunkat, ha Erőss Kálmán úr unokája templomunkban dicsérné az Istent. Nem fényes templom, az igaz, úgy foltoztuk össze a romokból. De az Úristen éppen úgy benne lakozik, mintha csak márványból faragták volna külországi mesterek!

– Akik mehetünk, ott leszünk egy szálig – ígérte meg László.

Be is váltotta ígéretét. Másnap reggel nyolc szügyig sáros ló hátán érkeztek meg a feketelaki templom elé a bölényesiek, s három lovon fehérnép is kapaszkodott az ura megett. Nyereg nélkül, mert abból már nem jutott mindenki

számára. Ott, a templom előtt ismerkedett meg László úrfi Benedek István tiszteletes családjával. Közöttük a tizenhat éves Rózsikával, aki két esztendővel később, ugyanabban a templomban örök hűséget esküdött neki.

De akkor már vadonatúj úriház büszkélkedett piros cseréptető alatt a bölényesi dombon, széles nádfödeles istállók és csűrök álltak a leromboltak helyén, bort termett az elvadult szőlőskert is, és hullámzott a kalászba induló búzavetés a tó feletti lankán.

Ifjú Erőss László és barna szemű, barna arcú, tűzrőlpattant kicsi felesége beköltöztek a hatszobás, égetett téglából épült, cseréptetős házba, de egyszerű életmódjuk messze esett az akkori világ nemesurainak és asszonyságainak megszokott életétől. Először is az emberhiány miatt csupán két házicselédre futotta. Egy szolgáló leányra, aki söpört, mosott, s úrnője keze alá dolgozott a konyhán, s egy vénemberre, ki fát aprított, vizet hordott a forrásról, s fölásta, megkapálta a veteményágyásokat. A főzést Rózsika nemzetes asszony kellett végezze maga. Szerencsére jó oskolában növekedett édesanyja mellett a feketelaki parókián.

Munkaidőben László úr együtt dolgozott embereivel a mezőn, ingujjban, szalmakalappal a fején, s télvíz idején condrabekecsben, bárányból kucsmával, maga hajtott be lőcsös szekerén a mócsi vagy désaknai vásárba. Az első évek nem voltak baj nélkül. Rudolf császár és királyi szimatolói járták a völgyeket, gazdátlanul maradt birtokokra vadászva, s újabb meg újabb rendelkezéseikkel meg-megsanyargatták a kálvinista egyházközségeket. Rózsika apját is törvénybe idézték Kolozsvárra, s csak a szilágyi Erőss rokonság meg a Rhédey atyafiság segítségével keveredett haza két hónap múltával.

Egy napon aztán új uraság embere jelent meg Miklósdombon, egy Jankaffy Dénes nevezetű tiszttartó, és királyi levéllel birtokba vette Miklósdombot, Göczöt és Szentegyedet gróf Leichtenberg császári ezredes számára. Két hónappal később hatvannégy jobbágycsaládot is hozatott valahonnan a hegyeken túlról ez a Jankaffy. Egy részüket Miklósdombra, egy részüket Göczre telepítette. Furcsa beszédű, lassú mozgású idegen népek voltak ezek az új jobbágyok. Moldovánoknak nevezték őket, mert hogy Moldovából menekültek át a török elől. Nyelvük oláh volt, akárcsak a bihari mócoké vagy a fogarasi mokányoké, kik még a régi királyok idején települtek be, saját kenézeik alatt, királyi szabadságlevéllel.

Alázatos, békés embereknek látszottak ezek az új jobbágyok. Fűzfavesszőből font, sárral tapasztott viskókban éltek, s törökbúzából készült málén kívül egyebet alig ettek. Alázatosságuknak s igénytelenségüknek híre járt hamar, s három évvel később Devecserre, Kékesre, Noszolyba és Gyekébe is hozattak belőlük a munkáskezek nélkül maradt urak, s palatkai Vitéz Dávid, ki magának szerezte meg egész Ombozvölgyét, Légennel és Szavával együtt, egy egész törzset hozatott belőlük Moldovából. Vajda is jött velök, szakállas görög pap is. Munkájokat a vajda ellenőrizte Vitéz Dávid nevében, papjuk pedig, kit pópának neveztek maguk

között, templomot építtetett velök az Omboz feletti gerincen, ahova eljárhattak vasárnaponként Légenből is, Szavából is az újfajta népek.

Ennek a pópának Muntyán Anasztáz volt a neve. Magos, szálas fekete ember volt, három karcsú, fekete szemű, fekete hajú leány apja. Egyik leányát ombozi Vajda Tódor, az oláhok vajdája vette feleségül, másikat pedig egy örmény kereskedőember, ki egylovas szekerén járta a völgyeket, bőröket vásárolva. Egyike volt azoknak az örmény menekülteknek, kik a törökök elől bujdosva kóberes szekerekkel jöttek volt át a hegyeken, és a feldúlt Szamosvár alatt megtelepedve várost építettek ott maguknak és saját nyelvükön Gherlának nevezték el, magyarul pedig Szamosújvárnak.

Muntyán pópa harmadik leányába pedig maga Vitéz Dávid fia, Gergely szeretett bele, s apja tiltakozása ellenére feleségül is vette. Mivel pedig a fiatal palatkai Vitéz Gergelyné egyetlen szót sem tudott magyarul, s a nyelvtanulás nehezére esett, az ombozi új házban, amit Gergely építtetett oda, miután atyai jussaként az ombozi és szavai birtokokat kapta, már csak oláhul beszélő cselédeket tarthattak, s hamarosan maga Gergely is ezt a nyelvet használta otthon. Első gyermeküket pedig már így jegyezte be apósa a nagy, fekete könyvbe: Gligor Viteazu, apja Gligor, anyja Ileana Munteanu.

De ki törődött azzal, hogy mit jegyzett föl könyvébe egy szakállas idegen pópa. Nagy dolgok történtek az országban akkoriban. Harcos Bocskay István után Rákóczi Zsigmond úr lett Erdély fejedelme, s a török szultánnal kötött okos szövetség megnyitotta az utakat kelet s nyugat felé egyformán. Ipar s kereskedelem jólétet teremtett a városokban s csöppent belőle a vidéki nemesurak tarsolyába is, kik gabona, lábasjószág számára könnyűszerrel leltek piacot. Erdélyi ifjak előtt megnyílt az út híres, külországi oskolák felé, s akinek nem futotta aranypénzre, azok tanolhattak úri tudományt Nagyenyeden, Kolozsvárt, Gyulafehérvárott.

Báthory Gábor nagyságos fejedelem a kálvinista urak követelésére igazságot tett, ahol tudott a császár által elkobzott vagy a pusztítások során gazdátlanul maradt birtokok dolgában is.

Az elmenekedett Leichtenberg gróf, császári ezredes tiszttartóját, Jankaffy Dénest ebrudon hányták ki Göczről a Csomafiak, kik anyai ágon örökösöknek vallották magukat. Volt esze bölényesi Erőss Lászlónak is, és ő meg Miklósdombhoz és Szentegyedhez formált jogot azon a címen, hogy azok meg ősi Erőss birtokok voltak talán a világ kezdete óta. Oda is ítélte neki a fejedelmi törvényszék mind a két falut, a velök járó összes földekkel és erdőkkel együtt, s ráadásul még az alsó búzai dűlőt is, túl a tavon. Mindössze kétszázhatvan hold nemesi birtokot hagyott meg a törvény a Jankaffy családnak Miklósdomb és Szentegyed között a felsőpataki katlanban.

Az áruló Detrefi gyekei birtokát Béldi Domokos kapta fejedelmi pecséttel (hogy a hűséges pápisták is jutalmat nyerjenek), Szentivánt pedig Temesváry Andrásnak juttatta Bethlen Gábor fejedelem kívánságára a törvény. Ugyanabban az

évben bölényesi Erőss László legidősebb fia, Kálmán, beköltözött Kolozsvárra, a tudományos kollégiumba diáknak. Két évvel később öccse is követte, Balázs.

Amikor Erőss László átlovagolt Bölényesről, hogy birtokba vegye Miklósdombot, az új jobbágyok nevében egy Dumitru nevezetű moldován köszöntötte levett kalappal, az istállók közötti széles udvaron. Alacsony, kövér ember volt ez a Dumitru, szőrös ábrázatú, de két apró szeme vidáman csillogott bozontos szemöldökei alatt. Szíjas bocskor volt a lábán, fehér condraharisnya, derekán széles bőrtüsző, mely alól kilógott az inge.

– Isten éltesse mariásza nagyurat sokáig – mondta Dumitru hangosan, mint az előre betanult beszédet –, én tanulta magyar, hogy lehessen jó cseléd magyar úrnak! Úr mondja parancs, én Dumitru mondja oláh népnek, oláh nép befogja szája, végzi parancs. Treasca mariasza domnu László!

– Treaszka mariasza! – kiabálták mögötte lelkesen az egybegyűlt jobbágyok. Egy öregasszony odaszaladt hozzá, s mielőtt tehetett volna valamit ellene, elkapta a kezét és cuppanós csókot nyomott reá.

– Na, na, na – hebegett László úr megzavarodva a fogadtatástól –, erre nincs szükség…

– Nép tiszteli úr – harsogta Dumitru –, úgy kell! Ki nem, annak bot a hátára!

– Dumitru – szólt rá a kis kövér emberre László úr –, mondd meg nekik, hogy aki jól végzi munkáját, az jutalmat kap az év végén. Aki pedig rest és nem munkára való, azt visszaküldöm oda, ahonnan jött. Érted?

Dumitru szőrös arca elvigyorodott.

– Mariásza megmondja nekem, mi a munka, én mondja oláhnak. Aki nem csinálja, kapja bot.

– Nem bot – rázta meg László a fejét –, az megy!

– Majd Dumitru ügyel – bólogatott a moldován. – Ne félj, mariásza, majd Dumitru elintéz minden.

Azzal népe felé fordulva elordította magát, s csak úgy ömlöttek belőle az oláh szavak. Az ácsorgók szó nélkül sarkon fordultak, s indult mindegyikük a maga dolga után.

– Lássa, mariásza – vigyorgott a kövér moldován –, nép érti Dumitru!

Négy családot László nyomban áttelepített Bölényesre, hadd keveredjenek a szilágyiakkal, s tanuljanak meg beszélni tőlük. Két magyar családot pedig áthozott Miklósdombra. De nem ment sokra ezzel. Az új jobbágyok továbbra is padurának mondták az erdőt és funácának a kaszálót. Alig telt nehány hónap, s már oláh szavakat használtak a magyar cselédek is, amikor azt akarták, hogy az újonnan jöttek megértsék őket.

Dumitru pedig hűségesen osztogatta Miklósdombon László úr parancsait, s az oláhok pedig végezték a munkát, szótlan béketűréssel. Lassabban dolgoztak ugyan, mint a magyar cselédek, de azért elvégeztek mindent. Év végén aztán azt kívánta Dumitru a nevükben, hogy ne pénzzel jutalmazza meg őket az úr, hanem engedje

meg nekik, hogy templomot építsenek maguknak, mert messze volt vasárnaponként az ombozi gerincre járni.

László úr nem csupán megengedte, de téglát is égettetett nekik, kőmívest is fizetett, s szabadon hozhattak az erdőből, ami faanyagra csak szükségük volt. Még cserepet is vásárolt nekik. S mikor elkészült a templomuk fent a feslőpataki források felett, feleúton Miklósdomb és Szentegyed között, nekik ajándékozta a gazdátlanul maradt harangot is, amit még Devecseri Dávid adományozott volt annak idején Máthé András prédikátor uram miklósdombi kálvinista magyar templomának.

Eleinte az ombozi pópa járt át vasárnap délutánonként görög misét tartani az oláhok új templomába. Két évvel később azonban már saját pópájuk is volt, egy Marosán nevezetű békés, alacsony ember, akit valahonnan Déva közeléből hoztak oda. Akkorra már papi ház is épült a templom mellé, s hogy legyen, amiből megéljen az új pópa, Erőss László úr száz hold földet is adományozott a felsőpataki dűlőből az oláhok egyházának, s parancsba adta, hogy minden oláh jobbágy évente tíz napi munkát végezzen a pópa földjén.

Vénülő apósa, monostori Benedek István feketelaki lelkipásztor rosszallólag csóválta ugyan a fejét és arra hivatkozott, hogy ősi szokás és törvény szerint a jobbágy ura vallását köteles követni. Erőss László azonban hallani sem akart erről.

– Idejét múlta már ez a szokás – mondta apósának –, törvényt tettünk volt, hogy minden emberfia maga választhatja, hol s miféle templomban kívánja imádni az Urat. Fontos csak az, hogy istenfélő keresztyén legyen!

Márpedig ebben az egyben nem látszott hiány. Az újféle jobbágyok úgy csődültek föl a templomukba minden vasárnap, akár a birkanyáj, s ha csak egy is hiányzott, a szelíd kis pópa szeme fölfedezte nyomban a hiányt, s még napszállta előtt ott volt a kunyhónál személyesen. A szelídségnek még a nyoma is eltűnt az arcáról, s úgy csattant a hangja a mulasztó hátán, akár a korbács. Csókolták is a kezét, vetették is magukra a keresztet a megrettent népek ilyenkor, mert tudták ám jól, hogy egy haragos pópa átka a pokol minden ördögét a nyakukra hozhatja, ha idejében meg nem engesztelik.

A felsőpataki pópa úgy uralkodott az oláhjai felett, mintha nem is az Erőss-birtok jobbágyai lettek volna azok, hanem a templom rabszolgái. Szava parancs volt. Annál is több: isteni megnyilatkozás, amit mindenkinek vakon követnie kellett, ha nem kívánta lelkét az örök kárhozat poklában égni minden idők végezetéig.

Hogy mekkora hatalma volt a kicsi pópának, ez csak akkor derült ki igazán, amikor Birta András legényfia, János feleségül vette az egyik oláh jobbágy leányát, Nasztaziát.

Szép, húsos leány volt ez a Nasztazia, volt mit ölelni rajta. Rozsaratás közben vetettek szemet egymásra, s mire a zabra került a sor, már együtt háltak minden éjjel a szalmakazal töviben. Birta András és a felesége, kik jóféle, szilágysági

kálvinista zsellérnépek voltak, restellték a dolgot, s ráparancsoltak Jánosra, hogy ha már nem kíván megmentődni az oláh fátától, hát legalább vigye el a paphoz, s esküdjék meg vele annak rendje s módja szerint. János meg is cselekedte ezt, s egy augusztus végi vasárnap délelőtt öreg Benedek István lelkipásztor össze is adta őket a feketelaki magyar templomban. A bölényesi magyarok megdöbbenésére azonban még ugyanannak a napnak az estéjén az újdonsült menyecske sikoltozva szaladt ki a Birta házból, le a tóhoz, s úgy kellett lefogják az elsietó szomszédok, hogy vízbe ne nyuvassza magát.

A jajveszékelésre László úr is lejött az úriházból, hogy megtudja a baj okát. Fáklyák világánál odavitték elébe a bőrig ázott, zokogó Nasztaziát.

– Hát neked mi bajod van? – bámult reá László úr, amikor megösmerte.

Az egyik szomszédbeli magyar asszony felelt helyette.

– Aszongya egyre, hogy bunkós farkú csóré ördögök fogják kergetni a másvilágon, merthogy pópa áldása nélkül lett asszonnyá. Ezt hajtogatta egyre a szerencsétlen. Esze ment vagy mi a baja…

László úr elmeresztette a szemét.

– 'Sze' pap adta össze az urával a mai napon!

– Tudjuk mi azt – vonogatta vállát az asszony –, de hiába mondjuk neki. Csak bőg, akár a bornyú, s egyre azokról a csóré ördögökről beszél…!

– Az olájok templomának a falán én magam is láttam a bunkós farkú csóré ördögöket – szólt közbe valaki a háttérből –, körös-körbe a falakon egyéb sincs, csak jányokat kergető mezítelen ördög, ejszen azokról beszél a szerencsétlenje…

Birta János áttörte magát az asszonyokon. Arca izzadt volt és veres.

– Csak kiszaladt a házból, s azt kiabálta, hogy ha egy ujjal is hozzányúlok, vízbe nyuvassza magát – lihegte szégyenkezve a fiatal férj –, Isten tudhassa csak, mi esett beléje… Nasztazia! Gyere haza tüstént!

De alig nyúlt ki feléje, a fiatalasszony elbődült újra, mintha kést döftek volna a hasába.

– Legyetek csöndben – parancsolt László úr a sápítozókra –, hadd beszéljek vele. Nasztazia, értesz engem? Tudsz magyarul?

– Nyustyu – nyögte a megrettent teremtés –, nyustyu, mariásza…

– Csak mondja a nemzetes úr magyarul – szólalt meg az egyik szomszédasszony –, majd én átültetem az ő nyelvire valahogy…

– Jó, na. Először is mondd meg neki, hogy nincs mitől féljen, mert pap adta össze őket a templomban, áldást is mondott, imádságot is.

Az asszony elmondta mindezt oláhul, de Nasztazia nem vidult meg tőle. Szipogva válaszolt.

– Aszongya, hogy magyarok papja s magyarok temploma nem mentheti meg a csóré ördögöktől, mert a magyarok templomában nincsenek ördögök a falakon. Csak az oláh pópa áldása mentheti meg tőlük.

– Nocsak – mordult föl László úr erre –, akkor azt kérdezd meg hát tőle, hogy mért nem félt azoktól az ördögöktől, amikor ott fetrengett éjszakánként a szalmában mindenféle áldás nélkül? Mi?

– Aszongya a butája – tolmácsolta a választ egy idő múlva az asszony –, hogy az nem számít, mert akkor csak szeretője volt Jánosnak, nem pedig a felesége. Csak azokat kergetik az ördögök, akik feleségül mennek valakihez pópa áldása nélkül. Jaj, édes Istenem, ilyen butát se láttam még…!

László úr megcsóválta a fejét, s nagyot sóhajtott.

– Jól van, na. Hát mondd meg neki akkor, hogy menjen most haza békében, s aludja ki magát. Holnap reggel aztán áthívatom a pópát, hogy beszéljen vele. Ha tőle hallja, talán elhiszi majd.

Nasztazia hálálkodva kezet csókolt az úrnak, s engedelmesen hazatért a restelkedő Birtákkal. Másnap reggel aztán László úr átküldött egy gyereket Felsőpatakra a pópáért. Az meg is érkezett úgy déltájban, kopottan, szelíden, hajlongva, egy bőrzsákot cipelő öregember kíséretében. Mikor megtudta, hogy miről volt szó, vigyorogva csóválta a fejét.

– Nép buta – mondta –, buta, mint sár. Nem baj, mariásza nagyúr, majd én elintéz mindent, nem baj. Buta paraszt érti pópa, s pópa érti buta paraszt, nem baj semmi.

Azzal lement a kis kopott pópa a Birta házhoz, beszélt a fiatalasszonnyal a maga nyelvén, bólogatott, hümmögött, majd az öregember bőrzsákjából előszedett egy füstölőt, meg egy arannyal, lilával kihímezett díszes micsodát, azt rácsavarta Nasztazia kezére, majd Jánoséra, s míg az öregember körülfüstölte őket, a szelíd kis pópa szép ügyesen megáldotta a fiatal párt a maga módja szerint. Kis idő múltával már hallani is lehetett a Birta ház felől a fiatalasszony vidám énekét, amint a tornácot söpörte. Több baj nem is volt vele, soha. Jó dolgú, vidám, takaros asszonyka lett Nasztaziából. Egyetlen hibája volt csupán, de arról nem tehetett a szerencsétlen. Buta volt szegény feje, akár az agyagút. Négy-öt szónál többet már nem volt képes megtanulni ura nyelvéből. Így aztán János tanolt meg oláhul beszélni, mi egyebet tehetett volna? Ki törődött azzal…

Az se tűnt föl senkinek, hogy amikor nehány hónap múltával fiuk született, azt előbb a feketelaki templomban keresztelték meg Lászlónak, majd két napra rá, míg ura odavolt munkában, Nasztazia suttyomban átvitte a gyereket Felsőpatakra is, ahol a szelíd képű kis pópa szorgalmas kézzel be is írta nyomban a nagy könyvbe: Vasile Birta, apja Juon, anyja Nasztazia. S az ördögöktől nem volt mit félni többé!

Erőss László úr Bölényesen építtetett templomot és papi lakot magyar cselédei számára, s ettől apósa is megnyugodott. Fiatal papot hozatott, s hogy az igazságon se essék csorba, Bölényesből is kiszakított száz holdat a magyar egyház fönntartására. A Mezőség egyik leggazdagabb ura volt már akkor. Gulyái, nyájai, ménese Ombozvölgyétől Szentegyedig megtöltötték a legelőket, s még az

eladósodott Temesváryaktól is fölvásárolt hatszáz holdat Szentiványon, Csomafi Károlytól háromszázat Göczön s Földváry Tibortól nyolcszáz holdat egy darabban a búzai laposon. Szekerei ősztől tavaszig hordták be a szamosújvári örmények piacára a gabonát, az újjáépített miklósdombi malom pedig megállás nélkül őrölte egész éven át Gyeke, Földvár, Búza, Feketetelek, Omboz, Szava, Légen, Kispujon és Göcz minden lisztjét, s vett belőle vámot gazdagon.

Legidősebb fia, László akkor már Bethlen Gábor nagyságos fejedelem kíséretében járta a nyugati országokat. Második fia, Kálmán az utrechti egyetemen tanolt, s csak a legkisebbik, Miklós maradt az apja mellett. Amikor ez a Miklós húszéves korában megházasodott (göczi Csomafi Dániel leányát, Borbálát vette el feleségül), apja reá íratta Szentegyedet, s úriházat is építtetett neki oda, a régi, lerombolt Erőss kúria helyén.

Udvara a szentegyedi tó feletti dombon volt, s az egész domboldalt, le a tóig beültette Miklós sok száz különféle gyümölcsfával. Tiszttartója, Moldován Pál – ama Dumitru fia – húsz évvel később berendezett egy pálinkafőzdét a gyümölcsös közepén lévő forrásnál, és a szentegyedi szilvórium, almapálinka, körtepálinka olyan hírre tett szert hamarosan, hogy vásárlására Kolozsvárról is kijártak oda a szász kereskedők.

A kátyús, agyagos mezőségi dűlőutakon haladt lőcsös szekéren az idő. Jó évek, rossz évek váltották egymást. Néha-néha urat cserélt az ország, seregek jöttek és mentek, urak civakodtak, küldöttségek ágáltak, forrt a politika nagy boszorkánykonyhája, de mindez csak az országutak mentén zajlott, és elkerülte a Mezőséget.

A hajlott hátú álmos dombok között mindössze annyi történt, hogy néha temettek, s néha kereszteltek, de általában gyakrabban kereszteltek, mint temettek. Az udvarházak alatti jobbágysorok rendre falvakká nőttek, s a döngölt anyagból épült nádfödeles apró házak lassacskán körülfogták az úri kerteket. Tavasszal s nyáron gazdálkodtak a nemesurak, ősszel vadászgattak, s télire beköltöztek családostul kolozsvári szállásaikra. A fiatalok báloztak, az idősebbek ittak, kártyáztak, s vitatkoztak a világ dolgain. Előfordult, hogy valaki adósságba keveredett a kártyázások, dorbézolások során, s ilyenkor a zsidóhoz szaladt kölcsönért, majd eladogatott birtokából nehány száz holdat ennek vagy annak.

Így aztán megtörtént, hogy egy falun két-három nemesi kúria is uralkodott, néha békességben, néha viszálykodásban. A nemesi kúriákat kertek vették körül, méhesek, szőlőlugasok, rózsaligetek, s voltak, akik fenyőt is hozattak a Cibles oldalából, s odaültették házuk sarkába, kerítéseik mentére, a behajtó út két oldalára, hogy örökzöldjével eltakarja szemük elől az istállókat meg a csúnya jobbágysorokat.

Az új birtokosokkal új jobbágyok is jöttek, magyarok, oláhok, pápisták, kálvinisták, görög hitűek vegyesen, s ahogy egy-egy falu nőtt általuk, úgy növekedett benne a templomok száma is. Mikor az elhatalmasodott törökök a

szerencsétlen Barcsay Ákos és Kemény János után Apafi Mihály uramat ültették bele a fejedelmi székbe, Szentivánnak már három temploma volt, s Szentegyednek és Bölényesnek kettő. Miklósdomb és Göcz között, az út hajlatánál, zsidó boltos is tanyát ütött már, ki olcsó pálinkát, fűszert, kőolajat, bocskort és ezer mindenféle apró holmit árult a jobbágyoknak tojásért, csirkéért, az uraknak pedig kölcsönt adott, amikor pénzre volt szükségük. Mendel Tóni volt a neve ennek az alázatos, becsületes és mindég szolgálatkész zsidó embernek. Fia, Mendelfi Samu háromköves nagy malmot épített magának később Szentiván és Devecser között a völgy szűkületében, s mert nem csak jobb lisztet őrölt, de kevesebb vámot is vett, mint a kis miklósdombi malom, a környékbeli falvak népe rendre mind odavitte az őrölni valóját. Mendelfi Samu hamarosan birtokot is vásárolt magának az eladósodott Csomafi Ábristól, Göcz és Szentiván között, szép, kövér hatszáz holdat. Valóságos kastélyt is épített reá, tizennégy szobásat, amilyen még nem volt a környéken azelőtt. De ő maga soha nem költözött bele. Továbbra is ott maradt, feleségével együtt, a malom melletti egyszerű kis házban. A kastélyt és a birtokot fiának adta, Mendelfi Antalnak, aki ezer aranyért vásárolt feleséget magának. Kékesi Bertalan nemesúr leányát, Annát. Majdnem fegyverre kelt emiatt a szomszédság. De akkor már Lipót császár nevében uralkodott Kolozsvár városából a tartományi kormányzó, egy osztrák ezredes, és Mendelfi Antalt császári oltalom védte. Csak tíz évvel később, amikor a nagyságos fejedelem, Rákóczi Ferenc úr kibontotta a szabadság lobogóját, gyújthatták reá a mezőségi kurucok a cifra kastélyt. Négy napig égett. De báró Mendelfi Antal már akkor nem volt odahaza. Családjával együtt elmenekült császárjához Bécsbe, Rákóczi kurucai és mezőségi szomszédai elől.

Az Erőssek közül hatan harcoltak a nagyságos fejedelem zászlaja alatt a szabadságért. Négy odaveszett a szabadsággal együtt. Egyik külországba bujdosott a labanc urak haragja elől. A hatodik azonban, bölényesi Erőss Tamás fél karját vesztve hazavergődött valahogyan. Özvegy édesanyja a Szúnyogok szigetén rejtette el, s ott bujkált két hosszú esztendeig a nádasokban az akkor alig huszonhat esztendős félkarú Tamás úrfi, míg végre lecsöndesedett a világ annyira, hogy megalhatott békésen saját otthonában.

Ezen két esztendő alatt nagyot változott ám a világ. Károly császár nevében elkobozták a kuruc urak birtokait, s császárhű labancoknak meg idegeneknek adták azokat. Az Erőssek kezén mindössze Bölényes maradt, meg Miklósdombnak egy kicsike része, lent a tó hosszában, mint a kiskorú Erőss László atyai öröksége. Két lázadó bátyjának a jussán Moldován Demeter és Jankaffy Dezső osztozkodtak. Szentegyedet egy Hermannfeld nevű osztrák báró kapta, Szentivánt pedig Devecserrel együtt báró Mendelfi Antal. A Csomafi birtok nagy részét, Göcz és Szentiván között elkobozták a korona számára. Betelepítették oláh jobbágyokkal, falut is építettek nekik, s elnevezték azt Császárinak, mivelhogy a császár földjét

művelték, s a császár jobbágyai voltak. Kezán nevezetű főemberük pedig a császári birtok tiszttartója lett.

Félkarú Erőss Tamás és fiatal szomszédja, a tizenhét éves László együtt próbálták lábra állítani valahogy a két megtépázott családi birtokot. Ménest, gulyát elvitt a háború. A juhokból se sok maradt. De a föld még mindég ugyanaz a kövér, szíjas mezőségi föld volt, amit annak idején egy Buzát nevezetű ember szántott föl először, majdnem hat évszázaddal azelőtt. S a föld, ha jól bántak vele, megadta a termést, mint mindég.

De a megkeseredett lélekre a gyógyító balzsam mégiscsak a tavak s nádasok békességes szép világa volt. Hajnalonként, amikor a tó mozdulatlan tükréről fölemelkedő könnyű, fehér párák elborították a nádasok tocsogóit, vagy esténként, amikor a barna nyári dombok elnyújtózva tükröztették magukat a tóban, Tamás és László gyakran siklottak be együtt deszkából összetákolt ócska ladikon a szellőben suhogó nádasok közé. Hódák kergetőztek a láp sekély vizében, méltóságos szürke gémek álltak a tocsogók szélén, sárszalonka röppent, bíbic sikoltott, menyét surrant a zsombék között, s a nádi rigók füttye vidáman szállt a magos ég felé. Fütyülő réce süvített a fejük felett, kövér tőkés kacsák keltek szárnyra, s amikor a nap lement, megszólalt a békák zenekara, és megtöltötte békességgel a világot. Hal csobbant a jobbágyvészákban, s a megcsillagosodó ég párás magosában vakvarjú hívta a párját.

Ott a tavon ismerkedtek meg a noszolyi Schilling leányokkal is. Schilling Farkas csak nehány esztendővel azelőtt költözött oda családjával, az elkobzott Deák-birtokot adományozta neki hűsége fejében a császár. Hosszú, csontos, mogorva ember volt ez a Schilling Farkas, magyarul csak törve beszélt. Otthonában német szó járta, s hogy honnan jött, és mi volt azelőtt, azt senki se tudta biztosan. Egyesek szerint valahol nyugaton volt császári biztos. Mások szerint a dragonyosoknál szolgált Felső-Ausztriában, és egyike volt azoknak a császári tiszteknek, kik Károlyi urammal megkötötték volt a szatmári békét. De hogy valóban mi volt az igazság, azt nem tudta senki.

Lányai azonban szép, vidám teremtések voltak. Kék szeműek, szőkék, egészségesek, kik nehány esztendő alatt úgy megtanultak magyarul is, mintha csak ott születek volna. Gyakran lehetett látni a két Schilling-leányt hosszú lábú német lovaikon nyargalni a legelők mentén vagy föntaz erdőszéleken. Ez alkalommal is lovagolni voltak napkelte táján fent a Csóvás-erdő tisztásain. Meleg augusztusi reggel volt, s ahogy a Csóvás sarkára értek s feltűnt alattuk a tó zöldeskék tükre, elhatározták, hogy megúsztatják lovaikat az itatónál.

A noszolyi itató ott volt a Hódás-tó keleti partján, a legelő lábánál. Alig százlépésnyi tiszta, homokos tópart, amit két oldalról a nádas zöld fala övezett, szemközt pedig a nyílt tó mély vize nyúlt el egészen a miklósdombi part itatójáig.

László és Tamás kora reggel óta ott vadászgattak a nádas tocsogóiban. Félkarú Tamás a ladik bütüjében ült, és hosszú rúddal tolta a rozoga

deszkaalkotmányt azokon a keskeny, kanyargós csapásokon, amiket a vészarakó jobbágyok törtek maguknak keresztül-kasul a nádason, hosszú idők során. László a csolnak elejében ült, térdén a hosszú csövű kovás puskával. Napkelte előtt sikerült egy lövéssel két tőkés kacsát elejtenie – az apróra vagdalt ólom jókora területet beszórt –, azóta azonban hiába próbálkoztak. Valahogy még csak megközelítették a tocsogókat, de vagy a tolórúd ütődött hozzá véletlenül a ladik oldalához, vagy a ladik eleje zörgette meg a nádat, de minden alkalommal idő előtt keltek szárnyra a kacsák. Mert ha jó szerszám is volt ez az újfajta puska és megkönnyítette a vadászatot, de a használatához idő kellett. Nem lehetett előre odatenni a kakas alatti serpenyőbe a csipetnyi puskaport, mert nyirkos lett perc alatt, s akkor nem fogott rajta a kova szikrája. Végül is úgy döntöttek, hogy megbújnak a nagy tocsogó sarkában, ahonnan harmincnál is több vadkacsát röpítettek volt fel, s megvárják türelemmel, amíg nehány visszatér belőlük. Nádat törtek hát a ladik fölé, s ott kucorogtak a búvóhelyükön jó hosszú ideig, háttal a sűrű, tömött nádasnak, alig száz lépésnyire a noszolyi marhaitatótól. Olyan magos volt azonban mögöttük a nád, hogy nem csak a partot födte el előlük, de még a legelő dombját is. Így aztán nem láthatták a Csóvás felől aláereszkedő lovasokat sem. Ehelyett azonban dobogó szívvel és lélegzet-visszafojtva figyelték azt a hat keringő tőkés kacsát, mely széles köröket róva a tó felett keresett magának pihenőhelyet. Lapultak hát a náddal eltakart ladikban, s lesték, hátha azt a tocsogót választják maguknak a madarak. S bizony, azt is választották. Összehúzott szárnyakkal, lomhán aláereszkedtek, s lepuffantak az alacsony sáté közé, alig ötven lépésnyire a ladiktól. Készítette is László a puskát, remegő kézzel. Mikor helyén volt minden, lassan a vállához emelte, belecélzott az úszkáló vadkacsacsoport kellős közepébe, és meghúzta a ravaszt.

Nagyot dörrent a puska, belerúgott a László vállába is, és akkora füstöt csapott, hogy nehány pillanatig látni se tudtak tőle a legények.

– Ott röpülnek! – kiáltotta el magát Tamás hirtelen. – De csak hárman vannak! Hármat eltaláltál, úgy tűnik!

S már nyomta is a rúddal kifele a ladikot a tocsogó vizére.

A puskalövés azonban egyebet is végzett, amiről a legények nem tudhattak. A Schilling leányok hasig gázoltak akkorra már lovaikkal a tó vizébe ott a nádfalon túl az itatónál. A szokatlan dörrenéstől megrémültek a lovaik, szökdöstek, ágaskodtak, és a kisebbik leány, Klára le is suppant a nyeregből, bele a vízbe. Márta, az idősebbik megkapaszkodott jól a lova sörényében, s nyeregben maradt, de lovát megfékezni nem tudta. A két megvadult állat, egyik üres nyereggel, másik kapaszkodó lovasával a hátán, horkolva, nyerítve s veszett nyargalással indult hazafele.

Különösen nagyra növelte a bajt az is, hogy amikor a kimelegedett leányok leértek a tóhoz, s körülnézve egyetlen emberfiát nem láttak messzi környéken, elhatározták volt, hogy nem csak lovaikat fürdetik meg, de megferednek ők maguk

is. Egyenként levetkőztek hát, csizmáikat, lovaglóöltözetüket szépen halomba rakták a nádas szögletén (hogy veszedelem esetén a nád közé bújva kapkodhassák azokat magukra), és bizony úri kisasszonyokhoz aligha illő anyaszült meztelen kapaszkodtak vissza a nyeregbe, lovat úsztatni. Így aztán László úrfi puskájának éktelen dördülése folytán Klára kisasszony ott lubickolt a vízben, Mártát pedig vitte megvadult lova a noszolyi völgy mentében hazafele egyetlen szál ruházat nélkül.

Az úrfiak hallották ugyan a sikoltozást, de azt hitték, hogy feredő jobbágyok visítoztatják asszonyaikat, s így előbb a vergődő vadkacsákat fogdosták össze a tocsogóban. Mikor aztán kitolta Tamás a ladikot a tó nyílt vizére, és feltárult szemük előtt az itató, Klára kisasszony már ott szaladt a homokos parton, a ruhacsomók felé.

– Hűha! – szakadt föl Tamásból a csodálkozás, s kezében megakadt a rúd.

László pedig elrikkantotta magát fiatalosan.

– Szépen megteremtett a Jóisten, galambom! Ki cselédje vagy?

Klára felkapta a földön heverő ruhacsomót, s egy hosszú ugrással bent volt a nádasban. De alig tűnt el félig-meddig, akkorát sikított, hogy a nádi rigók ijedten rebbentek fel körülötte. S csak sikítozott tovább, mint akit nyúznak.

– Told ki a csolnakot! – kiáltotta el magát László, de meg se várta, amíg Tamás a fél karjával partra toszogatta a nehézkes alkotmányt. Ruhástól, ahogy volt, beugrott a vízbe, s gázolt kifele, amilyen gyorsan csak tudott, a sikoltozó leány felé.

– Mi a baj? – szökött oda a marhacsapásos nád közé.

A csóré leányzó, egyik kezével domború kis kebléhez szorítva a felmarkolt fekete lovaglóruhát, másik kezét előremeresztve mutatott maga elé a sátés földre. Szép arcán rémület volt, borzolt szőke haja csillogott a nap fényében, mint az olvadt arany.

– Kígyó! Kígyó! – sikította.

Előtte, marhák által taposott csapáson ártatlan vízisikló sziszegett, összetekeredve. László lenyúlt, elkapta a nyakánál fogva, és széles lendülettel bedobta a nádasba.

– Jaj, mein Gott – didergett lúdbőrös testtel Klára kisasszony, és nehány pillanatig szinte hálás odaadással nézett megmentőjére. De hirtelen nagyot sikoltott újra.

– Ki hívta ide? Takarodjon innen! Nem szégyelli magát, leskelődni? Takarodjon!

Arca kivörösödött, szemei szikrát vetettek, és László iszkolt is kifele a nád közül, amilyen gyorsan csak tudott.

Kint azonban megállt, visszafordult és megvakarta a fejét.

– Sajnálom – mondta akadozva –, ha nem sikoltozott volna annyira… hiszen csak egy ártatlan vízikígyó volt, más semmi…

A leány nem válaszolt. A gyér nádszálak között látni lehetett hajladozó körvonalait, ahogy magára kapta ruházatát.

Addigra már partot ért Tamás is a ladikkal, és éppen kifele kecmergett belőle, amikor a völgy felől kiáltást hallottak.

– Klára! Klára!

Kétségbeesett női hang volt. Ahogy a hang felé fordultak, a nádas hajlata mögül egy másik csóré alak tántorgott elő. Márta volt.

– A próféta szakállára esküszöm… – hebegte László az akkoriban divatos mondást, és szeme kimeredt –, egy második is!

De ekkor már Márta megpillantotta a férfiakat. Megtorpant, majd bicegve bekotródott előlük a nádasba. Onnan kiáltozott tovább.

– Klára! Klára! Hozd ide a holmimat, gyorsan!

– Jövök! Jövök! – kiáltott vissza Klára, és előcsörtetett a nád közül. Rendetlenül csüngött rajta a ruha, mezítláb volt még, s egyik kezében a két pár lovaglócsizmát cipelte, másikban Márta ruháit.

– Segíthetek? – ugrott feléje szolgálatkészen László.

A leány végignézett rajta haragosan, aztán elfordította a fejét, és szó nélkül sietett nénje felé.

– Ha ló farkához kötnek, akkor se értem az egészet – csóválta meg Tamás a fejét –, úri kisasszonyok, azt látni lehet. De mit kószál az ilyen errefele, méghozzá csórén?

László se tudott felelni erre. Összedugták hát a fejüket, s csak nézték a nádas mentén tovahaladó, rendetlen öltözetű, ismeretlen leányt, csizmákkal, ruhaneművel a kezében és csóválták a fejüket. Végül is odaért, ahol a másik beugrott a nád közé, s ott eltűnt ő is. Hosszasan szöszmötöltek. Hallani lehetett a beszédük hangfoszlányait, de a szavak elmosódtak a távolságon át.

Tanácstalanul ácsorogtak az Erőss legények az itató homokos partján. Tanakodtak, hogy mit is illene tenni. Tamás azt javasolta, hogy talán legokosabb lenne, ha beülnének a ladikba, s úgy tennének, mintha itt se lettek volna soha. Megkímélik így a leányokat a további szégyenkezéstől. László viszont azzal érvelt, hogy ha valamiféle bajban vannak, akkor illene segíteni rajtok. Csizmát s lovaglóruhát viselnek, mondta, lovuk viszont nincsen, tehát valami történhetett a lovakkal. Akárhonnan is jöttek, messzire vannak minden emberlakta helytől, és segítségre nagy szükségük lehet.

Ezen érvelgettek még mindég, amikor odalent egyszerre csak előbújtak a lányok a nád közül. Egymásba kapaszkodva jöttek elő, és egyikük szemmel láthatólag sántított erősen.

– Ugye jó, hogy itt maradtunk? – szólalt meg László izgatottan. – Annak a másiknak valami baja van! Gyere!

Azzal sietve megindult feléjök. Tamás követte.

Mire odaértek, a lányok már felkapaszkodtak nagy nehezen a legelő martjára s ott leültek. A második leány, aki idősebbnek látszott az elsőnél, fájdalomtól eltorzult arccal a bokáját fogdosta. Erre a lábára mezítláb volt, s a csizma ott hevert mellette a fűben.

– Segíthetünk valamit? – kérdezte László, szolgálatkészen.

A fiatalabbik elfordította a fejét, de a másik ránézett, haragosan.

– Segíthettek volna, ha máshova mennek puskát sütögetni – förmedt rá Lászlóra –, maguk az okai mindennek! Most már késő! A lovak hazaszaladtak ijedtükben, mi meg itt maradtunk.

Tamás is odaért, és aggodalmasan hajolt le a leány lábához. A boka már dagadni kezdett. De horzsolás nyoma vérzett a leány arcán is, kezén is.

– Levetette a ló? – kérdezte részvéttel.

A leány sötétkék szeme megvillant, mérgesen.

– Engem? – sziszegett Tamásra. – Magamtól csúsztam le róla, buta! Csak nem gondolja, hogy a hátán maradok hazáig… ahogy voltam!

Elvörösödött és ettől még haragosabb lett.

– Ha ép lenne a lábam, odamennék a csolnakukhoz, és vízbe dobnám azt a semmirevaló pufogtató szerszámot – dohogott –, egyébre se való, csak lójijesztésre!

– Erősen sajnálom, ami történt – restelkedett Tamás –, azonban erre a bokára elsősorban is vizes borogatás kellene…

Körülnézett.

– László – mondta hirtelen – szaladj csak a ladikhoz, s a tarsolyomban ott leled anyám konyhakendőjét, amiben a pogácsák voltak. Merítsd meg a vízben, s hozd ide szaporán!

László szó nélkül elloholt az itató felé. A fiatalabbik leány aggodalmasan nézett Tamásra.

– Gondolja, hogy eltörött a csont?

Tamás megrázta a fejét, és fél kezével ügyelve megérintette a dagadt bokát. Megtapogatta. A leány megrándult az érintéstől, de összeharapta a fogait, és még csak nem is szisszent.

– Ficamodás csupán – mondta Tamás –, nehány nap múlva nyoma se lesz. Majd egyikünk hazamegy, s áthoz egy szekeret a miklósdombi hídon. Abba belefektetjük majd. Minél kevesebbet áll a lábára, annál gyorsabban jön rendbe.

A lányok összenéztek.

– Szekeret? – húzta föl az idősebbik a szemöldökét, gúnyosan. – Félórát se adok, s itt lesz atyám a lovakkal. Úgy jön majd visszafele a nyomon, mint a kopókutya. De maguk addig jó lesz, ha eltűnnek innen, mert ha megtudja…

– Mit tud meg? – vágott hirtelen szavába a fiatalabbik.

A lányok tekintetet váltottak. Újra elpirultak mind a ketten.

– Hát… – hebegte az idősebbik –, hogy a lovak megvadultak a… darazsaktól… s mindkettőnket levetettek…

Tamás nyelt egyet.

– Szabad lenne megkérdeznem a kisasszonyok apjaurának nevét? – kérdezte esetlenül.

– Wolfgang von Schilling – felelte a fiatalabbik fölemelt fejjel, majdnem kihívóan –, nyugalmazott ezredes. Az én nemem Klara von Schilling, ez meg a nővérem, Márta.

Tamás félszegen meghajolt.

– Én meg bölényesi Erőss Tamás vagyok – morogta zavartan –, félig-meddig szomszédok lennénk hát…

– Oh – mondta Márta –, ezt a nevet hallottam már. Látom, ön is hadviselt ember – tette hozzá, Tamás háziszőtt vadászingének üresen csüngő bal ujjára tekintve –, a dragonyosoknál szolgált? Vagy a Nádasdy huszároknál?

– A székely huszároknál, Rákóczi fejedelem zászlaja alatt – felelte Tamás keményen, és szeme furcsán, sötéten megvillant –, a szabadság oldalán, gnädiges Fraulein, vagy ahogy mondják: a rossz oldalon…

Nehány pillanatig dermedt csönd volt a szavai után. Csak a nádi rigók csivitolását lehetett hallani a sötétzöld nádasban.

– A szabadság oldala sohasem lehet rossz oldal – szólalt meg Márta halkan –, csupán szerencsétlen oldal. Mindez azonban már a múltban van – tette hozzá és mosolyogni próbált –, a jelen pedig nem ismer győztest és legyőzöttet, csupán életben maradottakat, kik meg kell tanuljanak békességben élni egymás mellett.

Szavai után újra csönd volt, zavart, félszeg csönd. Ekkor ért vissza László a vizes kendővel.

– Ez pedig unokaöcsém, miklósdombi Erőss László, a kisasszonyok szolgálatára – mutatta be Tamás az érkezőt, majd a lányok felé biccentette a fejét. – Ezek a hölgyek pedig, László öcsém, kedves szomszédaink, Wolfgang von Schilling császári ezredes úr lányai, Márta és Klára kisasszonyok.

Lászlónak leesett az álla a megdöbbenéstől. Császári ezredes lányai? Erre nem számított. Esetlenül állt ott, mintha gyökere nőtt volna hirtelen. Végül is Tamás mordult reá.

– Add már ide azt a vizes kendőt, mielőtt a kezedre szárad. Kegyed pedig, Klára kisasszony, csavarja rá ügyesen nénje bokájára, s kötözze bogra, hogy le ne csússzon. Fél kézzel, lássa, nem lehet… Te pedig, László, fuss vissza a ladikhoz, s hozd ide a három utolsó vadkacsát, amit lőttél. A kisasszonyok jobban megérdemlik, mint mi. Megszenvedtek értök.

László el is iramodott nyomban, mintha szemét vették volna.

– Nincs arra szükség – jegyezte meg Márta halkan.

– Dehogyis nincs! – vihogott föl Klára. – Tudod, mennyire kedveli atyánk a vadkacsát! Már két hete próbál vadászni reájok az árpatarlón! Sötétig ott les reájok, de még egyszer se volt szerencséje. Olyan jókedvre derül ettől, hogy minket se szid meg nagyon! De azért megmaradunk a darazsak meséje mellett – villantotta

Tamásra a szemét, és újra elpirult az emlékezéstől –, mondja meg az öccsének is. Apánk jobb, ha nem tud a többiről…

Tamás komolyan bólintott.

– Már el is feledtük – mondta halkan, és elfordította a fejét.

– Köszönöm. Mindkettőnk nevében – bólintott Márta.

Klára fojtottan elnevette magát, megrázta a fejét, s kezeivel eltakarta kivörösödött arcát. De nem szólt egy szót sem.

László visszatért a vadkacsákkal, s letette azokat Klára elé a fűbe. A leány egyenként kézbe vette s megtapogatta mind a hármat.

– Kövérek – ismerte be. – Apánk örvendeni fog nekik. Köszönöm az ő nevében is – mosolygott föl Lászlóra.

– Szívesen, máskor is – felelte László zavartan.

A leány elkuncogta magát.

– De más körülmények között, remélem…

Vidámsága mintha feloldott volna Lászlóban valamit. Ránézett a leányra, egyenesen csillogó kék szemébe.

– Legközelebb gondoskodunk arról, hogy ne legyen kígyó a közelben – szakadt fel belőle a szó, s nyomban utána olyan lett az arca, mint a vörös posztó. Összeharapta a száját, s visszaszívta volna a szavakat is, szívesen, ha nem lett volna késő.

Kigyúlt a leány arca is. Harag és szégyenkezés viaskodott benne. Szerencsére Márta elkiáltotta magát.

– Ugye, mondtam! Ott jön apánk!

Noszoly felől, a völgy torkában vágtató lovasok tűntek föl. Ketten voltak, s mindkettőjük mellett egy-egy vezetékló vágtatott.

– Emlékezzünk tehát – mondta Márta gyors szóval, halkan –, darazsak megvadították a lovakat, s mindketten nyeregből estünk. Az urak látták a tóról a balesetet, és segítségünkre jöttek. Ennyi az egész.

– Csak egy a baj – mondta Tamás halkan –, az ilyen csizmát nem lehet lehúzni megrándult bokáról, mindenki tudja azt. Ezen segítenünk kell gyorsan.

Felkapta a Márta mellett heverő szűk torkú lovaglócsizmát és László felé nyújtotta.

– Tartsd két kézzel. A száránál. Így.

Kihúzta övéből az élesre fent vadászkést, és felhasította a finom bőrt, szárától le a kérgéig.

– A szép csizmám! – kiáltott fel Márta, tiltakozva.

Tamás ránézett, és mosoly villant az arcán, ahogy eltette kését.

– Árat kell fizetni mindenért, kisasszony. A hazugságért is. Most már mindenki elhiszi, hogy amikor lóról esett, csizma volt a lábán!

Márta kivörösödött arccal nézte a csúffá tett szattyáncsizmát, de nem szólt többet. A lovasok már elérték a nád sarkát. Szálas, szigorú arcú, hosszú bajszú úr

volt az egyik. Lovaglóöltözetét Bécsben szabhatták. A másik lovászlegénynek látszott.

– Was ist geschehen? – kiáltott lányaira haragos arccal a bajuszos úriember már jó messziről. – Lovaitokat ott leltük a csikólegelő kerítésénél! Nem tudtuk elképzelni se, hogy mi történhetett! Nyomukat követtük visszafele, s látom, hogy egyvágtában mentek innen hazáig! Mi történt?

Szigorú szemmel nézett a fiatalemberekre.

– Kik ezek? – kérdezte, összehúzott szemöldökkel.

Klára lábra állt.

– Vater – mondta, mintha csak egy úriház nappalijában lett volna –, engedje meg, hogy bemutassam az urakat, akik egyébként szomszédaink is. Herr László von Erőss, Miklósdombról és Herr Thomas von Erőss, Bölényesről…

Majd az úrfiak felé fordulva:

– Mein Vater, Oberst Wolfgang von Schilling…

Az úrfiak megbiccentették fejüket az ezredes felé.

– Freut mich… – morogta az barátságtalanul.

– Az urak a tavon vadásztak csolnakkal – magyarázta Klára –, amikor lovaink megvadultak a darazsaktól, és levetettek mindkettőnket. Kedves volt tőlük, hogy segítségünkre jöttek…

– Levetettek? – húzta ráncba az ezredes a homlokát rosszallóan. – Darazsak? Nem láttam daganatot rajtuk… s veled mi történt? – nézett Mártára.

– Azt hiszem, megrándult a bokám – felelte Márta –, az urak kedvesek voltak, és levágták rólam a csizmát. Vizes borogatást is tettek a bokámra…

– Darazsak…? – dünnyögött az ezredes, és mustrálni kezdte a vezetéklovat. – Hm…

– Nézze, Vater, mit kaptunk ajándékba az uraktól – igyekezett Klára másra téríteni a szót, és fölemelte a földről a három vadkacsát –, szép kövérek! Vacsorára elkészíttetjük őket vadasan, ahogy apám kedveli!

– Vadkacsák, he? – bámult az ezredes, szinte hitetlenül a döglött madarakra. – Az urak ejtették őket a tavon? Nem, ezt nem fogadhatjuk el…

– Van még a csolnakban több is – mondta László gyorsan, kissé törött németséggel –, nem is tudnánk, mit kezdjünk annyival…

Az ezredes arca megenyhült. Átvette lányától a vadkacsákat, nézte, forgatta őket a kezében.

– Kövérek, ja… még több is van, he? Sikeres vadászat…

– Ha Herr Oberst ráérne – szólalt meg Tamás, aki jobban bírta a német szót, mint László –, valamelyik reggel örömmel látnánk a tavon egy kis kacsavadászatra. Ladikokról gondoskodnánk.

– Óh – derült fel az ezredes arca –, ez nagyon kedves, nagyon kedves… örömömre szolgálna, biztosíthatom. Régen készülök már arra, hogy felvegyem a

társadalmi kapcsolatot a szomszédainkkal, de tudja, hogy miként van. Annyi minden jön közbe…

Szeme megakadt Tamás üresen alácsüngő inge ujján. Arca elkomolyodott.

– Ah… hadviselt veterán, úgy látom… sajnálom, nagyon sajnálom… sok sajnálatraméltó eseményt okozott a háború…

– Apám – szólt közbe Márta, aki borogatással a bokáján ott ült még a lovak előtt a földön –, azt hiszem, jó lenne, ha hazamennénk most. Már egészen kék a bokám, és vastagabb, mint a lovamé… fáj is… feküdnöm kellene vele mielőbb, azt hiszem…

– Óh ja, ja – mondta sietve az ezredes –, kösd ezeket a nyereghez – nyújtotta át a vadkacsákat a lovászlegénynek –, nyeregbe tudsz szállni egyedül, vagy segítsek?

– Majd mi nyeregbe tesszük – ajánlkozott Tamás gyorsan –, gyere, László! Fontos, hogy ne lépjen erre a lábára, Márta kisasszony, szabad a kezét? László, támogasd a túlsó oldalról. Így, na. Lassan, lassan. Melyik a lova?

A lovászlegény odavezette Márta lovát. László megmarkolta egyik kezével a ló kantárát.

– Tegye egyik kezét az én vállamra, kisasszony, másikat a László vállára. Így na. Most fölemeljük… lassan, lassan… így, ni. A másik lábát tegye kengyelbe, de ezt csak lógassa alá, szabadon… Inkább fogják lépésre a lovat, hogy le ne csússzon a nyeregből…

– Én? – csattant föl Márta sértődötten. Idejében rajtakapta azonban magát, és szinte alázatosan folytatta. – Vigyázni fogok, persze. Köszönöm a segítségüket. És sajnálom, hogy ügyetlenségemmel bajt okoztam mindenkinek…

– Meine Herren – biccentette meg az ezredes a fejét –, köszönöm, hogy lányaim segítségére jöttek. Viszontlátásra.

Azzal megfordította a lovát, s egyik oldalán Mártával, másik oldalán Klárával elindult hazafele. A lovászlegény szabályos távolságban követte.

– Hm… – dünnyögte László, ahogy ballagtak vissza a ladikhoz –, ez hát a német szomszéd… ki hitte volna?

– Micsodát? – kérdezte Tamás.

László rávigyorgott vidáman.

– Hogy a német frajlány éppen olyan csórén, mint akármelyik oláh fáta… még ha császári ezredes leánya is!

– Csak vigyázz, hogy ne úgy kezeld, mint a jobbágylányokat szoktad – morogta vissza Tamás –, mert ez az ezredes együltiben leharapja a fejedet…

Félkarú Erőss Tamás sokszor gondolt vissza később erre a napra, s a tóparti kalandra, ahogy ott üldögélt langyos nyári estéken a bölényesi udvarház tornácán feleségével, Schilling Mártával és alánézett a tóra. Miként lehetett volna elkerülni a

tragédiát? Két világ ütközött össze annak a tónak a partján, s véráldozatot követelt váltságdíjul a békességért.

Esztendővel a tóparti kaland után Tamás és László együtt hajtottak át Noszolyba, parádés hintón, csillogó szerszámú lovakkal leánykérőbe. Tamás Márta kisasszony kezét kérte meg Wolfgang úrtól, László Kláráét. Hosszú lovaglások az őszi mezőkön, vadászatok, vidám kolozsvári farsang előzte meg a kettős leánykérést. Virágfakasztó szép tavasz, titkos találkozások rügyező erdőszéleken négyesben mindég.

Az ezredes komoly arccal fogadta a leánykérőket noszolyi portáján. Tudta jövetelük célját és okát. Feleségét, fiát, s a lányokat kiküldte a nappali szobából, egymagában kívánt szót váltani a nemesúrfiakkal, akikkel maga is összebarátkozott már az esztendő során.

– Kívánságotoknak nem látom akadályát – mondta komolyan –, mindössze a vallásbeli különbségeket kell kiküszöböljük. De három hónap bizonyára elég idő ahhoz, hogy hivatalosan áttérjetek a római katolikus hitre…

Mintha taglóval verték volna fejbe őket, úgy meredt egymásra a két leánykérő. Tamás kelt lábra elsőnek. Hidegen meghajolt és indult az ajtó felé. László azonban felcsattant.

– Tud Klára erről?

Wolfgang úr összevonta a szemöldökeit.

– Ebben a házban én parancsolok – felelte keményen.

László kirúgta maga alól a széket.

– Hol van Klára?

– A feltételt hallották az urak – mondta az ezredes hidegen –, vagy elfogadják, vagy nem. De rebelliskedést nem tűrök meg a házamban. Azzal a Rákóczival már régen végeztünk!

Az Erőss úrfiak búcsú nélkül távoztak Noszolyból. Tamás hidegen, mint a jég, László haragosan. S nehány nappal később Klára eltűnt apja házából.

Eltűnését reggel fedezték föl, amikor nem jelent meg a reggelizőasztalnál. Márta kisírt szemekkel ült a helyén, és csak annyit tudott mondani, hogy Klára az éjszaka folyamán kiment a házból, és azóta se tért vissza.

– Óh, mein Gott, mein Gott… – siránkozott az anyja, kezeit tördelve, Wolfgang úr pedig nekiveresedve lóra vetette magát és átnyargalt Miklósdombra. Ott azonban csak vállvonogató cselédeket talált. Az úrfit nem látták este óta.

Két nappal később akadt csak reájok Wolfgang úr a tó feletti cserjésben, Miklósdombbal szemközt, az Erőss birtok átnyúló csücskén. Egy oláh jobbágy vezette oda két ezüstpénzért, ki a juhokat legeltette fent a gerincen, és valamiképpen rábukkant az úrfi vadászsátrára.

Ott bújt meg a sátor a kis forrás felett, aprócska tisztáson. Olyan sűrű volt körülötte a bozót, hogy Wolfgang úr le kellett szálljon a lováról, és lovászlegényét hátrahagyva tört utat magának a tisztásig.

Hogy valójában mi történt odabent, az soha nem derült ki. A lovászlegény mindössze annyit tudott mondani később a császári törvénybíró előtt, hogy hangos szavakat hallott a sűrűből, női sikolyt, majd egy lövés dördülését. Újra sikoltozást, zokogást, majd csörtetést a bozótban. Az ezredes tért vissza, feldúlt ábrázattal, és karjánál fogva vonszolta magával zokogó leányát. Az erdőszélen a leány kitépte magát a kezéből, s megtépett ruházatában rohanni kezdett lefele a meredek lejtőn. Apja lóra szökött, s úgy próbálta utolérni, de a hegyoldal meredek volt, s a ló csak lassan tudott aláereszkedni rajta. Mire leért az ezredes az aljba, Klára kisasszonyt már elnyelte odalent a nádas. Apja kiabált utána egy ideig, majd leszállt a lóról, s bement utána a törés nyomán. Hosszú ideig történtett odabent a nád között, kiabálva, káromkodva. Végül is kijött, és megparancsolta a lovászlegénynek, hogy nyargaljon haza, és hozzon ki minden embert, akit Noszolyban talál. Ő maga leroskadt a nádas szélére, arcát kezeibe temette, és csak ült ott.

Órákkal később, amikor Márta megérkezett valami harminc jobbággyal, még mindég így találták ott. A jobbágyok végigkeresték az egész nádast, egészen a mélyvízig, de nem lelték meg Klárát sehol. Csak napokkal később bukkant reá az egyik miklósdombi öreg oláh, aki luntráján eldugott vészáit járta sorba, s alig nehány lépésnyire a tó nyílt vizétől megpillantott valami pirosat a nád között. Klára kisasszony kendője volt. Ott lelték meg holttestét is a mély, hínáros vízben. De Wolfgang úr akkorra már eszét vesztette teljesen. Csak ült egész nap a noszolyi nappali szoba nagy bőrkarosszékében és bámult maga elé.

László holttestét a miklósdombi öreg kriptába temettette el egyetlen rokona és jópajtása, félkarú Erőss Tamás. Klárát pedig Noszolyban temettette el megtört szívű anyja. Nehány hónappal később Márta és Tamás – nehány hűséges bölényesi cseléd segítségével – ellopták éjnek idején mindkét érckoporsót, egyiket Miklósdombról, másikat Noszolyból, s eltemették őket együtt, fáklyák fénye mellett a tó feletti bozót eldugott tisztásán, ahol még mindég ott szomorkodott esőverten, gazdátlanul az ócska ponyvasátor. Márta később teleültette a kicsi tisztást piros futórózsákkal, s ahogy az idő telt, a rózsaindák belepték nem csak az egész tisztást, de a környező bozótot is, és tavasztól őszig illatos, piros rózsákkal töltötték meg az aprócska tó feletti erdőt, Miklósdombbal szemben, amit a nép azóta is Rózsaerdőnek nevez.

Ezt a nevet Márta adta a szerelmes fiatalok magányos sírhelyének. Akkor már Erőss Tamásné volt, Bölényes úrnője. Kálvinista pap eskette őket, Schillingné asszony hallgatólagos beleegyezésével, s Wolfgang úr, a nagy bőrhuzatos karosszékében nem is tudott róla.

László gazdátlanul maradt miklósdombi birtokát, közelebbi örökösök híján, hosszú huzavona után Erőss Tamás legidősebb fiának, Györgynek ítélte a gubernátori szék. A döntéshez nagymértékben hozzájárult az is, hogy Márta kívánságára előbb György, majd rendre mindkét öccse, László és Dániel Bécsbe

mentek tudományt tanulni, s az ottani Schilling-rokonság jóvoltából, ha kelletlenül is, de befogadták őket az udvari körök külső szélein lebzselő úri társaságba. Kálvinista magyar mivoltuk megbélyegezte ugyan őket az osztrák fővárosban, s hogy a messzi barbár Erdélyből vetődtek oda, ez okot szolgáltatott arra, hogy kényeskedő piperkőcök orrukat fintorgassák. Azonban jóvágású, keménykötésű legények voltak mind a hárman, úri kisasszonyok oda-odapislantottak reájok legyezőik mögül. Jól forgatták a kardot is, s az udvari körökben annyira divatos párbajozástól nem csupán nem riadtak vissza, de éltek is vele minden kínálkozó alkalommal. Így aztán rendre kivívták maguknak osztrák kortársaik tiszteletét, sőt vidám természetükkel számos jóbarátot is szereztek.

Mikor György elérte huszadik évét, anyja unszolására és barátainak összeköttetéseivel belépett Mária Terézia királynő híres magyar testőr századába.

Eszterházyak, Nádasdyak, Balassák és más nyugat-magyarországi főurak fiai mellett ő volt jó ideig az egyetlen erdélyi a testőrök között. Mikor ennek híre terjedt odahaza, a kolozsvári kálvinista püspök Bethlen Farkas és Rhédey Zsigmond társaságában tiszteletét tette Erőss Tamásnál Bölényesen.

Ősz elején érkeztek oda Rhédey Zsigmond négylovas hintóján, Kolozsvárról. Az egyszerű, tágas bölényesi kúria nem volt szokva ilyen nagyúri vendégekhez. Márta asszony rendbe tétette a két vendégszobát, csirkét öletett a hátsó udvaron, félkarú Tamás úr pedig leültette vendégeit a nappaliszobába, és bort hozatott nekik.

– Jó bor – ismerte be Rhédey Zsigmond úr, a fejedelem unokája –, honnan hozatta kegyelmed?

– A pincéből – felelte Erőss Tamás –, itt termett a kispujoni oldalban.

– Mezőségi bor? – csóválták az urak a fejüket. – Ki hitte volna, hogy ilyen is terem itt!

Bethlen Farkas volt az, aki kis idő múlva előhozakodott a különös látogatás okával.

– Kegyelmed fia, György – mondta –, nem csupán kiváló tehetségű úrfi, de olyan pozícióba sikerült jutnia, melyben nemzetének is, egyházának is hasznára válhatik. Amint azt jól tudja kegyelmed, József császár annak idején megfosztotta volt egyházunkat mindazon privilégiumoktól, melyeket a különböző diétákon atyáink kivívtak maguknak. Károly császár ugyan visszaadott ezekből egy morzsára valót, de küldöttségeink azóta is hiába kilincselnek Bécsben. Talán ha megbíznánk kegyelmed fiát…

Így adódott aztán, hogy két hónappal e nevezetes látogatás után egy tordai Deák Kelemen nevezetű fiatalember bekopogtatott Erőss György úrfi bécsi szállására, és egy vaskos paksaméta írással együtt elébe tett egy levelet, mely így hangzott:

Kedves jó fiam!

Adjon az Úristen erőt, egészséget Tenéked is, mint ahogy minékünk adott. Eme levél hordozója, Deák Kelemen tiszteletes lelkipásztor, a nyomorúságosan

kifosztott és elnyomást szenvedő kálvinista anyaszentegyház bajait viszi el hozzád. Ezen nyomorúságok mindannyiunk nyomorúsága, és igazságtételt kíván. A te gondod legyen, édes fiam, hogy ez megtörténjék. Hogy miképpen végzed, az a te dolgod. Csak igyekezz becsülettel, hogy elvégezd. Szerető szívvel ölel atyád,

Erőss Tamás.

Kedvenc kopókutyád, ama Libuc nevezetű, bizony elpusztula. Megvénüle, mint mindannyian.

György úrfi végigolvasta kétszer is a levelet, aztán ránézett a vidám ábrázatú, tömzsi levélhordozóra.

– Tiszteletes uram – mondta megzavarodva –, én az egyház dolgaihoz annyit sem értek…

– Ahhoz értek én – vágott a szavába széles vigyorgással Deák Kelemen –, s én majd elkészítem a cifra petíciókat. Uraságodnak ahhoz kell értenie csak, hogy császárné őfelsége jókedvében legyen, amikor kézhez veszi azokat…!

Hogy miképpen nyerte meg Mária Terézia őfelsége szívét Erőss György a kálvinisták számára, soha nem derült ki. Azonban a következő hat esztendő során egyik ékes petíciót a másik után hozta el Deák Kelemen a gárdisták szállására, s rendre mindegyikre rákerült a császárné–királyné cifra aláírása és uralkodói pecsétje. Hat év során az erdélyi kálvinista egyház majdnem mindent visszakapott, amitől annak idején megfosztották volt a bosszúálló Habsburg-császárok. Az időközben bécsi iskolájukból hazakerült László és Dániel büszkén sütkéreztek kolozsvári farsangolásaik alatt György bátyjuk népszerűségében, és félkarú Tamás úron is feszült a mente, amikor a püspök vagy a főgondnok urak valamelyike hálálkodó szóval dicsérte fiát. A hetedik esztendő vége felé aztán váratlanul György is megérkezett Bécsből.

Bérelt hintón jött Kolozsvárról. Október vége volt, s már napok óta esett a lassú, őszi eső. Nyúlós volt a sár, mélyek a kátyúk a kanyargós, Rákóczi-hársfáktól szegélyezett szekérúton, mely Kolozs felől jöve haladt Palatkán át az ombozi völgy vízmosásos oldalán. Lehajolt fejjel vontatták a lovak a nehéz, csukott, városi hintót, s az ázott kolozsvári bérkocsis úgy gunnyasztott a bakon, mint valami borzolt, vén varjú. Az alacsony, szürke felhők rátapadtak a dombokra, mintha ott akartak volna maradni örökre. Keserű füstöt leheltek a nádfödeles házak, s az esőbe temetkezett világ rosszkedvű volt, mint a gyomorbajos vénember.

Este volt már, mikor a sáros, csatakos hintó csikorgó kerekekkel megállt a bölényesi udvarház előtt. Az istállók szürke homályba vesztek, s ember nem mozdult sehol. Az eső még mindég esett szakadatlanul.

Városi pantallójában, lakkcipőjében György úrfi óvatosan kilépett a hintóból az udvar sarába. Csak egy kis bőrtáskát emelt le az ülésről.

– Kend hajtson oda fel az istállóhoz – mutatott a szürkületben elvesző lóistálló felé –, ott majd lesz, aki segítsen a lovakkal. A málháért majd küldök fel embert.

Az ázott condraszagú kocsis morgott valamit, s indította rosszkedvű lovait az istálló felé. György pedig fölment a lépcsőn a tornácra, s benyitott az ajtón.

Több mint tíz éve nem volt odahaza. Az öreg udvarház, a szűk mellű, törpe jobbágyviskók odalent a domboldalban s fönt az eső páráiban elvesző istállók mintha összezsugorodtak volna azóta. Olyan kietlen, olyan szegényes volt minden. A lombjukat vesztett fák, a szürkületbe temetkező tó odalent… mintha valami gonosz varázslat nehezedett volna reájok, s a régi, vidám, napfényes gyermekkori emlékek nyomát mintha csak elmosta volna a penészszagú idő.

Áttopogott a sötét ebédlőszobán, a szemközti ajtó alól kiszűrődő fénycsík felé. Szüleit ott lelte a nappaliban, a pislogó olajlámpás mellett. Apja nagy bőrkötéses könyvben olvasott kopott karosszékében, anyja pedig ott ült szemben vele a másik karosszékben, s horgolótűi meg-megvillantak a lámpafényben. Az ajtó csikordulására fölemelte fekete főkötős fejét, s nehány pillanatig vaksin pislogott feléje. Aztán elsikkantotta magát:

– György!

Apja fölkapta a fejét, hátranézett, aztán már lábon is voltak mind a ketten, a két kopott öreg, s ölelték, szorongatták hazatért gyermeküket. Márta mama apró kék szemeiből csorogni kezdett a könny, s félkarú Tamás úr is csak topogott esetlenül daliás fia körül, mint aki azt se tudja a meglepetéstől, hogy miképpen kezdjen hozzá a beszédhez. Végül is Márta mama sikítozni kezdett a cselédek után, ételt, italt hozatott, tüzet tétetett a fiatalurak szobájába, hogy enyhüljön benne a nyirkos levegő, s elrendelte, hogy hozzák be a poggyászt.

Mikor aztán lelohadt az izgalom, s ott ültek együtt a nappali szoba nagy cserépkandallója előtt, Tamás úr megkérdezte fiát.

– Aztán mi hozott haza?

– Félesztendős szabadság – mosolyodott György titokzatosan –, meg sok minden egyéb is.

A kezében hozott bőrtáska után nyúlt, s oldozni kezdte a szíjait.

– Bizony, megérdemelted a szabadságot – bólintott az anyja –, érdemes munkát végeztél odafönt Bécsben a protestánsok dolgában. Mindenki dicsér is miatta.

– Büszkék vagyunk reád, fiam – nézett reá Tamás úr is elpárásodott szemmel.

György végzett a szíjakkal, s előhúzott a táska gyomrából egy zöld vászonba göngyölt hosszú paksamétát. Kifejtette a vászonból, s odanyújtotta apja felé. Pergamenszerű tekercsnek látszott, melynek aljában zöld zsinórokon ökölnyi pecsét csüngött.

– Mi ez? – bámult Tamás úr a furcsa holmira.

– Nézze meg, apám – biztatta György, s a szeme furcsán csillogott.

Tamás úr megmarkolta fél kezével, de nem sokra ment vele. György a segítségére sietett gyorsan, és bontani kezdte a tekercset. Cifrán kifestett, színes címernek látszott, állatfejekkel, oroszlánokkal kidíszítve.

– Címernek tűnik – mondta Tamás úr –, hé, ott a közepén, az a mi bölényfejes címerünk! De mit jelent a többi cifraság?

Márta asszony is odahajolt, és szeme megakadt a címer fölött ékeskedő kilencágú arany koronán.

– Ez grófi korona? – rebegte megdöbbenve.

– Az bizony – mondta György büszkén –, a bölényesi és miklósdombi gróf Erőss család címere! Ez a másik tekercs a nagy pecséttel az ezzel járó királyi adománylevél!

Márta asszony szája tátva maradt egy pillanatra, majd szinte áhítattal olvasta a címer alatt ékeskedő kicifrázott írást:

– Bölényesi és miklósdombi gróf Erőss György… családi címere…

Tamás úr csak nézte meredten a sok színes cifraságot. Arca lassan elvörösödött, majd elszürkült megint. Homloka megráncosodott. Kezét szinte irtózva kapta el a tekercsről, s indulatos mozdulattal hátat fordított a fiának.

– Vidd vissza – mondta, és a hangja tompa volt –, vidd vissza oda, ahonnan hoztad!

Márta asszony elképedve meredt az urára. Megdöbbenve emelte föl György is a fejét.

– Mit mond, apám? – kérdezte hitetlenül.

– Azt mondom – dörrent föl Tamás úr torkából az elfojtott harag –, hogy vidd vissza ezt a szemetet a bécsi udvarba, ahova való! Ide nem illik!

– De Tamás! – fakadt fel Márta asszonyból ijedten a szó. – Ez a legnagyobb megtiszteltetés! Büszkék lehetünk reá! A királyné grófi rangra emelte Györgyöt! Minden leszármazottját!

Mintha darázs csípte volna meg, úgy fordult meg Tamás úr a sarkán. Szeme villogott az ősz szemöldök alatt.

– Semmiféle rohadt Habsburg nem emelhet magosabb rangra egy Erősst, mint amire már ősünket emelte volt sok száz esztendővel ezelőtt Szent László király, amikor Habsburgok még nem is voltak sehol! Egy Erőss pedig nem fogadhat el semmiféle osztrák rangot senkitől! S legkevésbé az én tulajdon fiam!

Csattant Tamás úr hangja, mint az acél. Azzal sarkon fordult, s egyenes derékkal otthagyta a szobát. Döngve csapódott be mögötte az ajtó.

– Apád még mindég Rákóczi mellett harcol – siránkozott Márta asszony, szepegve –, karját vesztette szegény, s talán azért nem tudja feledni…

György komor arccal göngyölte össze a tekercseket.

– Megértem apámat – mondta komolyan –, de ő is meg kell értse, hogy változnak az idők. Én a magyar királynőt szolgálom, nem az osztrák császárnőt, s Mária Terézia őfelsége éppen annyira magyar uralkodó ma, mint Szent László volt annak idején. Ha kedvezményeket kívánunk nyerni egyházunk vagy nemzetünk számára, akkor élnünk kell a módokkal és alkalmakkal a mai kor kívánalma s az udvar szája íze szerint… egyébként egyebet is hoztam itt magammal, amiről

apámuram még nem tud – tette hozzá –, a királynő nekem adományozta Császárit, minden ott lévő jobbággyal és lábasjószággal együtt.

Márta asszony összecsapta a kezeit.

– Óh, ennek tudom, örvendeni fog apád! Hadd mondjam meg neki, talán megbékül ettől!

Kitipegett ura után. György magára maradva nehéz sóhajjal levetette magát a karosszékbe, s a kandalló tüzébe bámult. Kis idő múlva Pál jött be, az öreg inas. Ezüst tálcán bort s poharakat hozott.

– Isten hozta a nemzetes úrfit – vigyorgott rá az öreg cseléd –, bizony meg tetszett emberesedni!

– Hát az öcséim miként vannak? – érdeklődött György.

– Bizony felnőttek azok is – felelte Pál –, Dániel úrfi megházasodott a múlt esztendőben, de talán tetszik azt tudni. A szentegyedi bárókisasszonyt vette volt el, s odaköltözött hozzá. Ejszen ő fogja megörökleni a szentegyedi birtokot, s azért költözött oda. A bárónak, lám, csak ez az egy lánya van…

– László öcsémet Désre helyezték át, úgy hallám Kolozsvárt – folytatta György a beszélgetést.

– Ott vagyon most néki hivatala – bólintott az öreg inas –, bizony eltőtt az idő, nemzetes úrfi… tetszik még emlékezni, amikor madárfészek után mászott volt föl a nagy kőrisfára, s úgy suppant le onnan, mint a liszteszsák? Két karomban hoztam volt bé a házba… bizony, ma már nem bírnám el…

Nyílott az ajtó, Márta asszony tért vissza. Pál bort töltött kis gazdája poharába, és szó nélkül kiment. Márta asszony arca aggodalmas volt, szeme könnyes.

– Elmondtam neki Császárit is – mondta halkan –, de nem segített semmit. Azt kívánja, hogy add vissza a rangot, mert osztrák grófot nem ismer fiának.

– Tudja, anyám, hogy ezt nem tehetem! – mordult föl György kétségbeesetten. – Nevetség tárgya lennék az udvarnál! Megsérteném a királynét is ezzel! Pedig őfelsége minden időben csak kegyes szándékkal volt a magyarok felé…!

– Tudom, fiam, tudom – sóhajtotta az anyja –, de apád már ilyen… rendre talán csak megszokja valahogy…

A gyertyafényes ebédlőben feltálalták a vacsorát. Tamás úr komoran ült megszokott helyén, de szót se szólt egész idő alatt. Borát se itta meg. Nyomott hangulatban ettek. Csak Márta asszony kérdezgetett néha ezt vagy azt, bécsi rokonokról, erről-arról, s György felelt, feszülten, illedelmesen. Asztalbontáskor újra megpróbálkozott az apjával.

– Apámuram – mondta halkan –, nem kívántam tettemmel megbántani, s ha mégis ezt tettem volna, megkövetem. Rangot se kértem magamnak a királynétól, birtokadományt sem. Amikor kértem, mindég csak az erdélyi kálvinista egyház javára kértem, sohasem a magam céljából. Engem lepett meg legjobban őfelsége magos kitüntetése. De vissza nem utasíthatom anélkül, hogy meg ne sérteném

ezzel törvényes uralkodómat, kinek mint gárdista, hűséget esküdtem, s kinek fejére az én jelenlétemben tették föl a magyar Szent Koronát az ország zászlósurai…

Idáig jutott csak, amikor Tamás úr felcsattant, izzó szemekkel.

– Arról a koronáról ne papolj nekem, mert azzal rontották meg nemzetünket még Gejzafia István idejében, aki ha Vajk maradt volna, ma nem uralkodnának felettünk idegen kutyapecérek! Most pedig arra használja föl ez a Habsburg-ringyó, hogy elvakítsa vele a hozzád hasonló ostoba és hiú magyarokat, és saját nemzetük ellen fordítsa őket, cicoma rangok ellenében! Ameddig osztrák gróf vagy, addig nincs több szavam hozzád, punktum!

Azzal sarkon fordult, s otthagyta fiát, feleségét, s az elképedt öreg inast az ebédlőben. Bevágta maga mögött az ajtót, s nyolc hosszú évig György nem is látta többé az apját. Másnap reggel visszatért Kolozsvárra, onnan tovább Bécsbe.

Három évvel később megházasodott, és ennek következtében ott kellett hagyja a királyné testőrségét. Felesége, Dessewffy Ilka grófnő őfelsége egyik udvarhölgye volt. Nászajándékul Mária Terézia egy gyémántos nyakláncot ajándékozott kedvenc udvarhölgyének, György grófnak pedig egy kis barokk kastélyocskát Bécs közelében, négyszáz holdas vadaskert közepén.

Kastély és vadaskert ellenére is Erőss György nehány év múlva visszatért feleségestől Erdélybe. Kolozsvár főterén megvásárolta magának a hajdani Toroczkay-palotát, s annak homlokzatáról levétette a kócsagos címert. Helyébe olasz kőmívesmesterrel rakatta föl a nyíllal átlőtt orrú bölényfejet, s annak tetejébe a kilencágú grófi koronát. Még ugyanabban az évben francia építőmestert küldött ki Miklósdombra, tizennégy kőmívessel, egy karaván való téglaégető cigánnyal, s azok építeni kezdték a kastélyt. Nem a régi lapos dombra, ahol évszázadokon keresztül az Erőssek kúriája állt, hanem egy dombbal odébb, a legelő tetejébe, ahonnan látni lehetett a tó tejes hosszát a malom gátjától tova föl a bölényesi nádasokig.

Három esztendőn keresztül építették idegenből hozatott pallérok a kastélyt, s a környék népe szájtátva csodálta munkájokat, mert ahhoz hasonlót még képen se láttak soha. Kétemeletes, négytornyos, háromerkélyes nagy barom épületet emeltek oda a kopár domb tetejébe. Mikor végül is rákerült a veres cseréptető, a négy szélkakas, a magos zászlórúd, berakták hatvankilenc ablakát, s felállították elébe a címeres kőkaput is, az oláh jobbágyok még keresztet is vetettek, olyan szép volt.

Hat lovas szekér facsemetéket hozott valahonnan, s a kertészek beültették velök a kastély körüli dombot, egész le a Bölényesre vezető útig s azon is túl, le a tó partjáig. Fenyőt többfélét is, nyárfát, juhart, tölgyet s mindenféle virágzó bokrokat ültettek oda, kanyargó kocsiutat is építettek föl a kastélyhoz, s a kavicsot hozzá a Szamosból hordták ökrös fogatokkal. A kastély mögé kőpadlós lóistálló épült, kocsiszín, három cselédház, s azokon túl gyümölcsöskert, veteményes és hosszú, alacsony üvegház, téli virágoknak.

A régi kúriában gazdatiszt lakozott, Bódis Benő, aki három ispánjával uralkodott a grófi birtokon. Mikor végül is a kastély elkészült, a harminckét szekérre való cifra bútor is megérkezett, s a francia építőmester meg a Csehföldről hozatott pofaszakállas főinas irányítása alatt a felfogadott belső cselédség mindent elrendezett a maga illő helyére, György gróf és Ilka grófné is megjöttek pompás négylovas hintón, és meghívták a környékbeli urakat vendégségbe.

Lovas legények hordták szét a Kolozsvárott készült címeres meghívókat. A kíváncsiság sokakat elhozott, hintón, lőcsös szekereken, kinek amire telt. Megbámulták az egyenruhás inasokat, kik lesegítették az érkező vendégeket a kocsiról, megbámulták a pofaszakállas cseh főinast (akiről sokan azt gondolták, hogy valami előkelő bécsi vendég, és megpróbáltak leparolázni vele), de legfőképpen a kastély belsejét bámulták meg, mert olyasmit még a jó mezőségiek nem láttak azelőtt.

Színes kőkockákból volt kirakva a lovagterem padlója. Az ajtók mellett alabárdokat szorongató vaskesztyűs, sisakos páncélalakok álltak mozdulatlanul. Többen el se hitték, hogy nincs ember a páncélban, s felágaskodva belestek a sisakrostély mögé, hogy meggyőződjenek róla.

A kétszárnyú, pántos tölgyfa ajtóban piros ruhás, fehér harisnyás, ezüst sújtásos cselédféle állt, és egyenként bekiabálta a terembe az érkező vendégek nevét. Az egyik mezőségi nemesúr, pusztakamarási Ugron Dezső odasúgott a feleségének, mikor az ajtó elé értek:

– Mondtam, hogy a gyermekeket is el kellett volna hozzuk… ilyesmit nem láttak, mióta medvetáncoltató oláhok jártak a faluban…

György gróf és Ilka grófné parókásan, kikenve-fenve, mintha csak a bécsi udvarban lettek volna, a terem közepén fogadták kegyesen az érkező vendégeket, s mindenkivel váltottak nehány barátságos szót. Utána az urak és asszonyságok csoportokba verődve ácsorogtak a roppant nagy terem valamelyik végiben, és cifra öltözetű, fürge inasok ezüst tálcákon külországi italokat szolgáltak fel. Hajtogatták hát a kristálypoharakat a derék urak, s várták, hogy mikor lehet majd asztalhoz ülni jó magyar szokás szerint, de asztalnak, ennivalónak nyoma se volt sehol.

– Miből élnek a bécsi mágnások? – súgta oda kispujoni Ajtay Mihály uram sógorának, Földváry Antalnak. – Császárné mosolyából?

Öreg Vincze Balázs pedig el is kapta az egyik sürgölődő inas kabátujját, s fülébe súgta:

– Hozzál nekem, édes fiam, egy falás kenyeret valahonnan. Mert én biza már csak kenyérrel bírom az italt…

Az inas felhúzta a szemöldökét erre, de elment, s hamarosan hozott is ezüst tálcán egy karéj kenyeret az öregúrnak. Akik látták ezt, egymásra nevettek, s arra gondoltak, hogy ezt talán megértik a háziak, s megnyittatják valamelyik ajtót a terített asztal felé. Ehelyett azonban a bejáratnál őrködő veres ruhás cseléd elordította magát:

– Nagyságos katonai Katona István úr fogatja előállt!

Az urak elképedve néztek össze. Mi ez? Kitessékelik innen a vendégeket? A parókás gróf és a felcicomázott grófné kegyes mosollyal bólogattak a távozók felé, s odakint a fogatokat két kocsislegény terelgette, érkezésök sorrendjében a kastély elé.

Kétségtelenül szép sokaság gyűlt volt össze az első mezőségi kastély megbámulására. Sokan azonban a nyakasabb kurucok közül nem mentek el. Hiányoztak a gróf tulajdon édes öccsei is: szentegyedi Erőss Dániel és bölényesi Erőss László, ki atyja betegsége miatt már két éve megvált dési hivatalától, és hazatért Bölényesre gazdáskodni.

Az utolsó megéhezett vendégek azonban még mindig a nagyteremben búcsúzkodtak, amikor egyszerű öltözetben és minden bejelentés nélkül belépett a szárnyas ajtón Erőss Dániel. Egyenesen megdöbbent bátyjához ment, megállt előtte, és komor ábrázattal ennyit mondott:

– Apánk halálán van, György, s szólni kíván veled!

A gróf arca elszürkült. Nehány szót súgott a feleségének, biccentett a vendégek felé, intett öccsének, s egy hátsó ajtón eltávozott vele. Nehány perc múlva már ott látták elnyargalni Bölényes felé, a legelőn át, rizsporos paróka, cifra öltözet nélkül. Dániel kis szürke lova messzire elmaradt a hosszú lábú angol telivér mögött.

Félkarú vén Erőss Tamás ott feküdt felpárnázva az ágyas szobában. Csontos sovány arca szinte áttetsző volt, mint a pergamen. Hosszú fehér bajsza elfödte a száját, amikor beszélt. Az ágy fejénél kiveresedett szemekkel ott ült Márta asszony megtörten és nagyon öregen. Mellette László állt, sápadtan egyenesen, szótlanul.

– György fiam – mondta gyönge hangon a vénember, amikor meglátta fiát az ajtóban –, jöjj közelebb. Kevés az idő, s hangom ereje fogytán van. Amit pedig mondani kívánok, az fontos…

György odalépett az ágyhoz.

– György – emelte fel kissé hangját a beteg –, büszke voltam reád. Büszkeségem haragra változott. Ma már se harag, se büszkeség nincs bennem többé, csupán aggodalom…

Elakadt a hangja, száraz köhögés rázta meg sovány mellkasát.

– Adjatok egy kis vizet…

Márta asszony karja megmozdult, de László megelőzte, s odanyújtotta apjának az éjjeliszekrényen álló vizespoharat. Az öregember nyelt nehány kortyot. Aztán fölnézett újra Györgyre. Szemei mélyen ültek csontos gödreikben.

– Kastélyt építettél magadnak – mondta megerősödött hangon –, s ki kastélyban él, távol él a földtől. Tiszttartóid bajlódnak a néppel. Márpedig ennek a földnek törvénye van, György, évszázados törvénye. Azt szolgálja csupán, aki együtt él vele. Aki megdolgozza. Atyám is, nagyatyám is együtt kaszált jobbágyaival. Ott járt az eke mögött. Együtt vetett, együtt aratott a néppel. Ezt

tettem én is, amennyire fél karomtól tellett. Így élnek öcséid is. György, ennek a mi földünknek olyan az illata, mint maga az élet. Aki beleereszti az eke vasát, az életet szánt magának. S aki kasza mögött izzad, s tüdőre szívja a mezők szagát… az életet szív magába…

Az öregember szava újra elakadt. Arca megrándult, feje kínlódva emelkedett föl a párnáról. Márta asszony sovány, fehér keze kinyúlt, s megérintette ura izzadt homlokát.

– Nyugodjon, lelkem… ne fárassza magát…

De az mintha nem is hallotta volna. Csak nézett mereven szálfaegyenes, szép ember-fiára, és amikor újra megszólalt, már csak akadozva jöttek szájából a szavak.

– Rossz úton jársz, György… rossz úton… kastély nem való ide… eltávolít az ősi földtől. A kard… jó és hasznos… de nem elég. A kasza, György, a kasza… akit azt markolja, azé a föld, azé az ország… a kasza, György… a kasza… több, mint a kard… a kasza…

Hangja elcsuklott. Szája megnyílt még nehányszor, de szó már nem jött ki rajta. Aztán hátracsuklott a feje, szemei a mennyezetre meredtek, s bölényesi Erőss Tamás úr befejezte az életét.

Temetésére eljött az egész környék. Fent a diófák alatti sírgödörnél zengő szép beszédben búcsúztatta el az öreg kálvinista lelkész, s koporsójára ráterítették azt a rongyos vén zászlót, amit még a szabadságharcból hozott volt magával, zubbonya alá rejtve. Amikor az utolsó zsoltár után az öreg pap reszkető hangon belekezdett Rákóczi fejedelem bujdosó-dalába, vele énekelték az egybegyűlt öreg magyarok mind, levett kalappal, kicsorduló könnyel, mintha csak a diófák dombja búcsúzkodott volna, s még azon is túl az egész Mezőség.

A miklósdombi cifra kastély dombján idegenből hozatott kertészek gondozása alatt gyorsan növekedtek a fák. Ég felé emelkedtek a sötét fenyők, lombot bontottak a juharok, nyírek, tölgyek, s virágoztak a jázminok, orgonák, itáliai rózsák.

A telet Kolozsvárott meg Bécsben töltötték ugyan, de nyár idején ott andalgott Ilka grófné hölgyvendégeivel a kastélypark kanyargós kavicsútjain vagy az erkélyek valamelyikén ülve néztek alá a kék vizű tóra, s hallgatták a szemközti domboldalban arató jobbágylányok énekét.

Az uradalmat Bódis tiszttartó vezette goromba ispánjaival, és közben szép rendre tisztes kis birtokot is vásárolt össze magának Göczön, Kékesen, s házat is építtetett rajta magának a grófi jobbágyokkal, hogy legyen hova visszavonuljon vénségére.

György gróf csak a lovaival törődött. Pompás négyes fogatait jól ismerte mindenki Kolozsvár és Dés között, vakmerő lovas bravúrjainak híre pedig az egész országot bejárta. Fogadásból felhajtott négyes fogatával a környék legmeredekebb

vízmosásos domboldalán, Császári és Szentiván között, fent a tetőn megfordította horkoló, habzó lovait, s lehajtott velök ugyanott, a hajmeresztő meredélyen. Mindössze a Bécsből hozatott fényes kocsi törött pozdorjává, de se neki, se híres lovainak bajok nem esett.

Ősszel megtelt a kastély vadászvendégekkel, s egy héten keresztül kétszáz jobbágy hajtotta meg sorra a grófi erdőket, vaddisznóra, nyúlra, rókára, éjszakánként pedig Szamosújvárról hozatott zsidó muzsikusok húzták a kastély nagytermében a talpalávalót, s egyenruhás inasok sürgölődtek étellel, itallal. Mindenki ott volt ezeken a vadászatokon, aki számított valamit. Bánffyak, Bethlenek, Telekiek, Rhédeyek, Kemények, s velök együtt az új urak is, a Hallerek, Degenfeldek, Petrichevichek.

Néha, nagy ritkán szentegyedi Erőss Dániel is átjött serdülő leányaival, s bárókisasszony feleségével. Egy ilyen alkalommal, kissé borosan ezekkel a szavakkal veregette meg öccse vállát György gróf.

– Szép lányaid vannak, Dani, azt meg kell adni! De ha fiad lenne, azt örökbe fogadnám, hogy a te ágad is viselhesse a grófi címet!

Erőss Dániel fagyosan válaszolt.

– Ha fiam lenne – mondta –, azt nem fogadná örökbe még a király se. Kaszát adnék a kezébe örökségül, ahogy apánk mondta volt.

Attól kezdve Erőss Dániel nem kapott többé meghívást a miklósdombi vadászatokra.

Két templomot is tartott fent Miklósdombon György gróf. Egyet magyar cselédei, s egy másikat oláh jobbágyai számára. A magyar kálvinista templomba ő maga is eljárt néha, hogy jó példát mutasson, s Ágoston Ferencet, a miklósdombi lelkészt havi kommencióval látta el, akár a parádés kocsist.

Ez az Ágoston Ferenc egy szép napon gondtelt ábrázattal jelent meg a kastélyban, kihallgatásra. Alacsony, nagy bajuszú, szomorú képű ember volt a miklósdombi lelkipásztor amúgy is, de ezen a napon különösen aggodalmasnak látszott.

– Kegyelmes gróf úr – kezdte, amikor hosszú várakozás után végre odakerült a gróf elé a kastély irodaszobájába –, attól félek, baj lesz hamarosan!

– Micsoda baj? – lepődött meg a gróf.

– Suttogás járja a jobbágyok között, hogy az oláhok fölkelést terveznek – felelte Ágoston Ferenc majdnem suttogó hangon –, Ombozvölgyében a pópa hívei már egyenesítik a kaszákat, s csak arra várnak, hogy valahonnan a gyalui vagy tordai hegyekből megadják nekik a jelt valami Hora meg Kloska nevezetű bandavezérek…

György gróf elnevette magát.

– Jobbágylázadás? Kaszákkal? Császári katonaság, vármegyei bandériumok ellen? Ugyan, tiszteletes úr! Manapság még gyermeket sem lehet rémíteni az ilyenféle mesével!

– Kérdezze meg, kegyelmes gróf uram, a magyar cselédeket – felelte Ágoston Ferenc –, azok tudják, mi készül.

Még azon az estén Bódis tiszttartó, három ispánja és valami húsz idősebb magyar cseléd összegyülekeztek György gróf parancsára a kastély nagytermében. A tiszttartó meg a három ispán gazdájokkal együtt nevettek a pap aggodalmán, de a cselédek kalappal a kezükben némán álltak a fal mentén egy sorban, lehajtott fejjel. Csak amikor hozzájok fordult a gróf, szólalt meg köztük a legidősebbik.

– A tiszteletes úrnak igaza vagyon. Sokat suttognak manapság az olájok, összedugott fővel. Fenyegetődznek is olykor-olykor. Valami készül, az biztos.

Az oláhok pópáját késő éjszaka rángatták ki ágyából a markos ispánok, és vitték föl a grófhoz a kastélyba.

– Pópa – mondta György gróf komor arccal a kis megriadt, szakállas emberkének –, azért tartalak téged, hogy istenfélelemre s alázatosságra tanítsd a népedet. Aki rosszat beszél, az huszonöt botot kap, mondd meg nekik, aki pedig lázadásban vesz részt, az kötelet kap a nyakába. Érted? S te leszel az első, akit felköttetek!

Másnap reggel pedig lóra kapott, s átnyargalt Ombozra, Chezan Sándruhoz, az ombozi pópához.

Egymagában lovagolt keresztül az oláhok elnyúló, hosszú faluján a pópa háza felé. Pajták sarkából, kerítések mögül sunyi tekintettel lestek ki reá az oláhok. Nem emeltek kalapot, nem kiabáltak lelkesen, mint máskor: „treaska mariásza!", némák voltak és sötét nézésűek.

A pópa udvarán fát aprított egy tüszős legény. Amikor meglátta a grófot, beszaladt a házba. Alig ért György gróf lovával a tornác lépcsője alá, már nyílt is odafönt az ajtó és Sándru pópa lépett ki rajta. Magosan, feketén, komoran. Arcáról hiányzott a megszokott alázatos mosoly. Még csak nem is köszönt.

– Mit kíván a gróf? – kérdezte hidegen, odafönt a lépcső tetején.

György gróf arca elsötétedett.

– Rossz hírt hallottam, Sándru, s nem hittem el. Azért jöttem, hogy szót váltsak veled miatta. De most már látom, hogy igaz volt a szóbeszéd. Nos, látod ezt a fát itt, Sándru? – s felmutatott kesztyűs kezével a ház sarkában álló öreg akácfára.– Erre köttetlek föl, ha valami baj lesz! Népedet pedig visszavitetem Oláhföldre, ahova valók!

– Az én népem idevaló, erre a földre! – mordult vissza a lépcső fejéről a fekete pópa, indulatosan. – Gróf úr fenyegetésére pedig csak ennyi szavam van: József császár országa ez, nem a magyar uraké!

Azzal megfordult, visszalépett a házba, és becsapta maga mögött az ajtót. Visszatértében a falun át valaki görönggyel dobta meg György gróf lovát egy kerítés mögül. A kényes állat felnyerített a fájdalomtól, és megvadult nyargalással vitte tova gazdáját a falu göröngyös útján lefele. Talán szerencse is volt, mert háta

mögött káromkodások csattantak, s emberek szaladtak ki az utcára kapával, baltával a kezükben.

Hazaérve György gróf azonnal magához hívatta Bódis Benőt. Még azon az estén fegyvereket osztottak ki a kastély nagytermében a megbízható magyar cselédek között. Másnap reggel pedig lovas legények indultak szerte minden irányba, pecsétes levelekkel.

Két napra rá egy szakasz lovas katona jött ki Szamosújvárról és letáborozott a kastély alatti réten. Parancsnokuk, egy fiatal osztrák hadnagy a kastély vendége volt. Ugyanakkor katonák érkeztek Ombozvölgyébe is Kolozsvárról, és vasra verve vitték el Sándru pópát.

– Ha bajt csináltok – mondta a katonák parancsnokának tolmácsa az egybegyűlt oláhoknak – papotokat főbe lőjük, titeket pedig megtizedelünk!

Akkor már tele volt az ország a zalatnai és gyalui rémségek hírével. Hora és Kloska megrészegedett oláhjai a magyar családok százait irtották ki, asszonyok melleit levágták, férfiakat nyúztak meg elevenen, gyermekeket húztak karóba. Aki megmenekült, élete végéig átkozta őseit, amért befogadták magyar földre ezt a hálátlan, kegyetlen népséget.

Hála György gróf tekintélyének és bécsi összeköttetéseinek, a Mezőség kevés bajjal megúszta az oláhok lázadását. Mindössze Záhon gyilkolták le Somoss András uramat családjával együtt, és Méhesen templomkapura szögezték a magyarok papját. Béldi Ferenc gróf gyekei udvarházára tüzet vetettek éjnek idején, s Galambos tiszttartót karóba húzták saját béresei. A megtorlás azonban lecsapott nyomban mindenütt. Nehány nagyszájú népvezért felkötöttek az útszéli fákra, köztük az ombozi Viteazu Trajánt is, aki egy csapat megrészegedett oláhval rátört a palatkai Kemény kúriára, s baltával verte szét szegény félkegyelmű Kemény József úr fejét. Ez a Traján egyébként dédunokája volt ama Vitéz Gergely magyar nemesúrfinak, ki az első ombozvölgyi oláh pópa, Muntyán Anasztáz legkisebb leányát vette volt felségül, még Báthory uram fejedelemsége idején.

Se Miklósdombon, se Bölényesen nem történt vérontás, hála a lovas katonáknak. Mindössze nehány megpálinkásodott, nagyszájú jobbágylegény kezdett izgágáskodni Császáriban, s nehéz, ökörhajtó bőrostoraikkal elverték Bódis Benő egyik ispánját. Miután kijózanodtak, ijedtükben bevetették magukat az erdőbe hatan, s napok múltával ott fogdosták össze őket Bódis úr cselédei. Mindegyikük kapott huszonöt botot az ülepére, s az oláh lázadás ezzel véget ért. Az úri birtokosokká emelkedett Moldován, Marosán, Bócz és Kenézfi családok tüntetőleg mutatták ki magyar érzelmüket, csak zsinóros magyar úri öltözetet viseltek, s oláh jobbágyaikat néha a legkegyetlenebb módon megbüntették a legcsekélyebb vétség miatt is.

Mire lehullt az első hó, s a vadászatok ideje elkövetkezett, a falvak népe már újra a megszokott alázattal terelte az erdők bozótjaiban a vadat a vidáman élcelődő urak puskái elé, mintha semmi se történt volna.

Az első agarakat György gróf fiai, Tamás és Miklós hozták Miklósdombra nagyapjuk, Dessewffy Károly gróf alföldi birtokáról, ahol a mágnás ifjúságnak kedvenc mulatsága volt az agarászat. Apjuk először csóválta a fejét a hosszú lábú, sovány kutyák láttán.

– Az alföldi rónaságon jók lehetnek – mondta –, de itt, a kökénybokros, vízmosásos domboldalakon aligha fognak nyulat!

De a gróf úrfiknak nem szegte kedvét az atyai kétely. Minden hajnalban lóra kapva végigagarászták a domboldalakat, s amikor nyúl pattant fel valahol ebeik előtt, hangos hajrázással vették űzőbe a szegény tapsifülest. Árkokat, kerítéseket ugrattak, jobbágykerteket, krumpliföldeket, törökbúzásokat tiportak meg lovaikkal, s a panaszra menő jobbágyokat Bódis tiszttartó úr ispánjai fizették ki csattanó pofonokkal.

De György gróf mindezekről nem is tudott. Annyit tudott csupán, hogy fiainak volt igazuk, s nem neki. Tudtak az agarak nyulat fogni a Mezőségen is. Mindössze lónak és lovasnak volt nehezebb dolga, s ember kellett legyen a nyeregben, aki tartani tudta agarai mögött a versenyt kerítéseken, kökénybokrokon, árkokon, vízmosásokon keresztül, meredeken föl, s meredeken alá. Büszke is volt ezért a fiaira.

A fiatal grófok a legelőkelőbb bécsi intézetben nevelkedtek, amit még Mária Terézia alapított volt mágnás ifjak számára. Barátaik között császári hercegek is voltak. Csak nyáron jöttek haza, Miklósdombra, s ilyenkor féktelen, vad életmódjukkal megbotránkoztatták a környék kisnemeseit, s megkergették, szénaboglyába teperték a csinos jobbágylányokat.

A kisebbik, Miklós tizenhét éves volt, amikor valahol Tirolban, zergevadászat alkalmával lezuhant egy sziklahasadékba. Kötélen húzták fel onnan, törött gerinccel. Másfél esztendeig kúrálták a legtudósabb bécsi doktorok, aztán hazaeresztették nyomorékon. Járni tudott ugyan botra támaszkodva, de a háta görbe maradt örökre.

Otthon az egyik bástyát rendezték be számára, ahonnan látni lehetett a tóra s azon túl a dombok végtelenbe vesző láncolatára. Órák hosszat ült ott az ablaknál Miklós, nyitott könyvvel az ölében, kibámulva a csöndes, békés tájra. Messze nyugaton vérben tobzódott akkor a francia forradalom őrülete. A lassú lábú császári postával hetenként egyszer érkező „Wiener Blatt" tele volt rémtettek hírével. Miként gyilkolja urait a csőcselék, miként hurcolják vérpadra egymásután az ország nagyjait. A császári ház ellen izgató jakobinusokat fogtak el Bécsben is, írta az újság.

Alig egy évre rá idegen vendéget hozott ki György gróf négylovas hintóján Kolozsvárról. Nemes tartású, finom modorú, sápadt, sovány ember volt a vendég. Alig lehetett negyvenéves. Csak franciául és angolul tudott. Comte Paul de Dujardin volt a neve. Franciaországból menekült meg, kalandos utakon. Hogy

családjával mi lett, arról nem beszélt, s György gróf szigorú parancsot adott mindenkinek, hogy ne merjék kérdezni.

Dujardin gróf magába roskadt, szomorú ember volt. Igyekezett hasznossá tenni magát, kora hajnalban fölkelt, s lement a lóistállóba ellenőrizni a lovak etetését, itatását. De a cselédekkel beszélni nem tudott, s így hamarosan abbamaradt az igyekezete.

Legtöbb idejét Miklóssal töltötte, ki a bécsi iskola jóvoltából folyékonyan beszélt franciául. Többnyire Voltaire műveiről beszélgettek vagy Dujardin gróf angliai utazásairól. György gróf francia könyveket is hozatott, s azokat olvasgatták együtt.

Délutánonként a vendég hosszú sétákat tett egymagában a tó mentén vagy az erdő felé. Egy ilyen sétából izgatottan jött haza.

– Találkoztam valakivel – mondta Miklósnak –, akivel meg kell ismerkedned, mon ami. Holnap délután befogatunk a kocsiba, s kocsist nem viszünk. Én majd elhajtom a lovakat.

– Hova? – bámult rá Miklós.

– Azt majd meglátod, mon ami.

S másnap délután két szelíd öreg kancával áthajtotta Miklóst a francia gróf Bölényesre, Erőss Lászlóhoz.

Apja halála után László ott maradt az anyja mellett. Gondozta, dajkálta, ameddig élt, s amikor meghalt, csöndben eltemette apja mellé, a vén diófák alá. De addigra már annyi idő eltelt, s úgy beleszokott, belecsontosodott a magányos falusi életbe, hogy nem is vágyott el onnan. Élettársat se keresett magának, hol is kereshetett volna? A környékbeli nemeskisasszonyok fiatalok voltak és vidámak, nem illettek volna anyja helyére, a kis öreg udvarházba, mely úgy tapadt oda a domboldalhoz, akár a fecskefészek.

Meleg nyári délután volt, mikor a két öreg kanca felkaptatott a kocsival a bölényesi dombra. A kis falu nádfödeles jobbágyházai előtt félmeztelen gyermekek játszottak a porban, s a napfény aranybarnán csordult alá a hajlott hátú dombokra, megcsillantotta a sötétzöld törökbúzaföldeket, álmosító fénybe vonta a legelő lankáját, s apró, sziporkázó üvegcserepekké törött szét odalent a tó fodros, szelíd tükrén.

A kicsi udvarház mintha csak aludt volna. A rózsalugas tövén kendermagos tyúkok kapirgáltak, álmos fehér macska nyújtózkodott a vadszőlővel befuttatott tornác karfáján, s a ház sarkában fehérre meszelt törzsű öreg almafán pirosodott már a borízű alma.

A lovak megálltak. Dujardin leszállt, lesegítette Miklóst, s kezébe adta kampós botját. Valahonnan egy kihúzott ingű vén cseléd csoszogott elő, morgott valamit, megragadta az egyik ló kantárát, s elvezette a fogatot hátra az istállók felé. Sánta kopókutya búzt elő a tornác alól farkcsóválva, s a lombos vén kőrisfán örvös galambok búgtak.

– Ha festő lennék, ilyennek festeném meg a békét – mondta a francia, és furcsán mosolygott.

– A házigazda a maga külön Istenét tiszteli ilyenkor, naplemente előtt – tette hozzá –, valahol hátul megtaláljuk…

Lassú járással a gyümölcsöskert felé vezette a botra támaszkodó Miklóst, a csöndes kis udvarház mögé. Ribiszkebokrokon pirosodtak a kis gerezdek, szilvafákon kékülni kezdett a szilva, s rigó rebbent az almafák alatt.

Valahonnan egy magányos kasza ütemes suhintása érte a fülüket, s ahogy áthaladtak az almafák alatt, egyszerre csak dús, zöld lucernás földre nyílt ki előttük a domboldal, s a lucernás közepén egy magános ember, egyszerű, majdnem paraszti öltözetben, hajlott háttal vágta a rendet. Széles ívben suhintott a kaszája, ütemesen, szépen, s a napfényben csillogó kasza előtt szelíden hullt rendre a dús, kövér lucerna.

Dujardin rátette kezét Miklós karjára.

– Ne zavarjuk – mondta halkan –, majd ha a rend végére ér s megfordul, észrevesz magától is.

Aztán csak álltak ott a lucernás szélén, s nézték a magános embert, ahogy lassú, békés ütemben lépett és lendítette a kaszát, lépett és suhintott, mintha csak valami titokzatos, ősi szertartást végzett volna.

A rend végén megállt, kiegyenesedett, maga elé állította a kaszát, s már nyúlt is a kaszakő után, amikor meglátta a vendégeket. Egy pillanatig csodálkozva bámult reájok, aztán vállára vetette a kaszát, s hosszú léptekkel megindult feléjök. Napbarnított, csontos, bajuszos arca mosolyt takart a mély ráncok mögött, s szürke szeme vidáman csillogott a szalmakalap alatt.

– Bonjour, bonjour! – kínlódott nyelve a francia szóval – bien venü, mösziő!

Majd Miklósra nézett, s a szeme elkomolyodott.

– Te pedig, ha nem csalódom, bátyám fia vagy, ugye? Miklós a neved? Mikor utoljára láttalak, ölben hordott még valami idegen beszédű szárazdajka…!

Kezet ráztak. Miklós esetlenül nehezedett egyik lábáról a másikra, félszegen. Valami szégyenkező zavar fogta el, valahányszor ép testű, vidám emberekkel került szembe. De nagybátyja mintha meg se látta volna nyomorék, görbedt hátát.

– Csodálkozol, hogy magam kaszálom lovaim számára a zöld lucernát? – kérdezte derűsen, és vedlett szalmakalapját felbökve a feje búbjára megtörölte izzadt homlokát a keze fejével. – Nem a szegénység kényszerít reá, öcsém. Isten segítségével mindenem megvan s még annál is több. Azonban nem látom be, hogy mivégből kellene lemondjak minden privilégiumról cselédeim s jobbágyaim javára, csupán azért, mert nemesúrnak születtem?

Látván Miklós arcán a csodálkozó megdöbbenést, elnevette magát.

– Az én számomra zöld lucernát kaszálni privilégium, öcsém, mely csak annak adatott meg, ki együtt él a földdel. Atyám tanított erre. S még ennél is szebb és magasztosabb érzés, amikor négy derék ökör mögött az eke szarvát markolhatja

az ember, s gyönyörködhet a szépen omló, jó fekete földben. Jobb illata van a frissen szántott földnek, Miklós öcsém, mint a legpompásabb bécsi rózsakertnek! S mert enyém a föld, melyen apáim s ükapáim éltek, jussom van ahhoz, hogy enyém legyen annak minden öröme is. Kedved volna megpróbálni a kaszát?

– Én? – nézett rá Miklós szinte ijedten.

– Te hát. Ne restelld hajlott hátadat. Kaszáláshoz éppen alkalmatos. Gyere, hadd mutassam meg.

Odavitte nyomorék unokaöccsét a lábon álló lucerna szélire, s kezébe nyomta a kaszát.

– Ezzel a kezeddel markold meg itt, így ni. Azzal meg amott. Na most, csak vesd szét a lábadat, hajolj belé a kaszába, s lendítsd. Fordítsd a hegyét oldalvást kissé, így ni…

Az első két suhintás esetlenül törte a lucernát, de a harmadik már vágott belőle, s hamarosan szép, keskeny rendet kaszált a nyomorék legény. Arca kigyúlt pirosra az örömtől, s mikor a tábla végibe ért, alig akarta visszaadni a kaszát.

– Kezdésnek elég lesz – vélte László –, ha megerőlteted magad, izomfájást kaphatsz. Minden nap egy kicsit, amíg megszokod. Jobb gyógyszer ez a világ minden patikájánál.

Lementek a házhoz, s letelepedtek a vadszőlős tornác görcsös tölgyfából ácsolt asztalához. Egy jól megtermett asszonycseléd elébök tett egy kancsó bort, poharakat, s dísztelen fatálcán frissen sütött rozskenyeret, szeletelt juhsajtot, ordát, füstölt szalonnát.

Falatoztak. Beszélgettek az időjárásról, szántás-vetés dolgairól, halászás-vadászás apró titkairól. Egyszerre csak a francia gróf felsóhajtott.

– Tudják-e az urak, ki a legboldogabb ember a világon? A jómódú paraszt. Amilyent Angliában meg Svédországban talál az ember. Úri szokások nem kötik, nem szolgája senkinek, és mindene megvan, amit csak kívánhat magának… mösziö László, én zubbonyomba varrva kihoztam magammal száz aranyat, abból még megmaradt hetvenkilenc. Egyetlen megmaradt földi vagyonom ez. Földet szeretnék vásárolni ezen, állatokat, házat… egyszerű kis parasztházat. Paraszt akarok lenni…!

Szavainak nagy részét Miklós kellett átfordítsa magyarra, mert László úr keveset értett meg belőle. De amikor megértette, nagyon elkomolyodott.

– Mondd meg a franciának, öcsém, hogy ha komolyan gondolja, amit mondott, akkor megszerzem neki a földet, amit kíván, s még marad is az aranyból. De előbb biztos kell legyen ám abban, hogy nem csak a szája jár, de érzi is, amit beszél! Ezt pedig csak úgy tudjuk meg, ha előbb kipróbálja a paraszti életet. Mondd meg neki, hogy odatúl az ombozi dűlő végiben van egy üresen álló zsellérházam, valamikor tanyáscselédem lakozott benne. Van mögötte kert is. Adok neki két ökröt, egy fejős tehenet s télire való pityókát, paszulyt, lisztet, s még egy hízott disznót is. Majorságot is vitetek oda. Kihasíthat magának a földemből a

ház bütüjétől kezdve amennyit akar, fölszánthatja, bevetheti, le is arathatja. Aratás után majd megkérdem újra, hogy paraszt kíván-e lenni valóban. Ha igen, megkötjük a vásárt. Mondd meg neki, öcsém.

A franciának megkönnyesedett a szeme. Majdhogy el nem sírta magát. S még azon a héten kiköltözött a kicsi tó feletti tanyára, a bölényesi birtok Omboz felé eső távoli csücskébe.

Nem volt könnyű dolog. Ilka grófné elszörnyülködve csapta össze a kezeit, amikor Dujardin gróf elmondta neki lelkendezve nagyszerű tervét. György gróf a fejét csóválta. Végül is tréfára vette a dolgot.

– Hagyjátok a bolond franciát, hadd szegődjön el öcsémhez zsellérek, ha már fejébe vette. Fogadok, hogy két hetet se tölt el abban a cselédszagú viskóban, s már elege lesz a parasztkodásból. Akkor aztán majd bevisszük Kolozsvárra, s betesszük valami hivatalba, ha már mindenáron maga ura kíván lenni. Ha egyebet nem, franciát taníthat a Farkas utcai kollégiumban…!

A bolond franciának azonban esze ágában sem volt abbahagyni a parasztoskodást. Mindössze egy leánycselédet fogadott magának, egy jóképű ombozvölgyi oláh fátát, aki túrós pulickánál, töpörtyűs pulickánál és öntött salátánál egyebet alig tudott főzni, s az ő segítségével ügyesen rendbe tette a döngölt agyagból épült, kétszobás, nádfödeles kicsi zsellérházat. A külső szobát konyhának s ebédlőnek használta, s hogy botránkozásra okot ne szolgáltasson, még ágyat is állított a kemence mögötti kuckóba Nasztaziának, a ringó járású, dalos cselédlánynak. A belső szobába könyvespolcot ácsolt, francia mintájú, széles kerevetet, amit hímzéses párnákkal rakott meg, kecskelábú asztalt, nehány széket, s oda ültette le a vendégeit is, amikor kíváncsiságból valaki arra tévedt.

Miklós és László nem számítottak vendégnek. Ők barátok voltak. Velök ott ült le az eresz alatti keskeny tornácon, ahol ő maga is üldögélni szokott, amikor egyedül volt. Odalent a vén nyárfák alatt kéken csillogott a kicsi tó mély, tiszta vize, s esténként, amikor csönd volt, fölhallatszott a nádas suhogása.

A gazdálkodás kissé nehézkesen indult. Az ökrök nem értették a francia beszédet, és az első barázdákat bizony görbén s foghíjasan húzták meg. Nasztazia azonban értett ehhez is, s megtanította gazdáját hamar, hogy mikor kell a „csá”, mikor a „hó”, és mikor a „hó-hoh”. Elvetettek együtt még ősz elején valami négy holdra való búzát, amihez a magot László úr adta, fölszántották a kertet is, és a fagy beállta előtt még egy jókora darab földet tavaszra, törökbúzának, árpának, esetleg zabnak is.

– Várd csak meg, míg rászakad a tél – mondogatta György gróf, valahányszor Miklós fia azzal tért haza a kicsi tó mellől, hogy milyen békésen és megelégedetten él a francia a maga egyszerű környezetében –, várj csak, míg megjön a hó, meg a fagy. Majd ezek elveszik a kedvét a remeteségtől!

Aztán megjött a fagy, s lehullt a hó is. Dujardin gróf tengelyen hordta alá a fát az erdőről, fűrészelte, baltázta, hasogatta, s felrakta szép rendben az eresz alá. Arca

kipirosodott, karjai megedződtek, szeme vidáman csillogott a kemence tüzénél. Füstszaga volt, condraszaga, birkabőr szaga, mint az igazi parasztnak.

– Igazi paraszt vagyok! – mondogatta Miklósnak büszkén. – Soha az életben ilyen szép, egészséges életem nem volt. Még Párizsban sem – tette hozzá.

Az új ombozi pópa, egy Teofil nevezetű jámbor kaluger adta őket össze az oláhok templomában, s mert Nasztazia csak oláhul beszélt, ezt a nyelvet tanulta meg Dujardin is. Gyermekeinek francia neveket adott ugyan, de a kaluger Marcunak írta be Marcelt és Anának Anettet, s harminc évvel később Marcu Dujardi ombozvölgyi nagygazda (ekkor már így írták a nevét) az oláhok szószólója volt azon az emlékezetes felvonuláson, amit a környékbeli oláhság rendezett Kolozsvár főterén Ferenc császár gubernátora előtt, önkormányzatot és politikai egyenlőséget követelve.

Az öreg Dujardin már nem élt akkor, s agglegény barátja, bölényesi Erőss László szintén felköltözött a diófák alatti sírkertbe pihenni. Gyermeke nem lévén, Bölényest görbehátú Miklósra testálta, ki időközben apja megbotránkozására feleségül vette sárdi Nagy Annát, Nagy András záhi kisnemes egyetlen leányát, s maga is Záhra költözött, apósa kétszáz holdas birtokára félparasztnak. Ott születtek gyermekei is, Tamás, Miklós és három leány, akik a miklósdombi kastélyban élő legközelebbi rokonaikat alig ismerték, nem csupán a földrajzi, de főképpen a társadalmi távolság miatt.

A miklósdombi kastélyban György gróf halála után legidősebb fia, Miklós bátyja, Tamás gróf lett az úr. Felesége, a gazdag Berchtold grófnő megtöltötte a kastélyt Bécsből hozatott drága bútorokkal és cseh személyzettel. A gróf fácánokat hozatott a kastély parkjába, s cseh jágereinek gondozása alatt úgy elszaporodtak azok, hogy a miklósdombi fácánvadászatok Erdély-szerte híresek voltak, melyekre csak a legelőkelőbb körök kaptak meghívást. Vidáman zajlott a kastély élete, míg a birtok dolgaival hajdani Bódis Benő utódja, a szász származású Breck Lőrinc tiszttartó bajlódott.

A grófi uradalom árnyékában meggazdagodott Bódis család göczi birtokáról a fiúk rendre elmentek tanulni messzi egyetemekre, s diplomáikkal hazatérve egyikök prókátori irodát nyitott Szamosújváron, másik a kolozsvári guberniumnál kapott hivatalt, s a harmadik meg vezető orvosdoktora lett a Désen létesített városi kórháznak. Ennek az orvosdoktornak a lányába szeretett bele ifjabb gróf Erőss Miklós, akit apja átküldött a záhi birtokról Bölényesre, hogy gondját viselje László úr örökségének.

A fiatal Miklóst, Tamás bátyjával együtt gazdának nevelték szülei Záhon. Írni-olvasni megtanultak a fiúk a záhi református paptól, s ami egyéb tudományra szükségük volt, azt könyvekből olvasták ki vagy munka közben sajátították el. Mikor ifjabb Miklós tizennyolc éves fejjel megérkezett lován Bölényesre, és beköltözött a horpadt födelű, öreg udvarházba, első dolga az volt, hogy megkereste öreg Sós Eleket, a béresbírót, aki több mint negyven esztendeig szolgálta László úr

alatt a bölényesi földeket. Április dereka volt és az ekék ott szántottak a Kispujon felé eső dombok közén. Miklós lovat váltott, s kinyargalt az ekékhez. Ott lelte öreg Eleket egy virágzó kökénybokor mellett üldögélve a tábla végiben. A condrás, ősz hajú paraszt illedelmesen föltápászkodott a földről, amikor horkoló lován odaért hozzá. A kalapot is levette a fejéről. A hat eke, négy-négy ökörrel mindegyik, lassú mozgással törte a szép, fekete földet.

– Elek bá' – mondta Miklós –, apámuram úgy rendelte, hogy ideköltözzek, s gondját viseljem a birtoknak.

– Isten tartsa meg az úrfit – bólintott az öregember.

– Így hát mától kezdve én adom a parancsokat – folytatta Miklós.

Az öreg újra bólintott.

– Adjon az Úristen erőt és egészséget hozzá az úrfinak – mondta, azzal fejébe nyomta a kalapot, megfordult s indult kifele.

– Hova megy, Elek bá'? – kiáltott utána Miklós indulatosan.

A vénember megállt és visszafordult.

– Én biza haza – mondta egyszerűen –, ha ezentúl az úrfi vigyázza a munkát, reám már nem lesz szükség többé. Nyolcvankét éves lennék, s rám fér a pihenés.

Azzal ment tovább lassú, öreges léptekkel lefele a dombon.

Így vette volt át ifjabb Erőss Miklós a bölényesi ősi birtokot egy hűséges öreg cselédtől az Úrnak 1817. esztendejében.

Nem volt könnyű dolga. Az idős cselédek gyermeket láttak benne, és nem voltak hajlandók lassú, megszokott munkaütemüket egyik napról a másikra átállítani az új gazda szájaízének megfelelően. Voltak, akik otthagyták, s voltak, akik makacs konoksággal kitartottak a maguk módja mellett minden rábeszélés, szidás ellenére is.

Baj volt a mezsgyékkel is. Esztendők során a miklósdombi uradalom több helyen beleszántott a bölényesi földekbe, s tova fent a Gyertyános nevezetű erdő végében egy harmincholdas kaszálót, aminek pujoni szénafű volt a neve, már több mint húsz esztendeje a miklósdombi uradalom használt. Mikor ennek a kaszálónak a dolgában Miklós átlovagolt a kastélyhoz, egyszerű viselete miatt a cseh inasok be se engedték. Kihívták hozzá Tamás grófot a lépcsőházba.

– Ifjabb Erőss Miklós vagyok – mutatkozott be kivörösödött, dacos ábrázattal a legény a szigorú arcú, magos, idegen öltözetű grófnak.

Tamás gróf összehúzott szemmel nézett végig rajta.

– Szegény öcsém fia vagy hát – mondta végül is sóhajtva –, az a szerencsétlen baleset bizony tönkretette az életét. Láttad volna apádat azelőtt! Jobb lovas nem volt az országban. Vakmerőségét még ma is emlegetik az urak. Hát még a bécsi bálokon! Hűha! Senki se táncolta úgy a valcert. A dámák bolondultak érte…

Újra sóhajtott egyet.

– Bizony, mindez régi mese ma már – mondta –, s te, öcsém, úgy hallottam Bölényesre költöztél. Igaz-e?

– Én vettem át a gazdaságot – felelte Miklós –, s azért jöttem…

– Jó, hogy jöttél – vágott szavába Tamás gróf –, gyere be. Kár, hogy György fiam nincs itthon, hiszen majdnem egyidősek vagytok. Ő Bécsben végzi az iskolát ebben az évben, s őszire Angliába készül, egyetemre – tette hozzá.

Fent az erkélyes nappaliban bemutatta feleségének a fiatal vendéget, aki durva, félparaszt ruházatában darabosan hajolt meg és csókolt kezet. A grófné szinte elképedve bámult reá, majd szánakozva rázta meg a fejét.

– Hamarabb kellett volna meginvitáljuk az unokaöccsét, Tamás – mondta fejcsóválva –, ha tudtam volna… egy Erőss gróf jobb környezetbe való…

Végül is a könyvekkel megrakott, faburkolatú dolgozószobában magukra maradtak.

– Ülj le – mutatott oda Tamás gróf az íróasztal mellett álló székre –, majd valahogy kipótoljuk a mulasztásokat. Jövő héten Kolozsvárra kell menjek, és beviszlek magammal. Van ott egy jó szabóm, az majd ellát megfelelő öltözékkel… aztán táncolni tudsz-e?

– Nem azért jöttem, hogy terhére legyek bátyámuramnak – felelte Miklós elvörösödve –, hanem a pujoni szénafű dolgában.

– Pujoni szénafű? – húzta magosra Tamás gróf a szemöldökét. – A gazdaság dolgait tiszttartómmal kell intézd. Ő visel arra gondot.

– A pujoni szénafű Bölényeshez tartozott mindég – mondta Miklós –, de a cselédek szerint az utolsó tíz évben bátyámuram emberei hordták el onnan a szénát…

– Beszélj erről a tiszttartómmal – legyintett Tamás gróf türelmetlenül.

Miklós felállt.

– Megyek, s megkeresem akkor.

A derék gróf rábámult unokaöccsére.

– Úgy véltem, rokoni látogatóba jöttél… – inkább kérdezte, mint mondta.

Fiatal Miklós szaporán bólogatott.

– Én igen – mondta –, a mezsgyék dolga miatt. De ha urambátyám nem kíván beszélni erről, akkor alighanem meg kell keresnem azt, akivel szót válthatok.

Azzal szögletesen meghajtotta magát, s ormótlan parasztcsizmáiban kidöcögött a tölgyfa parkettás szobából.

Többet aztán nem is látták a kastélyban. Ennek oka nem annyira az első látogatás félszegségében rejlett, mint inkább abban, hogy a Breck nevezetű szász tiszttartóval semmire se ment Miklós. Breck kereken kijelentette, hogy amióta ő Miklósdombon van, a pujoni szénafüvet az uradalom kaszálta, s ezentúl is így lesz, míg a kegyelmes gróftól más parancsot nem kap. Ami pedig a rét feletti elszántott mezsgyét illette, arra csak legyintett.

Miklóst elfutotta ettől a jóféle méreg.

– Márpedig én azt a mesgyét holnap reggel magam visszaszántom – mondta nekiveresedve –, egészen a határhalom közötti egyenes vonalig, még ha búzát is

kell kiszántsak. S akinek nem tetszik, jöjjön ki, és állítsa meg az ökreimet, ha meri! Ami pedig a kaszálót illeti – tette hozzá –, aki béteszi oda a lábát, annak magam lövöm bele a patkószeget a hátuljába!

Azzal lóra szállt, s otthagyta a megrökönyödött tiszttartót a csűr előtt. Másnap reggel pedig ekével, négy ökörrel kiment a tó fejéhez, öt jobbágygyerekkel kipálcikáztatta az egyenes vonalat a tóparti határhalom és a domb tetején lévő halom között, s a mezsgyejelző pálcákon belül kiszántott egy jó holdnyi uradalmi búzavetést. A gyerekeket hazaküldte, s maga markolta meg az eke szarvát. Mikor a tiszttartónak hírül vitték, hogy mi történik a tó végiben, a derék szász szaladt föl tüstént a kastélyba panaszra. De gazdája egy kézlegyintéssel leintette.

– Ha Miklós gróf azt mondja, hogy ott megy a mezsgye, akkor ott megy a mesgye, Breck. Arasznyi földért nem pereskedünk.

A pujoni szénafű dolga azonban már komoly bosszúságot okozott.

Hogy elkerülje a bajt, Miklós elhatározta, hogy nem várja meg, amíg szénává nő rajta a fű, hanem egynehány évig inkább legelőnek használja. Annál is inkább megtehette ezt, mivel a szénafű kellős közepén tiszta vizű forrás is csobogott kicsi kerek domb tövében, amit Szerencsedomb néven ismert a nép. Így aztán két héttel odaérkezése után Miklós ráeresztette a juhokat a szénaföldre. Kivontatta ökrökkel a kerekekre épített sajtházat, s felállította a Szerencsedomb alá. Melléje vesszőkalibát ácsoltatott a pásztoroknak, ágast a sajtcsináló üstnek, s hevenyészett vesszőkarámot a fejősöknek.

Mikor mindezzel elkészült, kitereltette oda a juhokat.

Valami háromszáz-egynehány juhot talált Bölényesen, nyolcvan meddőt, a többit báránnyal. Tudta jól, hogy a harmincholdas szénafű nem sok időre futja, talán egy hónapra, ha ad Isten esőt, s amikor kifogy a fű, vinni kell a juhokat vissza a rendes legelőre. A cél azonban a birtokbavétel volt, s erre megfelelt.

Bágya Koszta, a vén oláh juhász és két pakurárja kiterelték a juhokat a pujoni gerinc mentén a szénafűre. Négy lompos kuvasz ment velök, s a juhok előtt Miklós, lóháton. Hosszú csövű, nehéz vadászó puskája ott csüngött a nyereg egyik oldalán. A másik oldalon kulacs, tarisznya, hosszú nyelű balta. A nyeregkápához szíjazva göngyölt csergepokróc. Látszott, hogy ott kívánta tölteni az éjszakát is.

Odaérve a juhok nyomban rászaladtak a zölden sarjadó kövér fűre, s a két pásztorlegény állást foglalt a szénafű gödrében, hogy rá nem menjenek a juhok a pujoniak földjére. Az öreg oláh berendezkedett a sajtházban meg a kalibában, Miklós pedig kipányvázta lovát a Szerencsedomb tetején. Leoldotta nyergéről a puskát, tarisznyát, pokrócot, kulacsot, baltát, s elhevert egy öreg vackorfa alatt. De a nyerget nem vette le a lóról.

Telt az idő, és nem történt semmi. Elmúlt a dél, el a délután is, s a legények föltrelték a fejős juhokat a főkarámba. Lement a nap a pujoni gerinc mögé, s még javában fejték a juhokat, amikor a völgy gödréből egy ember jött sietve fölfele. Tüszős oláh ember volt, fején fekete kalap, kezében hosszú bot. Szuszogva

kapaszkodott fel a karámhoz, a kuvaszok haragosan estek neki, de öreg Koszta rárivallt a kutyáira. A hosszú botos hangos beszédbe kezdett a pásztorokkal, mire egyikük fölmutatott a Szerencsedomb tetejére, ahol Miklós üldögélt a pokrócon. Fölnézett a jövevény is, aztán nagy léptekkel megindult feléje. Úgy lihegett, hogy rossz volt hallani, mire fölért Miklóshoz.

– A juhokat…! El kell vinni innen! Most mindjárt…! – acsarkodott a botos oláh.

– Ki a fene vagy te? – mordult rá Miklós ültiből.

– Én vagyok erdőpásztor mariásza grófnak! – törte a magyar nyelvet az oláh. – Ez mariásza gróf szénafű!

– Én is mariásza gróf vagyok – mondta Miklós nyugodtan –, s ez a föld az enyém. Te meg eredj dolgodra!

Az oláh eltátotta a száját. Miklós lassan fölállt.

– Nem hallasz jól, ember? – kérdezte szinte szelíden. – Ha én azt mondom, hogy eredj, akkor eredj!

Azzal elkapta a miklósdombi uradalom megdöbbent erdőpásztorát széles tüszőjénél fogva, fölemelte a levegőbe a kapálódzó embert, s széles lendülettel aláhajította a lejtőn. Az oláh nagyot suppant a Szerencsedomb meredek oldalán, gurult egy darabig, majd lábra kapva szaladt eszeveszetten le a völgybe, amerről jött. Kalapját is, botját is otthagyta.

Másnap reggel aztán alig kelt föl a nap, ott volt Breck tiszttartó három ispánjával.

Lovon jöttek, a miklósdombi erdők felől. A juhok szétszóródva legelték már a bokros tisztások édes füvét, s Bágya Koszta a zsendicét főzte a kaliba előtt. A nap arany korongja fent ült a bölényesi szálas gerincén és meleg sugarai csillogó harmattá olvasztották a bozótok közt megakadt hajnali párákat.

A kuvaszok vették észre a lovasokat, jó messziről, ahogy nyargalva jöttek alá a miklósdombi erdőből kivezető vízmosásos szekérúton. Majd lépésre fogva lovaikat átkeltek a patakon, s a pujoni legelő mentén egyenesen a szénafű felé vették az irányt.

Bágya Koszta kiáltani akart a kutyáinak, de Miklós akkor már ott volt mellette a karám sarkában. Kezében a puska, s a karám oszlopának támasztva az ormótlan nagy hosszú nyelű balta.

– Hadd ugassanak, azért tartod őket.

Az öreg oláh föl se nézett, csak kavarta egykedvűen tovább a fortyogó zsendicét. A négy kuvasz éktelen acsarkodással esett neki a közeledő lovasoknak. A juhok összeszaladtak, csomóban tömöttődtek, s a pakurárok botjukra támaszkodva lesték, hogy mi lesz.

Breck tiszttartó három embere élén odaugratott a karámhoz. Lova horkolva táncolt alatta, s ki-kirúgott az ugató kuvaszok felé. A nagy csontos szász ábrázata

vers volt a haragtól. Mintha meg se látta volna Miklóst, ráordított a békésen üldögélő Bágya Kosztára.

– Fékezd meg a kutyáidat, Istene ne legyen a buta oláh fejednek! S takarodj innen a juhokkal!

Az öreg oláh föl se nézett a zsendicés üst mellől. A tiszttartó még jobban nekiveresedett ettől. Hátrafordult a nyeregben, s a kutyacsaholást túlüvöltve odaordított a fogdmegjeinek.

– Hajtsátok hát be a juhokat az udvarba! Majd megtanítom én ezt a bitang népséget!

Miklós betette két ujját a szájába, és éleset füttyentett. A kutyák abbahagyták az ugatást. Mélységes csönd lett.

– Csöndesítsd le a kutyákat – szólt oda Miklós az öregnek –, hadd értsük meg egymás szavát.

A kuvaszok akkor már újra eliramodtak vad ugatással a csomóba verődött juhok felé rúgtató ispánok után.

– Ciba, nye! Nye!

Ordított feléjök az öreg Koszta, s a kuvaszok lecsöndesedtek tüstént.

– Hívja vissza az embereit – szólt oda Miklós a lovon ülő tiszttartónak, azzal lassú léptekkel, egyik kezében a puskát fogva, másikban a hosszú nyelű baltát, megindult feléje. Az ispánok akkor már szorongatni kezdték a juhokat fölfele, a miklósdombi erdőnek, míg a másik oldalról a pakurárok igyekeztek hangos hujjongatással visszafelé terelni a nyájat.

– Héj! – ordított oda Breck úr az ispánjainak, és karját lengetve intett nekik, hogy térjenek vissza.

– Délire nyomuk se legyen itt – szólt alá Miklósra a nyeregből. Miklós odatámasztotta puskáját az ágasfához, melléje a baltát, s egy hosszú lépéssel a tiszttartónál volt.

– Aki az én földemre jön, s velem beszél, az szálljon le a lóról – mondta csöndesen, azzal elkapta két kézzel a hosszú szászt, és lerántotta a lóról. Úgy suppant alá a nyeregből, mint a liszteszsák. Lova horkolva felágaskodott, s eliramodott hazafele. A tiszttartó káromkodva tápászkodott lábra.

– Na, most beszélhetünk – nézett Miklós a haragos ember szemébe –, aki az én földemről akarja elhajtani az én juhaimat, az rabló, s rablók számára patkószegre töltöttem ezt a puskát!

– Ez a miklósdombi uradalom szénája! – acsarkodott a szász.

– Ez a bölényesi birtok legelője – mordult vissza Miklós –, pecsétes írással tudom bizonyítani bárki előtt!

Gazdájok csúfságán felbőszült ispánok akkor érkeztek oda nyargalva, s készen arra, hogy lerohanják lovaikkal Miklóst is, az öreg juhászt is. Miklós kézbe kapta a puskát, s likas végét feléjök fordította. Az ispánok megfékezték lovaikat.

– Melyiktek kíván meghalni elsőnek? – mordult rájok Miklós. – Birkarabló tolvajokkal így bánunk el erre!

A megrökönyödött ispánok gazdájukra néztek. Az mérgesen topogott egyhelyben.

– Mit bámultok? – mordult reájok veresen. – Fogjátok el a lovamat, s hozzátok vissza!

Úgy iramodtak el onnan mindhárman, mintha ott se lettek volna. Megtanította őket az élet, hogy amikor urak veszekednek, nem jó a közelben lenni.

– Ha bizonyítéka van a gróf úrnak arról, hogy ez a szénafű Bölényeshez tartozik – morogta haragosan Breck –, akkor miért nem mutatta meg, ahogy illik? Nem tűrhetem el, hogy csak úgy lehúzzanak a lóról, mint valami parasztot!

– Hát ne tűrje – mosolygott reá Miklós szelíden, s visszatámasztotta a puskát az ágasfának.

– Én is úriember vagyok, amért nem vagyok gróf! – mérgeskedett a szász.

– Úriember nem jön más földjére juhot rabolni – figyelmeztette Miklós –, örvendjen, hogy nem köttetem föl valamelyik fára, mint a tolvajokat szokás.

– Engem tolvajnak senki se nevezzen! – csapott mellére a tiszttartó nekidühödve –, ha nem lenne gróf az úrfi, minden csontját széttörném ezért!

– Feledjük el, hogy ki vagyok – unszolta Miklós vidáman –, lássuk hát, ki tör össze kicsodát? Ha kívánja, még a vadászkést is eldobom, hogy semmi fegyver ne legyen velem!

A csontos szász kissé megszelídült ettől.

– Feledjük el most az egyszer – morogta –, de máskor ilyesmit ne tegyen.

– Hagyjon békét nekem, s nem lesz több baj – ígérte Miklós.

Fent a pujoni legelő vízmosásai között akkor érték utol az ispánok az elszaladt lovat.

– Megeszik velem egy tál friss zsendicét? – kérdezte Miklós.

A tiszttartó morgott valamit. Bágya Koszta kihozott a sajtházból két cseréptányért s két fakanalat, s nagy merítőkanalával megtöltötte a tányérokat zsendicével. Mire az ispánok visszaérkeztek az elfogott lóval, már végeztek is vele.

A tiszttartó szuszogva kapaszkodott fel a nyeregbe.

– A birtokjussnak majd utánanézek hivatalosan – mondta szigorú hangon, hogy ispánjai előtt mentsen valamit a tekintélyéből –, amíg ezt tisztázzuk, addig maradhatnak a juhok.

– Maradnak, ne féljen – bólintott Miklós –, s aki rájok tör megint, abba belelövök egy marékra való patkószeget. Azután meg kettéhasítom a fejét azzal a baltával ott, s végül is fölkötöm valamelyik fára a hollóknak!

De a végét már nem is hallotta a jó tiszttartó, mert úgy iramodott el onnan ispánjai élén, mintha darazsak kergették volna a lovát.

Hogy az ispánok jártatták-e a szájokat vagy öreg Koszta pakurárjai, azt nem lehetett tudni, de a szénafűbeli kaland története megjárta rendre a Mezőséget

keresztül-kasul, mindenféle formában és változatban. Még azt is beszélték, hogy a gőgös uradalmi tiszttartót fiatal Erőss Miklós csóréra vetkőztetve ültette bele egy erdei hangyabolyba. Nem csoda hát, hogy valahányszor a fiatal gazda egyszerű lenvászonba vagy háziszőtt posztóba öltözött daliás alakja megjelent valahol, országos vásáron vagy heti piacon, az emberek kíváncsian megfordultak utána, különösen az asszonyok meg az eladó leányok. Közöttük a vármegye legszebb leánya, Bódis Ágnes.

Orvosdoktor édesapja igazi úrikisasszonynak nevelte egyetlen leányát, Ágnest. Tizenhét éves volt, amikor összetalálkozott Erőss Miklóssal. Tudott zongorázni, énekelni, beszélt franciául és németül, gyönyörűen lejtette az akkori kor divatos táncait. Az őszi országos nagyvásár hozta őket össze Désen. Miklós tinókat hajtott fel a vásárba, Bódis doktor pedig tinókat kívánt vásárolni kis szentbenedeki birtokára, téli szénára. A vásárt megkötötték, s beültek együtt a lacikonyhába egy pohár borra és lacipecsenyére. Ott akadt reájok Bódisné asszony a lányával. A doktor bemutatta Miklóst feleségének és leányának.

– Tudja-e mi végből hurcolt ki ide a maga leánya? – esett neki Bódisné az urának. – A mutatványosokat kívánja látni mindenáron! Na, mit szól ehhez?

Bódis doktor nem szólt semmit, csak vonogatta a vállát. Miklós azonban felpattant nyomban a durva fapadról.

– Én elkísérem a kisasszonyt szívesen! – jelentette ki vidáman. – Magam is kíváncsi vagyok reájok, mert azt hallám, hogy még talján kardnyelő és francia bűvész is jött velök!

Országos vásárokra gyakorta jöttek mutatványosok, akik óriási sátorponyva alatt mindenféle bohóckodásokkal meg bűvészkedésekkel szórakoztatták az egybegyűlt népet. A szülők összenéztek. Bódis doktor bólintott.

– Ha Miklós gróf veletek megy, nem bánom – mondta a lányának –, én beteget kell látogassak hamarosan.

Így aztán Bódisné meg a leánya Miklós társaságában áttörték magukat a különböző árukkal megrakott asztalok, ponyvás szekerek körül nyüzsgő embertömegen a mutatványosok ponyvája felé. Bódisné tiltakozása ellenére Miklós fizette ki mindnyájuk számára a belépődíjat a ponyva bejáratánál álló bohócnak, s bent mindjárt az első sorban kaptak is helyet. A bűvészkedő mutatványok hamarosan el is kezdődtek az összegyűlt nézők lelkes kurjantásai mellett, és nem volt semmi baj mindaddig, amíg a porondon meg nem jelent egy félmeztelenre vetkőzött nagy darab, csúnya képű ember, és a köcsögkalapos mutatványos ordítani kezdett:

– Figyelem, figyelem, dámák és urak! Ez itt Henrik, a német óriás! A világ legerősebb embere! A birkózás veretlen világbajnoka! Henrik, a német óriás! Tíz aranyat kap, aki megmérkőzik vele, s földre teperi! Kinek van bátorsága birokra kelni vele? Itt az alkalom, itt az alkalom! Tíz aranyat kap, aki földre teperi! Hol

vannak hát a bátor legények, akiknek nem nemcsak a szájuk nagy, de bátorság is van a szívükben?!

Ordibálta a mutatványos a maga mondókáját, a csúnya, nagy német meg kiduzzadó izmokkal emelgette a porondon heverő nagy vasgolyóbisokat, s olykor rá-rávicsorgott a közönségre. Végül is a hátsó sorokból előtuszkoltak társai egy jól megtermett, veres hajú tímárlegényt.

– Ez a fiatalúr meg akar mérkőzni Henrikkel, a német óriással! – hirdette meg nagy hangon a mutatványos. – Lépjen hát be a porondra, fiatalúr, uraságod minden bizonnyal Dés városának legerősebb s legbátrabb embere! Köszöntsük hát illő tisztelettel, dámák és urak!

A közönség tapsolt, kurjantozott, biztatta a tímárlegényt, az meg nehézkes mozdulatokkal levetette ujjasát, s feltűrte inas karján az inget. De még jóformán neki se készült a küzdelemnek, amikor a nagy behemót német odaugrott hozzá, átkapta a derekát, megropogtatta a csontjait, fölemelte a válla fölé, s lecsapta a homokra, mint a zsákot. A nézőkbe még a pisszenés is belefagyott. Négy bohócruhás ember beszaladt a ponyva mögül, felkapta a földről az elkábult tímárlegényt, s kiszaladtak vele. A német pedig büszkén feszegette izmait, s gőgösen vicsorgott a megdöbbent közönségre.

– Ki a következő? – rikácsolta a mutatványos. – Ki akarja összemérni erejét Henrikkel, a német bajnokkal? Most lépjen elő, ha van bátorsága!

Senki se mozdult.

Még nehányszor elrikoltotta magát a köcsögkalapos, de eredmény nélkül. S akkor egyszerre csak odalépett melléje a nagy behemót német, félrelökte, s ő ordított rá a közönségre, törött magyarsággal.

– Magyar mind gyáva! Gyáva magyar, phü!

És kiköpött a nézők felé. Nyálából egy csepp Miklós arcát érte az első sorban, és Bódis Ágnes is az arcához kapott csipkés kendőjével. A következő pillanatban Miklós egy ugrással elérte a porondot, s ökle nagyot csattant a német óriás csontos állán.

Henrik megtántorodott, lépett nehányat hátra, de nem esett el. Csúnya ábrázata elkékült a dühtől, s mielőtt a köcsögkalapos közéjük ugorhatott volna, rávetette magát Miklósra, akár egy vadállat. Asszonyok sikoltoztak, férfiak ugrottak lábra. A ponyva mögül is emberek szaladtak elő a köcsögkalapos kiáltozására. De mielőtt tehettek volna valamit, már magosra fröcskölt a fűrészporral kevert porond, ahol Miklós és a német egymásba ütköztek. Nehány tompa puffanás hallatszott csupán, de oly gyorsasággal, hogy látni se lehetett, ki ütött kicsodát. A következő pillanatban a nagy behemót német összecsuklott s leroskadt, mint egy rongycsomó. Nem is mozdult többet. Miklós kiveresedett arccal, lihegve állt fölötte.

Taps, üvöltés szakadt föl a nézők tömegéből. A tömeg megmozdult, s mint egy nagy morajló hullám, leverte a kötelet, s benyomult a porondra. Az első sorban

Bódis Ágnes felszökött anyja mellől, és sikoltozó nevetéssel Miklós nyakába vetette magát. A következő percben a tömeg vállra kapta mindkettőjüket, s a diadalordítások közepette vitte ki a mutatványos ponyva alól a vásártérre.

Időbe került, míg sikerült kiszabadulniok a lelkes tömeg kezeiből. Mindenki áldomást akart inni Miklóssal, mindenki koccintani akart vele, kezét rázni, vállát veregetni.

Bódisné asszony szörnyülködve csapkodta a kezeit, amikor kipirult arccal, csillogó szemekkel, összegyűrt ruházattal végre kimenekült lánya Miklós karján az ünneplő, részeg tömegből. Bódis doktor pedig, aki futva érkezett oda betegei mellől a botrány hírére, komor arccal és összehúzott szemekkel nézett reájok. Még az álla is leesett a megdöbbenéstől, amikor Miklós, Ágnessel a karján, nevetve odaállt eléje, összecsapta a bokáit, és minden kertelés nélkül megkérte lánya kezét.

– De hát… de hát… – kapkodott levegőért a derék doktor, felesége meg összecsapta a kezeit és elbődült mellette:

– Jesszusmáriám…! Ágneském!

Szó helyett a szép Ágnes ránevetett szüleire, két gömbölyű karjával átölelte Miklós nyakát, és megcsókolta ott, a piac közepén, fél világ szeme láttára. Így aztán nem tehettek a szülők sem egyebet, mint meghirdették az eljegyzést.

Bódisék várni szerettek volna az esküvővel tavaszig. A fiatalok azonnali menyegzőt kívántak. Végül is megegyeztek abban, hogy várnak vele újév utánig. Az őszi nagyvásár október derekán volt, s így három hónapig várakozniok kellett. Miklós beszekerezett Désre, amikor csak tehette. Városra való öltözetet is csináltatott magának a dési szabómesterekkel. Szüleinek is hírt küldött Záhra.

Január derekán tartották meg az esküvőt a dési református vártemplomban. Miklós idős szülei nem jöhettek el Záhról a nagy hideg miatt, elküldték azonban maguk helyett Tamást, hogy vőfélye lehessen öccsének. Az esküvő után a fiatalok szánra kerekedtek, s elindultak haza, Bölényesre, hiába marasztalták őket. Tamás elhatározta, hogy Désen tölti az éjszakát, hadd legyenek magukra az új házasok az első éjszakán.

A négy fekete kanca röpítette a vadonatúj fekete szánkót kifele a dési utcán. Csilingeltek az ezüst csengők, lobogtak a szerszámot díszítő rókafarkak. Kocsis se volt velök. Miklós kezelte a gyeplőt, s mellette bűbájos szép fiatal felesége, drága prémbundában, prémes takarókba bugyolálva. Megcsodálta a város népe a gyönyörű párt, s a gyönyörű fogatot.

Ragyogó szép téli délután volt. A nap hideg fényében szikrázott a hó, s a hófehér dombok vakítva emelkedtek az út két oldalán, föl a sötétkék égboltozatig. Mire elérték a szamosújvári hidat, már nyugvóban volta szűkmarkú nap, s hosszú, liláskék árnyékokat vetett a dombhajlatokba. A füzesi eltérőnél pedig már rájok szakadt a magányos téli éjszaka. Fagyott párák alatt elszürkült a hó. Ember, állat, madár nem mozdult sehol a széles völgyben, s a patak menti füzek szürkén és fagyottan ácsorogtak a hósivatag közepén. Füzest már csillagok fényénél érték el, s

roppant magasból sápadtan bámult alá a félhold. Kísérteties fényében szinte röpülni látszott a négy fekete ló a fekete szánnal, s a csörgők zenéjét elnyelte a hóba temetkezett éjszaka rettenetes csöndje.

Füzes és Szentiván között, a völgy szűkületében egy csapat kóborló farkas ereszkedett alá a devecseri erdő felől. Alighanem a szentiváni karámok felé tartottak, a fordulónál azonban szembetalálkoztak a négylovas szánnal. Az izzadt lovak szagára megtorpantak az út közepén. Mire Miklós meglátta őket a sápadt holdfényben, már késő volt. Az ostorhegyes rémült nyerítéssel fölágaskodott, a sebesen sikló szán rászaladt a lovakra, s a megrémült állatok oldalra ugrottak, az útszéli árok hófúvásába, felborítva a könnyű szánkót, majd maguk után vontatva a fölborult alkotmányt, eszök nélkül iramodtak le a patak felé.

Ágnes még az árok hófúvásában kiesett a felborult szánból Miklóssal együtt. Miklós azonban nem engedte el a gyeplőt, s így a lovak annál fogva vonszolták maguk után a hóban, a felborult szánnal együtt. Csak lent a patakparti füzesnél tudta végre megállítani őket valahogy.

A cifra lószerszám több helyen elszakadt, s a bokrok közé akadt lovak remegve bújtak össze. A fölborult szán egyik talpa kitörött. Miklós föltápászkodott, s visszanézett az út martja felé.

– Ágnes! Ágnes! – kiáltott bele a csillagporos éjszakába.

Fent a mart tetején valami mozgott. A távolság miatt nem láthatta tisztán, hogy mi volt. Szaladni kezdett a térdig érő hóban fölfele, amilyen gyorsan csak tudott. A hófúvásban mozgó valami szétvált, alakokat öltött, s ahogy közeledett futva, lihegve, az alakok is közeledtek hozzá. Farkasok voltak.

Iszonyú rémület hasított beléje, s torkából felszakadt az ordítás rettenetes erővel.

– Ágnes! Ágnes!

Vad ordítozással törtetett fölfele a hófúváson át. A farkasok szétszaladtak előle. Aztán odaért, ahol feldőlt volt a szán. Összetaposott hó. Sötét, nyúlós foltok a hóban. Széttépett bunda darabok. Ruhafoszlányok. Csontok. Véres, nyirkos, meleg emberi cafatok a feltúrt hó jéghideg mocskában.

Még hallotta odalent a füzesnél a lovak fülszaggató halálordítását. Aztán egyébre nem tudott visszaemlékezni soha.

Másnap hajnalban lelt reá egy szentiváni paraszt, aki őrölni valót vitt szánján a malomba. Ott ült az út szélén, a véres, feltúrt hóban, félholtra fagyva, ölében egy szörnyűségesen összerágott emberi koponyával, amit úgy markolt fagyott kezeiben, hogy baltafokkal lehetett csak kifeszíteni onnan.

A paraszt föltette a szánra, a zsákok tetejébe, s bevitte a füzesi malomba. A molnár ráismert, s tüstént a papért küldött. A pap vitte be Désre a doktorhoz. Alig ismertek reá. Csupa seb volt az arca, csupa véres horzsolás. Kezei, lábai fagyottak. De legrettenetesebb a szeme volt. Ahogy elmeredve, véresen, tébolyult iszonyattal révedtek a semmibe.

Hat hónapig kúrálta Bódis doktor leánya félnapos urát. Egyik lábát térdből le kellett vágja. Jobb kezén csak két ujja maradt meg. Félév után aztán bejöhetett érte a bölényesi fogat. Mankóra támaszkodva maga bicegett le a szekérhez. Az ajtóban azt mondta neki a doktor:

– Megtettem érted, amit tudásommal tehettem. Orvosi esküm kötelezett erre. Mostantól kezdve aztán látni sem akarlak. Leányom gyilkosa vagy.

Azzal becsapta mögötte az ajtót.

Miklóst hazavitte a szekér. Egész úton egy szót se szólt kocsisához. Otthon se beszélt sokat. Behúzódott a bölényesi házba, s béresbíróra bízta a gazdaság dolgát.

– Eszét vesztette szegény – mondogatták a parasztok.

Amikor sok esztendő után, 1849-ben a császári ügynökök uszítására fellázadtak a környékbeli oláhok, kirabolták uraikat, meggyilkolták, aki kezükbe esett, és még a miklósdombi kastélyt is feldúlták és földig leégették, a bölényesi udvarházat békében hagyták. Csak a jószágot hajtották el. A bolond grófra senki se mert kezet emelni, mert oláh babona szerint a bolond embert Isten védelmezi, s aki bolondot bánt, szörnyűséges halállal fizet érte.

IV.

Amikor 1848-ban fegyvert fogott a nemzet, négy Erőss gróf is sietett Kossuth kibontott zászlaja alá. Tamás fiai Záhról: Dániel, Miklós és Balázs. Miklósdombról pedig György gróf fia, a huszonkét éves András. György idősebbik fia, Sámuel az oxfordi egyetemet végezte éppen. Törökországon keresztül igyekezett hazatérni, azonban csak Isztambulig jutott el. Ott várt reá a kikötőben egy Haraszthy nevezetű fiatal nemesúrfi, Kossuth pecsétes levelével. Magyarország kormányzója Erőss Sámuel grófot Amerikába küldte követi minőségben.

A négy harcba induló Erőss közül mindössze egynek maradt felesége otthon, Miklósnak, mezőzáhi Erőss Tamás középső fiának. A szabadságharc kitörése előtt Miklós a kolozsvári guberniumban hivataloskodott, s az ő keze alatt mentek keresztül azok a peres ügyek, melyeket továbbítani kellett Bécsbe, a császári kancelláriához. Ezek közé tartoztak az akkori időkben ugyancsak ritka válóperek is. Egy ilyen válóper során ismerkedett meg Miklós jövendőbeli feleségével, killyénfalvi Killyén Máriával.

A Killyén család őse, egy MacKillyen nevezetű skót neves úrfi még második András király idejében telepedett meg magyar földön, pontosan ugyanabban az időben, amikor egy Erőss úrfi, a skót királynévá lett magyar királykisasszony kíséretében skót földre menve ott a híres Drummond nemzetség megalapítója lett.

MacKillyen skót úrfi magyar nemességet kapott András királytól skót nemessége mellé, s birtokot is hozzá, amit Killyénfalvának neveztek el. Ennek a családnak késői leszármazottja, Killyén Mihály uram a Kolozsvár melletti Fenesen birtokoskodott. Csontos, szigorú, kemény ember volt, ki úgy uralkodott családján,

mintha csak jobbágyai lettek volna. Mária ennek a Killyén Mihálynak volt egyetlen gyermeke. Fia nem lévén, férfias nevelésben részesítette apja, hogy idejében megtanulja gondját viselni a birtoknak. Kora hajnalban kelt, szőrén ülte a lovat, s tízesztendős kora óta megszokta, hogy cselédeknek parancsoljon, munkát ügyeljen, tanyásgazdákat számoltasson el.

Tizenhat esztendős volt csupán – szép, barna bőrű, fekete hajú, kék szemű teremtés –, amikor a negyvenkét éves agglegény, Jósika báró összetalálkozott vele a kolozsvári barompiacon. Kétéves méncsikót vitt be Mária eladni. Szép, tüzes állat volt, és a kupecek nyomban sürgölődni kezdtek körülötte. Egyikük meg akarta vizsgálni az állat fogait, mert nem hitte el, hogy a jól fejlett csikó csak kétesztendős lett volna. Alig markolta azonban meg durva kezével a ló orrát, az megrázta fejét, és feléje harapott.

– Ez a ló harapós! – szökött egyet hátra ijedtében a kupec.

– Harapós a szeme világa! – csattant föl haragosan a szép leány. – Ha nem ért lóhoz, ne nyúlhoz hozzája!

Nehány bámészkodó nevetni kezdett, s ettől felbosszankodott a kupec.

–Tán maga jobban ért hozzá, kisasszony? – vicsorgott gúnyosan a leányra. – Hát akkor maga nyissa ki a száját, hogy megnézhessük a fogait!

Ekkor hajtott el a közelben Jósika báró. Meglátta a gyülekezést, s megállította fogatát kíváncsian.

A leány szó nélkül odalépett a prüszkölő ménhez, meglapogatta a nyakát, homlokát, majd erős barna kezével elkapta az orrát, másikkal az állát, s megmutatta a ló fogait a kupecnek.

– Itt van, ni. Láthatja, hogy kétéves, ha van szeme hozzá.

Nehányan újra nevettek hátul. Ez felbőszítette a kupecet.

– Aztán hágni tud-e a mén? – kérdezte nagy hangon, hogy megszégyenítse az úrikisasszonyt. De az csak végignézett rajta hidegen.

– Aki ilyen butaságot kérdez, az kereskedjék káposztával – mondta és hátat fordított az embereknek.

Jósika báró leszállt a kocsijából, odament, és minden alkudozás nélkül megvásárolta Máriától a csikót. Másnap pedig elment Fenesre, és megkérte apjától a kezét.

Jósika báró Erdély egyik leggazdagabb mágnása volt akkoriban, és Killyén Mihály uram úgy határozott, hogy ennél jobb házasságot nem kívánhat leánya számára.

– Mit? Hogy annak a rigolyás vénembernek legyek a felesége? – csattant föl elképedve Mária, amikor apjaura tudtára adta a döntést. – Még mit nem?!

Amit azonban Killyén uram egyszer elhatározott, az ellen se feleségének, se lányának szava nem lehetett többé a házban. Dörgött a parancs, és Mária tudta, hogy az ellenkezés hiábavaló.

– Ha apámuram úgy parancsolja, megteszem – húzta ki derekát egyenesre –, de annyit előre megmondok, hogy az a vén kecske egy ujjal se nyúl hozzám, még ha ezer pap esket is össze, Isten engem úgy segéljen!

Apja leánya volt, s amit ígért, azt meg is tartotta. Fölemelt fejjel, büszkén szenvedte végig a templomi szertartást, a lakodalmi ebédet is, de a kolozsvári Jósika palotába magával vitte hazulról a kisbaltát, s mindjárt első éjszaka odafektette azt maga mellé a nászágyba.

– Ha csak egy ujjal hozzám mer nyúlni kegyelmed – mondta megdöbbent urának –, Isten engem úgy segéljen, lenyesem ezzel a baltával, ami nyesni való!

Egy álló hétig próbálkozott Jósika báró szép szóval, ajándékkal, majd dühös szitkozódással, de nem segített semmit. A kisbalta ott maradt közöttük az ágyban, s olyan volt az éle, hogy hajszálat lehetett metszeni vele. Végül is megmérgelődött a báró, hazaküldte újdonsült feleségét Fenesre az apjához, és beadta ellene a válópert. Válás oka: élesre fent balta az ágyban.

Ritka volt a válás akkoriban, és hosszú utat kellett megtegyen a pör, hogy jóváhagyást nyerjen. Maga a császár kellett engedélyezze személyesen. Az aprólékos gonddal elkészített pörirat előbb a gubernátori hivatalokat járta be, s így került Erőss Miklós kezébe. Az ő dolga volt megvizsgálni az abban feltüntetett okok valódiságát, s javaslatával ellátva továbbküldeni az iratcsomót Bécsbe. Az iratok mellett ott volt mint „corpus delicti” a nevezetes kisbalta is. Miklós gróf úrfi megérintette hüvelykje bögyével a veszedelmes szerszám élét, megcsóválta a fejét és elhatározta, hogy látnia kell ám azt a leányzót, aki ilyesmit visz magával az ágyba.

A megismerkedésnek nem volt akadálya, hiszen hivatala is megkívánta, hogy kikérdezze az alperest. A negyedik kérdés után már bele is szeretett az egyenes beszédű, kihívó modorú, szép teremtésbe.

– S ha én csókolnám meg, mit szólna hozzá a báróné?– tette föl mosolyogva az ötödik kérdést.

Máriának még csak a szeme se rebbent meg.

– Úgy vágnám pofon, hogy kiesne a szeme – adta meg a választ.

A következő pillanatban Miklós elkapta a leányasszony karcsú derekát, izmos karjaival magához ölelte, s annak rendje és módja szerint szájon csókolta. Aztán elengedte. Mária kipirosodott arccal, villogó szemekkel meredt reá, s szemei sötétkékek voltak a haragtól. Pofonra lendítette a kezét, de Miklós elkapta lendülő karját, csavart egyet rajta, elkapta a másik kezét is, s a rángatódzó karokat hátraszorítva megcsókolta újra, meg újra. A száját, az arcát, a fülét, a nyakát. Testük egymáshoz forrósodott, s egy idő múlva Mária már nem is ellenkezett többé. Mikor végül is Miklós elengedte, lihegve emelkedtek kis kerek keblei, s a nézése komoly volt, tűnődő.

– Nagy erő van benned – mondta halkan, szinte tisztelettel –, fogadok, hogy két zsák búzát is elbírsz a válladon egyszerre…

– Vittem már jókedvemben négyet is – nevetett Miklós –, odahaza Záhon, a cséplőktől a gabonásig. Kettőt hosszában, kettőt keresztben!

– Birtokod van ott?

– Apámuramé – bólintott Miklós.

– Csókolj meg még egyszer – mondta Mária és lehunyta a szemét.

Három évet kellett várjanak, míg a válás ügye elrendeződött Bécsben. 1847 őszén aztán megesküdhettek végre. Nehány hónapra rá megszületett egyetlen gyermekük, akit Mária kedvéért Bélának neveztek el. Félévvel a gyerek születése után Miklós már honvéd huszártiszt volt Bem tábornok seregében, és csak tizenkilenc esztendő múlva került haza Kufstein várából, császár fogságából, megőszülten, megöregedve, félig vakultan. Két testvére, Dániel és Balázs Segesvár mellett estek el az orosz cár kozákjainak véres rohamában.

Mária kicsi Bélával Záhon vészelte át a nehéz időket, apósánál. Mikor a császári uszítók felbujtására az oláh jobbágyok rátámadtak a Mezőség magyar kúriáira, Mária töltött puskával állt apósa mellett a tornácon, s hangja csattant az udvarra betolakodó gyülevész csorda hátán, mint a korbács.

– Hálátlan disznók vagytok egytől egyig! – mondta meg nekik a magáét. – Befogadtunk titeket az országunkba, munkát adtunk nektek, ételt a hasatokban, betegeiteket is orvosoltuk, s most úgy jöttök ránk, mint a haramiák! A magyar országgyűlés még a jobbágyság alól is fölszabadított, földet is ígért nektek a háború utánra, s most ezzel fizettek? Piha, szégyelljétek magatokat.!

Hogy az egyenes beszéd okozta-e vagy a töltött puska, azt nem lehetett tudni, de a kis záhi kúriának békét hagytak az oláhok. Mindössze a lábasjószágot terelték el s a csűröket rabolták ki. Három héttel később kozák lovas csapatok vonultak végig a falun, s Mária asszony agarász ostorral vert ki a házból nehány rabolni próbálkozó kozák legényt, a cári tisztek nagy mulatságára.

A világosi fegyverletétel után nagy csöndesség nehezedett mindenre. A fölperzselt, kirabolt udvarházak életben maradt gazdái rendre visszatértek, ki Kolozsvárról, ki valahonnan a harcmezőkről, s újonnan kinevezett császári beamterek szedegették össze zsandárjaikkal mindazokat, kikről oláh besúgóik útján megtudták, hogy Kossuth alatt harcolt a császár ellen. Bujdosókkal teltek meg újra az erdők, nádasok, mint régen.

Csak hónapok múltával tudták meg Záhon, hogy Miklós fogságba esett, és Kufstein várába zárták életfogytiglan. A megtört szívű szülők bánatba roskadva vették tudomásul a hírt, Mária azonban nyomban cselekedni kezdett. Kicsi Bélát az öregek gondozására bízva beszekerezett Kolozsvárra, és kihallgatáson jelentkezett Waldheim gróf ezredes katonai parancsnoknál.

Négynapi türelmes várakozás után be is jutott a nagyhatalmú uraság elé, ki a császári dragonyosok egyenruhájában ült nagy, fekete íróasztala megett, a parancsnokság számára lefoglalt Bánffy palotában.

– Az ön neve gróf Erőss Miklósné – olvasta a császári ezredes egy darab papírról, amit segédtisztje elébe tett –, mi a kívánsága?

Mária kínosan ropogtatta a német szót.

– Férjem szabadon bocsátását kérelmezem, ezredes úr…

Waldheim gróf újra lenézett az előtte heverő papírra.

– Erőss Miklós rebellis kapitányt a császári büntetőbíróság életfogytiglani várbörtönre ítélte – recsegte, majd hidegen ránézett az előtte álló fiatalasszonyra –, az Ön férje részt vett a császár elleni lázadásban!

A sértő hangra Mária fölvetette a fejét, és arca kipirult.

– Az én férjem fegyvert fogott hazája és nemzete védelmében – mondta büszkén –, más országokban érdemrendeket osztogatnak ezért! Amint látom, ezredes úr is visel kitüntetéseket – tette hozzá –, s bizonyos vagyok abban, hogy bátor és hűséges szolgálataiért kapta azokat. Az én uram is bátran és hűséggel szolgálta hazáját, akárcsak ezredes úr. Mindössze ő elvesztette a háborút, míg ezredes úr megnyerte azt, muszka segítséggel…

A gróf arca előbb elsápadt, majd elkékült a nagy íróasztal mögött. Aztán ráordított a segédtisztjére.

– Verjenek huszonöt botot erre az asszonyra! Rebellis cigány bagázs! Majd megtanítom őket tiszteletre! Huszonöt botot reá!

Láncra verve hurcolták el Máriát császári katonák a Bánffy palotából, s három napig a fellegvár pincéjében őrizték, szennyben és mocsokban, más összefogdosott magyar rabokkal együtt. Vasárnap délben aztán a főtér közepén, az egybecsődült tömeg szeme láttára deresre húzva megbotozták. Egy veres hajú, veres képű, nagy darab osztrák őrmester suhogtatta a hosszú, nyers fabotot teljes erejéből, s egyenként, hangosan számolta az ütéseket huszonötig. Az asszony karcsú teste nagyokat rándult az első tíz csapás alatt, de hang nem jött ki egymásra harapott fogai közül. A tizedik csapás után aztán nem is mozdult már többet, s mikor végzett vele a veres hajú őrmester, úgy kellett fölszedjék a deresről a katonák, s belökjék apja szekerébe, mert még mozdulni se tudott.

Hat hétig kúrálták otthon, Fenesen. Amikor újra lábra tudott állni, összekapart, amennyi pénzt csak tudott, hintóba fogatott, s elindult föl Bécsbe.

– Megismertem azt az igazságot, amit a császár nevében osztrák tisztjei osztogatnak – mondta keményen –, most látni akarom magát a császárt és az ő igazságát!

Félév múltával érkezett csak vissza Fenesre. Soványan, megviselten. Egyik hivatalból a másikba küldözgették Bécsben, de a császárnak még csak a közelébe se jutott. Kufsteint is megjárta, s az őrparancsnok kegyelméből nehány percre láthatta az urát.

– Ablaktalan pincegödörben tartják, mint a vakondot – mondta apjának –, moslékot etetnek vele naponta egyszer. De nem panaszkodik. Jó társaságban van, azt mondja. Az ország színe-javát gyűjtötte össze Kufsteinba a császár…

Nem sírt, még csak a szeme se lett könnyes, amikor ezeket mondta. Kemény volt az arca, akár a kő. Kemény a nézése is. Olyan kemény, hogy még az apja is megijedt tőle.

– Mit tettek veled Bécsben, Mária? – kérdezte fejcsóválva.

– Megtanítottak arra, hogy magyar legyek – felelte keményen a fiatalasszony –, életem végéig s még azon is túl! Hazamegyek Záhra, s olyan magyart nevelek a fiamból, hogy hánynia kell majd, valahányszor a Habsburg nevet hallja!

Hazatérve apósához Záhra, első dolga volt, hogy fölkereste az új járási beamtert Ludason.

– Azt mondták nekem Bécsben, hogy jussom van visszaszerezni mindazt, amit elraboltak tőlem az oláh banditák – mondta a császár emberének –, adjon mellém az úr két zsandárt, és én elvégzem ön helyett a munkát!

A jámbor, kopaszodó cseh beamter írást adott neki és a zsandárok parancsnokának, s másnap reggel két zsandárral a háta megett megjárta Mária a falut. Házról házra, pajtáról pajtára.

– Ezek az én ökreim. Ez az én tehenem. Ezeket a disznókat tőlünk lopták, nézzék meg a bélyeget a fülükön. Ezek a mi juhaink – mutatott sorra a megtalált jószágra, s a zsandárok szigorúan összetereltették valamennyit a parasztokkal. Senki se ellenkezett. Amikor híre ment, hogy a császár zsandárjai a fiatal grófné mellé álltak, az emberek maguktól kezdték visszahozni, amit eloroztak.

– Csak azért vittem el, hogy megőrizzem a mariásza számára – mondta ez is, az is sunyi vigyorgással –, ha én nem viszem, vitte volna más!

Az elhajtott jószágnak több mint fele megkerült így rendre. Jól is fogott, mert bizony a záhi birtok szomorú látvány volt akkoriban. Öreg Tamás gróf fiai vesztét gyászolva megtört vénemberré változott. Feleségét még tél elején eltemette, míg Mária Bécset járta, s a gazdaság dolgait nem ügyelte senki, csupán egy félkegyelmű sánta béres.

Mária először is cselédeket fogadott. Magyarokat, egytől egyig, még ha Ludasig is el kellett kocsizzon miattok. A hajdani oláh jobbágyok közül egyetlenegynek sem ajánlott munkát. De nem is nagyon kívántak azok cselédi állást. Császári inzsellérek járták már a vidéket, s földeket mértek ki a parasztok számára az urakéból.

– Császár őfelsége fölszabadított benneteket a jobbágyságból – mondták mindenütt a népeknek –, most pedig földhöz is juttat titeket a magyarokéból!

De Mária grófné ezt már nem hagyhatta szó nélkül Záhon.

– Idefigyeljetek – kiáltott oda kocsijából vasárnap templom után a falu piacán összegyűltekhez –, az igazság az, hogy az utolsó törvényes magyar országgyűlés törölte el a jobbágyságot még három évvel ezelőtt, nem pedig a császár! Magyar urak tették törvénybe azt is, hogy munkájának megfelelően földhöz jusson a paraszt! A császár mindössze elismerte a magyarok törvényét, de azt is csak itt,

Magyarországon! Bécsi nagyurak még csak egy holdat sem adtak át földjeikből az osztrák parasztnak, észben tartsátok ezt!

Az ilyenfajta beszéd okozta talán, hogy a császári biztosok bőkezűbben mérték a földeket Záhon, mint másutt, s a közel nyolcezer holdnyi Erőss birtoknak több mint felét szétosztották még abban az évben a záhi, cikudi és sályi oláhok között. A cikudi oláh pópa egymaga valami háromszáz holdat kapott egyháza részére, hűséges magatartása miatt.

De Mária grófné nem törődött ezzel. Kemény kézzel fogott hozzá a gazdálkodáshoz, s csak magyar cselédeket fogadott fel, csak magyaroknak adott ki aratást, kaszálást, törökbúza-kapálást részibe. Inkább hagyta, hogy itt-ott ugaron maradjon a föld, semhogy oláhval osztotta volna meg a termést. A magyar templomot is újjáépíttette, s fiatal papot hozatott oda Kolozsvárról, kit maga fizetett. De meg is dolgoztatta derekasan.

– Tiszteletes úr – mondta szigorúan a fiatal lelkésznek mindjárt az első tisztelgő látogatás alkalmával a szűk kis záhi ebédlőszobában –, én pásztornak hozattam ide magát, s elvárom, hogy becsületes jó pásztor legyen. Ne csak a szószékről oskolázza a népet vasárnaponként, de legyen velök hétköznapokon is reggeltől estig, s ha szükségesnek látszik, akkor estétől reggelig is. Látogassa a családokat, gondját viselje a gyermekek lelkének, s minden időben észben tartsa kegyelmed, hogy mink új honfoglalást végzünk most ebben a hazában! Magyar föld volt ez mindég, s a mi dolgunk, hogy újra az legyen!

Másfél esztendővel a földosztás után, egy csikorgó, hideg februári napon hat birkabundás, bocskoros oláh cammogott föl az udvarház elé. A mariászával kívántak beszélni, mondták a házi cselédnek.

Mária gyapjúkendőbe burkolta magát, s kiment a tornácra.

– Mit akartok? – kérdezte az oláhoktól.

Azok alázatosan levették fejükről a kucsmát.

– Szerutmuna la mariásza – motyogta a szószólójuk –, kezit csókoljuk méltóságos grófné… baj van, azért jöttünk. Kifogyott otthon a törökbúza. Nincs miből pulickát főzni a gyerekeknek!

– Hát menjetek s vásároljatok magatoknak a piacon – felelte Mária hidegen –, van a gabonás zsidóknál elég. Míg jobbágyok voltatok, gondoskodtunk rólatok. Ez volt a törvény. Most azonban szabad gazdák vagytok, saját földetek van, gazdálkodjatok hát rajta szabadon!

– De nincs pénz se, mariásza – panaszkodott a tornác alatt az ember –, nem termett jól a föld sem. A juhokba is métely esett. Gondoltuk… ha talán visszaadjuk a földet… a mariásza ad újra gabonát, meg ami kell… mint hajdan…

Mária megrázta a fejét ott fönt a tornácon.

– Azt én nem tehetem. Amit a törvény nektek adott, azt én nem vehetem vissza.

Az oláhok összenéztek odalent a lépcső alatt.

– A cikudi pópa vásárolja az emberektől a földet – mondta az egyik –, máléért…

– Mennyit ad holdjáért?

– Harminc véka csöves törökbúzát. De csak a cikudi földek kellenek neki.

– Én adok holdjáért harmincöt vékát – mondta Mária hirtelen –, egy csővel se többet!

Az oláhok összenéztek.

– S ha eladjuk mariászának a földet – kérdezte egyikük –, kapunk-e újra kapálást, kaszálást, aratást részibe?

Mária bólintott.

– Akitől megvásárolom a földet – mondta –, annak jut kapálás is, kaszálás is negyedén. Aratás, csépelés tizedén. Ha jó így nektek, behajtok holnap Ludasra, s a prókátorral elkészíttetem az írást. Most menjetek haza, s gondolkozzatok. Aki vásárt akar, az holnap reggelre itt legyen.

Még abban az esztendőben több mint 160 holdat vásárolt vissza ilyen módon az oláhoktól Mária grófné, s amikor 1867-ben Ferenc József császár és király úgy-ahogy békességet kötött a magyar nemzettel, már több mint 800 hold jobbágyföld visszatért az Erőss birtokhoz. Cselédsorsot, zsellérmunkát szívesebben vállaltak az oláhok, mint szabad paraszti életet, melynek során az időjárás, a föld ereje, na meg a munka minősége szabta meg, hogy aratástól aratásig futotta-e mindenre, amire szükség volt a háznál. A havi kommenció gabonában, gyapjúban, sajtban, bocskorban, miegyébben, a marhatartás, évi két malac, ünnepi bor, téli pálinka, hat szekér tűzifa biztosabbnak tűnt a szabad gazdálkodásnál, s ha mindezek mellett a család többi tagjai még részes munkát is kaptak az uradalomtól, törökbúza-kapálást, aratást, cséplést: az oláh cseléd gazdagabbnak érezte magát bárkinél. Nem csoda hát, hogy igyekeztek megmentődni a földtől, mely csak bajt, gondot és felelősséget jelentett, melynek viseléséhez nem voltak szokva. Egyszerűbb volt parancsra várni, parancsra cselekedni csupán (amilyen lassan és kényelmesen csak lehetett) és nem törődni azzal, hogy terem-e a föld vagy nem. Egyszerűbb és biztosabb.

A lassan döcögő idő életet őrölt. Öreg Tamás gróf is kiköltözött már a temetőbe felesége mellé. Kicsi Béla a kolozsvári református kollégiumban diákoskodott, és Mária grófné az év nagy részét egymagában élte a záhi földszintes kúriában. Intézőt nem tartott, csupán két béresbírót. Egyet a belső majorban, egyet a buzsori tanyán. Ő maga igazgatta a munkák menetét, ő maga végezte a könyvvitelt, ő maga kezelte a gabonás kulcsait, s ő maga mérte ki minden hónap elsején a cselédeknek járó kommenciót is. Még a vásárba is maga járt el, akár vásárolni kellett valamit, akár eladni, s mindkét béresbírójának úgy a körmére nézett, hogy még egy bárány farka se veszhetett el elszámolatlanul. Szépült, fejlődött, gazdagodott is a birtok, öröm volt nézni.

Nehány héttel a kiegyezés után amnesztiát kaptak a kufsteini rabok is, és Mária négy hétig kocsizott, hogy átvehesse urát a börtönőröktől. Fiát is kivette az iskolából, és magával vitte, hadd ismerje meg atyját minél előbb. Tizenkilenc esztendős, pelyhedző állú legény volt már akkor Béla. Jeles tanuló, diáktársaival politizáló, karcsú, izmos ifjú ember, készen arra, hogy átvegye anyjától a birtok gondját.

Hosszú, fáradságos kocsizás volt Záhtól a kufsteini várig. Döcögő, kátyús utakon esőben, szélben. Útszéli vendéglőkben éjszakázva. Fáradságos út volt. Mária számára azonban tele izgalmas várakozással. Tizennyolc hosszú esztendő minden bánata és keserűsége ott feszült az idegeiben. Uramisten, mennyi sok idő, mennyi feleslegesen elvetélt idő! Milyen is lesz újra szemtől szemben állani egymással ennyi idő után?

Ősz volt már, mire osztrák földre értek a döcögő kocsival. A hosszú esőzés során mintha megrozsdásodtak volna az erdők: a bécsújhelyi hegyektől kezdve rőt foltok tarkították a tájat, s fönt a gerinceken aranyba öltöztek már a nyírfák.

Mikor elérték Kufsteint, ragyogva sütött a nap, bár melege nem volt. Egyenesen a várhoz hajtottak. Félórát se várakoztak, s már nyílott a nagy, nehéz kapu. Ősz hajú, ősz szakállú, hajlott hátú, sovány vénember jött ki rajta, tipegve az őrök között, szemei vaksin hunyorogtak.

– Miklós! – sikoltotta el magát az asszony, s futni kezdett feléje. Hosszú, fekete, bokán alul érő városi ruhájában esetlenül szaladt. Béla csak állt ott a kocsi mellett, mintha gyökeret eresztett volna, s eltátott szájjal bámulta apját. Másnak képzelte el, erősnek, hősnek, hatalmasnak, nem ilyen öregnek, esettnek. Öreg János, a kocsis levette fejéről a föveget, s két szeme elkönnyesedett, amikor morogta:

– Szentséges Úristen… a mi fiatal grófunk…

Az őrök megálltak, csak a rab tipegett tovább, szemközt a fáradt őszi napsütéssel, hunyorogva. Két sovány karját tétován tárta ki az asszony felé.

– Mária…! – szakadt ki belőle hörögve a szó.

Görcsösen ölelték meg egymást, s úgy álltak ott sokáig. Az őrök sarkon fordultak, s visszatértek a várba. Csattant mögöttük a kapu.

– Verje meg az Isten, de megverje őket – szakadt föl az asszonyból zokogva a szó –, császárostul, mindenestül, verje meg őket a szentséges Úristen…!

Erőss Miklós sovány keze szelíden paskolta meg az asszony rángatódzó vállát.

– Ne átkozódj, lelkem – mondta halkan, rekedtesen –, azt már elvégeztem én valamennyiünk helyett is az esztendők során. Ideje, hogy áldásba kezdjünk… Ez a derék legény, kit magaddal hoztál… tán nem Béla fiam?

Mire hazaért velök Záhra a kocsi, már lehullt az akácok levele, s fagy forrázta le az őszirózsákat is a tornác alatt. Összefutottak a cselédek a kocsi zörgésére, s az öregebbje egyenként tolakodott előre, s könnyes szemmel csókoltak kezet

megkínzott gazdájoknak. Az pedig bólogatva nézett végig rajtok, és sovány, szakállas arcán kigyúlt egy halvány mosoly.

– Hát hazajöttem, ugye, ahogy megígértem volt. A háborút, azt elvesztettük bizony. Ideje most már, hogy megnyerjük a békét. Magyarnak lenni annyit jelent, emberek – emelte föl a hangját Erőss Miklós –, mint kétszer annyit dolgozni, mint más. Okosabbnak lenni, jobbnak lenni, tisztességesebbnek lenni, mint más. Magyarnak lenni ezt jelenti, bizony. Ezt tanoltam meg a császár kenyerén – fordult a fiához, aki ott állt mellette a lépcső alatt, nyurgán, egyenesen –, s most továbbadom neked, édes fiam itt, embereink szeme láttára s füle hallatára, hogy okulásodra váljék, s eszerint nőjél emberré s magyarrá!

Így érkezett haza Kufstein várából Erőss Miklós gróf az Úr 1867. esztendejének késő őszén. Mire lehullt a hó, már csikaszra vadászott megint a tóháti nádasokban, akárcsak ifjúember korában, s tavaszra már ülte a lovat is, egyenes derékkal, mintha a kufsteini várpincét még hírből se ismerte volna. Nyolc évvel később pedig, amikor Béla fiát és büszke Bánffy Rákhelt eskette a Farkas utcai református templomban a püspök, úgy állt ott megettök zsinóros fekete magyar ruhájában, fehér hajával, fehér szakállával, pirospozsgás fiatalos ábrázatával, szálfaegyenesen, mintha valahonnan a bibliai pátriárkák sorából lépett volna ki. A lakodalmi ebéden ezekkel a szavakkal emelte poharát újdonsült menyére:

– Adja az Úristen, hogy éppen olyan hűséges, rátermett élettársa légy a fiamnak, mint amilyennel engem áldott meg az Úr. De szívemből kívánom, hogy ennek a hűségnek és rátermettségnek a bizonyítására kevesebb alkalmatok legyen, mint nekünk volt…

Kívánságának ez a része be is teljesedett. Ferenc József király és császár hosszú uralkodása alatt a millenniumot ünneplő Magyarország egy örök béke illúziójának színes ködében az önámítások aranykorát élte, Kárpátoktól az Adriáig, ahogy szónokai hangoztatták. Vasút épült a városok között. Kővel kirakott országutak sugároztak szét minden irányba. Ipar, kereskedelem megnyitotta az élelmesek számára a polgári jólét kapuit. A Mezőségen azonban még jó ideig mindez csak annyit jelentett, hogy aki tehette, az faeke helyett boltban vásárolt osztrák vasekével szántotta a földjét.

Erőss Béla, aki atyja parancsára külföldön végzett egyetemet, hogy nyugatról hazahozott tudományával és baráti összeköttetéseivel hathatósabban szolgálhassa nemzetének ügyeit, a bölényesi birtokot kapta, ami a gyermektelenül elhalt „bolond Miklós gróf” örökségeként szállt volt a családra. A beresztelki boltíves udvarház kényelméhez szokott, gazdag Bánffy Rákhel bizony elszörnyülködött, amikor olaszországi nászútjok után hazavitte az ura Bölényesre. Az elhanyagolt, roskadó tetejű kis tornácos udvarházban mindössze egy tenyeres-talpas, mezítlábas cselédasszony fogadta őket széles vigyorgással. Bizony, a gazdasági udvar

gondozott istállói, vadonatúj csűrjei, gabonásai, fehérre meszelt kerítései, de még a cselédházak is különb szállásnak látszottak volna, mint az úriház.

– Esztendők óta nem lakott itt senki – magyarázta Béla gróf elképedt feleségének –, csak aratáskor, csépléskor s vadászatok idején jöttünk át néha ide Záhról, s Dujardi, az ispán saját otthonában lakozik a dombgerincen túl. Ne félj, rendbe tesszük hamar.

– Ezt a roskadt födelű, repedt falú ólat? – szörnyülködött el a fiatal grófné. – Ezzel nem is érdemes bajlódni már. Újat kell építsünk, Béla – tette hozzá határozottan –, próbáltuk eldönteni minap, hogy mit csináljunk a hozományommal. Hát itt a felelet. Illő hajlékot építtetünk rajta, punktum.

Béla csóválta a fejét eleinte, mert mint anyja nevelése, ellene volt minden felesleges költekezésnek. Végül is azonban beleegyezett az építkezésbe. Elvégre is az asszony vagyonát költi reá, nem a birtokét. Mire rádöbbent, hogy mibe egyezett bele, már késő volt. Három hónappal hazatértük után Rákhel grófné már építészt is fogadott Kolozsvárt, pallérokról, téglavetőkről is gondoskodott, s mikor kiteregette a bölényesi ebédlőasztalra az építész tervrajzait, Bélának tátva maradt a szája. Tizenhat szobás, emeletes, franciaszabású roppant épület rajza nézett szembe vele a papírról.

– De… de… – hebegte Béla szélütötten –, még ha le is bontjuk ezt a házat, akkor se lesz elég hely…

– Eszembe sincs, hogy ide építsük az istállók mellé – mondta a felesége kurtán –, már találtam is megfelelő helyet a vízmosások felett, a legelő laposán. A vízmosásokat parkírozzuk, s beültetjük fákkal az egész domboldalt. Mikor felnőnek, eltakarják majd nemcsak az istállókat meg a trágyadombokat, de az egész falut, mintha itt se lenne. Csak a tóra látunk majd alá meg az erdős gerincekre Már ki is gondoltam magamban az egészet…

S amit Bánffy Rákhel kigondolt, azon nem volt ember, aki változtatni tudott volna. Pedig próbálták lebeszélni többen is. Béla és szülei különösen ellene voltak a költséges építkezésnek.

– Nem illik rázni a rongyot – mondta ki Mária grófné is a maga nyelvén –, a fennhéjázás osztrák grófoknak meg zsidó bárónak való. Magyar úr egyszerűen él, s népével törődik.

De Rákhelen nem fogott a szó. Büszkén szegte meg a nyakát.

– Az én vagyonomat építem beléje, nem másét – mondta hidegen –, söpörjön mindenki a maga portája előtt!

Igaz, hogy mindenki, aki csak tehette kastélyt vagy legalábbis külföldi mintájú emeletes udvarházat építtetett magának abban az időben. Wesselényi Ferenc Gyekén, Béldi Ákos Báldon, Károlyi Tamás Búzában, Kemény Árpád Pusztakamaráson, Logodetti gróf császári ülnök Katonán. Mint nagy pöfeteg gombák emelkedtek itt is, ott is a Mezőség hajlott dombjain a kastélyok, cifra udvarházak, s árnyékba borították a régi divatjamúlt, szilvafás, tornácos kicsi

kúriákat. A miklósdombi felperzselt kastélyt is újjáépíttette Erőss György gróf unokája Jenő, s még cifrább lett, mint azelőtt. Így aztán Béla se tehetett egyebet, mint hogy belenyugodott felesége hóbortjába, s minden idejét a birtok dolgaira meg vadászatra fordította. Németföldről hozatott magának drága pénzen újfajta vadászpuskákat, s naponta gyakorolta magát velök a gazdasági udvar megetti szalmakazalnál, míg olyan rendkívüli ügyességre tett szert, hogy rézzel kivert golyós puskájával első lövésre le tudta lőni az ököristálló előtti laposról a szemközti oldal jegenyefáján gunnyasztó varjút, a falusi nép nagy álmélkodására.

Öt esztendőn keresztül épült a bölényesi „kastély" odafönt a vízmosások feletti laposon. Mikor elkészült végre, széles, üvegezett verandájáról látni lehetett az egész kopasz, vízmosásos, kökénybokros legelőoldalt, tova le a gázló füzeséig. Látni lehetett az egész falut odalent, s túlra rajta a nádast meg a tó csillogó vizét, a feketelaki oldalt, a gyekei erdőt, az ombozi gerincet: látni lehetett onnan mindent az ég világán, mert nem volt ám, ami eltakarjon bármit is a szem elől. Úgy állt ott a nagy barom épület a dombon, mint egy nagy pöffedt gomba, csórén és dísztelenül.

De sok bajt és gondot okozott ám a grófné kastélya a birtoknak. Legnagyobb munkaidőben fogatok kellettek, hogy ezt hozzák, meg azt hozzák Kolozsvárról. Parkettát, ablaküveget, faragott ajtókat, cifra bútorokat, Isten tudja, mi mindent. Fogatok mentek Láposra fenyőcsemetékért, Kolozsvárra, Besztercére mindenféle fákért, bokrokért, gumókért. Naponta húsz-harminc napszámosra volt szükség csupán a grófné idegen nyelvű kertészeinek a keze alá, kik fákat ültettek a vízmosások meredélyeire, kanyargós utakat építettek, padokat ácsoltak, virágágyásokat gondoztak. Öreg Dujardi, az ispán nem is bírta ideggel a grófné sokféle parancsát, és felmondott. Amúgy se volt szüksége az állásra, hiszen szép kis birtoka volt neki is az ombozi völgyben a kicsi tó körül. Helyébe igazi szakembert fogadott föl Béla gróf, egy Böjthe úr nevezetű tanult intézőt, aki valóban értette a dolgát, s olyan hangja volt, hogy amikor az ököristállóknál elkáromkodta magát, hallani lehetett azt fel a völgy mentén tova Feketelakig. Bánni tudott a grófnéval is. Sohasem mondott nemet.

– Igenis! – csapta össze a bokáját, bármi volt is a grófné kívánsága. De fogat csak akkor ment Kolozsvárra, amikor se szántani, se vetni, se boronálni nem kellett, s napszámos is csak akkor jutott a kastély számára, amikor se kapásokra, se aratókra nem volt szükség. Dohogott is a grófné eleget, s panaszkodott arra a „tökéletlen, hazug Böjthére", aki mindég csak ígér, de soha sem tesz semmit. Béla gróf ravaszul mosolygott ilyenkor gyér bajsza alatt (mivel a kor kívánságának megfelelően bajuszt is, szakállt is eresztett akkorra), s megígérte, hogy szót vált az intézővel. S ennyibe maradt minden. Először jött a birtok, s csak azután a kastély.

Ennek a Böjthének jutott az eszébe, hogy le kellene csapolni a nagy mocsarat meg a falu alatti nádast. Jó kövér termőföld válna belőle. Béla grófnak is tetszett a gondolat, s hozatott is egy nyolcvan főből álló kubikusbandát valahonnan a Tisza vidékéről. Áprilistól októberig meg is ásták ezek a vízlevezető árkokat, csatornákat

ügyesen. Két évre rá újra eljöttek, s kitakarították a régi árkokat, majd újakat ástak ott, ahonnan már leszivárgott a víz nagy része. A negyedik évben kaszálni lehetett a nagy mocsár helyét, a gázló füzesétől egészen a faluig, ahol nádas szokott volt lenni. A hajdani mocsárból egyéb se maradt, csupán a Szúnyogok szigete: kicsike domb a lapos közepén, alatta apró, mély vizű forrásos tavacska, melynek tiszta vizét sietve vitték lefele a kubikusok árkai a rét közepén keresztül alá a tóba. A hajdani gázló helyén két árok is szállította lefele a vizet. Mindkettő fölé hidat építtetett Béla gróf, s azokon a hidakon át vezetett tova Gyeke felé a vadonatúj országút, amit az állam pénzén építettek Szamosújvár és Vásárhely között, Sármáson keresztül. Kivágták a füzest is, és ahol valamikor a bölények gázlója volt, országút szalagja emelkedett a rét fölé, s attól kezdve „Két Hídnak" nevezte mindenki azt a helyet. Béla gróf gyermekei már nem a gázlóhoz jártak kacsahúzásra ősz elején, hanem a két-hídhoz.

De akkorra már a Szamosvölgyi Vasút Részvény Társaság is megalakult Erőss Béla gróf elnöksége alatt, és Szamosújvárt, Dést hamarosan vasút kötötte össze az ország többi részével. Élelmes örmény és zsidó kereskedők a szamosújvári állomásról vasúton szállíthatták attól kezdve a mezőségi marhát, hízott disznót, gabonát, gyapjút a budapesti, bécsi, prágai piacokra, s a gazda nem kellett többé vásárra vigye terményét, jószágát, mint régen. Érte jöttek a lőcsös szekereiken falut járó kupecek, s ott köthették meg az alkut a pitvarszobában.

A kőrisfák melletti régi udvarház gazdatiszti lakká változott át közben. Bazsarózsák nyíltak előtte, s tornáca alatt napszámfizetéskor parasztok ácsorogtak hosszú sorban. A kövér, vályogos bölényesi föld pedig dúsan fizette meg a beléje fektetett munkát és szaktudást. A környék első gőzcséplőgépe ott búgott föl először a gazdasági udvarra összehordott roppant kazlak között, s úr és paraszt özönlött oda, látni a csudát. Kék ruhás, olajos kezű, bajuszos gépész keze alatt pöfögött, búgott, sustorgott a hatalmas újfajta masina, ette a kévéket odafönt, s odalent pedig öntötte zsákba a szép, kövér búzaszemeket. Harminc napszámos sürgött körülötte a gépész meg az etető keze alatt. Villával hányták a kazlakról a kévéket a gépre, ott gyors kezű lányok sarlóval vágták föl a kévéken a kötést s nyújtották a feloldott kévét az etetőnek. A gép elején a zsákvigyázók őrködtek, hogy oda ömöljön a búza, ahova kell, cserélték a megtelt zsákokat üresekkel, hordták a bekötött zsákokat a mérlegre, onnan a lovas szekérre, mely hordta egyenesen a gabonásba. A gép megett pedig embersereg gereblyélte a pelyvát, hordta tova ponyván a pelyvaágyba, villázta a szalmát, s rakta kazalba. Harminc napszámot evett meg naponta a gép, de megérte. Egyetlen hónap alatt befejeződött a cséplés, és mire szántani kellett rozs alá, őszi búza alá, a gabonatermés már ott száradt az emeletes magtárban, s nehány vasúti vagonra valót már lehetett belőle Szamosújvárra szekereztetni, ha pénzre volt szükség.

A birtok mozgalmas, változatos lüktető élete mellett lassanként egy másik, egészen független életkör is kialakult a bölényesi dombon: a kastély élete. Ennek

az életnek a központja Rákhel grófné volt, s az öreg inason, kicsi inason, két szobalányon, szakácson, kuktán, két konyhalányon, két mosónőn és egy fahordó, vízhordó darabonton kívül ide tartoztak még a kertészek, a kertészlegények és a három uradalmi jáger, kiket Béla gróf hozatott volt Stájerföldről fácánokat tenyészteni, héját-rókát irtani, kopókat gondozni, vadászatokat rendezni.

Tizenhétféle fenyőt, tizenkétféle tölgyet, kilencfajta juhart, s minden más elképzelhető fát és bokrot összehordott Rákhel grófné az esztendők során. Vasfát, amerikai diót, ausztráliai jázmint, brazíliai mogyorót, vörös levelű hársat, dalmáciai borókát, görög akácot. Hosszú esztendőkön keresztül álmodta bele lelkét a bölényesi parkba, s ahogy telt az idő, lassan életre kelt és kibontakozott az álma, mindenki szeme láttára, ott a hajdani csúnya, kopár legelőoldalon. Sűrű, sötétzöld fenyvesek suhogtak a szélben. Tisztások alakultak ki itt is, amott is, távolság illúzióját keltve. A különböző színű lombok, különböző színű virágok változatos kevereke csodálatos összhangban gyönyörködtette a szemet. Aki a természet magányát kereste, gyepes ösvényeken padtól padig sétálhatott, s bárhol ült is le, szeme messzire nézhetett, s embert, házat mégsem látott sehol. Kis hidak alatt apró csermelyek csobogtak. Szomorúfűz árnyékába rejtett kicsike halastóban csobbant a hal. S aki a felső nagy fenyves alatt leült a puha mohára (a Bánffy-havasról hozták azt is), a havasok csöndjébe álmodhatta magát, s szeme önkéntelenül fajdkakast keresett a fenyők sűrűjében.

Az orgonabokrok sűrűje megtelt rigófészkekkel nyáron, s a fenyvesekben örvös galambok búgtak, s csattogó szárnyakkal íveltek tova a tisztások felett. A kerítések mentén fülemile énekelt, s a kőrisek magosában sárgarigó építette kényes tudománnyal csüngő fészkét. Mintha a Mezőség minden madara oda gyűlt volna össze a bölényesi parkba nyár idején, olyan hangos volt a fenyőszagú, virágillatos csönd a sokféle madárdaltól. Így teremtett magának Rákhel grófné negyvenholdnyi terméketlen, vízmosásos legelőoldalon egy varázslatos, külön új világot. S közben szinte mellékesen életet adott három leány- és két fiúgyermeknek is.

A gyermekeket előkelő körök szokásának megfelelően dajkák, nevelőnők gondozták iskolás korig. Ettől kezdve svájci intézet nevelte ifjú hölgyekké a leányokat, a két fiú pedig, Miklós és András a budapesti Ferenc József nevelőintézetben töltötte az időt szeptember elejétől június végéig. A karácsonyi meg a hosszú nyári szabadság azonban hazahozta valamennyiüket, s ilyenkor megtelt élettel a kastély meg a park. Környékbeli úrfiak cifra fogatai fel és le hajtottak naponta a park kanyargós, hosszú kocsiútján, s téli vadászatok idején ott ropogtatta puskáját Erdély színe-java a híres bölényesi hajtóvadászatokon. Az Erőss gyermekek rakoncátlan híre pedig megjárta az országot, s Kolozsvár idős dámái nem győzték fejüket csóválgatni a teadélutánokon.

Mert hát ki hallott olyasmit, hogy gyermekek fölvontassanak tél idején egy nagy fatalpú igás szánt a feketelaki tetőre, s úgy szánkózzanak le vele a vízmosásos meredélyen, mintha csak játszótéren lennének! Tiszta csoda, hogy a tizennégy éves

Marikának csak egy bordája repedt meg, amikor a kormányrúd megakadt egy martban, s kivetette őt jó tíz méterre egy vackorfának. A tízéves Ilonka is szerencsés volt, hogy csak kulcscsontja törött, amikor fölborult vele a nagy, nehéz szán. Olyasmit pedig már igazán ki hallott, hogy civilizált úrigyerekek lóhátról bivalybikát bosszantsanak apjuk legelőjén, s naponta kergettessék magukat a megvadult barommal? Csoda, tiszta csoda, szörnyülködtek kezeiket csapkodva a derék nénik, hogy még mind az öt gyerek életben van! Ha már szegény Ráki nem bír velök, legalább Béla koppintana néha a körmükre!

Erőss Bélának azonban fontosabb dolga volt akkoriban, mint a gyerekeket ügyelni. Képviselőnek jelöltette magát a kékesi járásban, melyhez Bölényes is tartozott.

Díszmagyaros millenniumi esztendők mámorában tobzódott az ország. Megyegyűléseken hazafias szónoklatok harsogtak, s „Kárpátoktól az Adriáig" egy új ezer esztendő dicsőségének kezdetét ünnepelte a nemzet. Úri divattá vált a politika, s akinek jussa volt a díszmagyarhoz, az úgy érezte, hogy kötelessége a politizálás. Nemzetiszínű zászlók alatt részeg kortesek járták a falvakat, s gazdáik erényeit ordították a parasztok fülébe.

Erőss Béla grófnak egy ellenjelöltje volt csak a kékesi járásban: Erőss Jenő gróf Miklósdombról. Pereskedés volt már a két udvar között azelőtt is. Hogy a mocsárlecsapolás sikeres lehessen, szabályozni kellett a tó vizének szintjét. Mivel azonban a tó nagyobbik része Miklósdombhoz tartozott, s ott volt a gát is a malomnál, Jenő gróf beleegyezésére volt szükség. Őkelme viszont hallani sem akart arról, hogy valamit is leengedjenek a tó vizéből. Végül is bíróságra mentek, s törvény jelölte meg attól kezdve a miklósdombi malom gátjánál a víz szintjét, melyen fölül nem emelkedhetett. Erőss Jenő gróf nem tehetett ez ellen semmit, csupán a bosszúság növekedett meg benne. A képviselőválasztás aztán véglegesen elrontotta a két udvar között a szomszédi jóviszonyt.

Böjthe úr mérte a bölényesi bort s a bölényesi búzát a falvak korteseinek, s ugyanezt tette Kabdebo Gergely intéző Miklósdombon. Miklósdombi erdőpásztorok behajtották a bölényesi legelőkről áttévedt marhát, s csak borsos váltságdíj ellenében bocsátották szabadon. A bölényesi jágerek pedig puskacső végén hozták be Bölényesre a miklósdombi fogatokat, amikor azok erdőről jövet, tűzifával megrakottan a bölényesi legelő felső csücskén áthaladó lankásabb dűlőutat választották célszerűségből. Mikor aztán Béla megnyerte a választást, a miklósdombi molnár szigorú parancsot kapott, hogy ne engedjen többé bölényesi gabonát a malomba, hadd menjenek a fogatok Szentiványig lisztért. Béla azzal felelt erre, hogy nagy pénzen vadonatúj gőzmalmot építtetett Bölényes, Feketelak és Gyeke közé az országút mentén, s mert az újfajta malom jobban és gyorsabban őrölt, hamarosan odajárt az egész völgy, ami Jenő gróf haragját csak növelte. Ekkor vásárolta meg Bécsben méregdrágán a két hosszú nyakú, hosszú lábú orosz ügetőt.

A miklósdombi ménes szép, táncos járású arab lovairól volt nevezetes, míg Bölényesen lipicai félvéreket tenyésztett Béla gróf, és különösen büszke volt arra, hogy gyors lábú négyes fogata minden más fogatot maga mögött hagyott az országúton. Még a bölényesi kocsisok is örömüket lelték, amikor Dés felé haladtukban utolérhették valahol a cifra miklósdombi négyest, és nagy hangon odakurjanthattak piros-kék libériás kocsistársuknak:

– Hééééé… hopp!

Ami az országút nyelvén azt jelentette: „félre az útból, paraszt!"

Ez a gőgös bölényesi héé-hopp minden alkalommal felbosszantotta Jenő grófot. Annál nagyobb elégtételt érzett tehát, amikor drága pénzen vásárolt bécsi ügetőit a homokfutó elé fogva ő kiálthatott rá a bölényesi négyesre, s megfeszített gyeplőszárakkal trappoltathatta el lovait vetélytársa mellett.

Hogy minél gyakrabban megtehesse ezt, az ügetőket minden áldott reggel felszerszámoztatta az istállóban, a kocsit is előhúzatta a színből, s kocsisa csak a jelre vált a befogással. Ezt a jelt Tódor, az erdőpásztor kellett megkurjantsa a tó fölötti gerincről, ahonnan jó messzire látni lehetett a Bölényes felől kanyargó országutat. Ott őrködött Tódor, reggeltől estig. Amikor aztán megpillantotta végre odalent a kanyarban a várva várt porfelhőt, elordította magát torkaszakadtából:

– Huj-huhu! Hujj-ha! Hujj-huhu! Hujj-ha!

A lovászgyerek pedig, aki az istálló megetti trágyadomb sarkában kucorgott a jelre várva, esze nélkül szaladt be az istállóba a hírrel:

– Jön a bölényesi gróf! Jön a bölényesi gróf!

Percek alatt befogták az ügetőket a homokfutóba. Jenő gróf futva jött alá a kastélyból, felhúzta sárga szarvasbőr kesztyűit, felszökött a homokfutó bakjára, s kezébe vette a gyeplőt. Jóska kocsis felkapaszkodott a hátsó kis ülésre, s mellén összefont karokkal ült ott, egyenruhásan, szálfaegyenesen. Jenő gróf pedig lépésben lehajtott a szárnyas kapuhoz, s ott a jázminbokrok megett meghúzódva lesben állt fogatával, mintha csak vadászaton lett volna. Megvárta, míg a bölényesi négyes elhaladt a kapu előtt, aztán rántott egyet a gyeplőn, s a könnyű homokfutó valósággal röpült vele ki az országútra. A lovak kinyúltak, belefeküdtek a hámba, s perc alatt beérték a négyest.

– Hééé… hopp! – ordította el magát Jenő gróf tele torokkal, s pillantást se vetve a bölényesi hintóban ülőkre, elhúzott a négyes mellett, mintha csak parasztszekeret előzött volna. A göczi elágazásnál aztán letért az országútról, lazára engedte a gyeplőt, s a lovak lelassultak nyomban. A falu piacán megfordult, s csöndes ügetésben hazafele indult. Visszatérve az elágazáshoz még látni lehetett a bölényesi fogat porát tova Császári felé.

– Megmutattuk nekik, Jóska! – vigyorgott hátra Jenő gróf a kocsisára.

– Igenis, méltóságos gróf úr, megmutattuk! – felelte Jóska katonásan. Otthon aztán a sötét, hűvös faburkolatos ebédlőteremben megivott Jenő gróf egy üveg jégbe hűtött bort a jól végzett munka büszkeségével.

Ugyanazon a nyáron az iskolából hazatérő bölényesi gyerekek szamárfogatot kaptak ajándékba apjuktól, piros szerszámmal, kis piros szekérrel. Ki is próbálták a fogatot nyomban. Leszekereztek a két jámbor csacsival az országútra, s ott futtatni próbálták azokat. A csacsik azonban nem akartak futni. Az ostorra csak fülüket lapították, rúgtak, de futni nem voltak hajlandók.

A csalódottan hazatérő grófi gyerekeket barátjuk, a kondás fia vigasztalta meg fent az istállóknál.

– Tik ne búsul – mondta nekik Tökmag Jószip, törött magyarsággal –, én tudja szamárnak orvosság. Ti csak várj egy kicsi.

Azzal hazaszaladt Jószip a cselédsorba, s egy idő múlva megjelent újra, tarisznyával a vállán. Héjában sült forró pityóka volt abban.

– Mi akarsz ezzel? – bámultak a grófi gyerekek.

– Ti majd meglássad – titkolódzott a kondás fia –, pityócs csinálja nagy csuda szamárral! Ti csak hajts le országútra.

Mivel a hajtás sora a leányokon volt, a tizenhat éves Rákhel, a legidősebb vette kezébe a gyeplőt. Szőke hajú, nevető-kék szemű szép leány volt Rákhel, minden tréfára kapható. Mellette ült a szamárszekér bakján a tizennégy éves Marika, s hátul, a fűzfavesszőből font kasban kuporgott a tizenkét éves Miklós, a tízéves Ilonka, s Andriska, a legfiatalabbik. Na meg barátjuk, Tökmag Jószip, a tarisznyára való forró pityókával.

A csacsik lógó fülekkel, rosszkedvűen cöklettek lefele a kis piros szekérrel, ki a gazdasági udvarról, le a falu utcájára, rá az országútra. Mikor az utolsó ház is elmaradt megettük, Jószip előremászott a szekér kasában, kezében a tarisznyával. Kimarkolt belőle két jókora sült pityókát. Olyan forrók voltak még mindég, hogy ide-oda kellett dobálja azokat a markában.

– Te fogod egy, én fogod egy – magyarázta Rákhelnek a kondás fia –, aztán egyszerre emeld föl két szamár farka, s teszed bele alája. Fogjad ni, pityócs.

A grófkisasszony hitetlenül bámult reá.

– Te ne féljed semmi – biztatta Jószip –, csak csináljad, mit mondom. Fogjad pityócs. Na. Most emeld szamár farka. Én emelem másik.

Azzal előrenyúlt, Marika kontesz ölébe hajolva, s megmarkolta az egyik csacsi hosszú lecsüngő farkát. Az lapított egyet a fülén, de nem mutatott különösebb érdeklődést. Előrenyúlt Rákhel is, és ő is elkapta a másik csacsi farkát. A gyeplőt át kellett nyújtsa Marikának, mert másik kezében a forró krumplit táncoltatta ide-oda.

– Na most! – kiáltotta el magát Tökmag Jószip, azzal magosra rántva föl a meglepett állat farkát, másik kezével belenyomta a forró pityókát a farka tövibe. A szamár farka nyomban lecsapott, s maga alá szorította a szétmálló, forró holmit. Mentől jobban szorította kínjában, annál jobban égette, s mentől jobban égette, annál nagyobb erővel szorította. Nem tehetett egyebet a szerencsétlen állat,

minthogy nagyot bődült fájdalmában, s nekiiramodott minden erejével az országútnak.

Rákhel kissé lassúbb volt a maga pityókájával, s így majdnem árokba dőlt a kis piros szekér, amikor a jobb oldali csacsi nagyot ugrott előre, s a másik hátramaradt. De a következő pillanatban ugrott már az is a forró pityókától, s Marika minden erejével meg kellett kapaszkodjék a gyeplőben, és ostorral is kellett segítsen oldalról, hogy le ne vigyék az útról a rohanó csacsik a szekeret.

Kis idő múlva aztán hűlni kezdett a szamarak farka alatt a szétmorzsolt sült krumpli, s meglassultak megint. Farkuk izma is meglazult, s rendre kihullt alóla, ami még ott volt. Tetszett a grófi gyerekeknek a szamárfuttatás, Jószip pedig tovább oktatta őket annak tudományára.

– Tik most csak emeli föl szamár farka megint. Ha szamár fut, jó. Ha nem fut, teszel újra pityócs alája. Szamár okos, tanulja hamar!

Ebben igaza is volt a kondás fiának. A harmadik naptól kezdve már nem is volt szükség többé forró pityókára. Csak hozzá kellett nyúlni a farkukhoz, s szaladtak a csacsik, mintha szemüket vették volna.

Egy meleg, száraz augusztus eleji délután a gyekei malomból hozták haza a lisztet a szamárszekérrel, amikor feltűnt megettük Jenő gróf cifra homokfutója. A mócsi vásárból lehetett hazatérőben. Miklós kezében volt a szamarak gyeplője. Mellette Rákhel ült a bakon. Marika, Ilonka és kicsi Andris a liszteszsákokon kuporogtak.

Miklós Rákhelre nézett, és megcsillant valami a szemében.

– Arra gondolsz, amire én? – kérdezte Rákhel kuncogva.

– Megvárjuk, amíg elénk kerül – felelte Miklós, felcsillanó szemmel.

Jöttek a híres ügetők a homokfutóval, valósággal belefeküdtek a hámba. Úgy hajtott el Jenő gróf magosra emelt orral a szamárfogat mellett, mintha meg se látta volna.

– Most! – kiáltott oda Miklós Rákhelnek.

Egyszerre rántották föl a szamarak farkát. Felnyögött a két csacsi a forró pityóka emlékezetétől, s ész nélkül iramodtak neki az országútnak a zakatoló szekérrel. Pillantok alatt utolérték az ügetőket.

– Hééééé… hopp! – kiáltotta el magát Rákhel elsőnek, s nyomban utána mind üvöltözni, visítozni kezdtek a szekérben – Hééé… hopp! Héé… hopp! Hééé! Hééé! Hopp!

S az eszeveszetten nyargaló szamárfogat, az ide-oda himbálódzó szekérrel, s a szekérben az ordítozó, visítozó gyerekekkel, úgy húzott el a miklósdombi homokfutó mellett, mintha az csak ökörszekér lett volna. Kavarták föl a szekér kerekei az országút porát, egyenesen a Jenő gróf arcába, az ide-oda dobálódzó zsákok közül egyik-másik meghasadhatott, mert vastagon ömlött a fehér búzaliszt is a kis szekér kasából, s valóságos felhőbe burkolta az ezüst szerszámos miklósdombi fogatot. Jenő gróf arca veres volt a haragtól. Szorosra markolta a

gyeplőt, ostort is adott a lovainak. De a kétségbeesetten nyargaló csacsik mégis maguk mögött hagyták a zörgő, port kavaró, lisztet hányó szekérrel.

Kis idő múlva aztán meglassultak a lihegő csacsik, s a homokfutó újra utolérte és elhagyta őket. Alig került azonban elébük, Rákhel és Miklós újra megragadták a szamárfarkakat, s mintha csak bűvös emeltyűkhöz nyúltak volna. Rohantak újra a csacsik eszeveszetten, csattant, visítozott az ujjongó gyermekek száján a „héé… hopp!", s a zakatoló, port és lisztet okádó szekér elhúzott újra a híres ügetők mellett. Jenő gróf és egyenruhás kocsisa káromkodva nyelték a szamárszekér porát, s a fehér búzaliszt nyúlós, ragacsos csirizzé változott nem csupán az izzadt miklósdombi lovakon, de Jenő gróf haragos arcán és szakállán is.

Négyszer ismételték meg ezt a játékot a gyerekek a gyekei malom és a bölényesi park felhajtója közé eső útszakaszon. Az utolsó szamárfuttatás már a faluban zajlott le, szájtátó parasztok vidám hahotájára. Mert bizony bolond látvány volt, ahogy egy rakás kiabáló, visítozó gyerek zörgő szamárszekérrel túlnyargalta a fényes miklósdombi fogatot, s port meg csirizt etetett a mérges képű gróffal.

Hazaérve a félholtra fáradt csacsikkal és a megmaradt liszttel, lelkendezve mesélték el a gyerekek mindenkinek, hogy miképpen verték meg versenyben négyszer is a híres ügetőket. Béla gróf örömében egy-egy vadonatúj ezüst forintot nyomott mind az öt gyerek kezébe, és még az elpazarolt búzalisztről is megfeledkezett.

Mikor a sok nevetés után a gyerekek magukra maradtak, Rákhel összeszedte két húgától és két öccsétől a fényes forintokat.

– Igazság szerint nem minket illet – jelentette ki komolyan –, hanem Tökmag Jószipot. Mi magunktól soha sem jöttünk volna reá a szamárfarok titkára. Ami pedig igazság, az igazság.

Egyikük sem ellenkezett. Az öt ezüst forintot fölvitték a disznóólakhoz, és átadták ott a kondás fiának. Még azon az őszön borjas tehenet vásárolt rajtok a kondás, akkora értéke volt ám akkoriban az ezüst forintnak.

Mikor tél jöttével Jenő gróf szokása szerint beköltözött családjával a kolozsvári főtéren díszlekedő címeres Erőss palotába, már mindenki tudott a szamárhistóriáról, s az Úri Kaszinóban Bánffy Kázmér vigasztalólag veregette meg Jenő vállát.

– Ne búsulj, Jenő öcsém. Növeszd meg te is a lovaid fülét, úgy talán csak fölveszik majd a versenyt azok is a mezei szamarakkal…

Mindez azonban nem szolgált arra, hogy helyreállítsa a jó viszonyt Bölényes és Miklósdomb között. Jenő grófnak két leánya volt csupán, de szigorúan megtiltotta nekik, hogy bárhol és bármilyen módon is érintkezzenek a bölényesi fiatalokkal. Ez pedig, különösen később, amikor a leányok eladó sorba cseperedtek, bizony sok szívfájdalommal járt. A bölényesi Erőss-konteszek vidám természetük miatt népszerűek voltak mindenütt, ahol fiatalok összejöttek táncra, zenére, tréfálkozásra, s emiatt a miklósdombi lányok inkább el se mentek ezekre a

mulatságokra, semhogy félszegen a háttérből szemléljék mások vidámságát. Talán ez okozta, hogy egyikük egész életére savanyú vénkisasszony maradt, a másik pedig egy osztrák báróhoz ment feleségül, és még látogatóba is csak nagy ritkán jött haza.

Béla gróf minden idejét lekötötte a budapesti Országház intrikákban gazdag élete, s ami szabadideje maradt, azt a kor legújabb úri hóbortjának, a madarászkodásnak szentelte. Herman Ottó, a világhíres ornitológus két könyvét is Bölényesen írta meg. A híres bölényesi parkban tanulmányozta a fülemilék és sárgarigók életét, s a házi tó nádasaiban végezte kutatásait a nádi és mocsári madarak adatainak összegyűjtése körül.

A záhi öregek fejcsóválva szemlélték Béla fiuk életpályáját.

– Az a léha Bánffy dáma rontotta meg – dohogott olykor-olykor Mária mama –, kastélyt építtetett vele, hogy még magosabban hordhassa az orrát. Park kellett neki: negyven hold jó marhalegelőt rontott el vele. Micsoda bolondság!

Öreg Erőss Miklós egyetértett ezzel. Meg is mondta volt a fiának régen:

– Inkább a leégett magyar templomot építtetted volna újra!

De Béla csak a fejét rázta erre.

– Nincs Bölényesen elég magyar ahhoz, hogy templomot építsünk nekik. A pujoni tiszteletest áthozatjuk havonta egyszer, s a kastély ebédlőjébe bőven belefér mindenki, aki hallani akarja a prédikációját!

– Mért nem hozatsz magyar cselédeket? – rosszallotta az apja. – Szégyen lenne, ha tiszta oláh faluvá változna Bölényes.

De Béla csak mosolygott erre.

A monarchiában nem az számít, hogy ki milyen nyelven beszél – felelte –, de egyébként is, csak idő és iskolázás kérdése, s elmagyarosodik az oláh is hamar. Böjthe úr pedig szívesebben dolgoztat oláh cseléddel – tette hozzá –, mert kevesebb velök a baj. Az oláh alázatosabb és engedelmesebb fajta.

– S ha bajba kerülsz, hátba döf, mint negyvennyolcban tette – morogta az öregúr. – Rossz úton jársz, Béla. Hiúság útján! Rossz végre jutsz, félek. Ki magosra néz, nem látja meg a rögöt lába alatt, s ki másra bízza földjét, elveszíti azt. Ami legfontosabb pedig: akié a föld, azé az ország! Ha oláhnak adod át, oláht ültetsz a nyakadba, előbb-utóbb!

De Béláról lepergett az ilyen beszéd. Külföldi iskolákban pallérozott, liberálisnak nevezett elmével ő már nagy politikai és gazdasági egységekben gondolkodott, melyekbe az egyes nemzetek úgy illeszkedtek be, mint a mozaikpadlóba a különböző színes minták kockái. A nagy egység, a monarchia egyetemes összhangja szabja meg és egyenlíti ki a területén lévő nemzetiségi csoportok egyéni és egymáshoz viszonyuló összhangját – ezt tanította az új szellemi irányelv, aminek liberalizmus volt a neve.

Így aztán az Erőss család, akárcsak az egész vezető társadalmi réteg, melyhez ez a család szorosan hozzátartozott, három szintre szakadt. Ott voltak a

negyvennyolcas „öregek”, akik számára elakadt a világ valahol Széchenyi István és Kossuth Lajos között a történelem véres kátyújában, s azóta se mozdult. Ott voltak a középkorúak, akik már a kiegyezés után nőttek embersorba, s akik az életet és a világot az új aranykor fellendülő jólétének szemszögéből látták és ítélték meg, s akik számára politikai szócsaták, fondorkodások és szavazások a nemzet legfontosabb megnyilvánulását jelentették. Végül pedig ott voltak a fiatalok a maguk lármás, cigányzenés, valceres, vidám tréfáktól sziporkázó új világukkal, melynek már semmi köze sem volt nemzethez, országhoz. Mindössze egy csillogó, felületes, kissé romantikus, de minden tekintetben léha és üres életmódban gyökeredzett, mely alá a sima parkettát a gondtalan jólét biztosította kiváltságosak számára, semmi egyéb.

Hogy egyéb is volt a világon, mint bálok, flörtök, pezsgős vacsorák, vidám vadászatok és vaskos tréfák, arra csak akkor döbbentek rá hirtelen a fiatalok, amikor 1902-ben ifjabb Erőss Miklós gróf otthagyta váratlanul a párizsi egyetemet, és egy önkéntes diákcsoporttal Afrikába hajózott, hogy a búrok oldalán fegyvert ragadjon az angol elnyomók ellen. Nehány héttel később a budapesti képviselőház folyosóján táviratot kézbesítettek ki Erőss Béla gróf országgyűlési képviselőnek. Az angol kormány hivatalos távirata volt. Sajnálattal tudatták vele, hogy ezen és ezen a napon ifjabb Erőss Miklós gróf Transvaalban elesett. Később egy angol kapitány személyesen hozta el a gyászoló szülőknek Miklós aranyóráját, s nehány apróságot, ami a zsebében volt. Valamint egy egyszerű sírnak a fényképét valahol az afrikai bushban.

Mintha baljóslatú felleg nehezedett volna hirtelen a fiatalok báltermei fölé. A zene hangja letompult, virágcsokrok színüket vesztették, s ízetlenné vált a pohárban a pezsgő. A fiatalok döbbenve néztek össze. Valami történt, amire nem volt magyarázat. Mi késztethetett arra egy erős, egészséges, életvidám fiatal főurat, akinek mindenki fényes politikai vagy diplomáciai karriert jósolt, hogy otthagyja hirtelen a Sorbonne színes, gondtalan világát, s elmenjen valahova Afrika legsötétebb zugába hősi halált halni ismeretlen holland parasztok szabadságáért? Unalom? Kalandvágy? Úri virtus? Vagy valami egyéb, valami sokkal több, nagyobb és titokzatosabb erő, amire nem lehetett szavakat találni?

A családi gyász döbbent némasága után az Erőss konteszek gyorsan férjhez mentek, egyik a másik után. Andriska gróf leérettségizett a Ferenc József nevelőintézetben, és elment Magyaróvárra gazdásznak. Borsos tréfáin, vidám kalandjain, botrányos párbajain nehány esztendeig mulatott az ország. Aztán hirtelen megházasodott. Szép, fiatal feleségét alig másfél esztendő múltával ragályos betegség ragadta el, s csupán egy háromhónapos kisfiú maradt utána, kicsi Miklóska.

Az elkényeztetett Andriska gróf összeroskadt a csapás alatt. Öngyilkosságot próbált. Úgy tűnt, mintha eszét vesztette volna. Apja szanatóriumba tétette, s mire a doktorok végeztek vele s kiengedték onnan, Szarajevóban meggyilkolták a

monarchia cseh- és oláh-barát trónörökösét, s az ország megmozdult, mint a hangyaboly. Andris gróf önként jelentkezett katonának, s a kolozsvári kilences huszárokkal küldték is már az országba betörő muszkák ellen. Három cigánybanda búcsúztatta a szamosújvári állomáson, s Böjthe úr ispánja, Kezán János egy hordó bort vitt be szekéren Bölényesről a huszároknak.

Amikor kitört a háború, öreg Erőss Miklós ott állt Deák Ferenc utcai házának ablakában, s bosszús arccal nézett alá a dalolva menetelő, felbokrétázott honvédekre.

– Megállj, megállj, kutya Szerbia! – üvöltötte odalent Kolozsvár utcáján a katonákkal együtt az utca felbuzdult népe a legújabb katonanótát, s öreg Miklós gróf indulatosan dohogott az ablakban.

– Bolondok! Ostobák! Harcolni mennek azért a császárért, ki szabadságharcunkat leverte s legjobbjainkat legyilkoltatta! Mi keresni valónk van nekünk, magyaroknak a császár háborújában? Akár győzünk, akár nem, mi leszünk a vesztesek újra!

– Meglágyult az agya vénségére – súgtak össze háta megett a fiatalok –, nem tudja már, mit beszél…

Egy évre rá aztán meghalt kolozsvári szállásán Erőss Miklós Bem tábornok utolsó honvéd huszártisztje. Szép temetése volt. Még Vajda Sándor és Mániu Gyula, az oláhok országgyűlési képviselői is eljöttek tiszteletüket tenni.

– Derék magyar úr volt méltóságod atyja – mondta Vajda Sándor mély őszinteséggel a hangjában Béla grófnak, aki akkor már Szolnok-Doboka vármegye főispánja volt. – Példamutatóan viselte gondját a záhi magyaroknak. Templomot építtetett, papot tartott számukra. Iskoláról is ő maga gondoskodott. Mint román ember csak annyit mondhatok: bárcsak nekünk is lettek volna ilyen uraink!

A temetés után hazakísérte a család Mária nagymamát a csöndes, üres, pipafüstszagú Deák Ferenc utcai házba. Mikor fáradtan leroskadt az alkóvos ablaknál álló nagy karosszékbe és ránézett a másik, üresen maradt bútordarabra, nagyot sóhajtott.

– Hát bizony, elment a vén bolond. Most már mehetek én is, nincs reám többé szükség. Őkelmének pedig gondját kell viselje valaki odaát is…

Alig két hétre rá ott lelték halva az ágyában egy reggel. Elment hát, ahogy ígérte volt, a vén bolond után. Temetéskor egy titokzatos, fehér rózsákból és zöld fenyőgallyakból font koszorú fedte a koporsóját, s a sír körül állók között suttogást keltett, mely suttogás órák alatt végigszaladt a városon, és régi, elfeledett emlékeket bolygatott meg. Azt a koszorút ugyanis állítólag gróf Waldheim Farkas tábornok küldte volt, az erdélyi hadtest parancsnoka, akinek az apja annak idején, 1849-ben huszonöt botot veretett Mária grófnéra mindenki szeme láttára Kolozsvár főterén. S aki az utóbbi években mint Erőss Béla gróf főispán vendége és bizalmas barátja, gyakorta megfordult Bölényesen a nagy vadászatok idején.

– Bizony, furcsa világban élünk – csóválták sokan a fejüket Kolozsvárt –, az ember soha sem tudhatja, ki mire viszi…

Ebben pedig igazuk is volt. Különös világot élt Európa azokban az években. Körös-körül tombolt a háború, és hazafias szónoklatoktól volt hangos a magyar haza. Magyar fegyverek győzelmét hirdették naponta az újságok. Oláhok, tótok, rácok magyarosították a nevüket, hogy nekik is jusson a magyar dicsőségből. Valahol azonban már ásták titokban a sírt, roppant tömegsírt, melybe országot s nemzetet temet a történelem. Vajda Sándor unokabátyja Párisban, Mániu Gyula nővére Angliában és Moldován Péter kékesi főszolgabíró sógora Amerikában, Masaryk és Benes urak emigrációs csoportjában, már olajozták szorgalmasan a történelem roppant kerekének rozsdás tengelyét, hogy könnyebben fordulhasson, amikor megérik rá az idő. De senki se törődött velök, senki se bánta. Mindössze egy fiatal magyar érzékeny lelke sejtett meg valamit abból, ami a sötétség mélyén rejtőzködve orgyilkosként tört a jövendőre. Az új bölényesi jegyző, Erőss Dániel.

Százhúsz holdas sármási kurtanemes fia volt ez az Erőss Dániel, akit az öreg Vermes Bálint nyugdíjazása után nevezett ki bölényesi jegyzővé az alispán. Két nagy kufferrel és egy öreg bibliával érkezett meg Bölényesre, és első dolga volt, hogy bibliájával a hóna alatt tisztelgő látogatást tett a kastélyban.

Június dereka volt, s a feketelaki oldal meredekén sárgulni kezdett már itt-ott a rozs. A felhajtó két oldalán virágoztak a vadgesztenyefák, s ahogy a fiatal új jegyző, hóna alatt az ócska, bőrbe kötött bibliával fölfele haladt a park kavicsozott kocsiútján, virágillat és madárdal jött szembe vele. Virágzó jázminbokrok sűrűjében fülemile csattogott, nyárfák magosában sárgarigó fütyölt. Búgtak a fenyvesekben az örvös galambok, s a vadvirágos kicsi tisztások térdig érő selymes füvében csillogó tollú fácánkakasok süttették magukat a langyos délelőtti nappal.

Rákhel grófné, széles karimájú szalmakalappal a fején, bokáig érő világossárga vászonruhájában ott ült az egyik útszéli padon, és Zsigát, a vén cigányt dirigálta a rózsaágyás gyomlálásában.

– A töve körül is húzd ki a füveket, te…! S ne csak tépjed a gyomot, mint ahogy a kecske rágja le, mert akkor kinő megint! Gyökerestül húzd ki… lassan, ügyelve, hogy bele ne szakadjon… úgy, na, látod.

– Igenis méltósága… – nyögött Zsiga cigány hajlott derékkal a rózsák között. – Igenis méltósága… csak bízzál Zsigára, Zsiga tudja jól…

– Tudod a szemed világát – dohogott a grófné –, ha tudnád, nem kellene itt álljak melletted, hogy jól végezd a dolgod…

Szeme megpillantotta az érkezőt. Figyelmesen nézte, aztán hangosan odakiáltott neki.

– Ha az intézőt keresi, rossz helyen jár! Menjen föl a hátsó úton a gazdasági udvarba!

De a fiatalember csak jött tovább, szót se felelt. Lovaglónadrágot viselt, sárga csizmát, nyitott nyakú fehér vászoninget, szalmakalapot, mint a vidéki kisnemesek,

intézők meg ispánok. Mindössze a nagy ormótlan könyv a hóna alatt állt ellentétben a viseletével.

Mikor a pad közelébe ért, megállt s megemelte fején a szalmakalapot.

– A méltóságos grófnéhoz van szerencsém? Az én nevem Erőss Dániel, én vagyok az új jegyző. Eljöttem tiszteletemet tenni a főispán úrnál…

– A gróf Budapesten van, jegyző úr, hivatalos ügyben – bólintott Rákhel grófné, majd maga mellé mutatott a padra –, de üljön le, ha már itt van. Itt kellemesebb amúgy is, mint bent a szobában.

A fiatal jegyző leült a grófné mellé a padra és gyönyörködve nézett körül.

– Csodálatosan szép ez a park, méltóságos asszonyom – mondta szinte áhítattal –, életemben nem láttam még ilyen szépet…

Rákhel grófné két szeme között megjelent egy ránc. Gyanakodva nézett a sárga csizmás fiatalemberre. A grófné undorodott a hízelkedőktől. Erőss Dani azonban meg se látta a gyanakvó tekintetet. Szeme szomjasan itta a park szépségeit.

– Azok a fehér törzsű nyírfák odafönt – mondta –, a sötét fenyők előtt… mintha lengő selyemből lenne a lombjuk. Egy festményre emlékeztet, amit még gyermekkoromban láttam volt édesapám nővérének a házában, Déván. Valami osztrák tájképfestő munkája volt… s azok az óriási piros pipacsok odaát a kis rét szegélyén, soha sem láttam ehhez hasonlót… nem is tudom, miféle fenyők azok ott…

– Strobuszok – felelte a grófné.

– Olyan puha ezüstös színük van, mintha selyemből lennének azok is… – áradozott tovább a fiatal jegyző, majd mélyen tüdőre szívta a levegőt –, és ez az illat! Valahol jázminok virágzanak…

– Ott fent a szomorúfűz megetti meredeken – mutatott a grófné föl a domboldalra, ahol a kis halastó vize csillant, s óriási kőrisfák egymásra hajló ágai között megvillant a kastély fehérre meszelt fala.

– Nagyon szép – bólintott őszinte elismeréssel Erőss Dani –, nincs még egy ilyen kert ezen a világon, az biztos…!

A grófné elmosolyodott.

– Na, na, én nem lennék olyan biztos ebben – mondta szelíd dorgálással –, sajnálom egyébként, hogy nincs itthon az uram. De talán az intéző urat otthon találja…

– Oh, valamit mutatni kívántam a főispán úrnak – riadt föl mélázásából a fiatal jegyző, és kézbe vette újra a padra helyezett nagy súlyos könyvet – ez a Károlyi Gáspár féle biblia több mint kétszáz esztendeje a családunkban van már. Kötése állítólag bölénybőr, nem tudom… azonban a bejegyzések szerint úgy tűnik, hogy mi talán szegről-végről rokonok is lennénk… méltóztassék csak megnézni…

Felnyitotta a vastag, megkopott bőrtáblát ,és azon belül, színehagyott papiroson fakult írás tűnt fel, amit valaki talán még lúdtollal körmölhetett oda, Isten tudja, mikor.

„miklósdombi Erőss Ádám fia, Gergely, szül. 1562. január 6-án, megkereszteltetett Kucsor Dénes prédikátor által 1564. május 15-én Szentegyeden. Elhaláloza 1634 tavaszán, törökbúzavetés idején, nyugosztalja az Úr.”

„Szentegyedi Erőss Gergely fia, Ádám, születe 1586 augusztus havának 17-ik napján, megkereszteltették 1586. október 6-án Bajai Antal prédikátor által Sármáson.”

„Sármási Erőss Ádám és felesége, Apor Erzsébet gyermekei:

Gergely, születék 1611 februárjának 22-ik napján

Anna, születék 1614 május havának 15-ik napján

Borbála, születék 1616 esztendő novemberének 6-ik napján

Ádám, születék 1619 december havának 3-ik napján.”

„Sármási Erőss Ádám édesatyánkat sírba temettük a mai napon, az Úrnak 1652. esztendejében, március hónap 14-én, miután szeginy feje csukát villázva a megáradt hólében erejét veszté, s orcájára bukva halálát lelé. Nyugodjék békességben.”

„Sármási Erőss Gergely és asszonya, Kutasi Mária gyermekei:

Ádám, szül. 1629. május 11.

Mária, szül. 1632. január 4.

Sármási Erőss Gergelyné, született Kutasi Mária édes élettársam elhaláloza az Úr 1632-ik esztendejében januárius negyedik napján, özvegyen hagyva megtört szívű urát, s árván két ártatlan gyermekét.”

Nehány olvashatatlanná mosódott sor után következett:

„Sármási Erőss Ádám, az Ádám fia és felesége, Béldi Erzsébet gyermekei:

Dániel, szül. 1778. augusztus 8.

Kristóf, szül. 1781. május 14.

Boldizsár, szül. 1783. január 4.

Mária, szül. 1786. július 12.”

– Eme Dániel pedig az én dédatyám vala – mondta a fiatalember büszkén, ujjával bökve a névre –, nagy vétek ám, hogy nagyapám nem vezette tovább a listát. Tegnapelőtt kaptam kézhez a könyvet nagyapám temetése után, s még nem jutott időm, hogy kipótoljam a hiányt. De megteszem valamelyik napon, csak hogy együtt legyen minden adat, annak rendje szerint…

Rákhel grófné nézte az ócska bibliát, az ákombákom fakult írást benne és bólogatott.

– Érdekes, bizony érdekes – mondta kissé hűvösen –, az uramat bizonyára érdekelni fogja. Gyűjti a régi dolgokat az új Erdélyi Múzeum számára, amit nemrégen alapítottak Kolozsvárt. A gróf Erőss család teljes levéltárát ott helyezte volt el, tizenkét nagy vaspántos ládában…

– A mi águnk bizony nem kapott grófságot – mosolyodott el Erőss Dani –, alighanem átkozott rebellis fajta voltunk mindég. De az 1600-as években, amikor ennek nagy részét ide körmölték, még nem volt grófi ága az Erőss nemzetségnek, ha jól tudom…

Ha ezt az utolsó mondatot nem mondta volna a fiatal jegyző, talán barátságosabb viszony fejlődött volna ki közte és a kastély lakói között. Azonban kimondta, és Rákhel grófné nem tudta megbocsátani neki soha.

– Igazi begyöpösödött fejű sárga csizmás kurtanemes ez az új jegyző – mondta Béla grófnak, mihelyt hazatért –, magosan hordja az orrát és hetykén, mint aki jobb mindenki másnál. Valami régi bibliát cipel mindenüvé a hóna alatt, s azt mutogatja egyre, hogy lám csak, az ő ősei már ezerhatszázban írni meg olvasni tudtak, nem mint a többi paraszt… de azért csak paraszt marad szegény feje, sárga csizmástól, mindenestől…

Ilyen bevezetés után nem volt hát csoda, hogy a főispán hidegen fogadta az új jegyző bemutatkozását, jegyző úrnak szólította, s nem öcsémuramozta le, ahogy rokonok között ildomos lett volna. Az őszi vadászatok idején se kapott meghívást, mint elődje. Ettől aztán a fiatal jegyző bántódott meg, s amikor feleségül vette esztendő múltával a pusztakamarási református pap leányát, nem is küldött értesítést erről a kastélyba. Ez okozta aztán, hogy amikor 1917 egy késő novemberi napján Erőss Dániel bölényesi jegyző és Koncz István kipujoni református lelkész hivatalos kihallgatásra jelentkeztek a főispánnál, Erőss Béla gróf hűvösen fogadta őket a kastély földszintjén lévő irodájában.

– Mivel szolgálhatok? – kérdezte, alighogy leültette őket.

– Méltóságos uram, nyugtalanító jelenségeket kívánunk méltóságod tudomására hozni, melyek, úgy tűnik, nem csupán Bölényesre és Kispujonra vonatkoznak, de behálózzák talán az egész vármegyét… a jegyző úr talán jobban el tudja mondani, mint én…

A főispán összevont szemöldökkel fordult a fiatal jegyző felé. Erőss Dani nyelt egyet, kiegyenesedett a székén, és bátran szembenézett a főispánnal.

– Méltóságos uram – kezdett bele –, több forrásból is tudomásomra jutott, hogy az oláhok készülnek valamire. Titkos gyűléseket tartanak…

– Ugyan, jegyző úr – vágott közbe Béla gróf türelmetlenül –, szabad gyülekezési joga van ebben az országban mindenkinek. Ha csak ez a panaszuk…

– Nekünk nincs panaszunk méltóságos uram – csattant föl a jegyző hangja –, nekünk csak megfigyeléseink és észrevételeink vannak, amiket méltóságod tudomására kívánunk hozni, lévén méltóságod a vármegye főispánja…

– Ha ezek az észrevételek a járásbeli parasztok viselkedésére vonatkoznak – vágott a szavába újra Béla gróf –, akkor forduljanak az urak a főszolgabíróhoz. Az ilyesmi reá tartozik. Most, ha megbocsátanak, vendégeim vannak… Azonban utasítani fogom telefonon a kékesi főszolgabírót, hogy jöjjön ki és vizsgálja meg a panaszukat mielőbb. Viszontlátásra.

Azzal otthagyta őket az irodában.

A kékesi főszolgabíró Moldován Péter volt, kinek nagyapja, egyszerű oláh parasztember Miklósdombon élt. Jutalmul kapta meg a főszolgabíróságot, miután ő is, öccsei is pompásan korteskedtek Béla gróf érdekében annak idején a képviselőválasztásokon. Erre a Moldován Péterre telefonált rá Béla gróf másnap a dési megyeházáról, hogy menjen ki Bölényesre és vizsgálja ki, hogy mi baja van ott a jegyzőnek.

December elején a főszolgabíró át is kocsizott Kékesről Bölényesre, ott is egyenesen a községházára, ahol a jegyzői iroda is volt. Hideg, borús idő volt. A sár éppen csak hogy megfagyott valamennyire az utakon, de a hó még késett. Azonban érezni lehetett a Cibles felől elsuhogó szélben, hogy már nem késik sokáig.

A főszolgabíró először is vidáman vállon veregette Muresán Pétrát, aki Béla gróf jóvoltából falusbíró volt.

– Hát hogyan mennek a dolgok veled, frátye? – kérdezte oláhul, széles vigyorral. – He? Mi baja van a jegyződnek?

– Baja? – bámult el Pétra. – Nincsen annak semmi baja. Miért?

– Azt mondja a gróf, hogy panasza van – vonta meg vállát a főszolgabíró –, azért jöttem, hogy kivizsgáljam.

Pétra is vont egyet a vállán. Majd lehalkítva hangját megkérdezte, szinte súgva:

– Igaz lenne-e, hogy ez az új jegyző valami rokona a grófnak?

– Rokona? – meredt a tüszős Pétrára a főszolgabíró, valósággal megbotránkozva, majd harsogó hahotára fakadt. – Bolond vagy te, Pétra, vagy elment az eszed! Grófok rokona nem jegyzősködik, hanem még ha szegény ember is, főszolgabírósággal kezdi, s legalábbis vármegyei főjegyzőséggel végzi! Hahaha, bolond vagy te, Pétra! Rokona a grófnak, hahaha! Az Erőss olyan név, mint nálunk a Muntyán vagy a Moldován – tette hozzá magyarázólag –, Szamosújváron van egy cigány sintér, kit Moldovánnak hívnak. Mégse rokonom.

Jól kinevette magát a főszolgabíró, megcsapkodta a bolond Pétra hátát is nehányszor, aztán átment a jegyzői irodába. Amikor belépett, Erőss Dani tiszteletteljesen felállt az íróasztal mellől.

– Tiszteletem, főszolgabíró úr!

– Szervusz, öcsémuram! – köszönt vissza magyarosan Moldován Péter, s kedélyesen leparolázott a jegyzővel. – Hát hogy mennek a dolgok, mi? Úgy hallom a főispán úrtól, hogy nehézségeid vannak. Hát majd segítünk azokon, ha lehet! Mi a baj?

– Nincs semmi baj – vörösödött el kissé a fiatal jegyző, s zavartan köhécselt –, a főispán úr őméltósága félreérthetett valamit. Nincsen baj semmi.

A főszolgabíró összehúzott szemöldökkel nézett reá.

– Semmi miatt zavartátok a főispán urat? – kérdezte csípősen. – Te meg az a pap? Amikor vendégei voltak?

A jegyző még jobban elvörösödött. Vonogatta a vállát.

– Egyházi dologban jártunk őméltóságánál – habogta –, de nem is került sor arra, hogy elmondhassuk. Alighanem rossz időben háborgattuk…

A főszolgabíró bólintott. Leült az irodai székre, s ujjával idegesen dobolni kezdett az asztalon.

– Egy valamit meg kell tanulj, öcsém, mégpedig hamar. A nagyurakat nem jó minden aprósággal zavarni. Idegesek lesznek, s annak csak mi isszuk meg a levét. Legokosabb, ha magunk között intézzük el a bajokat, érted?

– Értem, főszolgabíró úr – felelte Erőss Dani, katonásan –, a jövőben ehhez tartom magam. De amint mondottam, a főispán úr félreérthetett valamit a nagy sietségben. Nincs itt baj. Mi lenne?

– Valami titkos gyűlésekről tett említést a főispán úr a telefonon – mondta a főszolgabíró, figyelmesen vizsgálva a fiatalember elvörösödő ábrázatát –, nem tudom, honnan hallott ilyesmit, mert tudomásom szerint nem volt semmiféle gyűlés a járásban. A csendőrjárőr bizonyára tudott volna erről. Hallottál valamit titkos gyűlésekről, öcsém?

A jegyző megrázta a fejét. Kockás zsebkendőjébe fújta az orrát, hogy kivörösödött ábrázatát valamiképpen elrejthesse.

– Senki se tett jelentést ilyesmiről… – habogta.

– Örvendek, hogy csak üres szóbeszéd volt – bólintott a főszolgabíró komolyan –, háborús világban élünk, és az ilyen hírek könnyen megzavarhatják az ország nyugalmát. Mióta az orosz bolsevisták vérengzése elkezdődött odaát, azóta vannak, akik bolsevistákat látnak itt is minden bokor mögött. Nem mondom, óvatosak kell legyünk, és éber szemmel kell őrködjünk a rend fölött, de azért nem szabad minden árnyékban kísértetet látnunk…

Alacsony, sötét fellegeket hajtott a szél a falu felett, amikor Moldován Péter főszolgabíró elhagyta a községházát, s kocsijába ülve felhajtott a kastélyhoz, tisztelgő látogatásra. A felhajtó két szélén kopaszon ácsorogtak a vadgesztenyefák, s a sötét fenyveseket megsuhogtatta a hideg ciblesi szél. A főispán nem lévén otthon, nehány percig udvariasan elbeszélgetett a grófnéval a nappaliszoba kandallója mellett, majd kezet csókolt s mentegetőzve bocsánatot kért.

– Bocsássa meg méltóságod a sietésemet – mondta mosolyogva –, de még be kell ugranom feleségem unokatestvéréhez, Muresán pópához egy szóra, mert ha nem teszem meg, kikerget az asszony a házból! Márpedig sötétedés előtt még szeretnék hazaérni, mert alighanem havazni fog ma éjjel!

Rákhel grófné örvendett, hogy ilyen gyorsan megszabadulhatott a hívatlan vendégtől, és nem is próbálta marasztalni. Délután volt már, borult, sötét felleges délután, amikor Muresán pópánál összegyűlt rendre a „bizalmasok” kis hallgatag csoportja. Ott volt Dujardi Tódor nagygazda, a francia gróf ükunokája, Puskás Illariu az elolához hosodott béresbíró fia és Timáriu Juon, akinek „grofului” volt a gúnyneve, ami azt jelentette, hogy „a grófé”, mivel szóbeszéd szerint a

miklósdombi gróftól kapta volt ajándékba az anyja, amikor ott szolgált volt a kastély konyhájában. Ott volt Pétra is, a falusbíró és utolsónak Kezán János surrant be a pópa házába a hátsó ajtón. Megölelték egymást a főszolgabíróval.

Kezán János akkor már teljhatalmú intézője volt a bölényesi uradalomnak a kiöregedett Böjthe úr helyében. Nagy darab, piros arcú ember, mindég hangos, mindég vidám. Szolgálatkész az urak felé, durva és káromkodós a cselédekkel szemben.

– Testvérek – kezdte el fojtott hangon Moldován Péter, magyar királyi főszolgabíró, amikor már mindnyájan együtt voltak a pópa ebédlőjében, és az ajtót is gondosan betették maguk megett. – Jó hírt hoztam Bratianu testvérünktől. Idenézzetek! Ez lesz az új térkép!

Összehajtott papirost vett elő bekecsének belső zsebéből, ügyelve kibontotta s lefektette az ebédlőasztalra. Fekete tintával körvonalazott térképvázlatnak látszott, melyen föl lehetett ismerni Délkelet-Európa megszokott rajzát. Vastag piros vonalak tördelték meg a Monarchia egységét.

– Ezek a piros vonalak az új országhatárokat jelzik – magyarázta a főszolgabíró fojtott hangon –, ami minket érdekel, az ez a vonal, ni – bökött ujjával a térkép közepét kettészelő piros vonalra –, Nagy-Románia határa a Tisza folyó!

Az asztal köré tömöttődtek szájtátva bámultak.

– A Tisza? – motyogta esetten Juon, „a grófé". – Hát az merre van?

– A mai Magyarország kellős közepén, prosztule! – mordult rá durván Kezán intéző. – Nem értitek, buták, mit mondott a főszolgabíró úr? Egész Erdélyt Romániának adják, tova a Tiszáig! Attól kezdve Nagy-Románia lesz a neve, nem Románia, értitek? Se treasca Rumunia máre!

– Treasca… treasca… – motyogták a többiek –, éljen Nagy-Románia, éljen!

Moldován Péter főszolgabíró szájához emelte az ujját.

– Szót se erről senkinek, értitek? Akinek eljár a szája és a csendőrök kezére kerül, az ne számítson reám. Letagadom, hogy valaha is láttalak!

– Akinek eljár a szája, annak én verem be a fogait! – mordult az emberekre Kezán János fenyegetőleg.

– Még valamit mondanom kell – folytatta a főszolgabíró. – Az új jegyzőtök. Ügyelni kell őt. Valamit megtudott. Nem tudom, kitől, nem tudom, mit, de ő és az a pujoni magyar pap a főispán úrnál jártak panaszra. Titkos gyűlésekről beszéltek neki. Szerencsére a gróf engem bízott meg a panasz kivizsgálásával – tette hozzá vigyorogva.

– Höhöhöhö – röhögött fel Pétra, a bíró, s Dujardi Tódor gúnyosan kiköpött.

– Buták ezek a magyar grófok, mindég mondtam – morogta a nagygazda.

– Először a csendőröket verjük agyon, azután a grófokat – morogta Puskás Illariu.

– Meg a jegyzőket – horkant föl Timáriu Juon, „a grófé".

– Fogjátok be a szátokat – mordult rájuk a főszolgabíró. – Az ilyen beszéd csak bajt okoz! Majd meglátjuk, hogy mit csinálunk, amikor eljön az idő. De addig is mindenki fogja be a száját. Erőszak nem lesz, azt már most megmondom. Románia éppen olyan törvényes királyság, mint Magyarország, és az is marad. Nem lesz itt semmiféle forradalom, véssétek ezt a buta fejetekbe.

– De földosztást csinálunk – kérdezte Muresán Pétra, a bíró.

– Arra számíthattok – morogta a főszolgabíró. – Most azonban eridjetek haza. A térképet láttátok. Angolországból kaptuk. A többit bízzátok az olyanokra, mint Maniu meg Vajda. Ti csak üljetek veszteg, s ne okozzatok bajt. Mintha semmi se lenne, értitek. Erre az új jegyzőre meg különösen vigyázzatok. Úgy látszik, jó füle van. Próbáljátok meglesni, hogy ki a besúgója, s ha gyanakodtok valakire, mondjátok meg domnu Kezánnak itt, ő majd gondját viseli. Menjetek. Egyenként, hogy fel ne tűnjön…

Rendre kicsoszogtak a bocskorosok a pópa házából, s a felleges, sötét kora estében tovaosontak a falu minden irányába. Mikor aztán csak Kezán maradt ott, meg a főszolgabíró, a kis sovány Muresán pópa, ki mindaddig egyetlen szót se szólt, a sarkokban álló szekrényhez lépett. Kinyitotta és alácsüngő kabátok, ruhaneműk mögül előhúzott egy hosszúkás, fehérre festett fatáblát. Szótlanul fordította írásos oldalát a vendégei felé. Nagy fekete betűkkel ez állt a táblán:

BLENISU

– Már elkészítettem az új községtáblát – vigyorgott a kis pópa –, magam szögezem majd föl a faluvégi oszlopra, amikor a magyar táblát letépjük onnan!

A másik kettő elismeréssel szemlélte a festett remekművet. Majd Kezán János intéző megcsóválta a fejét.

– Aztán csak egy táblát készítettél, pópa? – kérdezte rosszallólag. – Nem tudod-e, hogy a falunak két vége van?

Nagyot nevettek ezen. Később bejött a pópa asszonya, s kopott tálcán boroskancsót meg poharakat hozott. Szép, tüzes színű bor volt a kancsóban, a bölényesi szőlőhegy bora. Ott termett fönt a diófák feletti meredeken, ahonnan valamikor nagyon régen egy Buzát nevezetű magyar nézett alá elsőnek a tavak és nádasok völgyére, s amit látott, az úgy megtetszett neki, hogy ott maradt egy életen keresztül. S még azon is túl, nemzetsége vérében, kilenc hosszú évszázadon át. Erről azonban a pópa asztalánál borozgatók nem tudtak semmit. S ha tudtak volna, akkor se törődtek volna vele.

– Se treasca Rumunia máre! – emelte föl poharát Kezán János grófi intéző. – Éljen Nagy-Románia!

– Éljen! – koccintott vele a kékesi főszolgabíró.

– Annak a jegyzőnek pedig gondját viselem én – jegyezte meg Kezán, szinte mellékesen –, ha látjuk, hogy bajt keres, majd csak történik vele valami egy éccaka. Vele is meg azzal az okoskodó magyar pappal…

Mikor a főszolgabíró kilépett a pópa házából, s felkászálódott a várakozó kocsira, már sötét este volt. A csillagtalan fekete égből apró fagyott szemekben hullott a hó.

– Havazik, domnule – jelentette rosszkedvűen az oláh kocsis a főszolgabírói fogat bakjáról.

– Abbiza – fordította arcát a főszolgabíró a fekete égbolt felé. – Jó lesz, ha sietünk. Senetate bine, jó egészséget –, szólt oda búcsúzóul a pópának meg Kezán intézőnek.

– Senetate bine – felelték azok.

Körülöttük mogorván hallgatott a falu. Az apró parasztházak behúzódtak az est sötétsége alá, csak nádfödelük párállt keserű füstöt. De azt is nyomban fölkapta a hideg ciblesi szél, és vitte magával Isten tudja, hová. Fent haragosan suhogtak a kastély fenyői.

Valahol messze ágyúk dörögtek, de hangjuk nem ért el odáig. Lövészárkok szennyében holtra fáradt katonák hevertek. Kastélyok parkettás termeiben keringőt táncoltak kényes dámák és lakkcipős urak. Cigányzenés vendéglők borszagú asztalai mellett hazafias nótákat kurjantottak bele az éjszakába félrészeg polgárok, kurtanemesek, szabadságos katonatisztek. Szende leányzók fehér csipkés ágyakban álmodoztak a jövendőről.

Senki se tudott arról, hogy valahol a mezőségi dombok között egy falusi oláh pópa kopott szekrényében már ott lapult egy vadonatúj községtábla, melyen idegen szóval Blenisu állt a magyar Bölényes helyett.

Vége az első kötetnek